

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

DOS LEBN IN EYN AKT, 12
EYNAKTERS

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05813-0

D:\YIDDISH\TITLES\9780657058135T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

יידיש טעאטער

דאָס לעבן אין איין אַקט

12 איינאַקטערס

פּראָגמענטן פֿון פּאַרשאַרבּעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
זכּרונות, בילדער

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון
שמּואל ראַזשאַנסקי

מוסטער-רווערק

פֿון דער

יידישער ליטעראַטור

דוד טוריאַנסקי-פֿאַנד

PARA USO PERSONAL SIN FI ES COMERCIAL

DOS LEBN IN EIN AKT

La Vida en el Teatro

Copyright 1980, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

83סטער באַנד פֿון ציקל
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
מיט דער סובסידיע פֿון
דוד טוריאַנסקי־פֿאַנד
אַרויסגעגעבן פֿון דער
ליטעראַטור־געזעלשאַפט ביים יוואָ אין אַרגענטינע

טיראַזש 1.000 עקזעמפּלאַרן

יאָר ה'תש"מ — 1980

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el 5 de setiembre de 1980 en
Talleres Gráficos "Zlotopiro S.A.C.I.F.", Sarmiento 3149, Bs. As.

ת ו כ ן

4	פאַרבאַמערקונגען
5	ביאָביבליאָגראַפישע שטריכן
	שמואל ראָזשאַנסקי — קאַנפּליקטן צווישן וועלן און קעגען
7	אַנטקעגן דער פֿערטער וואַנט
17	יעקב גאַרדין — איז ער שולדיק?
23	דוד פינסקי — דער אייביקער ייד
48	י. ל. פּרץ — ס'ברענט
59	ש. אַנ־סקי — פֿאַטער און זון
79	שלום עליכם — פֿאַרביטן די יוצרות
103	דער לעבעדיקער — ביבלישע בונטאַרן
112	מ. פ. ראָפּאָלטקי — חדר
130	דוד פינסקי — בת־שבע
142	מאַרק אַרנשטיין — ווען דער טשוול לאַכט
154	יונה ראָזענפֿעלד — מ'טאַר ניט חתונה האָבן
179	אליעזר ווייזל — די שוואַרצע חופּה
194	א. האַלדעס — ער לעבט
206	צו דער כאַראַקטעריסטיק פֿון יידיש טעאַטער
206	מיכאל ווייכערט — עסטראַדע, בינע, פּובליקום
219	אַברהם גאַלדפֿאַדען — פֿון יאַסי ביז בוקאַרעשט
235	ישׂראל בערקאָוויטש — ... און דאָס יידישע טעאַטער בלייבט

פאַרבאַמערקונגען

◆ דער דאָזיקער באַנד מוסטער־ווערק פון דער ייִדישער ליטעראַטור, דער 83סטער, אַרויסגעגעבן מיט דער סובסידיע פון דוד טוריאַנסקי־פּאַנז, הייסט דערפאַר דאָס לעבן אין איין אַקט, וויל אין אַלע 12 איינאַקטערס, וואָס גייען אַרײַן אין דעם בוך, איז דאָ אַ פערמאַנענטע קאַנפּראָנטאַציע צווישן ליטעראַטור און לעבן, אין די גרענעצן פון איין אַרט, איין צייט, איין פּראָבלעם.

◆ טריי דער אַריינטאַציע פון די מוסטער־ווערק, אַפּצושפּיגלען זוכענישן און סיטואַציעס אין אַלע תקופות, שעפּערס און שאַפּונגען פון נעכטן ווי פון היינט, זינען אין דעם באַנד רעפּרעזענטירט, הן בינעווערק פון אונדזערע קלאַסיקערס, הן פון שרײַבערס אין די לעצטע יאָרן. אַזוי איז אויך וואָס שײַד טעמאַטיק, פון תּנך, ווי פון דער 2טער וועלט־מלחמה. פון משפּחה־לעבן, ווי פאַרשיידענע וואַריאַנטן פון ליבע און תּאוה, פון סאַציאַלן ישראָלמיזש אין אימיגראַנטישן אַמעריקע, ווי פון סאָוועטישער שוואַרצערײַ אין אַלץ וואָס גע־הערט צו ייִדישער טראַדיציע. פון רעוואָלוציע ביז מיסטיק.

◆ שוין זייער לאַנג, ווי ייִדישע סצענישע ליטעראַטור ווערט פון לייענער באַטראַכט ווי אַ זשאַנער, וואָס באַלאַנגט בעיקר צום רעזשיסער, צום טעאַטער. אין דער זעלביקער צייט האָט אין טעאַטער, וואָס ווייטער אַלץ מער, זיך איינגענעסטיקט אַ מיינונג, אַז יעדער דראַמאַטיקער דאַרף האָבן אַ רעזשיסער, כּדי אַרויפּגענומען צו ווערן אויף דער בינע. און די רעזשיסערן פאַרגוואַלטיקן ממש די דראַמאַטישע וואַרטקונסט, פאַרקונדיק זיך אויף פּיל־סצענאַריעס... דער דראַמאַטיקער, דער וואָס איז אַ ליטעראַט, אַ דיכטער, אַ וואַרטקוינסטלער, ווערק דעריבער פון אַלע זייטן אַנטמוטיקט. טאָ זאָלן מוסטער־ווערק דינען ווי אַ דערמוטיקונג.

◆ סצענישע ליטעראַטור, אויב זי האָט נאָר די חנען פון ליטעראַטור, גע־הערט צום לייענער נישט ווייניקער ווי צו דער בינע. אמת, עס פּאָדערט זיך אפּשר מער קולטור צו לייענען אַזאַ ליטעראַטור ווי צו פאַרדייען אַ מעשה, וואָס ברענגט נישט מער ווי אַ טיפּור — מעשה שהיה. האָט זי אָבער מער ווי כּראַניק, דאַרף מען דערהערן און דערפּילן, וואָס סײַז דאָ פּילטיטיקס אין דעם סוגעײַרנדיקן וואַרט גופּא — און דאָ קאַנקורירט טעאַטער אָפט מיט פּאָעזיע...

◆ אַט דאָס בוך, דאָס לעבן אין איין אַקט, סוגערירט אַ סך. הלוואי זאָל עס גוט אויסגענוצט ווערן!

ביאָביאָגראַפֿישע שמריבן

אָרגענטינע אין 1923, דערנאָך טשילע און בראַזיל, האָלט עפנטלעכע לעק-ציעס וועגן טעאַטער, שפּילט מיט אַמאַטאָרן זינע איינאַקטערס, פּירט-אויף אין ריזן זיין דראַמע אין רויטן לאַנד, וואָס ער האָט צו ערשט אָנגע-שריבן אויף ענגליש.

מאַרק אָרנשטיין האָט אָבער, נאָך אַלע זינע זוכענישן, נישט באַוווּן אָנצוהאַלטן יענעם גרויסן אינטערעס, וואָס ער האָט אַרויסגערופּן, אין יידישן שון ווי אין פּוילישן טעאַטער, ווען ס'איז אויפגעפירט געוואָרן אין (1905) זיין דראַמע אין 4 אַקטן דער ווילנער באַלעבעטל (צו דער 10טער אויסגאַבע אין וואַרשע 1908 האָט אָנגעשריבן אַ באַגניסטערטן בריוו דער פּראָמינענטער פּוילישער שריפטשטעלער פּשיי-בישעווסקי). די דאָזיקע דראַמע איז אין די מאָדערנע יידיש קולטור-קרייזן באַטראַכט געוואָרן ווי אַ פּאַרשפּעטיק-טע פּאַנעגיריק פון דער השכלה לטו-בת פּוילישער אַסימילאַציע.

מ. אָרנשטיין, וועלכער איז אָנגע-גאַנצען מיט זיין טעאַטער-אַרבעט, דער עיקר אויף פּויליש, אַפילו אין וואַרשעווער געטאָ, איז אומגעבראַכט געוואָרן אונטער די נאַציס אין 1943.

*

אַליעזר ווינזל איז אַן עקזאַמישע דערשיינונג אין דער יידיש ליטעראַטור נאָך חורבן אייראָפּע. געבוירן 1928 אין מאַרמאַראַש-סיגעט, טראַנסילוואַ-ניע, דערצויגן אין דער געדיכטער און תּהלהבותדיקער חסידישע סביבה,

מאַרק אָרנשטיין, געבוירן 1878 אין וואַרשע און דעבוטירט 1897 אין „איד-ראַעליטאַ“, איז אין די ערשטע יאָרן פון זיין שאַפּן, אין דער ליטעראַטור און אין טעאַטער, געווען מער באַ-קאַנט און אָנגענומען אונטער זיין פּוילישן פּסעוודאָנים אַנדזשיי מאַרעק: שוין אין 1900 אין זיין דראַמע חסי-דים, אָנגעשריבן אין פּויליש, אויף-געפירט געוואָרן אין וואַרשעווער פּוילישן טעאַטער. פון 1901 דרוקט זיך מ. א. אין יידיש. זינט „דער יוד“ פאַרעפנטלעכט זיין איינאַקטער דאָס אייביקע ליד ווערן איינאַקטערס זיין פּרויווילעגירטע פאַרעם אין ליטעראַ-רישן שאַפּן. ווען דער טיטוול לאַכט האָט ער אַליין ליב געהאַט צו שפּילן. אַ זון פון אַן איינז-פאַבריקאַנט, האָט מ. א. נאָכן לערנען אין חדר-דורכגעמאַכט גימנאַזיע און אַרויסגע-וווּן ספּעציעלן אינטערעס צו פרעמ-דע שפּראַכן, נישט בלויז איבערגע-זעצט אויף פּויליש שלום עליכמס „צעזייט און צעשפּרייט“, ש. אַנטיסקי „דיבוק“, ה. לייזיקס „גולם“ און י. גאַרדינס „מירעלע אפרת“, און זיי אויפגעפירט אין פּוילישע טעאַטערס, נאָר ער האָט אַפילו אָנגעשפּאַרט אין רוסישע טעאַטערס. נאָכן באַזוכן אַמע-ריקע (1914) גענומען שרייבן ענגליש. אין 1916 געווען רעזשיסיאָר פון אַ רוסישן טעאַטער אין וויטעבסק, גע-שריבן אין רוסיש אַ ריי איינאַקטערס, וועלכע ס'האַט געדרוקט אַ רוסישער זשורנאַל פאַר טעאַטער און קונסט. אַרבעט מיט בנים שאַפּן דאָס העברעיִש-שע קונסט-טעאַטער „הבימה“, באַזוכט

אָבער נישט געלמטערט. כאָטש ראיז אַוועק קיין מײ 1958 און פאַרענדיקט זיין טעאָטער־פּונקט אין ת״אָ ״הס־תּדרות״ און עריה.

זיין בליצמט האָט ער נאָך דער 1טער וועלט־מלחמה אַנגעטיילט צוויי שן טעאָטער־קריטיק מיט אַקאַדעמ־שער תּמציחדיקייט און רעדשיטירן אין ״ווילנער טרופּע״ וויכטיקע ליטע־ראַרישע ווערק און עקספּערימענטירן אין ״יונג־טעאָטער״. אין 1926 זינען אין וואַרשע דערשינען מיכאל וויי־כערטס 2 בענד קריטיק, ״טעאָטער און דראַמע״.

*

א. האַלדעס, דער אוקראַינישער שרייבער, וועלכער האָט דעבּוטירט 1927 אין קיעוו ווי אַ רעצענזענט, אין 1933 צוזאַמען מיט אַ שאַמעס אַרויסגעגעבן כּרעסטאַמאַטיעס און לערנביכער פּון יודיש, האָט אין 1939 זיך באַוויזן אין זאַמלבוך ״סאַ־וועטישע ליטעראַטור״ ווי אַ סצעני־שער מחבר מיט זיין אַקטיקער דראַ־מע משה לאַנג. 1947 איז אין כאַר־קאָוו אויפגעפירט געוואָרן זיין דראַמע אַנדערע מענטשן. נאָכן 2טן וועלט־קריג געווען פאַרשיקט אין אַ לאַגער, אָבער לעבן געבליבן און מײַהאַט אים דערלויבט צוריקצוקומען אין קיעוו. ער הייסט עוזר, אָבער צוליבן סאַ־וועטישן אויסלייג אויזער, פיגורירט זיין נאָמען מיטן איניציאַל: א.

אין אַ סוחרישער שטוב, האָט ער געלערנט ניט בלויז אין ישיבה, נאָר אויך אין גימנאַזיע און אַוועק קיין פאַריז אין אוניווערסיטעט, צו לערן נען פּילאָסאָפּיע, ליטעראַטור, פּסיכאָלאָ־גיע. דורכגעמאַכט דעם נאַצי־גרױל, קאַני־צענטראַציע־לאַגערן, האָט דער אויפ־קומענדיקער זשורנאַליסט זיך פאַראַיי־ניקט מיטן סובּטעלן דערציילער און דענקענדיקן עסיזיסט, אין ציטונגען און זשורנאַלן, פּרזער אין גײ ״פאַר־ווערטס״, שפּעטער אין ענגליש און דערנאָך אין פּראַנציזיש און עברית, אין ״ידיעות אַחרונות״. ער ווערט גיך אַ וועלטנאַמען.

אויפן שערבלאַט פון זיין ערשטן בוך, ״... און די וועלט האָט געשווי־גן, אַר׳ אין בוענאָס־אירעס 1956, אין זיין נאָמען: אליעזר וויזל.

אין זיין דערציילאַרט איז דאָ דראַ־מאַטישע אַנגעלאַדנדיקייט.

*

מיכאל וויכערט, געבוירן 1890 אין מזרח־גאַליציע, דער אייראָפּעוּסטער און געבילדעטסטער יודישער טעאָט־ראַל. האָט פון זיין אויסשולונג אין דייטשלאַנד געהאַט אַ סך האַרצווייטיק, ווייל צוליב זינע פּונקציעס אונטער דער דייטשישער מאַכט אין 1טן אין 2טן וועלט־קריג איז ער באַשולדיקט געוואָרן און אויסגעשטאַנען משפּטים, פון וועלכע ראיז אַרויס ריינגעוואַשן,

קאנפליקטן צווישן וועלן און קענען אנטקעגן דער פערטער וואנט

דאָס וואָרע לעבן און די אמתע קונסט

טעאטער — דאָס שלאַכטפֿעלד פֿון אילוזיעס — מאַכט אַ לעבן פֿון קאָנפֿליקטן צווישן וועלן און קענען. צווישן חלומות און ווירק-לעבקיט.

אויב „דאָס וועזן פֿון יעדער קונסט באַשטייט בעיקר אין דעם, וואָס מיר ווילן אויפֿבויען פֿאַר זיך מחוץ פֿון דער נאַטירלעכער וועלט אַ נניע וועלט“¹, זעען מיר דאָס אין טעאטער מערער ווי אין יעדער אַנדערער קונסט.

ווי וויל טעאטער אַפּערירט מיט דערפֿאַרונגען פֿון לעבן, קרעפֿטיקט ער זיך נאָך מער מיט פֿאַנטאַזיע. בכלל איז „קונסט איינע פֿון מענטשנס מיטלען צו אַנטלויפֿן פֿון לעבן, פֿון דער וואָ-כעדיקער, קאַלטער, נישט-באַפֿרידיקנדיקער רעאַליטעט“. היות „די מערסטע מענטשן קענען נישט (אין לעבן) פֿאַרכאַפט ווערן פֿון אילוזיעס, קומען זיי צו דער קונסט און געפֿינען אין איר שויס רו און באַפֿרידיקונג“². באַגעגענען זיך אויף דער בינע לעבנס מיט חלומות.

אילוזיעס זנען אין טעאטער וויטאַלע אַטראַקציעס. און וויי איז צום דראַמאַטיקער, רעזשיסער און שוישפּילער, וועלכער איז נישט „בכוח אַליין אויסצודיכטן און שאַפֿן זננע העלדן“ און ער „נעמט זיי אויף פּראַקאַט בניס לעבן, וווּ ער געפֿינט שוין זיין מאַ-טעריאַל צעקניט דורכן זעלביקן לעבן“³...

¹ Julius Bab— „Neue Kritik der Bühne“, S. 133, Berlin 1920.

² ז. קאַרנבליט — די דראַמאַטישע קונסט, זײ 39-40, ניו-יאָרק 1928.

³ אַברהם טייטעלבוים — טעאַטראַליג, ז' 54, וואַרשע-ני 1929.

קונסט ברענגט אמונה אין כי טוב, אפילו ווען זי ברענגט נביאות פֿון בייזגניסט — טרייסט זי. מ'זאגט — זי וואָרנט. פֿאַרהיט. אונדז איז באַשערט געווען, אַז גראַד דער יאַרהונדערט, זינט טעאַטער איז געוואָרן אַ פערמאַנענטער קולטור-פֿאַקטאָר אינעם ייִדישן לעבן, האָט געבראַכט די גרעסטע געשעענישן אין דער געשיכטע פֿון אונדזער פֿאַלק. און פֿאַרשיידענע כוחות האָבן אים געהאַלפֿן בניצושטיין די שווערסטע נסיונות. אַלטע און נייע כוחות. צווישן די „אַלע ווירקנדיקע פֿאַקטאָרן (דאַרף מען צושרייבן) אויך די ווירקונג פֿון ייִדישן טעאַטער, וווּ דאָס פֿאַלק האָט געפֿונען טרייסט און דערהויבנקייט, בנישפּילהאַפֿטע העלדישקייט, פֿאַרבילדער פֿון מסירת-נפֿש פֿאַר יושר און גרויסע אמתן, נגינה און געלעכטער, טרערן פֿון צער, טרערן פֿון פֿרייד“⁴.

טעאַטער, אין פֿולן זין פֿונעם וואָרט, נעמט דאָך אַריין פֿאַר שותפים אַלע מינים קונסט. דערפֿאַר איז ער אַטראַקטיווער ווי אַלע אַנדערע קונסטזשאַנערס. צוגענגלעכער. ער קען געווינגען אַלע קרייזן, ווייל ער אַפּעלירט צו אַלע חושים.

טעאַטער פֿאַרשותפֿט דאָס וואָרט מיט אַלע זיינע חכמות און שיינקייטן, מוזיק און געזאַנג מיט מאַלעריי און סקולפּטור, ליכטשפּיל אין מאַדערנסטע פּראָזשעקציעס מיט דער פּלאַסטיק פֿון שוישפּילער, ריטעם פֿון גוף מיט אומענדלעכע וואַריאַנטן פֿון פנים, אויג, צאַפּל פֿון טעמפּעראַמענט, אין פערמאַנענטער דינאַמיק, מיטן צושטענער פֿון מאַסקע, קליידערסטיל און דעקאָראַציע, פֿאַר דער כאַראַקטע-ריסטיק פֿון דער צייט און סביבֿה, אַזוי דורך אויסשטאַטונג, ווי דורכן שטייגער פֿון דור.

קיין שום אַנדערע קונסט קען זיך נישט באַניצן מיט אַזוי פֿיל מיטלען ווי טעאַטער אויף צו באַקענען אונדז מיט פֿרעמדע וועלטן און צייטן.

⁴ ישראל בערקאוויטש — הונדערט יאָר ייִדיש טעאַטער אין רומעניע, ז' 267, בוקאַרעשט 1976.

נאָר פונקט ווי די בינעקונסט קען בליצשנעל טריומפֿירן און קריגן אַוואַציעס פֿון צוקוקער-צוהערער נאָך איידער ס'ליכט לעשט זיך אויס און דער פֿאַרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ, אַזוי קען אויך קומען בליצשנעל די אַנטווישונג, דער דורכפֿאַל.

ווייל טעאַטער איז אַפּהענגיק נישט בלויז פֿון די שותפֿים אויף דער בינע, נאָר אויך פֿון די, וועלכע געפֿינען זיך אַנטקעגן דער בינע, וואָס ווערן גערופֿן די פֿערטע וואַנט.

דאָס פּובליקום, קלאַסיפֿיצירט ווי „די פֿערטע וואַנט“, בלשון יחיד, איז קיין מאָל נישט מאַנאַליטיש. גענוי ווי דאָס פֿאַלק, צעטיילט אין פֿאַרשיידענע קלאַסן, סאַציאַל און קולטורעל, ווי אין עלטער — פֿאַרשיידן, ווי אין געמיט, טראַדיציע, בילדונג. איז גרינג צו דער-גרייכן איינשטימיקייט אָדער אַפֿילו אַ מינימום האַרמאָניע ביי אַזאַ פֿאַרשידנאַרטיקן צוזאַמענשטעל פֿון צוהערערס און צוקוקערס? על אחת כמה וכמה אינעם ייִדישן טעאַטער.

דאָס פּובליקום פֿון ייִדישן טעאַטער איז מערער נאָך געווען צו-זאַמענגעשטעלט אַזוי פֿאַרשידנאַרטיק, אויב מיר זאָלן שאַצן מיט מידת-הרחמים ...

נישט דאָס פּובליקום האָט געזוכט דאָס וואַרע לעבן, נישט די בינע האָט געזוכט די אמתע קונסט, כאַטש ביידע האָבן זיי שטענדיק געזוכט זיך צו באַגעגענען אין מיטן וועג — — —

די בינע און די פֿערטע וואַנט

נישט גרינג קומט-אָן דעם טעאַטער אויסצוגלייכן זיך אויף דער בינע מיט אַלע זינע שותפֿים. שווערער נאָך קומט-אָן דעם טעאַטער צו געפֿינען גלייכוואַג צווישן קונסט און לעבן. אָבער צום שווערסטן קומט-אָן דער בינע צונויפֿצוריידין זיך מיט דער פֿערטער וואַנט, מיטן פּובליקום.

טייל מאָל איז די פֿערטע וואַנט נישט אַנטקעגן, נאָר קעגן דער בינע, זעלטן באַוווּסטזיניק, ס'רופֿט אינסטינקטיוו, און ניט זעלטן — ווי אויף צוילהכעיס ...

פונקט ווי די בינע ווייס ניט שטענדיק, ווי צו געפֿינען האַר-
מאַניע צווישן קונסט און לעבן, אַזוי ווייס נישט דאָס פּובליקום,
וואָס עס וויל בעסער, אַ „שטיק לעבן“ אָדער אַנטלויפֿן פֿונעם לעבן,
בלאָדזשענדיק צווישן וועלן און פֿאַרוועלן זיך... .

אַפֿילו צווישן אַפֿטע און פֿערמאַנענטע טעאַטער-באַזוכערס זינען
אַ סך נישט קיין בעלנים צו הערן וועגן דעם ריידן.
טעאַטער שפּילט, בכּן, ניט זעלטן די ראַלע פֿון הויפֿבעט-

לערס — — —

דערפֿאַר קלינגען אַפֿילו פֿאַר אַ סך אַפֿטע טעאַטער-גייערס ווי
בטלנישע רייד די וויכחים וועגן דער בינע קוים מיט געציילטע
יאָרן פֿריער, און אַוודאי און אַוודאי די אינטעלעקטועלע דיסקוסיעס
וועגן בינעקונסט.

מיטן שווינדלבינט פֿון לעבן ענדערן זיך בליצשנעל די סימ-
פּאַטיעס פֿון טעאַטער-גייערס און דאָס צעטומלט און צעטרייסלט די
שותפֿים פֿון דער בינע.

ווי איז עס מעגלעך געווען, פֿרעגט מען, אַז נאָך דער 1טער
וועלט-מלחמה האָט אַ דזנטשישער טעאַטער-קענער רעקאַמענדירט
דער בינע די דערהויבנדיקסטע עטישע צילן, וויל „דער מענטש,
וועמען מיר דאַרפֿן הינט און תּמיד האָבן, פֿאַרמאַגט זיין עפּאָס“?
נמצא, דער מענטש „טראַגט דעם ליבן גאַט אין זיך גופּא... . די
דערלויבטע מיסטיק — זאָל דיין ווילן זיין פֿריי!“⁵ ... קלינגט נישט
אומגלייבלעך, וואָס ערנסט טאַלער, דער דראַמאַטיקער פֿון „מאַשינען-
צעשטערערס“ און „הינקעמאַן“ און „האַפּליאַ, מיר לעבן!“ איז
געווען דער פֿאַרגעטערטער בינע-דיכטער פֿון יענער קורצווייליקער
דערוואַכונג?

אויף די יידישע בינעס איז יענער שטורעם-און-דראַנג אַפּגע-
שפּיגלט געוואָרן אין דער „ווילנער טרופּע“, אין „מאַריס שוואַרצס

⁵ Bernhard Diebold—“Anarchie im Drama”, S. 469, Frank-
furt am Main 1921.

קונסט־טעאָטער, אין „הבימה“ (וואָס האָט אַ סך יאָרן זיך גענערט מיט דער דראַמאַטורגיע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור: „דער איי-ביקער ייד“ פֿון דוד פּינסקי, ש. אַנ־סקיס „דיבוק“, שלום עליכמס „טביה דער מילכיקער“, ה. לייבוויקס „גולם“), אין „וויקט“, אין סאַ-וועטישע מלוכה־טעאָטערס, מאַסקווער „ייִדישער קאַמער־טעאָטער“, אין קונסט־סטודיאָס פֿון קיעוו און מינסק, געשאַפֿענע אויף די חור־בֿות פֿון צאַרישן רעזשים, וועלכע דער סאַוועטישער רעזשים האָט שפּעטער מיט די אייגענע הענט דערשטיקט. ווי איז עס מעגלעך, וואָס מיט דער זעלביקער שנעלקייט, ווי זיי זענען אויפֿגעשטיגן, זענען זיי געבליבן אַן יורשים? מעגן טאַקע אַלע זיך באַהאַלטן הינטער חורבן פֿילן? ... וווּ זענען די טעאָטער־פּאַרטיזאַנער פֿון די זיבן מיליאָן אַמעריקאַנער יידן, און די דריי מיליאָן יידן אין ראַטן־פּאַרבאַנד?

עס קומט־אויס, אַז אַפֿילו די געראַטנסטע קינסטלערישע אַמבי־ציעס פֿונעם ייִדישן טעאָטער זענען געווען ... „בעזדיעטניקעס“. האָט מען זיך גענאַרט, ווען מ'האַט געמיינט, אַז דער אויפֿשטיג פֿונעם ייִדישן טעאָטער איז געקומען ווי אַ שטאַרקונג אויפֿן אַרט פֿון די אָפּגעשוואַכטע רעליגיעזע טראַדיציעס? איז טעאָטער ביי אונדז נישט געווען אַ פּאַרגיטיקונג פֿאַר דער אָפּגעשוואַכטער פֿרום־קייט? פֿאַר וואָס זשע אַזאַ קורץ לעבן?

זענען יידן דען ווידער געוואָרן אַזוי פֿרום, אַז טעאָטער איז פֿאַר זיי געוואָרן טריף פּסול? זענען די ייִדישע אַקטיאָרן ווידער געוואָרן כּלי־קודש? איז די וועלטלעכקייט צוריק געפֿאַלן? דאָס ייִדישע טעאָטער צווישן 1917 און 1980 געהערט צו די אינטערעסאַנטסטע קאַפיטלען פֿון דער ייִדישער קולטור־געשיכטע.

דאָס „דאָכרע מזל“ פֿון ייִדישן טעאָטער

צופֿאלג, מזלדיקע און שלימזליקע, זענען נאַרמאַלע דערשיינונג־גען אין דער אַנטוויקלונג פֿון ייִדישן טעאָטער, אַזוי אין אייראָפּע, ווי אין אַמעריקע. דאָס כאַראַקטעריסטיסטע וואָרט אין זיין אַנט־

וויקלונג איז: מערקווערדיק. רק צום שטוינען. און אויך זיין ירידה איז אומגלייבלעך...

פונקט ווי די געשיכטע פֿון ייִדישן לעבן איז רינד אין אַבנאָר־מאַלקייטן, אזוי איז זיין טעאַטער. מערער נאָך, די געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער איז פֿול מיט איבערראַטונגען.

די גרעסטע איבערראַשונג הייסט: אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען. ער „האַט הינטער זיך נישט קיין ייִדישע טעאַטער־געשיכטע, קיין סימן ירושה פֿון טעאַטער־דערפֿאַרונג. אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען איז אַ רעטער־ניש. ממש אין אַ טעאַטראַלן מדבר האָט זיך צעבלאַט על פי נס אַ קערנדיקער און פֿילזיטיקער טעאַטראַל און מענטש — ממש אַ גאַנצער טעאַטער. איין מענטש, וואָס איז אַ גאַנצער טעאַטער, איז אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען. ער איז אַן אַקטיאָר, אַ מוזיקער, אַ רעזיסיאָר, אַ דראַ־מאַטורג און אַ דירעקטאָר. עס איז אונדז פֿון הימל אַראָפּגעפֿאַלן אַ פֿאַרטיקער טעאַטער“⁶.

מער ווי אַלע אַנדערע צווינגן פֿון דער ייִדישער קולטור איז דאָס ייִדישע טעאַטער געגליכן צו קינדער, וואָס האָבן קיין קינד־הייט נישט געלעבט... ווי קינדער, וואָס האַלטן אין איין אַריבערשפּרינג־גען קלאַסן... אַפֿילו ווען אַזעלכע קינדער זינגען גאָנעם, קומט זיי דערפֿון קיין געזונט נישט צו, און ס'וועט זיי אַלע מאָל פֿעלן די דערפֿאַרונג... דאָס, וואָס די ייִדישע ליטעראַטור איז צו אַלעמענס באַווונדערונג בליצשנעל אַרויפֿגעפֿלויגן צו די הימלען, בשעת עס זינגען נאָך נישט געווען קיין ייִדישע שולן, וועלכע זאַלן צוגרייטן די יוגנט צו געניסן פֿון ייִדישער וואַרטקונסט, דערקלערט צום בעסטן, פֿאַר וואָס ס'איז אזוי טיף דער קריזיס פֿון דער שעפֿערישקייט אין דער ייִדישער ליטעראַטור. פֿליענדיק צו די הימלען, האָט מען פֿאַר־געסן אין דער ערד — — —

רק ווונדער זינגען ביי אונדז געשען. וואָס ביי אַנדערע פֿעלקער דויערט הונדערטער אַדער טויזנטער יאָרן, ביז זיי זינגען צוגעקומען

⁶ ד"ר א. מוקדויני — „אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען“, גאַלדפֿאַדען־בוך, ז' 6, נ"י 1926.

צו רינפֿקייט, איז בני אונדז אַרויסגעשפרונגען ספּאַנטאַן. „האַסטי־קייט איז דער כאַראַקטער-שטריך פֿון אונדזער געשיכטע פֿאַר די לעצטע הונדערט יאָר“⁷. אין אַ גרויסער מאָס זינען די פּענלעכע פּראַבלעמען פֿון אונדזער מלוכהשער אומאַפהענגיקייט אַ רעזולטאַט פֿון דער האַסטיקייט, פֿון דער ספּאַנטאַנקייט, פֿון דעם ווונדער, וואָס הייסט מדינת ישראל. די אָפּגעשטאַנענע שכנים קענען זיך ממש ניט שענקען, וואָס פֿאַר זייערע אויגן איז געגעבן אַ וואַקס־אויס פֿון אַזאַ קליינעם און געפּלאַגטן און צעמזיקטן פֿאַלק אַזאַ העראַזשע מדינה!...

דאָס צעזייטע און צעשפּרייטע רעשטנפֿאַלק האָט אָבער נישט אַזאַ דיסציפּלין, אַזאַ חוש און אַזאַ אַחריות פֿאַר די גנטיקע ווערטן אין די תּפּוצות ווי עס האָט דער טייל פֿון אונדזער פֿאַלק, וואָס איז מאַביליזירט אויף דער מדינה־טעריטאָריע. דערפֿאַר זינען זיי, פּונקט ווי פֿריער, נאָך אַלץ אַנגעוויזן אויף ניסים... אָבער נישט אַלע מאָל איז פּורים...

אין דעם ערשטן יאָרצענדלינג נאָך דער 1טער וועלט־מלחמה, למשל, איז פּאַראַלעל מיט דער מלוכהשער אַרגאַניזאַציע פֿון ייִדי־שער פֿאַרשונג אין ראַטן-פֿאַרבאַנד אויפֿגעקומען — אין זכות פֿון קרבנות פֿון יחידים — איין איניציאַטיווע נאָך דער אַנדערער פֿאַר פֿאַרשונג אויפֿן פֿעלד פֿון ייִדישן טעאַטער. אַזוי ווערט אין ניו־יאָרק געשאַפֿן דער „טעאַטער־מוזיי“, וואָס גיט־אַרויס דאָס „גאַלד־פּאַדען־בוך“, און אין ווילנע גיט־אַרויס דער „ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט — יוואָ“ אַ פֿאַרשבוך (בלויז דעם 1טן באַנד). ביידע פֿאַר ייִדישער טעאַטער־קענטעניש, ביידע זינען אונטער דער רע־דאַקציע פֿון ד״ר יעקבֿ שאַצקי, וועלכער איז איינער פֿון די כאַראַק־טעריסטישסטע וואָלונטיר־פֿאַרשערס אין אונדזער קולטור־געשיכטע פֿון 20סטן יאָרהונדערט. שטעלט ער פֿעסט, אַז „אייגנאַרטיק און כּמעט אומנאַטירלעך איז דער וועג פֿון דער ייִדישער טעאַטער־

⁷ ד״נ.

פֿאַרשונג: בשעת ביי די אומות־העולם האָט זיך טעאַטער־פֿאַרשונג אָנגעהויבן פֿון קלײַבן ציגל, שרײַבן צושטיצער, פּובליקירן מאַטע-ריאַלן און זאַמלען דאַקומענטן, האָבן ביי אונדז די התחלה אויף דעם געביט געמאַכט צוויי מחברים מיט פּמעט סינטעטישע געשיכטעס פֿון ייִדישן טעאַטער⁸. שוין העכער אַ האַלבער יאָרהונדערט זינט יענע מרגלים — און ס'איז נאָך אַלץ נישט געלונגען אַנצושטעלן אַזאַ פּערמאַנענטע לאַבאָראַטאָריע. ווי זשע קען מען דערוואַרטן פּער־מאַנענטע זאַרג, אָו אין אַזאַ „פֿרײַער רעפּובליק“, ווי אין די תּפּוצות, זאַל ייִדיש טעאַטער אין גרויסן פֿאַרנעם קענען לעבן און שאַפֿן, בפֿרט נאָך פּלאַנמעסיק, מיט אַמביציעס, מיט קולטור־צילן, אָו מיר זאָלן זיך קענען לעגטימירן פֿאַר אייגענע און פֿרעמדע ווי אַ קולטור־פֿאַלק?

הינט, ווען מיר נעמען נאָך אין באַטראַכט, אָו „רעוואָלוציאָנערן זינען אומגעדולדיק; דאָס איז זייער אייגנשאַפֿט; און ווי ביי אונדז, אין דער פֿאַרגאַנגענער צייט, וויל דאָס לעבן נישט וואַרטן; עס דאַרף אומבאַדינגט אָפּהאַלטן רעזולטאַטן פֿון נצחון, אין פֿאַרשנע־לערטן טעמפּאָ פֿון לעבן“⁹, — איז אויב דאָס גילט ביי די אומות־העולם, ווי זשע זעט־אויס די „אומגעדולד“ ביי אונדז, יידן?

דער ייִדישער קולטור־קריזיס אין טעאַטער־קריזיס

אין ייִדישן טעאַטער שפּילט זיך אפּשר אָפּ צום קלאַרסטן דער קריזיס פֿון דער ייִדישער קולטור. אין דעם קריזיס שפּילט די גרעסטע ראַלע דאָס געזעץ פֿון קאָנקורענץ. ווי באַלד עס זינען אָפּגעשוואַכט געוואָרן די כּוחות, וועלכע

⁸יעקב שאַצקי — הקדמה: אַרכיוו פֿאַר דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער און דראַמע, ז' v, ווילנע־1930.
⁹(רוסיש) ק. ס. סטאַניסלאָווסקי — מיין לעבן אין דער קונסט, ז' 683, לענינגראַד 1928.

האַבן איינגעהאַלטן דעם יידן אין געטאָ — אָדער ווייל ער אַליין האָט געוואָלט זיין נאָר צווישן יידן, אָדער ווייל מען האָט אים גע- צווינגען, נישט געלאָזט אים זיך אויסמישן מיט גוים — האָט גענומען אונטערגיין די יידישע גאַס און מיטן אונטערגאַנג פֿון דער יידישער גאַס, מיט דער פֿאַרגוישונג פֿון דער יידישער גאַס, האָבן צום שטאַרקסטן גענומען ליידן די יידישסטע פֿונקציעס פֿונעם יידישן לעבן, און וועלכע זענען די יידישסטע פֿונקציעס? די וואָס מוזן אַרויסווייזן די גרעסטע קוואַטע פֿון קאַנקורענץ-פֿעיקייט: יידיש לשון, יידישע ליטעראַטור, יידיש טעאַטער, פֿון די דאָזיקע דריי פֿאַקטאָרן איז טעאַטער דער קאָמפּליצירטסטער.

דער יחיד, וואָס איז פֿאַרכאַפט פֿון דער עשירות, חכמה און סטילשיינקייט אין דער יידישער שפּראַך, קען באַווייזן די גבֿורה אויפֿצוהיטן אין זיין אייגענער היים דעם לשון און אַפֿילו אים אי- בערפֿלאַנצן אין זינע קינדער. דער שרייבער, וואָס האָט כוח אויפֿ- צוהיטן זיין אייגנאַרטיקייט אין זיין שאַפֿן, קען דרוקן זינע ביכער, אַפֿילו ווען זיי אינטערעסירן נישט צו מאַל זינע נאָענטסטע. פֿאַראַן גענוג אַזעלכע בנישפּילן, און דווקא נישט פֿון גראַפֿאָמאַנען. אַזוי זענען אַנגעשריבן געוואָרן אַפֿילו היפש דראַמעס — פֿאַרן שופֿלאַד... קיין טעאַטער קען מען אָבער ביי זיך אין שרייבצימער נישט שפּי- לן... אין טעאַטער מוזן זיך פֿאַראייניקן פֿאַרשיידענע קונסטן, פֿדי עס זאָל זיין טעאַטער!

נאָך דער 1טער וועלט-מלחמה האָבן יידישע טעאַטערס זיך אַ וואַרף געטאָן צום איבערגעזעצטן רעפּערטואַר פֿון אַנדערע שפּראַכן. אין ניו-יאָרק פּרובירט מאַריס שוואַרץ שפּילן צעקלונגענע ווערק פֿון דער פֿרעמד. אין אַט דער שטאַט האָבן דעמאָלט געשפּילט אַ צוויי צענדלינג יידישע פּראַפֿעסיאָנעלע טעאַטערס; הונדערטער טוי- זנטער יידן האָבן נאָך קיין ענגליש נישט געקענט; און די ענגלישע בינע האָט זיך דעמאָלט געפֿונען אויף אַ נידעריקערער שטופֿע ווי דאָס יידישע טעאַטער. שוין אין 1903 זעט מען „יעקבֿ פּ. אַדלערס אויפֿטריט מיט אַן ענגלישער טרופֿע אין שעקספּירס „שפּילאַק“ (בעת

דער גאַנצער אַנסאַמבל האָט געשפּילט ענגליש. האָט אַדלער גע-
שפּילט די ראַלע אויף ייִדיש¹⁰. אין יענע יאָרן האָבן „אַמעריקאַנער
פּראָפּעסאָרן געשיקט זייערע סטודענטן אויף סעקאָנד עוועניו זיך
אַפּלערנען פֿון ייִדישן טעאַטער“¹¹. אָבער מיטן שטינגן פֿון ענגלישן
טעאַטער, ספּעציעל דורכן „גילד“, איז אַראָפּ די ייִדישע בינע פֿון
איר גדולה. אַז ייִדישע שווישפּילערס האָבן גענומען באַהערשן ענג-
ליש. האָט ענגליש טעאַטער און איבער הויפט דער קינאַ זיי אַוועק-
גענומען פֿון ייִדישן טעאַטער. גענוג אַנצורופֿן דעם נאָמען פּאָל מוני
(מוני ווינזנפֿרענד) אַ געקרוינטער אין אַ ריי פֿילמען, באַרימטע אין
דער גאַנצער וועלט. האָט דאָס ייִדישע טעאַטער געקאָנט זיי אַפּ-
האַלטן, קאַנקורירן מיטן ענגלישן קינאַ? ניין! סײַדן אַרײַנשפּילן אין
דער ייִדישער אַמביציע! איז בכּן דער אויספֿיר: „ווילן מיר ערנסט
בויען אַ ייִדיש טעאַטער, מוזן מיר זאָגן, אַז ער מוז זיין נאַציאָנאַל,
דאָס הייסט, ער מוז געבויט ווערן אויפֿן גרונט פֿון נאַציאָנאַלער גע-
שיכטע, און אויב אַזוי — מוזן מיר אָנהייבן בויען, שאַפֿן פֿון היס-
טאָרישע תקופֿות... דער טעאַטער מוז געבויט ווערן אויף דעם
העראַזישן עלעמענט פֿון דער ייִדישער געשיכטע, פֿון לעגענדאַרע
צייטן אַז — פֿון ביבלצייט און ווינטער, אַרייַנרעכענענדיק אַהער
אַפֿילו די מיסטעריע אויך“¹².

ווען אַלע שעפֿערישע כּוחות אויף דער בינע וועלן זיך אַנב-
פֿאַרשטיין מיט דער פֿערטער וואַנט אַנטקעגן דער בינע, אַז נאָר און
בלויז מיט מאַדערנע נאַציאָנאַלע ווירקונגען קען בײַ אונדז טעאַטער
זיין קאַנקורענץ־פֿעיק, וועט ייִדיש טעאַטער קענען רעהאַביליטירט
ווערן.

שמואל ראזשאנסקי

¹⁰ יעקב מעסטל — 70 יאָר טעאַטער־רעפּערטואַר, ז' 32, נײַ 1954.

¹¹ ציטירט פֿון י. מ. קלמן מרמר — יעקב גאַרדון.

¹² מענדל עלקין — „ייִדיש טעאַטער אָדער טעאַטער אויף ייִדיש“, לעבן

נײַ 1, ווילנע 1920.

יעקב גארדין

איז ער שולדיק?

דראַמאַטישע סצענע ¹

פּערזאָנען

ריכטער
סיימאָן שטיינבערג, אַרבעטער, 35 יאָר
פּראָקוראָר
זשורי
צוהערערס, אויף דער באַנק

געריכטזאַל. פון איין זייט — דער ריכטער און פּראָקוראָר. — פון
דער צווייטער זייט — די זשורי און צוהערערס.

ריכטער — זאַל מען אַרעסטירן דעם אָנגעקלאַגטן סיימאָן שטיינ-
בערג!
פּאַליציסט — פֿירט־אַרײַן סיימאָן שטיינבערג, וועלכער איז זייער
בלאַס און שוואַך; זײַן קאַפּ איז גרוי.

¹ לויט דרויסנדיקע ווי אויך אינעווייניקסטע סימנים איז דאָס פון גאַר-
דינס עלטערע איינאַקטערס. דער אינהאַלט איז אינספּירירט פון די שרעקלעכע
קריזיס־יאָרן 1905-1906 אין נאַרד־אַמעריקע, וואָס האָבן זיך שטאַרק געלאָזט
פילן אין ייִדישן קוואַרטאַל און אויך גענוג קענטיק אין דער ייִדישער ליטע-
ראַטור אין פּרעסע.

ריכטער — ווי איז אנער נאמען?

שטיינבערג — שטיל: מנין נאמען איז סיימאן שטיינבערג.

ריכטער — מיט וואס באשעפטיקט איר זיך?

שטיינבערג — באשעפטיקט? הע! אויב שווערע ארבעט, נויט און הונגער איז אַ באשעפטיקונג, בין איך געווען אַ געשעפטיקטמאן. און אויב גיט, שרייבט פשוט: בין פֿון מניע קינדערייאָרן אָן געווען אָן אַרבעטער... יא, שרייבט אָן איין וואָרט: „אַרבעטער“.

דאָס איז גענוג פֿאַר דעם וואָס פֿאַרשטייט...

ריכטער — ווי אַלט זינט איר?

שטיינבערג — פֿינף און דרייסיק יאָר... יא, איר גלייבט מיר גיט. איר מיינט, איך בין אַ סך עלטער. איר מיינט, איך בין שוין אַן אַלטער מאַן, כע, כע, הער ריכטער. מיר ווערן פֿאַרעלטערט נאָך איידער מיר ווערן אַלט... מיר לעבן אָפּ נאָך איידער מיר הייבן אָן צו לעבן און מיר זינען טויט נאָך איידער מיר שטאַרבן!...

ריכטער — צום פֿראַקוראַר: כע, כע, ער וויל מיט זינען רייד באַזינפֿלוסן די זשורי... ער האָט זיך צוגעגרייט... סיימאן שטיינבערג! איבער אַינער קאָפּ הענגט אַ שרעקלעכע, שוידערלעכע באַשולדיקונג. אַינער פֿאַרברעכן איז איינע פֿון די מוראדיקסטע, וועלכע באַדעקן מיט שאַנדע אונדזער גאַנצע געזעלשאַפֿט און ווידערשפרעכן דער ציוויליזאַציע און הומאַניטעט... עס איז צום שטוינען...

שטיינבערג — יא, עס איז צום שטוינען! עס איז שרעקלעך, עס איז שוידערלעך. אָבער איך האָב עס געטאָן, גישט ווייל איך האָב געהאַט אַ ציל ווידערצושפרעכן אַינער ציוויליזאַציע און הומאַניטעט... איך בין אַ שרעקלעכער פֿאַרברעכער. אונדזער גאַנצע געזעלשאַפֿט האָב איך באַדעקט מיט שאַנדע און שמאַך. עס איז אָבער דערפֿאַר, ווייל די ציוויליזאַציע און די הומאַניטעט ווידערשפרעכן זיך אַליין!...

ריכטער — גענוג! סיימאן שטיינבערג, איר ווערט באַשולדיקט, אַז דעם פֿינף און צוואַנציקסטן דעצעמבער, צוועלף אַ זיגער ביי נאַכט, האָט איר מיט אַ רעוואָלוציע דערשאַסן אַינער פֿרוי, סערע

שטיינבערג, און מיט אַ ראַזיר־מעסער איבערגעשניטן די העלדזער פֿון אנערע אייגענע דריי קינדער: אייבי, צען יאָר אַלט; סעמי, פֿינף יאָר אַלט; און ענגי, צוויי יאָר אַלט... און...
שטיינבערג — כאַפט זיך מיט די הענט פֿאַרן קאַפּ אין פֿאַר־צוויי־פֿלונג: וויי, וויי! דאָס שרעקלעכע בילד! דאָס שרעקלעכע בילד!

ריכטער — און דערנאָך האָט איר געפרוווט באַגיין זעלבסטמאָרד און האָט אין זיך צוויי קוילן אַרײַנגעשאָסן און מיטן ראַזיר־מעסער זיך די אַדערן צעשניטן... באַשטעטיקט איר, אַז איר האָט אנער פֿרוי און אנערע דריי קינדער דערמאָרדעט?
שטיינבערג — וויינט: יא, איך באַשטעטיק. איך... איך האָב זיי... דעם פֿינף און צוואַנציקסטן דעצעמבער... גראַד אין דער נאַכט פֿון קריסטמעס²... זיי אַלע זינגען טויט... אין דער ערד... און איך בין דאָ... מען האָט מײַן לעבן געראַטעוועט, פֿדי מיך געזעצלעך צו טויטן...

ריכטער — דערציילט אונדז, ווי איז דאָס אַלץ פֿאַרגעקומען.
שטיינבערג — ניין! ניין! פֿאַראַרטילט מיך צום טויט!... פֿירט מיך אויפֿן עלעקטריק טשער³... הענגט מיך אויף. באַפֿעלט מיט העלישע מאַשינען אַלע מײַנע גלידער צו רײַסן... שנײַדט מיר אויס מײַן האַרץ... מאַטערט מיך. איך בין שולדיק. איך האָב עס פֿאַרדינט. אַבער איך בעט אַנך: דערבאַרעמט זיך איבער מיר און צווינגט מיך ניט נאָך אַ מאָל איבערצולעבן די דאָזיקע שווערע מאַמענטן. צווינגט מיך ניט אַרויסצורופֿן די טויטע פֿון גרוב און זען נאָך אַ מאָל די בלוטיקע בילדער... איך בעט אַנך...

ריכטער — דערציילט זיי אונדז: ווי איז דאָס אַלץ פֿאַרגעקומען?
שטיינבערג — דערציילן? פֿאַר וואָס ניט? פֿאַר וואָס זאָל איך מיך איצט שווינגן? איר משפּט מיך דערפֿאַר, וואָס איך האָב מײַן געליבטע פֿרוי, מײַן טייערע פֿרוי, דערמאָרדעט; דערפֿאַר, וואָס

² ניטל, ווינאַכט. — ³ עלעקטרישע עקזעקוציע־שטול.

איך האָב מײַנע אייגענע, מײַנע ליבע און זיסע קינדער, די אומ־
 שולדיקע עופֿעלעך... טרערן שטיקן אים: ווען איר משפט מיך פֿאַר
 די, וואָס זײַנען אײַך געווען פֿרעמד, וועלכע האָבן אײַך ווייניק
 געאַרט, וועלכע האָבן אײַך בײַ זייער לעבן נישט גערירט מיט
 זייערע ביטערע טרערן אין שווערער נויט, פֿאַר וואָס זאָל איך מיך
 אַליין נישט משפטן, פֿאַר וואָס זאָל איך מיך אַליין נישט פֿאַרענט-
 פֿערן פֿאַר די, וועלכע זײַנען מיר געווען אַזוי טייער און אַזוי
 ליב? ... יא, איך וועל אײַך דערציילן... זאָל מײַן האַרץ צעריסן
 ווערן! זאָל מײַן בלוט פֿאַרקילט ווערן אין מײַנע אַדערן! איך וויל
 נאָך אַ מאָל זען דאָס בילד פֿאַר מײַנע אויגן... הער ריכטער!
 איך ווייס נישט, אויב איר וועט מיך פֿאַרשטיין... איך האָב זיי
 דערמאָרדעט, ווײַל איך האָב זיי ליב געהאַט... איר פֿירט אַ רוזק
 לעבן, קענט איר נישט פֿאַרשטיין, וואָס איז פֿאַרזווייפֿלונג... מײַן
 גאַנץ לעבן האָב איך געאַרבעט שווער. מײַן איינציקע פֿרייד איז
 געווען מײַן פֿאַמיליע־לעבן. מײַן איינציקע טרייסט זײַנען געווען
 מײַנע קינדערלעך. אייבי איז געווען צען יאָר אַלט און האָט שוין
 געענדיקט די פֿאַבליק סקול.⁴ סעמי איז געווען אַ זינגער און אַ
 שטיפֿער. ענני האָט געברומט ווי אַ טיבעלע... שיינע קינדער,
 געראַטענע קינדער, אַבער אַן גליק... פֿאַרדעקט זיך דאָס געזיכט.
 פּוּז. איך האָב דעם גאַנצן ווינטער נישט געהאַט קיין אַרבעט.
 גאַנצע טעג אומגעגאַנגען, געזוכט, געפֿרעגט, געבעטן, אומזיסט!
 עס איז אַזאַ געוויינטלעכע זאַך צו זען אַן אַרעמאַן אַן אַרבעט, אַז
 עס איז דערפֿון גאַר נישטאַ וואָס צו דערציילן, וואָס עס פֿילן די
 דאָזיקע אומגליקלעכע, ווען דער הויז־קיפֿער⁵ הייבט־אָן צו פֿאַדערן
 רענט... ווען דער שפּיזקרעמער שמײַסט דאָס ביכל אין די אויגן
 און גיט נישט מער קיין קוילן און קיין ברויט... ווען מען דאַרף
 צוקוקן, ווי די שוואַכע פֿרוי גייט־אויס שטיל ווי אַ ליכט... ווי
 די געליבטע קינדערלעך מוזן אומלויפֿן אין דער פֿיכטער, קאַלטער

⁴ אָנפֿאַנגשול (פֿאַלקשול). — ⁵ אַדמיניסטראַטאָר.

ווינטערצייט מיט צעריסענע שיכעלעך... איין קינד הוסט, דאָס אַנדערע האָט היץ... און... און די נויט ווערט גרעסער, די פֿאַר-צווייפֿלונג וואַקסט און אַלע האַפֿענונגען ווערן שוואַכער און שוואַכער... עס איז געווען די נאַכט פֿון קריסטמעס... די גאַסן זינען פֿול געווען מיט פֿריילעכע מענטשן. אַלע מאַגאַזינען זינען פֿול געווען מיט אַינקויפֿערס. דער קויפֿט פֿרעזענטן פֿאַר זיין געליבטער. דער טראַגט שפּילצינג פֿאַר זינע קינדערלעך. אַלע הַנְזֵעֵר זינען באַלויכטן. אַלע הערצער צופֿרידן. און בײַ אונדז אין שטוב — טונקל, ווייניק קעראַסין אין דעם לאַמפּ. אין אויוון נישטאָ קיין פֿענער. אין קאַפּ קיין איין פֿריילעכער געדאַנק. אין האַרצן קיין האַפֿענונג... דעמאָלט איז מיר... אונדז ביידן... מיר און מיין אומגליקלעכער אַרעמער סערע... אינגעפֿאַלן דער שרעקלעכער געדאַנק: ענדיקן!... מיט איין מאָל ענדיקן!... מיר האָבן זיך אַרומגענומען און מיר האָבן ביידע לאַנג... לאַנג געוויינט... די דאָזיקע טרערן... די דאָזיקע טרערן... זינען... צעוויינט זיך. אונדזערע אַרעמע קינדער זינען געשלאָפֿן מיט אַ שווערן אומרויִקן שלאָף... די מוטער איז צוגעגאַנגען צו אירע קינדער, האָט מיט שטילע טרערן זיך געזעגנט מיט יעדן פֿון זיי... נעבן ענגיס ווי געלע איז זי לאַנג געשטאַנען... זיך צוגעבויגן, אַ קוש געטאָן און איז מיר אַרויפֿגעפֿאַלן אויפֿן האַלדז מיט אַ ביטערן יאַמער... מײַנע געדאַנקען האָבן זיך צעמישט... צום ערשטן מאָל אויסגע-שאַסן... איך האָב דערזען די דערשראָקענע פּנימלעך פֿון מײַנע קינדער... סעמי האָט געזאָגט מיט אַ רחמנות־שטימעלע: „פּאַפּאַ, דאַנט דו איט“... און דעמאָלט איז אַלץ פֿאַרשווונדן פֿון מײַנע אויגן... ווי איך האָב מיר אַליין אַרײַנגעשאַסן צוויי קוילן, ווי איך האָב איבערגעשניטן מײַנע אַדערן... דאָס אַלץ האָב איך זיך דערוויסט, ווען איך בין אין שפּיטאַל דרײַ וואַכן נאָך דער קאַטאַס-טראַפֿע געקומען צו זיך... פּוּזע. הער ריכטער! די זאַך איז קלאַר.

⁶ טאַטע, טו דאָס ניט!

איר דאַרפֿט נישט פֿרעגן די זשורי, צי שטיינבערג איז שולדיק אין דעם, וואָס ער האָט זיין ווייב און קינדער דערמאָרדעט. איר דאַרפֿט נישט פֿרעגן אַניער געוויסן, צי האָט איר דאָס רעכט אַזאַ שרעק־לעכן פֿאַרברעכער אויסצוראַמען פֿון דער ציוויליזירטער וועלט. איר דאַרפֿט נישט פֿרעגן בײַ דעם הויכגעשאַצטן פּובליקום, ווער האָט אַ שטילן, אַרנטלעכן אַרבעטער פֿאַר אַ שרעקלעכן מערדער געמאַכט. ניין! עס איז איבעריק!... ער איז שולדיק — ענטפֿערן אַיך אַלע גוט־האַרציקע מענטשן! ער איז שולדיק — שרײַט יעדער שטיין פֿון גאַס, יעדער פֿאַטער פֿון קינדער, יעדער פּריידיקער פֿון מאָראַל, יעדער פּילאַנטראָפּ פֿון די זאַטע, צופֿרידענע, ווילטעטיקע טוערס. ער איז שולדיק! — שרײַט אײך אַליין. הרגעט מיך! פֿאַר וואָס האָט איר מיך געראַטעוועט? פֿאַר וואָס האָט איר מיך נישט געלאָזט שטאַרבן צוזאַמען מיט די, וועלכע זײַנען געווען מײַנע איינציקע פֿרײַנד דאָ אויף דער וועלט?! שרײַבט אַניער אורטייל! בינדט מיך! פֿירט מיך אויף דער עלעקטריק טשער! וואָס זײַנען אַניערע שטרענגע געזעצן — דער טויט, אַניערע הענקערס, אַניערע געשרײַען, אַניער פֿלוך?... נישט דאָס שרעקט מיך! מיך שרעקט די שטילע, דערשראָקענע שטימע פֿון מײַן קינד... סעמי שטרעקט צו מיר אויס זײַן דאַר הענטעלע און בעט זיך, און זאָגט: „דאָנ'ט דו אײט, פּאַפּאַ!... אָן! „דאָנ'ט דו אײט!... פֿאַלט אין אַנמאַכט.

דוד פינסקי

דער אייביקער ייד

טראגעדיע אין איין אקט

פערזאנען

צווייטער שומר	דער פרעמדער
דריטער שומר	די יונגע פרוי
ערשטע פרוי	איר דינסט
צווייטע פרוי	גוריון
דריטע פרוי	טרפון
פערטע פרוי	גמליאל
אן אלטער מאן	ברכיה
	דרני זקנים
	ערשטער שומר

פארשיידענע קלאסן פון דער באפעלקערונג:
מענער, פרויען, קינדער

דאס שטיק שפילט זיך אפ אין דער שטאט בירה ערבא
אין דער צייט פון חורבן בית שני

„דער אייביקער ייד“ איז באַגרינדט אויף אַ מדרש — איכה רבתי, ג'ז.

דער מדרש

ר' יודן, דער זון פון ר' איבו, האָט געזאָגט: מנחם איז זיין נאָמען, ווי עס שטייט אין פסוק: וואָרעם עס איז ווייט פון מיר מנחם — און דאָס איז אַ ראַיה צו ר' יודן, דעם זון פון ר' איבו. עס איז געווען אַ מעשה מיט איינעם אַ מאַן, וועלכער האָט געאַקערט. האָט זיך צעשריזען איינער פון זיינע אָקסן. איז פאַרבייגעגאַנגען אַן אַראַבער און אים געזאָגט: ווער ביסטו? האָט ער אים געזאָגט: אַ ייד בין איך. האָט ער אים געזאָגט: בינד אָפּ דינע אָקסן און בינד אָפּ דיין געשפּאַן. האָט ער אים געזאָגט: פאַר וואָס? האָט ער אים געזאָגט: ווייל דער בית־המקדש פון די יידן איז חרוב געוואָרן. האָט ער אים געזאָגט: פון וואָנען ווייסטו? האָט ער אים געזאָגט: איך ווייס עס פון דעם געשריי פון דיין אָקס. ווייל ער עוסקט זיך מיט אים, האָט זיך דער אָקס נאָך אַ מאָל צעשריזען. האָט ער אים געזאָגט: שפּאַן אַינן דיין אָקס, שפּאַן אַינן דיין געשפּאַן, ווייל עס איז געבוירן געוואָרן דער אויסלייזער פון די יידן. האָט ער אים געזאָגט: מנחם איז זיין נאָמען. און ווי איז דער נאָמען פון זיין פאָטער? האָט ער אים געזאָגט: חזקיה. האָט ער אים געזאָגט: און ווי וווינט ער? האָט ער אים געזאָגט: אין דעם אַראַבער־פערטל פון בית לחם יהודה. האָט דער מאַן פאַרקויפט זיינע אָקסן און זיין געשפּאַן און אָנגעקויפט לייחונט פאַר קינדער, און איז געגאַנגען שטאָט־אין, שטאָט־אויס, מדינה־אין, מדינה־אויס, ביז ער איז אָנגעקומען אַהין. זיינען זיך ציווייגעקומען אַלע דאַרפטעכטער צו קויפן פון אים, און יענע פרוי, די מוטער פון דעם קינד, האָט פון אים נישט געקויפט. האָט ער צו איר געזאָגט: פאַר וואָס קויפטו נישט קינדער־לייחונט? האָט זי אים געזאָגט: ווייל דורך זיין געבורט איז חרוב געוואָרן דער בית־המקדש. האָט ער איר געזאָגט: מיר זיינען בטוח אין דעם האַר פון דער וועלט, אַז דורך אים איז ער חרוב געוואָרן און דורך אים וועט ער אויפגעבויט ווערן. האָט ער איר געזאָגט. דו נעם דיר פון דעם קינדער־לייחונט און אין טעג אַרום וועל איך צו דיר קומען און נעמען געצאָלט. האָט זי גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען. אין טעג אַרום האָט דער מאַן גע־זאָגט: איך וועל גיין און געווייר ווערן, וואָס דאָס קינד מאַכט. איז ער אַוועק צו איר און איר געזאָגט: וואָס מאַכט דאָס קינד? זאָגט זי אים: האָב איך דיר נישט געזאָגט, אַז זיין מול איז אַ שווערער און פאַרפאַלגט אים, וואָרעם פון דעמאָלט אַן זיינען אָנגעקומען ווינטן און שטרעמס, און האָבן אים אַוועקגענומען? האָט ער איר געזאָגט: האָב איך דיר נישט געזאָגט, אַז דורך אים איז ער חרוב געוואָרן און דורך אים וועט ער אויפגעבויט ווערן?

דאָס מאַרקפּלאַץ אין בירת ערבא. רעכטס און לינקס און אין הינטערגרונט — קראַמען, הילצערנע געצעלטן, אַפּגערוקט איינע פון די אַנדערע און אויסגעלייגט מיט פּאַרטיידענע סחורות, ווי קליידער וואַרג, געשיר, וואַלנס. אין מיטן פּלאַץ שטייען דריי צעדער־ביימער, פון הינטער די געצעלטן, קראַמען, זעט מען אַ ריי הילצערנע הונדער מיט ביימער פאַר זיי.

רעכטס פון מאַרק — אַ גערויש פון אַ גרויסן עולם. די קרען מערס, אַלע עלטערע מענטשן, שטייען אין איין גרופּע, ביז דער רעכטער ריי קראַמען, און קוקן דערשראָקן אין דער זעט פון דעם רעש. פון די הונדער אין הינטערגרונט און פון לינקס הייבן אַן אַרויסצושטיין זיך מענער, פרויען און קינדער, דערשראָקענע, צערודערטע. דאָס גערויש ווערט נענטער. מען הערט זעטלעך: „וויי אונדז! וויי אונדז! אַ שלכטע בשורה איז געבראַכט געוואָרן! וויי אונדז! וויי אונדז!“ — גוריון, טרפּון און גמליאל, דריי שנייזיגע זקנים, קומען אַרויף אויפן פּלאַץ און הינטער זיי אַ גרויסער עולם, וועלכער שפּאַרט זיך דורך פון צווישן די געצעלטן. די מענער אין דעם עולם זינגען אַלע אין די מיטעלע יאָרן און עלטער; די עטלעכע יונגע, וועלכע געפינען זיך דאָ, זינגען קאליקעס.

גוריון — מיט אַ וויינענדיקן קול: שטעלט אַן אַנערע אויערן, יידישע קינדער, און גרייט אַנך צו הערן: ציון גוססט און ירושלים האַלט אין פּאַלן.

אַן אויסבראַך פון געוויין אין עולם: „אוי, וויי! אוי, וויי!“

גוריון — אַן אורח האַבן מיר איצט געהאַט, אַ דורכגייער פון ירושלים. און שרעקלעך איז דאָס, וואָס ער דערציילט. אַנערע הערצער וועלן צעגאַנגען ווערן ווי וואַקס און אַנערע אויגן וועלן אַרויסשווימען פון זייערע לעכער דורך פּיל טרערן. איך זאָג אַנך, דער בית־המקדש איז נישט חרובֿ געוואָרן. מיינט איר, אַן גאַטס הויז וואַלט פּאַרניכט געוואָרן, און מיר און די גאַנצע וועלט וואַלטן עס נישט גלייך דערפֿילט? וואַלט די זון נישט שוואַרץ געוואָרן, און דער הימל וואַלט זיך נישט פּאַרצויגן מיט טרויער און געגאַסן מיט ביטערע טרערן? וואַלטן אונדזערע הערצער נישט געוויינט אין אונדז, און מיר וואַלטן אַפּילו נישט געוואוסט, פון וואַנען די טרערן

קומען? און נישט בלויז מיר, נאָר אַפֿילו חיות אין וואַלד, בחמות
 אין פֿעלד וואַלטן עס דערשפּירט. זינדיקט נישט מיט אנערע רייד,
 און אנערע טרערן ניצט־אויס נישט אויף צו באַוויינען, נאָר אויף
 צו בעטן און תפֿילה צו טאָן. אין זעק לאַמיר אונדז אַנטאָן, מיט אַש
 באַדעקן אונדזערע קעפּ און פּיניקן אונדזערע ליבער אין תענית.
 אַז גאָט זאָל רחמנות האָבן, זאָלן מיר בעטן, און אַפּטאָן זיין שווערע
 האַנט פֿון זיין פֿאַלק און ראַטעווען זיין הייליקטום. קומט אַלע און
 לאַמיר פֿאַרברענגען דעם טאָג אין געוויין און געבעט. באַוועגונג
 און נייער אויסבראָך פֿון געוויין.

שטימע — ברענגט זעק! ברענגט אַש!

אַ מענערשטיים — לינקס, הינטער די קראַמען, וויקעלעך פֿאַר-
 קויף איד, ווינדעלעך פֿאַר ערשט־געבוירענע קינדער! וויקעלעך
 פֿאַרקויף איד, ווינדעלעך פֿאַר ערשט־געבוירענע קינדער!

אַלע אויגן ווענדן זיך אין דער זייט פֿון דער שטימע.

גוריון — ווער קאָן דאָס אַזוי רויק אויסרופֿן זינע סחורות, בעת
 אונדזער פֿאַלק פֿאַרגייט אין געוויין?

דער פרעמדער — מיט אַ פעדלער־קאַסטן אויף זיך קומט־אַרויס
 פֿון צווישן ביידע פֿאַדערשטע קראַמען לינקס. דאָס רוף איד מנין
 מזל. פֿאַרקליבן דאָ, זע איד אויף איין מאָל גאַנץ בירת ערבא, און
 איד וועל ליכטער געפֿינען וועמען איד זון. זאָגט: ווינט בני אַנך
 נישט איינער מיטן נאָמען חזקיה, בני וועמען עס איז געבוירן גע-
 וואָרן אַ זון אין דעם טאָג, ווען דער בית־המקדש איז חרובֿ גע-
 וואָרן, און ער האָט אים אַ נאָמען געגעבן מנחם?

באַוועגונג

שרעק־געמורמל — אין דעם טאָג, ווען דער בית־המקדש איז
 חרובֿ געוואָרן?

גוריון, טרפּון און גמליאל — מיט שרעק, אין דעם טאָג, ווען
 דער בית־המקדש איז חרובֿ געוואָרן?

דער פרעמדער — פֿאַרוואַנדערט, איר וויסט עס נישט? איז

דען דער... מיט באַשטימטקייט. יא, חרוב געוואָרן איז אונדזער בית־המקדש, אַפגעטאָן געוואָרן די קרוין פֿון אונדזער קאַפּ.

קלאַגשטימען — חרוב געוואָרן איז אונדזער בית־המקדש, אַפ־געטאָן געוואָרן די קרוין פֿון אונדזער קאַפּ!

טרפֿן — מיט אַ ציטערדיקער שטימע. גוריון, זעסט!...

גוריון — צום פֿרעמדן מיט אַ פֿאַרשטיקטן קול פֿון טרערן. קומסטו פֿון ירושלים אָדער פֿון איר אַרום?

דער פֿרעמדער — איך קום נישט פֿון ירושלים און נישט פֿון איר אַרום. בירת ערבא ליגט אין מיטן וועג צווישן ירושלים און מנן היים.

גוריון — הייבט אויף אים אויף אַ פֿאַרווונדערטן בליק. און דאָך ווייסטו וואָס מיר ווייסן נאָך נישט? האָסטו אַנגעטראָפֿן אויף דען וועג מענטשן פֿון ירושלים אָדער פֿון איר אַרום?

דער פֿרעמדער — איך האָב קיינעם נישט אַנגעטראָפֿן אויף מנן וועג. די וועגן זיינען איצט וויסט און פֿאַראַבלט, אַן אַ דורכגייער. נאָר מחנות פֿריילעכע רוימער ציען אָפֿט דורך, און זיי זיינען גע־פֿערלעך, ווייל זיי טויטן אָדער נעמען געפֿאַנגען יעדן יידן, וועלכן זיי טרעפֿן־אָן. דורך וואַלד און נאָכט האָב איך זיך געגנבעט אַהער, און צען טעג האָט מיר גענומען דער וועג, וועלכן איך וואַלט גע־קאַנט דורכמאַכן אין צוויי.

גוריון — דו קומסט נישט פֿון ירושלים און האָסט קיינעם נישט באַגעגנט, און דאָך זאָגסטו...

דער פֿרעמדער — און דאָך זאָג איך, אַז דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן, און אין יענעם טאָג איז געבוירן געוואָרן מנחם, וועלכער וועט אונדז טרייסטן אין אונדזער אומגליק און אויסלייזן אונדז פֿון אונדזערע פֿיננד, און ער געפֿינט זיך ביי אַנך אין בירת ערבא.

באַוועגונג.

געמורמל — א נביא? א פאלשער נביא אפשר! א פאלשער נביא!

גוריון — שטרענג. ווער ביסטו, וואס דו ווייסט זאכן, וועלכע דו האסט נישט געזען און נישט געהערט? האט גאט דיר א צייכן געשיקט? האט ער דיר דאס דורך א חלום אנטפלעקט? דער פרעמדער — דיין מויל האט עס געזאגט: גאט האט עס מיר דורך א צייכן אנטדעקט.

געמורמל — א נביא! א פאלשער נביא!

גוריון — רייד און לאמיר וויסן, צי דארפן מיר דיר גלייבן, ווער ביסטו, זאג אונדז, און ווי האט זיך גאט צו דיר אנטפלעקט? דער פרעמדער — איך זאג עס דיר גלייך, אבער צו ערשט וועל איך מיר אוועקזעצן און פליכט מאכן מיין פארטריקנטן האלדו. נעמט אראפ פון זיך דעם קאסטן, זעצט זיך אויף דער ערד, טוט א טרונק וואסער פון זיין לאגל און נעמט אריין אין מויל א שטיק באקסער. אן ערדארבעטער בין איך געווען אין א דארף ווינט אין גליל, און טייערער איבער אלץ איז מיר געווען מיין שטיקל ערד. ווען די מלחמה מיט די רוימער האט זיך אנגעהויבן, בין איך דער איינציקער פון אלע לענדן שטארקע מענער אין מיין דארף געבליבן אין פעלד בני מניע אקסן און נישט געגאנגען העלפן אונדזער פאלק און אונדזער לאנד.

א קריפל — אין דער פראנטיקער ריי, ער דערציילט'ס און ווערט נישט רויט.

דער פרעמדער — איר הערט נאך ווייטער. נישט ליכט איז מיר אנגעקומען מיין לעבן, איך האב א שטארקע מלחמה אויסגעהאלטן אין מיין בוזעם. פון איין זייט האט מיר גערופן מיין פאלק, פון דער אנדער זייט מיין ערד, ביז די ערד האט מיר אראפגעצויגן צו זיך. פאר מיין פאלק בין איך נאך אן איינציקער, האב איך מיר געזאגט, אבער פאר מיין ערד בין איך אליין, און בין געבליבן אויף מיין ערד. ארום-און-ארום איז אונדזער לאנד פארוויסט געווארן, שטאט נאך שטאט און געגנט נאך געגנט אין אנגענומען געווארן פון די

רוימער, ביז ענדלעך האָבן זיי באַלאַגערט ירושלים. און אַלץ ניין טיקער האָט אונדזער פֿאַלק געברויכט זינע שטאַרקע קינדער. און איך האָב עס געוווּסט, און האָב מיך נישט גערירט פֿון אַרט. איך האָב מיך געשעמט צו קוקן רעכטס און לינקס, און ביז דאָך גע- גאַנגען הינטער מינע אַקסן. ווי צוגעוואַקסן וואָלט איך געווען צו מיין ערד און נישט געקאַנט מיך אַפּרעסן פֿון איר.

גוריון — האָרט. רייד קורץ. גאַטס צייכן ווילן מיר וויסן. דער פרעמדער — שטעלט זיך אויף. דאָס דערצייל איך גלייך. מיט צען טעג צוריק בין איך געשטאַנען אין פֿעלד בני מינע אַקסן. פּלוצלינג זינען זיי אַזוי אומרוק געוואָרן און האָבן זיך צעשרייען מיט אימהדיקע קולות, ווי זיי וואָלטן פֿאַר עפעס זיך דערשראָקן. איך האָב מיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, אונטער די אַקסן און איבער די אַקסן, און נישט געזען גאַר נישט, וואָס האָט זיי געקאַנט דערשרעקן. און ווייל זיי האָבן אַלץ נישט אויפֿגעהערט צו שרייען, האָב איך אויפֿגעהויבן אויף זיי מיין שטאַק און געשלאָגן זיי און צו זיי גערעדט: «וואָס האָט איר אייך אַזוי צעשרייען, איר נאַרישע אַקסן!» און זע מיט אַ מאָל — פֿאַר מיר שטייט אַן אַלטער־אַלטער מאַן, שניייוויס דער קאַפּ און שניייוויס די באַרד, און אַנגעטאַן איז ער ווי אַן אַראַבער, און ער זאָגט צו מיר: «שלאָג דינע אַקסן נישט. שפּאַן זיי ליבער אויס און לייג־אָוועק דיין אַרבעט, וואָרעם בוז הרגע איז חרובֿ געוואָרן דער בית־המקדש». איך האָב אויפֿגעשרייען פֿאַר שרעק און מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרץ און מיט ציטערדיקע הענט האָב איך געטאַן, ווי ער האָט מיר געזאָגט. אַבער די אַקסן האָבן זיך ווידער צעשרייען. גאַנץ אַנדערש זינען געווען זייערע קולות דאָס מאָל: עס איז געווען, ווי ווען אַ שמחה האָט זיי אַנגעפֿילט. און דער אַלטער מאַן האָט צו מיר אַ זאָג געטאַן: «שפּאַן־אַינן דינע אַקסן און קאַנסט ווידער גיין צו דיין אַרבעט, וואָרעם בוז הרגע איז געבוירן געוואָרן משיח, וועלכער וועט אויסלייזן די יידן פֿון זייערע פֿאַנג און צוריק אויפֿבויען דעם בית־המקדש». ווערט אויפֿ- גערעגט. און עפעס האָט זיך אין מיר אַ באַוועג געטאַן, און איך

האָב געפֿרעגט דעם אַלטן מאָן, ווי הייסט דאָס נײַ־געבוירענע קינד, און ער האָט מיר געזאָגט: „מנחם איז זײַן נאָמען“. און ווי הייסט זײַן טאַטע? זאָגט ער מיר: „חזקיה“. וווּ וווינט ער? און ער האָט מיר געענטפֿערט: „אין בירת ערבא וועסטו מנחמס מוטער געפֿינען“. באַוועגונג.

געמורמל — האָסטו געהערט? האָסטו געהערט? חזקיה... מנחם... דער פרעמדער — און ווי ער האָט דאָס אַרויסגערעדט, איז ער גלײַך פֿאַרשווינדן געוואָרן פֿון מײַנע אויגן, און איך האָב געוואָסט, אַז דאָס האָט אים גאָט געשיקט צו מיר, ווערט נאָך מער אויפֿגע־רעגט, צו ערשט איז אויף מיר אָנגעפֿאַלן אַ שרעק און מיט ציטער־ניש אין יעדן אַבֿר האָב איך מיך אַרומגעקוקט אַרום מיר, און מיר איז געווען, ווי עמעצער וואָלט געווען נעבן מיר און וואָלט מיר ענג געמאַכט דאָס פֿלאַץ, איך האָב מיך געוואָלט נעמען צו מײַן אַרבעט און נישט געקאָנט, און פֿלוצלינג זײַנען מײַנע אויגן גע־וואָרן צו צוויי קוואַלן, און טרערן האָבן זיך אָנגעהויבן צו גיסן אין צוויי שטראַמען, און איך האָב זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערד און געוויינט ווי און ביטער, און אַז די טרערן האָבן זיך בײַ מיר אויסגענומען, האָט אַ געדאַנק אָנגעפֿילט מײַן קאַפּ און מײַן האַרץ. פֿאַר וואָס האָט גאָט מ י ך אויסגעקליבן צו אַנטפלעקן מיר אַזאַ זאַך? און עס איז מיר געווען, גלײַך עמעץ האָט אַ זאָג געטאָן נעבן מיר: „דו, ערדוואַרעם, דו צוגעקלעפטער צו דער ערד, גאָט וויל דיך באַשטראַפֿן פֿאַר דײַן גלײַכגילטיקייט צו דײַן פֿאַלקס צרה, פֿאַר דײַן האַרץ פֿון שטיין, וואָס די אוימגליקן פֿון דײַן פֿאַלק האָבן נישט געקאָנט רירן!“ איך האָב מיך אַרומגעקוקט, אַבער איך האָב קײַנעם נישט געזען נעבן מיר, און עס איז מיר געווען, ווי גאָט האָט מיט מיר גערעדט, און ווידער האָט מיך אָנגעפֿילט די גרויסע שרעק, און איך האָב מורא געהאַט צו קוקן רעכטס און לינקס, און איך בין געזעסן מיט צוגעמאַכטע אויגן און מיט מײַן גרויסער שרעק אין מיר, און מײַן קאַפּ און מײַן האַרץ האָבן געזוכט, וועלכע שטראַף האָט גאָט דאָ אויסגעקליבן פֿאַר מיר, און מיט אַ מאָל האָט מיך

אַנגעפֿילט אַ טונקל געפֿיל, פֿון וועלכן אַ שוידער איז מיר דורך איבערן גאַנצן קערפֿער. פֿאַר די אויגן האָט מיר אַנגעהויבן צו שווינדלען, און עס איז מיר געווען, ווי איך הער אַ שטימע זאָגנדיק מיר: „דו, ערדוואַרעם, דו צוגעקלעפטער צו דער ערד, האָסט נישט געוואָלט העלפֿן דיין פֿאַלק אין זיין מלחמה פֿאַר זיין פֿרייהייט און נישט געוואָלט בנשטיין זיין הייליקטום, גיי און זוך־אויף זיין באַפֿריי־ער און דעם אויפֿבויער פֿון זיין קומענדיקן בית־המקדש און זיי ביי אים אָן אייביקער קנעכט.“ און פֿול מיט שרעק האָב איך מיך געפֿרעגט: פֿאַר וואָס, אויב גאָט וויל דאָס פֿון מיר, פֿאַר וואָס האָט מיר דאָס זיין שליח נישט געזאָגט? און איך האָב מיך פֿאַרטיפֿט אין געדאַנקען און געזוכט אָן ענטפֿער און געוואַרט אויף אַ צייכן פֿון גאָט. און עס איז מיר ווידער געווען, ווי עמעץ האָט אַ זאָג געטאָן: גאָט האָט דיר פֿריער געגעבן די בחירה און גיט זי דיר איצט. פֿריער האָסטו אויסגעקליבן דאָס נישט־ריכטיקע, איצט קלייב דיר אויס דאָס ריכטיקע.“ און מיט אַ קלאַפֿנדיקן האַרצן בין איך אויפֿגעשטאַנען פֿון דער ערד, האָב אַוועקגעטריבן די אַקסן אין שטאַט אַרײַן, פֿאַרקויפֿט זיי און דעם שפּאַן און פֿאַר דאָס אויסגע־לייזטע געלט געקויפֿט לײַוונט אויף וויקעלעך און ווינדעלעך, כדי אויסצורופֿן דאָ אין בירת ערבא מנינע וויקעלעך און ווינדעלעך, און וועלכע פֿרוי עס וועט קומען צו מיר, וועל איך זי פֿרעגן, ווי הייסט איר מאַן און ווען האָט זי איר קינד געהאַט. איצט אַבער זײַט איר דאָ אַלע פֿאַרזאַמלט...

גוריון — איז דאָס דיין גאַנצע געשיכטע? וועלכן מופֿת ווילסטו אונדז געבן, אָן מיר זאָלן דיר גלייבן?

דער פרעמדער — איז דאָס מופֿת נישט גענוג, וואָס פֿון ווייטן קום איך צו אַיך אַנצוזאָגן אײַך, אָן אין דעם טאָג, ווען דער בית־המקדש איז חרובֿ געוואָרן, איז געבוירן געוואָרן אונדזער אויסלייזער און ער געפֿינט זיך דאָ ביי אײַך?

גוריון — מיט צען טעג צוריק, זאָגסטו, איז דאָס געשען, און ער הייסט מנחם, און זיין פֿאַטער חזקיה? צום עולם. קענט איר ווער

א חזקיה ביי וועמען מיט צען טעג צוריק איז געבוירן געווארן א זון, וועלכן ער האט א נאמען געגעבן מנחם?
 געמורמל — קענסטו אזא מאן? קענסטו א חזקיה?
 שטימע — גאנץ הינטן. איך אליין בין חזקיה, אבער ביי מיר איז קיין קינד נישט געבוירן געווארן שוין דאס צוועלפטע יאר.
 שטימע — פון דער זייט. חזקיה, דער זון פון חלפאי, אבער ער איז שוין פון פיר יאר אן אלמן.
 א פרויען-שטימע — איך האב נישט געהערט, אז ביי אונדו זאל געבוירן ווערן א קינד שוין אט א חודש צינט, און איך בין דאך א באבע.
 גוריון — צום פרעמדן, האסטו דאס געהערט? דיין מופת איז קיין מופת נישט.
 געמורמל — דער מופת איז קיין מופת נישט! — א פאלשער מופת!
 דער פרעמדער — וואס איר ווייסט נישט, איז נאך קיין ראיה נישט, און איר וועט זען, אז איך וועל דא געפיינען די מוטער פון מנחם.
 גוריון — איצט וועל איך דיר אבער זאגן, ווער דו ביסט. א נאר ביסטו און א פאלשער נביא...
 שטימען — א פאלשער נביא! א פאלשער נביא!
 גוריון — איינער פון יענע ביסטו, וועלכע פארפלייצן איצט אונד דער לאנד.
 טרפון — א פשוטער שווינדלער ביסטו, וועלכער וויל נאר מאכן א גוט געשעפט מיט זיינע וויקעלעך און ווינדעלעך. פאראן דא, ווו צו קויפן זיי אן דיר אויך. איך האב זיי גענוג אין מנין קראם.
 גמליאל — א ליגנער ביסטו, וועלכער קימערט זיך גאר נישט, וואס מיט זיינע ליגנס קאן ער מאכן דאס בלוט שטיין ביי זיינע הערערס און פארדארבן זיי די לוסט צו עסן און צו טרינקען.
 גוריון — א זינדיקער ביסטו און א לעסטערער, וועלכער לאזט ארויס א ביזן קלאנג, כדי אפהענטיק צו מאכן די גלייבערס אין גאט.

טורפון — זינע סחורות וויל ער אויסשרייען וואָס העכער, האָט ער אויסגעפֿונען אַ מעשה. ממיתן דאַרף מען דײך, דו שווינדלער! שטימען — ממיתן! שטייניקט אים! שטייניקט אים! דער קרייז אַרום דעם פֿרעמדן ווערט ענגער, הענט הייבן זיך אויף אים.

דער פֿרעמדער — וואָרט! דאָס גערויש לייגט זיך. גיט מיר דריי טעג צייט, און אויב אין די דריי טעג וועל איך נישט געפֿינען דעם מנחם אָדער איר וועט אויסגעפֿינען, אַז דער בית־המקדש איז נישט חרובֿ געוואָרן, דאָן מעגט איר מיך פֿאַרשטייניקן. אָבער אויב איר וועט אויסגעפֿינען פֿאַר די דריי טעג, אַז דער בית־המקדש איז חרובֿ געוואָרן, ווי איך האָב אַנך געזאָגט, און איך וועל נאָך נישט געפֿינען דעם מנחם, דאָן לאַזט מיך זיצן אין אַנער שטאָט און וואַרטן, וואָרעם איך וועל אים געוויס געפֿינען.

גוריון — זאָל זיין ווי דו זאָגסט, און נאָך מער. מיר וועלן גלייך אַרױסשיקן שליחים אויף פֿאַרשיידענע וועגן צו ירושלים, זיי זאָלן אויסגעפֿינען, ווי שטייט עס דאָרטן, און דו וועסט דאָ אַזוי לאַנג בלייבן, ביז זיי וועלן קומען צוריק. און אויב זיי וועלן ברענגען, אַז ליגן האָסטו געזאָגט, וועלן מיר דיר טאָן, ווי עס דאַרף געטאָן ווערן צו אַ פֿאַלשן נביא. אָבער אויב זיי וועלן ברענגען, אַז אמת האָסטו געזאָגט און דער בית־המקדש איז חרובֿ, וועסטו דאָ קאָנען בלייבן אַזוי לאַנג ווי דו ווילסט און מיר וועלן אַלע וואַרטן, וואָס די צייט וועט דיר ברענגען. אונדזער זאַמלהויז שטייט אָפֿן פֿאַר דיר. דאַרטן וועסטו קאָנען בני דער נאַכט שלאָפֿן און בני טאָג געפֿינען דיין אָפרו.

דער פֿרעמדער — איך דאַנק דיר פֿיין. דער הימל איבער מיין קאָפּ איז מיר שטענדיק געווען גענוג דאָך. איך וועל בלייבן דאָ אויף דעם פּלאַץ און אויסרופֿן מײַן סחורה ביז מנחמס מוטער וועט קומען צו מיר.

טורפון — גלייבט אים נישט. ער וועט אויספֿאַרקויפֿן זײַן סחורה און נאָך דעם וועט ער אַוועקגיין, ווייטער צו פֿאַרשפּרייטן זינע ליגנס און לעסטערן גאָט.

דער פרעמדער — איך וועל קיין איין פרוי גאר נישט פֿאַרקויפֿן.
 גמליאל — מען וועט אים דאַרפֿן היטן, ער זאל נישט אַנטלויפֿן.
 גוריון — איר לאַזט שוין מיר, עס וועט אַלץ שוין רעכט זיין.
 ווענדט זיך צו עטלעכע פֿון די אַרומיקע. דו, ברכיה, און דו, און דו,
 און דו, איר אַלע גייט גלייך נאָך דרום און צעשפּרייט זיך פֿאַרווייזן
 אויף די וועגן, וועלכע פֿירן קיין ירושלים. וועט איר באַגעגענען
 עמעצן, וועלכע קומט פֿון ירושלים, איז אַוודאי גוט. וועט איר
 פֿון אים גלייך וויסן, וואָס טוט זיך דאַרטן. איר זאָלט אים פֿרעגן
 גוט אויספֿרווון, נישט גלייבן אים אויף דעם ערשטן וואָרט, וואָרעם
 ווער ווייס, ווער דער דערציילער איז. בעסער זעט אַנצוטראַפֿן נאָך
 איינעם און אויך אַ דריטן, און אויב זיי אַלע וועלן אַיך ענטפֿערן
 די זעלביקע זאַך, מעגט איר גלייבן, און דאָן זאָלט איר אונדז גלייך
 ברענגען די בשורה ווי זי איז. צי גוט צי שלעכט, זאָלט איר זיי
 אונדז ברענגען מיט דער זעלביקער שנעלקייט. און אויב אַבער איר
 וועט קיינעם נישט באַגעגענען, וועל די וועגן זינען פֿאַרוויסט און
 פֿאַראַבלט, זאָלט איר גיין ביז ירושלים, גנבעט זיך דורך דורך די
 מחנות פֿון די רוימער, אויב דאָס וועט זיין נייטיק, דרינגט-אַריין
 אין שטאָט...

ברכיה — מיינסטו נישט, אַז דאָס לעצטע איז זייער געפֿערלעך ?
 גוריון — דאָס ווייס איך גוט, מײַן פֿרײַנד. אַבער איך האָב נישט
 געוויסט, אַז אין בירת ערבא זינען פֿאַראַן בערדיקע מענער, וועלכע
 וועלן זיך אַפּוואַגן פֿון אַ שליחות, וועל זי איז געפֿערלעך.

שטיימע — דאָס האָסטו גוט געזאָגט, גוריון.
 ברכיה — גוט, מיר גייען גלייך. טרעט אָפּ מיט די אַנדערע דריי.
 מיט זיי גייען אָפּ עטלעכע פֿרויען און קינדער, אַרויס
 נאָך רעכטס. די פֿרויען ווישן זיך די אויגן.

גוריון — צו אַנדערע דריי פֿון די אַרומיקע. און איר דריי בלייבט
 דאָ מיט דעם פֿרעמדן און שטייט שמירה בני אים, ער זאל קיין
 געשעפֿטן דאָ נישט מאַכן און נישט אויסדרייען זיך פֿון זיין פֿאַר-
 דינטעד שטראַף.

איינער פון די דריי — מיר וועלן אים שוין גוט היטן.
 גוריון — און מיר אלע אנדערע לאַמיר גיין אין דעם זאַמלהויז,
 אין געבעט צו פאַרברענגען די ציט און אין פאַסטן, מיט זעק אויף
 אונדזערע לייבער און מיט אַש אויף אונדזערע קעפּ. גייט־אַוועק
 אין דער לינקער זייט גאַס. טרפּון און גמליאל נאָך אים און דער
 גאַנצער עולם. די קרעמערס פאַרפאַקן שנעל זייערע סחורות, שליסן־
 צו די קראַמען און איילן־אַוועק נאָך דעם עולם. עס בלייבן נאָר
 די דריי־שומרים און עטלעכע ווייבער פֿון די אַרומיקע הייזער.
 אייניקע האָבן די קינדער נעבן זיך. זיי צעשטעלן זיך נעבן די קראַ־
 מען קופּעסווייז און באַטראַכטן דעם פֿרעמדן.
 דער פֿרעמדער — זעצט זיך, עפֿנט־אויף זיין קאַסטן און באַ־
 טראַכט די לייזונט, ריינדנדיק פֿאַר זיך. מנחם, דער זון פֿון חזקיה...
 מנחם, דער זון פֿון חזקיה...
 ערשטער שומר — חזר גוט אַזן, חזר גוט אַזן, דו זאַלסט דען
 ליגן נישט פֿאַרגעסן.
 צווייטער שומר — דאָס וועט אים נישט ניצן. ער וועט זיין
 ליגן פֿון דאַנען שוין נישט אַרויסטראַגן.
 צווייטער שומר — דאָס וועט אים נישט ניצן. ער וועט זיין
 ליגן פֿון דאַנען שוין נישט אַרויסטראַגן.
 דריטער שומר — אונטער אַ באַרג מיט שטיינער וועט ער באַ־
 גראַבן ווערן צוזאַמען מיט זיין ליגן.
 דער פֿרעמדער — שטייט־אויף און רופֿט־אויס. וויקעלעך פֿאַר־
 קויף איך, ווינדעלעך פֿאַר ערשט־געבוירענע קינדער! וויקעלעך
 פֿאַרקויף איך, ווינדעלעך פֿאַר ערשט־געבוירענע קינדער!
 ערשטער שומר — שריי העכער! דען חזקיהס ווייב איז טויב
 אויף אַ פֿוס און גייט שלעכט אויף אַן אויער.
 צווייטער שומר — היט, היט זיך, זי פֿאַלט דיר גלייך אַראָפּ
 אויפֿן קאַפּ.
 דער פֿרעמדער — וויקעלעך פֿאַרקויף איך, ווינדעלעך פֿאַר
 ערשט־געבוירענע קינדער!

דריטער שומר — ער שרײַט און ווערט גאַר נישט הייזעריק. צי האָבן מיר דאָ נישט צו טאָן גאַר מיט אַ משוגענעם?
אַ פֿרוי — קומט-צו צום קאַסטן. מיר מעגן דאָך דערוויילע די סחורה זיך אַנזען. עס קומט-צו נאָך עטלעכע פֿרויען און הייבן-אָן צו באַטאָפֿן די לײַונט.

ערשטע פֿרוי — די לײַונט איז גוט.
צווייטע פֿרוי — גאַר אויסגעצייכנט.
דריטע פֿרוי — דעם טרפֿונס איז האַלב נישט אַזוי גוט.
פערטע פֿרוי — און אויך גמליאלס איז פֿיל ערגער.
ערשטע פֿרוי — איך בין אַ בעלזן באַלד צו קויפֿן. ווי טייער קאַסט אָן אייל?

דער פֿרעמדער — מאַך דיך נישט נאַריש. פֿרוי. הייסט דיין מאַן נישט חזקיה און דיין זון נישט מנחם. קריגסטו נישט פֿון מײַן סחורה.

ערשטע פֿרוי — האַסט מורא געוויס פֿאַר די שומרים? נישקשה, זיי וועלן צומאַכן די אויגן און מאַכן זיך נישט זען.
צווייטע פֿרוי — און ווען מײַן קינד איז גאַר אַ טאַכטער און הייסט תמר, דאַרף זי נישט האָבן פֿון דיין גוטן לײַונט?
דריטע פֿרוי — און אַז מײַן זון הייסט נחמן, מעג ער עס אויך האָבן. ווי ווייט איז נחמן פֿון מנחם?
ערשטע פֿרוי — ווי טייער קאַסט אָן אייל? דאַס מעגסטו אונדז דאָך זאָגן.

דער פֿרעמדער — מאַכט-צו דעם קאַסטן.
פערטע פֿרוי — זע, ער מאַכט דעם קאַסטן צו און קוקט גאַר נישט אין אונדזער זײַט.

ערשטער שומר — וויי, וואָס פֿאַר אַ מפֿלה! אונדזערע שענסטע פֿרויען האָבן באַלאַגערט איין מאַן און האָבן אים נישט אַינגענומען.
ערשטע פֿרוי — ווען איר וואַלט בלויז נישט געווען.
ערשטער שומר — וואָס גיסטו מיר, איך מאַך די אויגן צו?
צווייטער שומר — און איך וויל אויך אַ חלק.

ערשטער שומר — פֿאַר דרײַען איז איר בעט צו־שמאַל.
 דריטער שומר — איר זאָלט דאָך דאָס נישט ריידן, ווען אין
 געבעט און טרערן איז אונדזער פֿאַלק פֿאַרזאַמלט.
 דריטע פרוי — דאָס איז שוין דער מענער־וועג. די תּאוּוה קומט
 זיי נישט אַרויס פֿון זין אין דעם גרעסטן אומגליק אַפֿילו. דער האָן
 נאָך פֿאַר דער שחיטה כאַפט זיך פֿאַר דער הון.
 דער פרעמדער — וויקעלעך פֿאַרקויף איך, ווינדעלעך פֿאַר
 ערשט־געבוירענע קינדער!
 פערטע פרוי — וואָס שריינטו אַזוי? מיר זײַנען נישט טויב.
 מאַך גאָר דיין קאַסטן אויף.
 דער פרעמדער — איך פֿאַרקויף אַיך נישט. דאָס ווייסט איר שוין.
 אַ יונגע פרוי — מיט סימנים פֿון אַ לאַנגן וועג אויף אירע
 קליידער, קומט־אַרויס רעכטס, אין הינטערגרונט, פֿון צווישן צוויי
 קראַמען, און בלייבט שטיין פֿון קיינעם נישט באַמערקט.
 ערשטע פרוי — זע, ער מיינט אין דער אמתן, מיר גייען נאָך
 זיין סחורה אויס.
 צווייטע פרוי — זי איז גאָר נישט אַזוי גוט ווי בײַם ערשטן
 קוק, זי איז ניט שטאַרק.
 דריטע פרוי — זי וואָלט צעפֿאַלן ווערן בײַם ערשטן וואָש.
 באַמערקן די נײַ־אַנגעקומענע און באַקוקן זי פֿאַרווונדערט.
 ערשטע פרוי — צו דער צווייטער, ווער איז די, וועלכע שטייט
 דאָרט?
 צווייטע פרוי — זי איז מיר אומבאַקאַנט.
 דריטע פרוי — אויך איך האָב זי קיין מאַל נישט געזען.
 פערטע פרוי — איך וואָלט שווערן, זי איז אַ פֿרעמדע.
 ערשטע פרוי — זי זעט אויך אויס נאָך אירע בגדים ווי זי
 וואָלט ערשט אַנגעקומען.
 דער פרעמדער — ווערט אויפֿמערקזאַם אויף דער נײַ־אַנגעקו־
 מענער.

די יונגע פרוי — באַמערקט, אַז מען באַטראַכט זי פֿון אַלע זײַטן,
און מאַכט אַ פֿאַר טריט צוריק אין גרויסער פֿאַרלעגנהייט.
ערשטער שומר — וועמען זוכסטו דאָ, מײַן שײַנע?
דער פֿרעמדער — טרעט נאָר נענטער צו. וואָס שטייסטו גאָר
פֿון ווייטן? באַקוקן מײַן סחורה וועט דיר אויך דערלויבט זײַן.
די יונגע פרוי — קומט צו אומאַנטשלאָסן, גאַנץ פֿאַרלוירן, אין
פֿאַרלעגנהייט.

אַנדערע פֿרויען טרעטן ווידער צו.
ערשטע פרוי — באַקוקן בלויז. פֿאַרקויפֿן וועט ער דיר זײַן סחורה
נישט.

די יונגע פרוי — קוים וואָס זי רעדט אַרויס. איך האָב מיר דאָס
געריכט. מײַן האַרץ איז אויך נישט בײַם קויפֿן.
דער פֿרעמדער — אויף וואָס האָסטו זיך געריכט?
די יונגע פרוי — אַז דו וועסט מיר נישט וועלן פֿאַרקויפֿן. מײַן
אומגליקסקינד פֿאַרדינט עס אויך.
ערשטע פרוי — דיין אומגליקסקינד?
די יונגע פרוי — מיט טרערן. יאָ, אַ קינד פֿון אומגליק איז מײַן
קינד, עס איז...

ערשטער שומר — וואָס איז דיין קינד? דו רייך דאָך קלאָר.
די יונגע פרוי — מיט געווייץ. דאָס איז מיר געבוירן געוואָרן
אין דעם טאָג, ווען דער בית־המקדש איז חרובֿ געוואָרן!
גרויסע באַוועגונג, אויסרופֿונגען פֿון גרויסער איבערראַשונג.
דער פֿרעמדער — האָ?! וואָס האָסטו געזאָגט?
די יונגע פרוי — איך האָב געוואָסט, אַז איר וועט אַלע איבער־
געראַשט זײַן. מײַן קינד און איך פֿאַרדינען פֿאַראַכט צו ווערן.
ערשטער שומר — אין גרויסער אויפֿרעגונג. פֿון וואָנען קומסטו,
זאָג!

די יונגע פרוי — פֿון ירושלים.
דער פֿרעמדער — ווען האָסטו דיין קינד געהאַט? זאָג עס נאָך
אַ מאָל.

די יונגע פרוי — דו האָסט עס געהערט. איך קאָן עס נישט נאָך אַ מאָל אַרויפֿברענגען אויף מײַנע ליפֿן.
צווייטער שומר — ווי לאַנג, ווי לאַנג איז דאָס געשען?
די יונגע פרוי — דאָס ווייסט איר דאָך געוויס. מיט צען טעג צוריק.

באָוועגונג און ווידער אויסרופֿונגען פֿון איבעראַשונג.
דער פֿרעמדער — מיט אַ פֿאַרכאַפטן אַטעם. ווי הייסט דיין קינד?
די יונגע פרוי — ער טראַגט אַ פֿאַלשן נאָמען, דאָס אומגליקס-
קינד. זײַן פֿאַטער האָט עס געוואָלט. ער הייסט מנחם.

די באָוועגונג ווערט שטאַרקער. מען הייבט אַן אַפֿצוטערען
מיט מורא פֿון דעם פֿרעמדן און דער יונגער פֿרוי.

דער פֿרעמדער — גאַנץ אַן אַטעם. אַ!... און ווי הייסט דיין מאַן?
די יונגע פרוי — וואָס שרײַסטו אַזוי? קוקט זיך אין אים אײַן
און כאַפט זיך צו אים צו מיט אַן אימפּעט. קענסטו אַפֿשר מײַן מאַן?
קענסטו מיך? ווייסטו אַפֿשר, וואָס מיט מײַן מאַן איז געשען? דו
האַסט מיר וואָס שרעקלעכס צו דערציילן? איך זע אין דיר ווי דו
ביסט דערשראָקן, דו ביסט מבולבל. היסטעריש. דערצייל! האַבן
די רוימער אים געהרגעט? האַבן זיי אים פֿאַרקויפֿט פֿאַר אַ קנעכט?
דערצייל, ווי! דערצייל, צו וועמען! היסטעריש מיט די הענט אין
די האַר. מײַן חזקיה! מײַן חזקיה!

גרעסטע באָוועגונג.

דער פֿרעמדער — אַ! ער כאַפט זיך פֿאַרן האַרצן און פֿאַרן קאַפֿ.
רײַבט די אויגן, גלייך ער וואָלט געקעמפֿט מיט אַ חלשות־געפֿיל.
עטלעכע פֿון די ווייבער — כאַפֿן זייערע קינדער און אַנטלויפֿן
גאַנץ דערשראָקן און היסטעריש.
ערשטער שומר — צום צווייטן. לויף גלייך צו גוריונען, צו
טרפֿון און גמליאל, דערצייל זיי, וואָס דו האָסט געהערט, און רוף
זיי גלייך אַהער.
צווייטער שומר — גייט גלייך אַוועק נאָך לינקס.

דער פרעמדער — קומט צו זיך און רעדט נאך שוואַך אַרויס.
באַרויך דיר, איך קען נישט דיר און נישט דיין מאַן, איך האָב דיר
גאַר נישט וועגן אים געבראַכט. דו זאָג מיר בעסער... שרייט־אויס
אין התלחבות: דו זאָג מיר בעסער, וווּ איז דיין זון? וווּ האָסטו
געלאָזן דיין מנחם?

די יונגע פֿרוי — קוים רייזנדיק, איך האָב אים געלאָזן אין אַ
הויז אין עק שטאַט. געבראַכן, וואָס פֿרעגסטו זיך אַזוי נאָך אויף
מיין אומגליקסקינד?

דער פרעמדער — שטיל, ידענע! דו וויסט נישט וואָס דו רעדסט.
נישט קיין קינד פֿון אומגליק איז דיין זון, נאָר אַ קינד פֿון גליק
און טרייסט. אַ מנחם איז ער, אַ טרייסטער פֿון אונדזער פֿאַלק!
אין דעם טאָג פֿון זיין געבורט איז דער בית־המקדש חרובֿ געוואָרן
און אונדזער פֿאַלק איז באַזיגט געוואָרן, אָבער ער וועט אויפֿבויען
אונדז צוריק דעם בית־המקדש און וועט פֿירן אונדזער פֿאַלק צו
נייע זיגן.

די יונגע פֿרוי — וואָס רעדסטו דאָרט? דו ווילסט מיך טרייסטן,
אָדער מאַכסטו שפּאַס פֿון אַן אומגליקלעכער?

דער פרעמדער — קום, פֿיר מיך צו דיין זון! פֿאַר אַ קנעכט האָט
מיך גאָט צוגעשטעלט צו אים און פֿון ווייטנס האָט ער מיך געשיקט
אָהער, איך זאָל אים דאָ געפֿינען. קום! דו וועסט שוין אַלץ הערן.
קום, פֿיר מיך צו דיין זון! אויף מנינע הענט וועל איך אים טראָגן
און היטן אים, ווי די טרייסטע אַם. קום שנעל!

ערשטער שומר — שטיי! דו גייסט פֿון דאָנען נישט אַוועק.
איצט פֿאַלט מיר אַזיך, דאָס איז אַן אַנשטעל. די פֿרוי איז מיט דיר
יד אַחת און וויל אַרויסהעלפֿן דיר פֿון אונדזערע הענט.

דער פרעמדער — דו לעסטערער, דו בייזע צונג, דו מויל פֿון
ניבול, ווי דערוועגסטו זיך איצט אַזוינס צו זאָגן? ווי קאַנסטו מיך
אַפהאַלטן פֿון דעם, צו וואָס גאָט האָט מיך געשיקט?

ערשטער שומר — אפֿשר בין איך אומגערעכט, דו וועסט אָבער
נישט אַוועקגיין. אונדז האָט מען דאָ אַוועקגעשטעלט דיר צו היטן

און מיר וועלן דורך נישט אַפלאָזן. אויך דו האָסט געזאָגט, אַז דו ווילסט נאָך בלעבן דאָ אויפֿן פּלאַץ. האַלט דיין וואָרט!
דער פּרעמדער — יא, איך האָב'ס געזאָגט: ביז זי וועט קומען, די מוטער פֿון מנחם.

ערשטער שומר — דו וואָרט נאָר אָפּ, ביז גוריון וועט קומען.
דער פּרעמדער — דו זינדיקסט, יוד, איצט קעגן דיין משיח.
ערשטער שומר — איך טו מײַן ליכט.

דער פּרעמדער — דאָן מוז איך וואָרטן און דאָס איז אַ גרויסע זינד.

די יונגע פּרוי — איך פֿאַרשטיי גאָר נישט פֿון דעם, וואָס איר רעדט דאָ.

דער פּרעמדער — דו וועסט פֿאַרשטיין. מיר האָט גאָט אַנט־פּלעקט, איך זאָל גיין אַהער און דורך געפֿינען, וויל דיין זון איז געבוירן געוואָרן צו זיין אונדזער משיח.

די יונגע פּרוי — דאָס אומגליקסקינד?

דער פּרעמדער — רוף אים נישט אַזוי, האָב איך דיר שוין גע־זאָגט! ווי קומסטו איבער הויפט אים אַזוי צו רופֿן?

די פֿרויען טרעטן נענטער צו און רינגלען־אַרום די יונגע

פֿרוי מיטן פּרעמדן.

די יונגע פּרוי — ווי דען אַנדערש, ווען ער איז אין אַזאַ טאָג געבוירן געוואָרן? אוי, ווי איך האָב אים נישט געוואָלט האָבן אין דעם טאָג. איך האָב מיך געבעטן, בײַ גאָט, ער זאָל מיר נישט אויפֿ־עפֿענען מײַן טראַכט. מײַן קינד זאָל נישט אַרומגיין זײַן גאַנץ לעבן ווי געשטעמפּלט, אַז אין דעם טאָג, ווען ער איז געבוירן געוואָרן, האָט געטראָפֿן זײַן פֿאַלק דאָס גרעסטע און דאָס שווערסטע אומגליק, און מיר זאָל ער נישט זײַן אַן אייביקע מצבֿה אויף דעם קבר פֿון מײַן פֿאַלק און זײַן הייליקטום. גאָט אַבער האָט מיך נישט דערהערט און עס האָבן מיך אַנגענומען די ווייען. האָב איך געוואָלט גיין קעגן גאָט און אויספֿירן מײַן ווילן. איך האָב פֿאַרביסן די ליפֿן

און געצויגן אין מיר די לופט. איך האב געוואלט איינהאלטן מיין קינד אויף זיין ארט ביי מיר אין בויך. די ווייען האבן זיך נאך מער געשטארקט. איך האב זיך געראנגלט נאך לופט און פארלוירן די קראפט פון מיין ווילן. און אז איך האב געזען, ווי דאס קינד וועט געבוירן ווערן, האב איך געבעטן ביי גאט, אז דאס זאל זיין א טויט קינד. גאט, האב איך געזאגט, דאס וועט זיין דיין גרעסטער חסד. גאט, האב איך געוויינט, ווי וועל איך מיד קאנען פרייען מיט מיין קינד, ווען דאס גאנצע פאלק פארגייט פון געוויין און קומט-אום? און איך האב מיך איינגעהאלטן נישט צו שריינען אין דער ווייעניש, און געבעטן זיך ביי גאט. גאט, מיין מאן איז אוועק מלחמה צו האלטן פאר דיין הייליקטום און פאר דער פרייהייט פון דיין פאלק. אים האט נישט אפגעהאלטן זיין גרויסע ליבע צו מיר און נישט זיין גרויסע פריידיקע דערווארטונג אויף דעם קינד אונטער מיין ברוסט, און איך אליין האב איינגעהאלטן מינע טרערן און אויסגעריכט אים אין דער מלחמה. און ווען איך וואלט נישט געהאט דאס קינד אונטער מיין ברוסט, וואלט איך נישט אפגעשטאן גען און וואלט געגאנגען מיט אים און וואלט מיך געשלאגן קעגן דינע פיינד מיט דינע זין צו גלייך. דו ווייסט מיין הארץ, אז איך וואלט דאס געטאן. טו מיר איצט דעם חסד און לאז מיך נאך נישט געבערן מיין קינד אדער לאז מיר געבערן א טויטס. אבער גאט האט זיך אפגעקערט פון גאנצן פאלק און פון מיר אויך. איך האב געבוירן דאס קינד און, ווי דו זעסט, א לעבעדיקס.

דער פרעמדער — דאס איז געווען די דריטע שעה נאך מיטאג. די יונגע פרוי — דאס ווייסטו אויך? דאס איז געווען, יא, די דריטע שעה נאך מיטאג. די לעצטע ווענט פון בית-המקדש זינען איינגעפאלן אין דער שריפה און די לעצטע העלדן זינען אומגעקור מען. אין דער זעלביקער מינוט האט זיין שרייען אנגעפילט די גאנצע שטוב. ווי דערפרייט וואלט איך געווארן, ווען איך וואלט דערהערט זיין ערשטן געשריי אין אן אנדער צייט. איצט אבער האב איך מיך נאר געקאנט צעוויינען, און איך האב געוויינט שווער און ביי-

טער, און פֿון דרויסן איז אַרײַנגעדױנגען אין מײַן שטוב דער
וויגעשריי פֿון אונדזער פֿאַלק. צעוויינט זיך.
דער פֿרעמדער — וויין נישט, דו פֿירסט־איבער דײַן מילך.
די יונגע פֿרוי — מײַן מילך איז סײַ ווי סײַ ביטער ווי גאַל. זעלטן
פֿאַרגין איך אים זי. גלײַך ווי ער איז געבוירן געוואָרן בין איך
אין פעס געוואָרן אויף גאַט. איך האָב אויפֿגעהויבן מײַן האַנט
קעגן הימל און געזאָגט: „גאַט, דו האַסט געוואַלט, ער זאָל לעבן,
טאָ גיב אים צום לעבן. א י ד וועל אים נישט זייגן“. איך האָב
מיך אַוועקגעדרײט און נישט געוואַלט אים אַפֿילו זען. אָבער אַז ער
האַט אָנגעהויבן שטאַרק צו וויינען און שטאַרקער, האָב איך זיך
אויך צעוויינט און גענומען אים צו מײַן ברוסט — מיט צוגעמאַכטע
אויגן, איך זאָל אים נישט זען.

אַ גערויש פֿון אַ סך שטימען לינקס.

דער פֿרעמדער — דאָ קומען זיי. אַ, איך וועל באַלד דאָך זען
דײַן זון! גוריון, טרפֿון און גמליאל, דער צווייטער שומר און דער
גאַנצער עולם קומען־אַן, אין זעק אָנגעטאָן און מיט אַש אויף די
קעפֿ.

גוריון — וווּ איז די פֿרוי? וווּ איז זי?

די פֿרויען טרעטן־פֿונאַנדער.

גוריון — טרעט־צו צו דער יונגער פֿרוי. דאָס ביסטו די פֿרוי
פֿון ירושלים?

די יונגע פֿרוי — דאָס בין איך די פֿרוי.

גוריון — און דו דערציילסט, אַז דער בית־המקדש איז חרובֿ גע־
וואָרן?

די יונגע פֿרוי — מאַכט גרויסע אויגן, און איר האַט עס נאָך
נישט געוואָסט?

גוריון — מיר האָבנ'ס נישט געוואָסט און וויסן עס נאָך נישט.

די יונגע פֿרוי — מיט טרערן, מיט צען טעג צוריק איז דאָס
געשען. אין דער דריטער שעה נאָך מיטאָג זײַנען זײַנע לעצטע
ווענט אײַנגעפֿאַלן.

שטימען — איר הערט! איר הערט! ציטערט, איר הימלען!

געוויין.

גוריון — ווהיך גייסטו איצט און וואָס ווילסטו דאָ?
די יונגע פרוי — איך גיי אויפֿזוכן מײַן מאַן. ער האָט מלחמה
געהאַלטן קעגן די רוימער אונטער אלעזרן און איז געפֿאַנגען גע-
וואָרן. מען האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז איצט אין סוריא. אַהינצו
גיי איך און דאָ בין איך בלויז אויפֿן דורכגאַנג.

גוריון — זאָסטו אמת? וועסטו דינע ווערטער באַשווערן?

גערודער אין דער רעכטער זײַט גאַס.

ברכיה מיט אַ צווייטן פֿון די שליחים — קומען צו לויפֿן
מיט צעריסענע קליידער אויף זיך. וויי אונדז! וויי אונדז! דער
בית־המקדש איז חרוב! חרוב! חרוב!

די יונגע פרוי — ברעכט־אויס מיט אַ געוויין, באַגלייט פֿון אַנ-
דערע פֿרויען.

גוריון — ווען איז דאָס געשען?

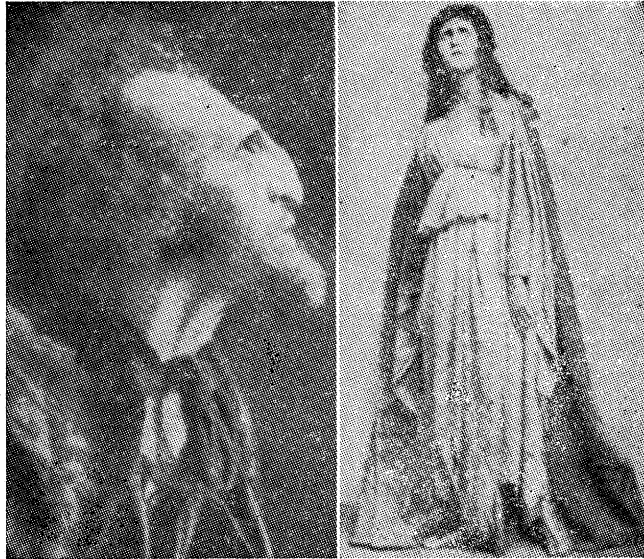
ברכיה — גראָד ווי דער פֿרעמדער האָט געזאָגט: מיט צען טעג
צוריק.

גוריון — ווי אַזוי האָט איר זיך עס דערוואַסט?

ברכיה — גלייך ווי מיר זינען אַרויס אויפֿן וועג, וועלכער פֿירט
צו חבֿרון, האָבן מיר אָנגעטראָפֿן אויף אַ מחנה יידן, וועלכע זינען
געגאַנגען פֿון יענער געגנט נאָך גלעד, און זיי האָבן עס אונדז דער-
ציילט מיט טרערן אין די אויגן און מיט פֿאַרבֿראַכענע הענט.

דער פֿרעמדער — צו דער יונגער פֿרוי אין התלהבֿות. איצט
פֿיר מיך צו דיין זון! קומט אַלע מיט מיר! פֿאַרגיסט טרערן אויף
דעם פֿאַרלירענעם און פֿרייט זיך אויף דעם קומענדיקן. אַ זון איז
איר געבוירן געוואָרן און ער הייסט מנחם. אַ טרייסטער און באַ-
פֿרעיער, אַן אויפֿבויער און אַן אויפֿריכטער וועט ער אונדז זיין!
קומט מיט מיר מיט! קומט זען דאָס קינד! קום, דו גליקלעכע,
פֿיר אונדז צו דיין קינד — דיין קינד פֿון גליק, דיין קינד פֿון
רעטונג!

באַוועגונג אין די הינטערשטע רייען. די דינסט און אַן
 אַלטער מאָן שטופן זיך צו דער יונגער פֿרוי.
 די דינסט — פֿאַלט מיט אַ יאַמער אויף די קני פֿאַר דער יונגער
 פֿרוי. טויט מיך, וויי!
 די יונגע פרוי — וואָס איז געשען?

צוויי קרעאַציעס אין פינסקיס דראַמע „דער אייביקער ייד“,
 אויפגעפירט אין הבימה : חנה ראָווינאַ און נחום צמח.

די דינסט — טויט מיך! טויט מיך! דאָס קינד איז נישטאַ מער!
 די יונגע פרוי — מיט שרעק. דאָס קינד איז טויט?
 דער פרעמדער — מנחם איז טויט?!
 געמורמל — מיט פֿאַרצווייפֿלונג. טויט?!

די דינסט — ראַנגלענדיק זיך מיטן אַטעם און מיטן געוויין. ניין,
נישט טויט!

דער פרעמדער — דערלייכטערט. אַ!
געמורמל — נישט טויט!

די יונגע פרוי — וואָס איז אים דען געשען?!

די דינסט — דו הער מיך אויס. האָסט מיך געלאָזן מיט דיין
קינד דרויסן, פֿאַר דעם הויז, ביז דו וועסט קומען צוריק מיט די
ווינדעלעך, און איך האָב דאָס קינד אוועקגעלייגט פֿאַר מיר און
אַליין גענומען זיך דערענדיקן אים דאָס העמדל. מיט אַ מאָל ווערט
עס פֿינצטער, ווי פֿאַר אַ שטורעם — איך האָב גאָר נישט באַ-
מערקט, ווי און ווען איז דאָס פֿינצטער געוואָרן — און אַ גרויסער
ווינט האָט זיך אויפֿגעהויבן. איך בייג זיך אַינן צום קינד, וויל עס
אויפֿהייבן און אַרײַן מיט אים אין הויז: ווער איך אומגעוואָרפֿן פֿון
דעם ווינט. מײַנע אויגן ווערן פֿול מיט זאַמד. און איך האָב געפֿילט,
ווי עמעץ וואַלט אַרויסגעריסן דאָס קינד פֿון מײַנע הענט. און אַז
איך האָב אויפֿגעפֿנט מײַנע אויגן, איז שוין ווידער ליכטיק געווען,
אַבער דאָס קינד האָב איך נישט געזען. איך האָב מיך אַרומגעקוקט,
האָב אַנגעהויבן צו זוכן, און האָב דאָס קינד נישט געפֿונען. איך
האָב געמאַכט אַ גוואַלד, די שטובלייט זײַנען אַרויס, און איך האָב
זיי דערציילט דאָס אומגליק. זיי האָבן מיר געהאַלפֿן זוכן, און מיר
האָבן געזוכט ווינט און ברייט, אַבער מיר האָבן אים נישט געפֿונען.
זיי זײַנען דאָ מיט מיר. זיי קאַנען דיר זאָגן עדות, אַז איך זאָג דיר
נישט קיין ליגן.

דער אַלטער מאַן — נעבן איר. זי זאָגט דעם ריינעם אמת. איך
בין געשטאַנען גראַד בײַם פֿענצטער, און עס איז מיר געווען, ווי
איך וואַלט געזען, אַז דער ווינט האָט אויפֿגעהויבן דאָס קינד אין
דער הויך און אוועקגעטראָגן עס.

די יונגע פרוי — מײַן קינד!
די דינסט — טויט מיך! איך בין שולדיק.

די יונגע פרוי — שטיי־אויף! דו ביסט גיט שולדיק. דאָס איז דאָס מזל פֿון מנין קינד.

שטימען — וואָס שטייען מיר? לאַמיר לויפֿן זוכן!

דער פרעמדער — ווי אויפֿגעוואַכט, שטייט!

גוריון — זאָסטו פֿאַרט?

דער פרעמדער — פֿאַרזינקט ווידער אין געדאַנקען.

די יונגע פרוי — דורך טרערן. האָב איך דיר נישט געזאָגט, אַז

דאָס איז אַן אומגליקסקינד?

דער פרעמדער — ציענדיק זיינע ווערטער, מיט אַן אַנגעשטעלטן

בליק אין דער ווייטנס. רוף אים נישט אַזוי. נישט קיין אומגליקס־

קינד איז ער, האָב איך דיר געזאָגט. אין דעם טאָג פֿון זיין געבורט

איז דער בית־המקדש חרובֿ געוואָרן, אַבער ער איז געבוירן גע־

וואָרן אויפֿצובויען אונדז אַ נייעם. איך גיי אים זוכן. גאָט האָט דאָס

אַרויפֿגעלייגט אויף מיר. איך זע עס קלאַר. ווערט מיט אַ מאָל געעל־

טערס און זיינע האַר און באַרד ווערן ווייס.

שטימען — זעט, ווי ער זעט־אויס! זעט, ווי ער זעט־אויס!

גוריון — טרעט־אַפֿ מיט שרעק. און אים האָבן מיר גערופֿן ליגנער

און זינדיקער?

דער פרעמדער — זינדיקער, יאָ. איך האָב די גרעסטע זינד פֿאַר־

בראַכן. איך האָב נישט געוואַלט קעמפֿן פֿאַר דער פֿרייהייט פֿון מנין

פֿאַלק. איצט טרעפֿט מיך גאָטס שרעקלעכע שטראַף. איך וויל מוזן

די גאַנצע וועלט אויסגיין, איך זע עס. און לאַנג, לאַנג וועל איך

מוזן זוכן, איך פֿיל עס. איך גיי טאָן, וואָס איך מוז. הייבט אויף

זיך אויף דעם פעדלער־קאַסטן. איך גיי טאָן, וואָס איך מוז. מיט

אויפֿגעהויבענע הענט גייט ער אַוועק נאָך רעכטס.

די יונגע פרוי — פֿאַלט אין איר גאַנצער לענג. מנין קינד!

דער עולם לאַזט זיך אַראָפֿ אויף די קני.

י. ל. פרץ

סיברענט

איינזאקטער

פערזאנען

שמריה — אריבער זיבעציק.
חנה-רויזע — זין ווייב, א יאר צוויי און צוואנציק.
דוד — שמריהס שטיפזון.
א ייד — אין פֿענצטער.

א באַלעבאַטישע שטוב, מיט אַ טיר אין הינטערגרונט, אין קיך אַרײַן.
א פֿענצטער אין גאַס אַרײַן. אַ קאַמאַד, אַ שאַנק, אין ווינקל הויך-
אַנגעלייגטע זעק מיט תבואה, לינקס — אַ באַנקבעטל הינטער אַ שפּאַץ-
ניש ווענטל, צום פֿאַדערגרונט צו־אַפּן. צוויי הויך־אויפֿגעבעטע בעטן.
אין דער מיט, אונטער אַ הענגלזכטער, אַ טיש מיט שטולן אַרום.

צײַט — צו תיקון־שבועות

דוד — ליגט אויפֿן באַנקבעטל.
שמריה — ענדיקט דאָס בענטשן.
חנה-רויזע — האָט געענדיקט. קוקט אומרוק צום שפּאַנישן
ווענטל, דערנאָך צו שמריהן, נעמט זייער שטיל צוזאַמען די טעלער
פֿון טיש, גייט אויף די נעגל צו דער קיך צו.
שמריה — אַד' עוו לעמו יתן, אַד' יברך את עמו בשלום!¹
א ייד — קוקט פֿון דרויסן אין פֿענצטער, וואַרפֿט אַן איראַנישן

¹ פון ברכת המזון, בענטשן נאָכן עסן.

בליק צום שפּאַנישן ווענטל, זוכט מיט די אויגן חנה־רויזען אין קיך.
שמייכלט דערנאָך, הויך, צו שמריהן, גוט יום־טובֿ, ר' שמריה...
שמריה — דרייט זיך צו אים אויס, אומרוק: גוט יום־טובֿ, גוט
יאָר...

דער ייד — מיט אַ בליק צום ווענטל, ליב אַנך אַנער גאַסט!
נישט געגאַנגען אַפּילו דאוונען?

שמריה — אַזוי ליגט ער אין דער פּינצטער... אַפּילו צו דער
סעודה נישט געגאַנגען. פֿון צאָרן באַהערשט. אַהיים געקומען... אַ
שותף צום הויז!

חנה־רויזע — וואָס האָט געוואָסן ס'געפֿעט ביי דער קיך, זיך
אויסדרייענדיק מיט פֿאַרווירף. שמריה!

דער ייד — נו, אַ שותף איז ער דאָך... איר האָט אויך געקויפֿט
מיט זיין מוטער, עליה השלום, דאַכט זיך, אַנער דרייט ווייב —
בשותפות? פּויען. איר גייט צו תּיקון־שבֿועות?

שמריה — אַוודאי, וואָס איז די שאלה?

דער ייד — כ'מייק, ווייל ס'איז שפּעט. פּויען. איך גיי שוין. אַפּ.
שמריה — נאַכלויפֿנדיק, ברעך די פֿיס! סאַפעט שווער. פֿאַררוי־
כערט אַ ציגאַר, רופֿט: חנה־רויזע! העכער. חנה־רויזע־לע!

חנה־רויזע — אַרײַנקומענדיק, וואָס? בלייבט שטיין נישט ווייט
פֿון טיר, ווישנדיק זיך נערווען די הענט אין פֿאַרטעך.
שמריה — ווי געפֿעלט דיר מײַן שטיפֿונדל און דײַן שיער —
נישט — געוועזענער...?

חנה־רויזע — שמריה, ער הערט דאָך יעדעס וואָרט.

שמריה — וואָס? נישט אמת? נישט געשדכנט זיך צו דיר?
אי"ה באַלד מוצאי יו"ט צאָל איך אים אויס זיין חלק און הנדאָ!

חנה־רויזע — אַבער וואָס האָסטו פֿון מיר געוואָלט?

שמריה — פֿון דיר?

חנה־רויזע — האָסט דאָך מיך גערופֿן.

שמריה — אַז כ'האָב גערופֿן, גייט מען צו גענטער. הע? און
ווען אַ יונגער מאַן רופֿט דיר?

חנה-רויזע — צוגייענדיק, ס'וואַסער ווערט מיר קאַלט.
שמריה — מיר — דאָס האַרץ. פּוּיזע. כ'גיי צו תיקון שבועות?
חנה-רויזע — דערשראָקן. גיי נישט! כאַפט זיך. כמאַרעס. ס'וועט
רעגענען...

שמריה — וואָס האָט אויף חנה-רויזען געקוקט אַ לאַנגע ווײַלע
מיט קאַלטן חטאָד. שאַדט נישט! כ'בין נישט פֿון צוקער און כ'שמעק
דיר נישט ווי צוקער. נאָך אַ קורצער פּוּיזע, צאָרנדיק. און לנטן
געלעכטער וויל איך נישט זען... ס'דאַרף קיינער נישט וויסן,
הערסט?

חנה-רויזע — זיך קוים איינהאַלטנדיק פֿון ווײַנען. קוועל נישט
שמריה, כ'בין אזוי קראַנק...

שמריה — נו.. נו! פּריצישקע קרענק, כ'וויל זאָלסט דיר מאַרגן
צו דער שול אָנטאָן. הערסט? זאָלסט מיר נישט פֿאַרשטערן דעם
יום-טובֿ ווי פּסח! כ'וועל דיר אַרויסגעבן די צירונג. דערנאָך וועסטו
אַ תּירוץ האָבן: כ'האָב דיר נישט געוואָלט וועקן! נעם דיר אַרויס
ס'קלייד... ס'נײַע.

חנה-רויזע — נאָך וואָס?

שמריה — זאָלסט גיין אין שול אַרײַן ווי אַ מענטש! ווי עס
פֿאַסט פֿאַר שמריה תּבואה-סוחרס. גענוג חרפות און בושות געהאַט
פּסח! געגאַנגען אין שול אַרײַן אין דעם אַלטן קליידל, אין וועלכן
זי קבצנישע קרובֿים האָבן זי אַרויסגעפּאַקט! פֿון פּסח אַ תּשעה-
באַב געמאַכט! און אַפֿשר האַסטו זיך מיט עפּעס אַנדערש געפֿרייט.

חנה-רויזע — איך?

שמריה — כ'ווייס? גענוג שמוחה געהאַט, אַז דו האַסט אייגענע
מצות געגעסן!

חנה-רויזע — איראַניש. אייגענע!

דוד — שפּרינגט-אויף, האַלט זיך קוים איין און זעצט זיך צוריק
שמריה — אַלץ נישט פֿון מעות-חיטין! פּוּיזע.

חנה-רויזע — וואָס ווילסטו פֿון מנין לעבן?

שמריה — וואָס ווילט איר פֿון מנין לעבן? שוונגסט?! כע-כע-כע.

צנועה מײַנע! ... כ׳בעט דײַך, אָן דער הימל שפּאַלט זײַך, וואָס
וואָלטסטו געבעטן?

חנה-רויזע — דעם טױט!

שמריה — נאָך אַ פּרוּוונדיקער פּױזע. פֿאַר וועמען?

חנה-רויזע — אויסהאַלטנדיק דעם בליק. פֿאַר מיר ...

שמריה — אַזױ! ביסטו נאָך טאַקע אַ כּשׁר ווייבל. קריגסטו אַ

מתנה דערפֿאַר — צירונג. עפֿנט דעם קאַמאַד, זוכנדיק. אַז מ׳איז אַ

געטריי ווייבל! כ׳כ׳כ׳כ׳כ׳! אַרויסנעמענדיק. שנירלעך פּערל!

דוד — די ירושה פֿון ערשטן ווייב!

שמריה — גלייכצײטיק. אַ פּריצה! זײַך אומקערנדיק צום ווענטל.

וואָס ברומט ער דאַרט, דער אַפיקורס? צוריק צו חנה-רויזע. אַ

פּריצה מעג זײ טראָגן. צונ ווענטל. אַנגעגעסן זײַך מיט טרפֿות,

ברומט אין אים! צו חנה-רויזע. אַ קונציק שלעסל מיט אַ ברי-

ליאַנטל, צום ווענטל. הערסט? געהאַט אַ דײַן-תורה מיט אירע יור-

שים; מ׳האַט עס מיר צוגעפּסקנט! צו חנה-רויזע. אַ כּראַבינע²

מעג עס טראָגן. נאָ, נעם, טראָג געזונטערהייט!

חנה-רויזע — נעמט און פֿאַרלירט פֿון דער האַנט אויפֿן טיש

אַרויף די פּערל.

שמריה — אַסטראָזשנע³! זוכט ווייטער אין קאַמאַדע. אַרויסנעמענ-

דיק: און אַט אױרינגלעך!

דוד — עטוואָס שטילער: פֿון צווייטן!

שמריה — אַפֿילו פֿאַרגרינט; נאָך יום-טובֿ — אויספּוצן; קרייט,

ב״ה פֿעלט נישט. אַחרון, אַחרון חביבֿ — קאַנסט דאָך לשון קודש

— ער האָט דאָך דײַך געלערנט! אַ קייט און זײַגער. דרייט זײַך אויס

צום ווענטל צו, צי עס רעדט נישט עפעס דוד.

חנה-רויזע — שױן אַלע דריי ווייבער!

שמריה — דעהערט. דרייט זײַך האַסטיק אויס. פּאַסט דיר נישט?

² גרעפּין. — ³ פֿאַרויכטיק!

קיין איינציקע פֿון מיסט נישט אויפֿגעהויבן! אלע חתונה-קליידער
און גדן געהאט. אַרויסגייענדיק. פֿאַרשטעק דעם לאַדן, כּוועל דיר
צוקלאַפֿן. אָפּ.

חנה-רויזע — גייט צו צום פֿענצטער.

פּויע

שמריה — פֿון דרויסן נאָכן צוקלאַפֿן פֿון לאַדן. שוין?
חנה-רויזע — וואָס האָט די נאָדל פֿון האַנט אַרויסגעלאָזן, מע-
כאַניש. שוין.

דוד — אַפּרוקנדיק דאָס ווענטל. חנה-רויזע! ...

חנה-רויזע — דרייט זיך אויס דערשראָקן. אָד... ..

דוד — אויפֿשטייענדיק. ווילסט מיר אַפֿילו נישט ענטפֿערן?

חנה-רויזע — אַטעמט שווער, אַפּרייטנדיק ס'טיכל פֿון האַלדז.
מען טאָר נישט, דוד.

דוד — פֿאַרווונדערט. וואָס?

חנה-רויזע — כּיבין אַן אשת-איש, נישט דאָס וואָס געווען!

דוד — וואָס איז מיט דיר, חנה-רויזע?

חנה-רויזע — כאַטש דו קוועל מיר נישט, דוד! זי קען נישט אָפּ-
רייסן דעם בליק פֿון בענטשליכטל וואָס צאַנקט, טוקט זיך און
פֿלאַמט-אויף. ס'וויל ניט שטאַרבן... ס'וויל נישט אויסגיין... ס'מוז
אַבער... אלע מוזן! דאָס ליכטל פֿאַרלעשט זיך מיטן לעצטן אויפֿ-
פֿלאַמען.

דוד — חנה-רויזע!

חנה-רויזע — און אין מיר צאַנקט און צאַנקט די נשמה יאָרן

— לאַנג, יאָרן — לאַנג!

דוד — גייט אָפּ פֿון ווענטל. קיין וואָרט פֿאַר מיר האַסטו נישט!
גייט-אויף און איבער דער שטוב. פֿון זיין גאַנג צעוויגט זיך דער
הענגליכטער. ביי דעם שוואַכן ליכט פֿון דעם קינלעמפל טאַנצן-
אַרום שאַטנס אויף די ווענט. חנה-רויזע יאָגט זיי נאָך מיט פֿאַר-
שטאַרטע אויגן. דודס טריט ווערן האַסטיקער און וועקן זי פֿון די
שווערע געדאַנקען.

חנה-רויזע — זעצט זיך און פֿאַרברעכט די הענט. שוין דריי טעג
און דריי נעכט אזוי... אויף-און-אָפּ, אויף-און-אָפּ! כאָפּט זיך אַן
ביים קאַפּ. משוגע צו ווערן! אויפֿן בלויון האַרץ טרעט ער מיר!
דוד — גייט-צו צום ווענטל. זאָסט מיר עפעס, חנה-רויזע?
חנה-רויזע — איבערגעשראָקן. גיין, גיין!

פּויע

דוד — נאָך אַ וויילע. וואָס האָסטו מיר געטאָן, חנה-רויזע? וואָס
האָסטו אונדז ביידע געטאָן? !
חנה-רויזע — מיט אַ קול אַן אַ קלאַנג. וואָס ווילסטו פֿון מיר,
דוד! האָב דו רחמנות אויף מיר!

דוד — פֿאַר וואָס האָסטו דו אין מיר נישט געגלויבט, חנה-רויזע?
חנה-רויזע — ווי פֿרײַער. קוועל מיך נישט, דוד. גאָט איז מײַן
עדות! אַ שוואַכע בין איך... האָסטו מיך אַ רגע אַרויסגעצויגן פֿון
דער פֿינצטער, דערנאָך, אַז דו ביסט אַוועק, בין איך צוריק אַרײַנג-
געפֿאַלן אין דער פֿינצטערניש! — זיי האָבן מיך ליכט איבערגע-
וועלטיקט, איבערגעדייבערט⁴. ... זיי האָבן מיר אויפֿן קאַפּ פֿלעקער
געשלאָגן! „נאָר געלערנט האָט ער דיך“... דאָרט פֿעלן קיין פֿלות
נישט... „ער האָט דיר דען עפעס צוגעזאָגט?“ — „ער שרייבט
דען?“

דוד — אויפֿגעבראַכט. כִּהאַב געשריבן! חנה-רויזע, כִּהאַב גע-
שריבן!

חנה-רויזע — האָט מען אונטערגעשלאָגן! — און אין דער
פֿינצטערער אַרעמקייט... ווייס איך? און יעדער ביסן ברויט האָט
געשטיקט, יעדער טרונק וואָסער געוואָרן! פֿון קראַנקע קינדערס
מויל אַוועקגענומען... און דו ווייסט — אַ שוואַכע בין איך; אַ
מענטש אַן בלוט... אַ פֿליג... איז געקומען די שפּין... פּויע.
אַ שוואַכע פֿליג!

דוד — ווייל דו האָסט נישט געגלויבט, חנה-רויזע!

⁴ איבערגערעדט, גובר געווען.

חנה-רויזע — אפשר... נאָר יעדער ביסן האָט געשטיקט, יעדער טרונק וואָסער — געוואָרן... איז ער געקומען... אַרום-אויף-אָרום געשפינט אַליק, אַרומגענומען! און דאָך בין איך איינע אַליין... איינע אַליין, אַ יתומה... און אַן כּוח... בין איך אין פּינצטערן קבֿר אַרײַנגעשפרונגען... איך בין אַליין שולדיק... ווען אַ פֿונק שכל... אַ פֿונק... און עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ לעבן, אַ לעבן... שרעק, פּינן, עקל... און נעכט... נעכט! דוד, איך בין גענוג באַשטראַפֿט געוואָרן!

דוד — נישט דײַן שטראַף וויל איך!! באַפֿרייען וויל איך דיר, באַפֿרייען!

חנה-רויזע — ניין, ניין, דוד! געשטאַרבן, באַגראָבן! כּ״האָב מורא פֿאַר דיר, דוד! איך דאַרף דיר גאָר נישט הערן, דוד... עס איז אַ זינד... אַ שרעקלעכע זינד! ער האָט מיר גאַנצע נעכט פֿון ספֿרים אַרויסגעלייענט... פֿאַראַן אַ גיהנום... מען הענגט אויף בריסטן... איבער אַנגעצונדענער סמאַלע... כּ״האָב מורא פֿאַר דיר, דוד! פֿאַר דער זינד, פֿאַר גאָט!

דוד — דערשטאַקן, וואָס האָט ער געמאַכט פֿון דיר, חנה-רויזע? וואָס טוט זיך עס? וואָרף פֿון דיר אַראָפּ זײַן קללה! שאַקל דיר אָפּ! ווי פֿאַרפֿישוֹפֿט ביסט דו! וואָס טוט זיך מיט דיר, קרוין מײַנע, חנה-רויזע, לעבן מײַנס! נשמה מײַנע!

חנה-רויזע — קוקנדיק שטאַר אויף די שאַטנס, ניין! נישט דײַנע, נישט דײַנע! אַן אשת-איש בין איך, שמריהס בין איך... ער האָט מיך געקויפֿט... אַרײַנגענומען אין זײַן שפינוועבערײַ און ער נאַגט און נאַגט... נישט דײַנע בין איך... דײַנע, דוד, לעבט שוין נישט... ער האָט זי באַזיידלט, באַשפיגן, פֿאַרמיאוסט; דערנאָך מיט די דאַרע הענט געוואָרן; מיטן אַלטן פֿייער אין די אויגן מיר פֿון לײַב אויסגעברענט... פֿאַרפֿאַלן! — ש מ ר י ה ס ווייב בין איך, אַן אשת-איש... איך מוז אַנטלויפֿן פֿון דיר, דוד, רוקט זיך הינטערוויילעכץ אַפּ מיטן בענקל צו די זעק אין ווינקל, און קוועל מיך נישט, דוד! רייך נישט! זײַ דו מײַן מלאַך-המוות נישט!

מאך מיך נישט זינדיק! דיין קול איז אַנגעזאַפּט מיט זינד. דיין יעדעס וואָרט שטעכט מיר אין האַרץ ווי אַ נאַדל... און איבער דער שטוב גיי נישט... איך טאָר אַפּילו דינע טריט נישט הערן! איך טאָר נישט און קאָן שוין נישט! כ'האַב שוין קיין פּוח נישט און אַזוי ווי דו גייסט, אַזוי טאַנצן אַרום מיר די שאַטנס אויף די ווענט. זיי קריכן צו מיר! שטעקן צו מיר אויס לאַנגע צונגען... לאַנגע, דאַרע הענט! זעץ דיך אַנידער, דוד!

111 — זעצט זיך אויפֿן באַנקבּעטל, שפּאַרט־אַן דעם קאַפּ אין טיר, און ווי לאַנג איז, אַז דו האַסט פֿאַר מיר קיין מורא נישט געהאַט... ווי לאַנג איז, אַז מיר האַבן זיך אַזוי טרע געזעגנט... אין סקווער, אויף דער באַנק, געדענקסט? אַ קלאַרע נאַכט געווען... געזעגנט האַבן מיר זיך. „מען וועט דיך אַרויסלאָזן“, האַסטו מיך געטרייט, „וועסט צוריקקומען“... אויפֿן אַנלען אַנגעשפּאַרט ביסטו געזען-ס... אַ שוואַכע, אַ בלאַסע... און שטיל געשמייכלט האַסטו! אַ שטילער, רויקער גלויבן האַט איבער דיין פנים געשוועבט... האַסט אַנגעשפּאַרט דיין קאַפּ אויף מנין אַקסל; איך האָב דיך געקושט און דיין פנים האַט זיך גערויטלט ווי אַ פֿרישער מאַרגן־שטערן... און פֿון דינע אויגן, פֿון דינע גרינע, טיפֿע שמאַראַגדן זינען גאַלדענע שטראַלן אַרויס... געבליצט האַבן זיי... מיד ביסטו געוואָרן און אַראַפּגערוקט האַט זיך דיין קאַפּ אויף מנין האַרץ... „ווי עס קלאַפּט!“ האַסטו קוים הערנדיק געזאָגט, און ווי זיס געציטערט האַט דיין קול... און איבער דינע האַר, איבער דיין העבאַנקרוין האַבן ווונדערלעכע גלאַנצן געציטערט... מיט אַ פֿאַרציטערטער האַנט האָב איך דינע האַרנאַדלען אַרויסגענומען און דיין העבאַנ־קרוין האַט זיך געפֿלאַכטן, ביז צו דער ערד אַראַפּגעלאָזט... פֿונקען זינען מיר פֿון אונטער דער האַנט געפֿלויגן.

112 — וועקט זיך, בעטנדיק, שוויג, דוד, שוויג! דערמאָן נישט דאָס פֿאַרלוירענע! עס טוט אַזוי וויי!
113 — מיט פֿאַרווורף, און מיר האַבן נישט גערעדט, חנה־רויזע!
נאָר דו האַסט געוואָסט און — געגלויבט!

חנה־רויזע — איך האָב דיר דעמאָלט געגלויבט, דוד. איך האָב
 מיר דעמאָלט אין ליכטיקן שטרעף געבאָדן און אַ ליכטיקע נשמה
 געהאַט! דו ביסט געווען ביי מיר, מיין האַרץ האָט דיך אַזוי נאַענט
 געפֿילט און מיין נשמה איז צו דיר געפֿלויגן, ווי פֿון ווינט און
 רעגן אַ שוואַכע טויב אין הימישן טויבנשלאַק אַרײַן!
 דוד — דערפֿרייט. דער טויבנשלאַק איז אָפֿן, חנה־רויזע! דו
 ביסט מיין!

חנה־רויזע — ניין, ניין! דײַן חנה־רויזע איז געשטאַרבן...
 שמריהס אשת־איש לעבט!... אין קבר לעבט זי. אין פֿינצטערן
 קבר... באַזידלט... באַשפּיגן... מײַנע אויגן וואַרפֿן שוין קיין
 שטראַלן נישט: איך האָב זיי אויסגעוויינט... איך האָב שוין נישט
 קיין העבאַנקרוין... אָפּגעשניטן האָט מען זי און ער האָט די האַר
 מיט די שטראַלן, מיט די גלאַנצן עמעצן פֿאַר אַ שייטל פֿאַרקױפֿט.
 איך טראַג אַ האַרבאַנד! פֿאַרלאַשן איז געוואָרן דער גאַלדענער
 שטרעף און אַ פֿינצטערניש האָט מיר פֿאַרשלונגען!

דוד — איך וויל דיך צוריק אין דעם ליכט אַרײַנציען!
 פֿון דרויסן הערט זיך אַ ווינט, וואָס ווערט וואָס אַ מאַל
 שטאַרקער. רעכטס ציטערט און קלאַפט דער לאַך.

חנה־רויזע — ניין, ניין, דוד! הערט, איך האָב מורא. דוד! איך
 שרעק מיר — פֿאַר דיר, פֿאַר אים, פֿאַר דער וועלט... פֿאַר אַלע...
 נאָך מער — פֿאַר גאָט!

דוד — גאָט איז אַ גוטער, חנה־רויזע!

חנה־רויזע — שאַקלט מיטן קאָפּ. דײַן גאָט, דער באַשעפֿער פֿון
 דײַן וועלט... דײַן וועלט איז פֿאַר מיר אַ גאַרטן מיט רויזן גע-
 ווען... פֿלאַמענדיקע רויזן... און וויסע אויך... און פֿיל בלויע,
 בלויע, שטילע ברידערלעך... און בלוי איז געווען, און לײַטזעליק
 דער הימל איבערן קאָפּ... און מיט מיליאָנען לײַטזעליקע אייגעלעך
 האָט גאָט אַראָפּגעקוקט אויף דער וועלט... און האָט אין גאַרטן
 די בלומען געבענטשט, און אַ ווינטל האָט אין גאָטס נאָמען גע-

בלאָזן: ליבט אַיך, ליבט! גאָט וויל אַזוי, גאָט הייסט אַזוי! אויף דעם האָט ער דעם גאַרטן געוויס באַשאַפֿן — דאָס אַלץ, דוד, איז חרובֿ ונחרבֿ געוואָרן — אַן אשת־איש בין איך — — אַ פֿליג אין זיין נעץ, אין זיין שפינוועבס! און ער זיצט איבער מיר און נאָגט, און נאָגט... גאַנצענע טעג, גאַנצענע נעכט... ער האָט מיר די פֿרײַערדיקע נשמה אויסגענאָגט! און פֿון גן־עדן בין איך פֿאַרוואַגלט געוואָרן! איך בין זיין און אין זיין וועלט לעב איך, אין זיין גיהנום! און אונטער מיר ברענט דער גיהנום, און איבער מיר איז אויסגעצויגן אַ קאַלטער שטיינערנער הימל... און אַרום מיר טאַנצן זינע שאַטנס, זינע שדים! גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט האָט ער עס מיר בלאָס און פֿינצטער געמאַכט — און פֿון צווישן די שפּאַלטן פֿון אַניזערנעם הימל קוקט־אַראָפּ אַ בייזער גאָט! ער טרייסט נישט, ער שילט! ליבן הייסט ער נישט! מיט שאַרפֿע אויגן, ווי מיט בליצן פֿון חלפֿים, קוקט ער דעם אַרעמען מענטש אין האַרץ אַריין און פֿאַרשט און שטראַפֿט — פֿאַר יעדע סעקונדע גליק שטראַפֿט ער! דער ווינט שטאַרקט זיך, הערסט? דאָס פֿאַרשט ער! אַזוי רעדט ער צום אַרעמען, פֿאַריתומטן, שוואַכן מענטש! פֿון שטורעם אַרויס! עס דונערט, און שוין! ער האָט אַ זינד געפֿונען און שטראַפֿט, אומר ועושה! — —

דוד — חנה־רויזע!

חנה־רויזע — מיט צאַרן, שוויג, אַז ער רעדט! דער ווינט רייסט־ אויף דעם לאַדן פֿון פֿענצטער רעכטס, עס באַווייזן זיך פֿלאַמען מיט שרעק, פֿלאַמען קומען צו מיר, דוד! פֿלאַמען!

דוד — לויפֿט־צו צום פֿענצטער אַרויס, עס הערן זיך גלאַקן פֿון גאָט.

חנה־רויזע — שפּרינגט־אַפּ לינקס, עס קלינגט! די טומאה קלינגט! דער גיהנום! נאָך מיין פֿאַרוינדיקטער נשמה קלינגט מען... איך גיי פֿון דער וועלט! איך גיי און אַן אַ וואָרט אין מויל... אַן ווידוי! און אַזוי פֿאַרוינדיקט, דוד, ראַטעווע מיך, דוד! גייענדיק צו

אים מיט אויסגעשטרעקטע הענט. נאָר דיך איינעם האָב איך אויף
דער וועלט, נאָר דיך איינעם!
דוד — ווענדט זיך פֿון פֿענצטער, איילט צו איר. נישט ווינט ברענט!
שמריה — אַרײַנקומענדיק מיט צעשפּרייטע הענט, וואָס לאַזן זיי
נישט צוזאַמענקומען. דאָ, דאָ ברענט! ס'גיהנום ברענט!

ראשיקער פארהאנג.

פאטער און זון

קאָמעדיע אין איין אַקט

פּערזאָנען

ר' משה — אַן עלטערער ייד
חיים {
גיטל { זינע קינדער
דבורה — משהס שוועסטער
גנענדל — אַ קעכין ביי ר' משה
יאָסל — איר זון
אַ זשאַנדאַרסקער
זשאַנדאַרן

אין אַ ייִדישער שטאָט אין ייִטע, אין 1905

ביי ר' משהן אין שטוב, אַ ייִדיש־באַצירטער זאַל. רעכטס אַ טיר אין
חייםס חדר, אין מיטן — אַ טיר צו דער קיך אין גאַס. ביים טיש זיצן
ר' משה און דבורה און טרינקען טיי פון אַ כליאַק.

ר' משה — ווען האָט מען אים צוגענומען?
דבורה — מיט אַ זיפֿן. מאַרגן וועט ווערן צוויי וואַכן... וואַלטסט
נאָר זען, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן! שטיילער. געקומען אין מיטן
נאַכט. אויפֿגעוועקט די גאַנצע שטוב און האָבן אָנגעהויבן זוכן. פֿיר
שעה אויפֿן זייגער האָבן זיי געזוכט. איבערגעקערט די שטוב קאַ-

פויער! ווו האבן זיי נישט געזוכט? אין סקלעפ¹, אויפן בוידעם, אין קוימען, אין די בעטן, אין וויגעלע בני יאכנעס מיידל — אומעטום.

ר' משה — האבן זיי עפעס געפונען?

דבורה — אט ווייסט דו? — אזוי ווייס איך. זיי האבן צוגענומען אלץ וואס זיי האבן געפונען אין שטוב. אלע זינע ביכער, אלע פאפירן. האבן אפילו צוגענומען מיין קרבן-מנחה...

ר' משה — האסטו עפעס געפרוווט טאן? ביסטו ערגעץ געווען? דבורה — ווו וועל איך זיין? וואס קאן איך טאן? מיין נחום איז ארומגעלאפן, ארומגעגאנגען. ער האט באקאנטע פריצים... ווייס איך. זיי האבן אים געזאגט, אז ס'איז נישטא וואס צו שרעקן זיך, אז מען וועט אים באלד ארויסלאזן. און אין שטאט זאגט מען, אז מען וועט אים פארשיקן אין סיביר... פויזע. וויפל איך האב מיט אים גערעדט, וויפל איך האב מיט אים געטענהט, וויפל איך האב זיך בני אים געבעטן: „זלמנקע, מיין זון, האב רחמנות, פיר זיך נישט ארום מיט דער חברה, מיש זיך נישט אין די זאכן, דאס וועט דיר צו גוטס נישט ברענגען“... איז הערט מיך די וואנט — אזוי האט ער מיך געהערט.

גנענדל — גייט-אריין. האלט אַ כליאָק. שטעלט אים אָוועק אויפן טיש. לעבלעכע וואסער! זיערע טיי! שבתדיקע טיי!... איר טיאפער עפעס נעמען אין מויל, דבורהנקע? אַ קיכל, אַ שטיקל צימעספלייש...

דבורה — אַ דאנק דיר, גנענדעלע, איך בין זאט...

גנענדל — ווען איך וואלט וויסן, אז איר וועט קומען צו פאָרן, וואלט איך מאַכן אַ זיסן קוגל... איר געדענקט אויף שבועות דעם קוגל, וואס איך האב געמאַכט? אַרומצולעקן די פֿינגער. וואס, נישט?... גיסט-אָן טיי. פֿאַר וואס האט גאט נישט געמאַכט, אז אלע טאג זאל זיין שבת, וואלט מען אלע טאג געגעסן קוגל! לאַכט.

¹ הייל, אויסגראַבונג.

דבורה — צו ר' משה: איך וועל דיר זאגן דעם אמת, אפילו א זון, אפילו א קדיש, נאר עס פארדריסט מיך שוין א ברעקל נישט. דער הונט איז ווערט דעם שטעקן... מיט א וויינענדיקן קול. נאר אויף מנין חנהקען, נעבעך, איז א ביטערער צער...

ר' משה — וואָס? וואָס איז מיט איר?

דבורה — ווי הייסט, וואָס איז מיט איר? איך האָב דאָך דיר גע- שריבן, אַז איך האָב מיט איר געטאָן אַ שידוך. אַ שידוך, זאָג איך דיר, אַ גליק, דער חתן פֿון דער שענסטער משפּחה. אַ וויללער- נער... און זעקסהונדערט רובל נדן... שבת נחמו דאַרף זיין חתונה...

ר' משה — נו, איז וואָס?

דבורה — וואָס זאָל זיין? איצטער האָב איך מורא, אַז זיי וועלן אַפּשיקן די תּנאים. אַ קלייניקייט! אַז זיי וועלן זיך דערוויסן, אַז מען האָט צוגענומען מנין זלמנען! וואָס... דער יחוס, דער בזיון! אַ זון אין אַסטראָג²... איך זאָג דיר, איך ציטער, אַז זיי וועלן אַפּשיקן די תּנאים.

ר' משה — אַ ציטער נישט! אַז זיי וועלן זיך אַפּילו דערוויסן, וועלן זיי אויך די תּנאים נישט אַפּשיקן... היינטיקע יאָרן האָט מען זיך אויפֿגעהערט צו שרעקן פֿאַר די זאַכן. אַסטראָג איז שוין איצט, ברוך־השם, קיין בזיון נישט...

גנענדל — אַסטראָג! דעם קייסערס מויערל מיט די געלע וועג- טעלעך, יונגים מיט די ביקסעלעך!...

ר' משה — היינטיקע יאָרן, זאָג איך דיר, איז דאָס שוין גאָר- קיין בזיון נישט... בני אונדז אין שטאָט וועסטו נישט געפֿינען קיין איין באַלעבאָס, בני וועמען עמעצער זאָל נישט זיצן אין אַסטראָג. אַ זון, אַ טאַכטער, שנור, אַן איידעם...

דבורה — מיט אַ זיפֿן. בני אונדז אין וויטעבסק איז אויך די זעלביקע פּלאָג! וואָס דאַרפֿסטו מער? ... מיט צוויי חדשים צוריק

² טורמע.

האָט מען צוגענומען און פֿאַרזעצט... מיינסטו וועמען? בייגט זיך
צו צו אים, שטילער. ר' שמואלקעס אָן אייניקל! אַ פּלה, אַ מויד
פֿון ניינצן יאָר!

ר' משה — נו, זעסטו?

גענדל — דבורהלע! אפֿשר וועט איר איבערכאַפֿן אַ שטיקל
דאַרע קישקע אָדער אַ בלינציקל. ס'איז פֿאַראַן!
דבורה — אַ דאַנק, גענדל, איך בין זאַט.
גענדל גייט-אַרויס.

דבורה — וואָס וועט זיין דערפֿון! וואָס וועט זיין דערפֿון! איך
זאָג דיר, משה, נישט אַנדערש, אַז ס'איז משיחס צייטן. נישט אַנ-
דערש. וואָלטסט זען, וואָס ביי אונדז אין שטאַט טוט זיך! איך זאָג
דיר, עס רודערט זיך ווי אין אַ קעסל! עס גייט נישט דורך אַ
וואַך, עס זאָל נישט זיין עפעס אַ מהומה... וואָלטסט נאָר זען:
מען לויפֿט-אַרום איבער די גאַסן מיט אַ פֿאַן, מען זינגט, מען
שרינט, יוננים לויפֿן-נאָך... גוואַלד, גוואַלד!

ר' משה — ביי אונדז איז אויך די זעלביקע חתונה. מען לויפֿט-
אַרום איבער די גאַסן, מען פּילדערט, מען שרינט! גייט-אַרום איי-
בערן זאָל. באַרעכען זיך די העזה! אַרומלויפֿן אין מיטן העלן טאָג
איבער די גאַסן און שרייען הויך אויפֿן קול, אַז מ'ווייל נישט דעם
קייסער! וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן? דער מוח הייבט זיך, אַז
מען גיט אַ קלער.

דבורה — משיחס צייטן! איך זאָג דיר, משה, ס'איז משיחס צייטן.
ר' משה — און גלאַט גערעדט: וווּ? וואָס? ווער? וועמען? וואָס
וועלן זיי אויספֿירן מיט דעם אַרומלויפֿן? וואָס וועלן זיי דערמיט
מאַכן? הננט אַרומגעלאָפֿן איבער די גאַסן, מאַרגן אַרומגעלאָפֿן
איבער די גאַסן... הננט געשלאָגן מפות רצח, מאַרגן געשלאָגן,
צעכאַפט, צעממיתט, פֿאַרזעצט...

דבורה — האָב רחמנות, זאָג מיר, פֿאַרטנישט מיר, וואָס ווילן זיי?
ר' משה — טראַכט אַ ווילע. וואָס ווילן זיי? זיי ווילן אַ קליינ-
קייט. זיי ווילן, עס זאָל נישט זיין קיין ריכע און קיין אַרעמע.

אַט וואָס זיי ווילן... מיט אַ ביטערן שמייכל. קיין ריזיגע און קיין אַרעמע! ווער וויל דאָס נישט! איך וואָלט אויך וועלן, אַז אַלע זאָלן לעבן ווי מענטשן, נאָר וואָס וועלן זיי אויספירן?
 גיטל — גייט־אַרײַן. געאײַלט. גוט־שבת, טאַטע! גוט־שבת, מו־מינקע! אַ גאַסט! ווען זינט איר געקומען?
 קושן זיך.

דבורה — נעכטן, צום רעכטן ליכט־בענטשן. נו, וואָס מאַכסטו גיטעלע? וואָס מאַכט דיין ברוך? די קינדערלעך?
 גיטל — געזונט, דאַנקען גאַט! מײַן ברוך איז נישטאַ אין דער היים.

דבורה — וווּ איז ער?

גיטל — מיט שטאַלץ: אין באַזעל, אויפֿן קאַנגרעס.

דבורה — וווּ?

ר' משה — אין אויסלאַנד... וועגן ארץ־ישׂראל... ציוניסטן. האָסט מסתמא געהערט?

דבורה — געהערט, געהערט, ווי דען! מײַן חנהקע, זאָל געזונט זײַן, האָט מיר דעם מוח פֿאַרדולט וועגן דעם... וועגן ארץ־ישׂראל...
 ראל...

גיטל — מיט פֿרייד. אַזער חנהקע איז אויך אַ ציוניסטין? בראַוואַ! איך וועל שרייבן מײַן ברוכן.

דבורה — דער חתן אירער האָט איר אַנגעשריבן אַ בריוו, האָט איר אַנגעערעדט, ווייס איך, באַלבעט זי... איצט נייט זי עפעס אויס אַ פֿאַן, אַ מין פרוכת...
 גיטל — און אַזער זלמן?

דבורה — גיט אַ מאַך מיט דער האַנט: וועגן זלמןען פֿרעג נישט!
 גיטל — וואָסי? וואָס?

ר' משה — מען האָט אים צוגענומען... הײַנטיקע צרות... געקראַכן...

גיטל — אַ, אַ, איך וועל זאָגן, ווי מײַן ברוך זאָגט: ס'איז אַ שרעק! וואָס, ווען? וואָס דאַרפֿן זיך יידן מיטן אין דעם?

דבורה — משיחס צייטן!
 גיטל — אויף אנער זלמגען וואלט איך דאס קיין מאָל נישט גע-
 קלערט! איך וועל זאָגן, ווי מנין ברוך זאָגט, מסתמא האָט אים
 די חברה מיט געוואלט אַרבינגעשלעפט! אַ שרעק! אַ שרעק!
 חיים — גייט אַרײַן מיט אַ שמייכל. פֿון וואָס נעמט זיך אָן אַזאַ
 שרעק?
 גיטל — מיט כעס: אַז דו ביסט נישט קיין שרעקעוודיקער, איז
 דיר גוט! גיי, טאַנץ מיט זיי!
 חיים — מיט וועמען?
 גיטל — מיט חברה פּאַץ! מיט די דעמאָקראַטן!
 חיים — טאַנצן איז טאַנצן! פֿאַר וואָס נישט טאַנצן, אַז ס'איז פֿריי-
 לעך אויפֿן האַרצן? לאַכט.
 גיטל — לאַך, לאַך! וועסט זיך דערלאַכן, איך וועל זאָגן, ווי
 מנין ברוך זאָגט: פֿון איך קומען אַלע צרות אויף יידן.
 חיים — איך וועל אויך זאָגן ווי ברוך זאָגט: פֿון איך קומט אַל
 דאָס גוטס אויף יידן.
 גיטל — אפֿשר נישט?
 חיים — אַנה, ווייז מיר די טובות, וואָס איר האָט געטאָן יידן?
 גיטל — וואָס אַרט דיך, גענוג געטאָן! און אַז נישט אנער חברה,
 וואַלטן יידן שוין אפֿשר אויסגעלייזט געוואָרן פֿון גלות...
 ר' משה — אָבער גענוג וועט איך שוין זיין! ווי ווערט איך
 נישט מיאוס! ווי זיי קומען זיך צונויף, הייבן זיי זיך אָן ריטן!...
 צו דבורה, איבער הויפט זי! ער ווייזט אויף גיטלעך, הייבט זי
 אָן דרייען אַ מוח, גייט-אונטער חלשות.
 דבורה — און דו? דו האַלטסט נישט דערפֿון?
 ר' משה — איך בין נאָך, אַ דאַנק גאָט, ביי מנין זינען.
 גיטל — זאָרג נישט, טאַטע, ציוניסטן זינען נישט קיין משוגעים...
 קליגער פֿאַר די דעמאָקראַטן! שענערע מענטשן.
 חיים — איראַניש. נישט קיין שוסטערס און נישט קיין שנידערס?
 גיטל — נישט קיין צעלאָזענע יונגען!

ר' משה — איך וועל צווישן אַיך מאַכן אַ פּשרה: אי דו אי דו
— איר זנט ביידע משוגע.

חיים — ערנסט. הער, טאַטע, וואָס איך וועל בני דיר פֿרעגן. זאָג
מיר דעם אמת, ווי רעכנסטו: זינען די דעמאָקראַטן אין גאַנצן
אומגערעכט? זאָג!

ר' משה — קוקט אויף אים אומעטיק: איך וועל דיר זאָגן דעם
אמת, חיים, איך האָב גערעכנט, אַז דו ביסט קליגער.

חיים — דאָס איז אַן אַנדער זאָך. אָבער ענטפֿער מיר, וואָס איך
פֿרעג בני דיר. האַלטסט דו, אַז זיי זינען אומגערעכט?

ר' משה — ווער זיי? חנה-צירל דער גבאיטעס מיידל? העשל
דעם שוסטערס ינגל אָדער מנחם דעם קוימענרבערס פּועל?
חיים — און אַז אַפֿילו זיי... איך פֿרעג בני דיר: זינען זיי
אומגערעכט?

ר' משה — ווער זאָגט דיר, אַז זיי זינען אומגערעכט? נאָר איך
וועל דיר זאָגן דעם אמת, אַז עס וואָלט קומען צו דער זאָך, צו
איבערבויען די גאַנצע וועלט, וואָלט איך זיך אויף די ינגלעך און
מיידלעך נישט פֿאַרלאָזן, בשום אַפֿן נישט! איך וואָלט זיך נישט
פֿאַרלאָזן, נישט אויף זיי, נישט אויף דיר און נישט אויף איר.
וויזט אויף גיטלעך.

דבורה — אַט אַקוראַט די זעלביקע ווערטער פֿלעג איך זאָגן מנין
זלמען. איז אַט הערט מיר די וואַנט? אַזוי האָט ער מיר געהערט.
גיטל — איך דאַרף גיין... מומע, איר וועט אפֿשר גיין צו מיר?
איר וועט אַ קוק טאָן מנינע קינדערלעך...

דבורה — קום, קום! איך וועל אַ קוק טאָן דינע קינדערלעך!
גיטל — אַ גוטן שבת.

ר' משה — אַ גוטן שבת, אַ גוט יאָר!

חיים — אַ גוטן שבת! לשנה הבאה בירושלים!

גיטל און דבורה גייען אַוועק.

ר' משה — גיין, מנין זוך, זאָג וואָס דו ווילסט, נאָך איך האַלט
נישט פֿון די הענטיקע געשעפֿטן. ס'איז נישט קיין מענטשן, נישט

קײן פֿירערס... פּוֹזנע. אַט, אַמאָליקע יאַרן, מיט צוואַנציק־דרײַסיק יאַר צוריק, אַט די דעמאָלטיקע — דאָס זײַנען געווען מענטשן... דאָס זײַנען געווען נישט קײן ייִנגלעך — דאָס זײַנען געווען העלדן, לײַבן!... דו ביסט נאָך דעמאָלט נישט געבוירן געוואָרן, אָבער אײַך געדענק גוט יענע צײַט! הײַט. אָ! וואָס דעמאָלט האָט זײַך אָפּגעטאָן!

פֿײַן — איר מעגט מיר גלײַבן, אײַצט טוט זײַך אָפּ נישט ווײַניִק קער, אַ ביסעלע שטילער, אָבער טײַפֿער.

ר' משה — פרא אדם; וואָס רעדסטו! האָט געגליכן! אַ משל! דעמאָלט! דעמאָלט... עס נעמט דאָך אָן אַ פּחד, אַז מען דערמאָנט זײַך! פֿאַר די דעמאָלטיקע האָט דאָך די וועלט געציטערט, די גאַנצע וועלט. זײַ זײַנען דאָך געווען אומעטום און קײן שד האָט זײַ נישט געקאָנט כאַפֿן. בײַ זײַ איז געווען מיליאָסן געלט. זײַ האָבן געהאַט זײַערע גענעראַלן, זײַערע מיניסטראָרן. זײַ האָבן געהאַט אונטער דער ערד היילן, גאַנצע היילן, צו וועלכע קײן שד האָט נישט געקאָנט צוקומען, און דאָרט איז בײַ זײַ געווען אַ בית־דין, אַן אמתער „סוד“³, ווי געהעריק, מיט „זאַסע־דאַניעס“⁴, מיט אַד־וואַקאַטן, מיט עדות — און איז נאָר וווּ פֿאַרגעקומען אַן עוולה, האָט מען געמשפּט, און אָפּגעמשפּט — איז פֿאַרפֿאַלן, וועט שוין קײן טאַטער נישט העלפֿן, האָט שוין יענער געהאַט זײַן פּסק! און אַז זײַ האָבן עמעצן געשיקט וווּהיִן־עס־אײַז, כאַטש אויפֿן טױט — איז מען געגאַנגען, אָן דיבורים... דאָס פֿאַרשטיי אײַך. וואָס דאַרפֿסטו מער? יענע, אַז זײַ זײַנען אַפֿילו געזעסן אין אַסטראָג, האָט מען פֿאַר זײַ אויך געציטערט. מען דערציילט, אַז אײַנער פֿון די גרעסטע גענעראַלן האָט אַמאָל געוואָלט זען אײַנעם פֿון זײַ, וואָס איז געזעסן אין אַסטראָג אין קײַטן, איז ער געפֿאַרן אין תּפֿיסה. און אַז ער איז צוגעגאַנגען צום חדר, וווּ יענער איז גע־זעסן, איז ער געוואָרן בלײַך ווי די וואַנט, האָט הינטער דער טיר

³ (רוסיש) געריכט, טריבונאַל. — ⁴ סעסיעס.

אַראָפּגענומען דאָס היטל און איז אַרײַן צו יענעם אויף די שפיץ פֿינגער... אַט וואָס דאָס זײַנען געווען פֿאַר אַ מין מענטשן! קאָן מען זײַ גלייַכן צו הַנטיקע?...

חיים — מיט אַ זיפֿן. מענטשן זײַנען זײַ געווען גרויסע, דאָס איז נישטאָ וואָס צו רײַדן. נאָר פֿון דעסט וועגן זאָג איך דיר, אַז הַנטיקע שוסטערס און שניידערס זײַנען שטאַרקער פֿאַר זײַ...
ר' משה — גיט אַ מאָך מיט דער האַנט: אַ!... מיט דיר איז נישטאָ וואָס צו רײַדן... נו, איך גי צו מנחה. גײט-אַרויס.

חיים — שטייט אַ ווײַלע פֿאַרטראַכט, נעמט-אַרויס פֿון קעשטענע אַ פּאַפּיר, לײַענט, פֿאַרברענט.

גנענדל — גײט-אַרײַן מיט אַ טעלער אין האַנט. חײַמקע, וווּ איז דער טאַטע?

חיים — אין שול.

גנענדל — אַ חורבן איז מיר! פֿאַרשטייט אַ געשעפֿט? איך ווייס נישט אויף וואָס פֿאַר אַ טעלער בײַ מיר זײַנען געלעגן די בלינציקעס, אויף אַ מילכיקן, צי אויף אַ פֿלישיקן? וואָס זאָל איך איצט טאָן? שדים ווייטן מיך. וווּ איז מײַן קאַפּ! איך האָב גע-וואָלט בײַם טאַטן אַ שאלה פֿרעגן.

חיים — גיט, איך וועל אײַך פּסקענען...

גנענדל — גוט! גוט! רבילע מײַנער! יענע שטעטל האָט אַפֿ-געברענט, וווּ דו וועסט זײַן אַ רב! וועסט פּסקענען!... און זאָג מיר, וואָס גײסטו נישט אין שול?

חיים — לאַכט: וואָס האָב איך דאָרט פֿאַרגעסן?

גנענדל — לאַך, לאַך, שײַנע פּרי! וואָרט, אַז מען וועט דיר אויף יענער וועלט אָנהאַצקען... דאָרט מיט אַנזערנע רײַטער — וועסטו לאַכן! שטעלט אויפֿן טיש די טעלער. מײַן יאַסעלע האָט אויך פֿינגט צו דאוונען, קאָן נישט „טשערפען“⁵. זײַנע תּפֿילאַנקעס

⁵ למדן, פֿאַרטראַגן.

זינגען שוין בני אים, בני דעם משומדל, אודאי פֿארשימלט גע-
וואָרן. לאַכט.

חיים — ער וועט הינט קומען צו איך ?

געננדל — שדים ווייסן אים, דעם ממזרל. איך האָב אים געלאָזן
פֿון וואַרמעס אַ שטיק גאַנדז און קוגל. דאָרט, בני זיין שנידורע⁶,
עסט ער מפות מיט ראַקעס... קומט ער נישט, דער שגף. מזו
אַרומלויפֿן מיט חברה איבער די גאַסן.

חיים — מיט וועלכער חברה ?

געננדל — מיט זיין חברה. ווייסט נישט ? ער איז דאָך אַ מאַסאַ-
ווער ? יינגל, זאָל איך אזוי זען גליק !

חיים — ווער האָט איך געזאָגט ? שמייכלט.

געננדל — ווייבער אין יאַטקע האָבן מיר געזאָגט. זעצט זיך צום
טיש. זאָג מיר, חיימקע, אַ מאַסאַוון יינגל קומט גאָר נישט ?

חיים — לאַכט. גאַרנישט ! גאַרנישט !

געננדל — איך האָב בני אים געפֿרעגט, בני דעם שגצל, זאָגט ער
אויך, אַז גאָר נישט. ער זאָגט, אַז אַ מאַסאַוון יינגל טאָר מען
נישט טשעפען⁸ און מען טשעפעט אים טאַקע נישט. דרני מאַל
האָט מען אים געכאַפט און יעדן מאַל, אויף מאַרגן, אַרויסגעלאָזן.

חיים — נו, זעט איר ?

געננדל — אַ חיות, אויף מיינע נאמנות ! נו, און דו ביסט נישט
קיין מאַסאַווער יינגל ?

חיים — איך בין אַ מאַסאַווער יינגל.

געננדל — אַ שאַד, אויף מיין וואָרט, וואָס איך בין עלטער !
וואַלט איך זיין יינגער, וואַלט איך אויך ווערן אַ מאַסאַווע מיידל !
אַראַפֿ פֿון מאַרק ! איך וואַלט אויך אומגיין איבער דער גאַס מיט

⁶ (רחוק) שנידעריי. — ⁷ „מאַסאַוויק“, קעמפט פאַר דער אונטערגעדריקטער
מאַסט. — ⁸ אין צאָרישן רוסלאַנד האָט מען מינדעריאַריקע, וועלכע מ'האַט
געכאַפט בני רעוואָלוציאָנערער אַרבעט, געזוכט צו באַפֿרענען פֿון יעדער שולה.

אַ רויטן פֿענדל און זינגען... איך האָב געזען יענע וואָך, ווי זיי זינגען אומגעגאָנגען — אַ מחיה צו קוקן! איך האָב געקניכט פֿון געלעכטער! נעמט די טעלער, נו, און וואָס וועל איך געבן דעם טאַטן שלש־סעודות?

יאָטל — גייט־אַרײַן, פֿריילעך: גוט־שבת דיר, מאַמינקע! גוט־שבת דיר, קרוינעלע!

גנענדל — פֿריילעך: גוט־שבת דיר, יאַסעלע! גוט־שבת דיר, שגצל! אַ כוואַראַבע⁹ דיר אין קעפעלע! וואָס ביסטו אַזוי שפּעט געקומען, משומדל?

יאָטל — איך בין געווען אין שול, מאַמינקע, געזאָגט תהילים, קרוינעלע.

גנענדל — זאָסט ליגן ווי אַ הינטעלע, יאַסעלע, האָסט מסתמא גערויכערט וווּ אַ פּאַפּיראַסעלע, גויעלע... איך האָב דיר געלאָזן פֿון וואַרמעס קוגל און אַ שטיק גאַנדז!

יאָטל — געזונט זאָלסטו מיר זיין! אַ גוטע מערכה זאָל איך פֿון דיר האָבן! און די בלינצעס אויך מיר? כאַפט אַ בלינצע און עסט.

גנענדל — גנבל! גנבל! דאָס איז אויף שלש־סעודות! טריפה בלינצעס, וועסט זיך דערווערגן!

יאָטל — נישקשה! נישט דערוואַרגן זיך! נו, מאַמינקע, ברענג צו שלעפּן דאָס גענדזל.

גנענדל — אַהער? אין זאָל? שניידערוצקע! קראַנק ביסטו גיין אין קיך עסן? וואָס ט'זאָגן ר' משה!

יאָטל — נו, גיי, שטעל אויפֿן טיש, איך וועל באַלד קומען.

גנענדל — סט'באַלד קומען! איך ווייס, גנבל, ווילסט דערווייל מיט אַט דער שיינער פּרי אַ פּאַפּיראַסעלע אויסרויכענען, געשווירן דיר אין די זנטעלעך! מען טאָר נישט רויכערן אום שבת.

יאָטל — ווייזט אויף ווימען, ער רויכערט.

⁹ קרענק.

גנענדל — וואָס קוקסטו אויף אים? ער איז אַ באַלעבאָס' אַ קינד און דו ביסט אַ שננדרעצקע! גייט-אַרויס.

יאָסל — געאָיילט. חיים! מען האָט דעם לאַנגן צוגענומען...
חיים — שפּרינגט-אויף. נו??!

יאָסל — די טיפּאָגראַפֿיע איז גאַנץ! אַ פנים לכתחילה פֿון זי-
נעטוועגן זינגען פֿון ווילנע געקומען שפּיאַנען, האָבן אים דערקענט
און אין מיטן גאַס צוגענומען...

חיים — און מירל?

יאָסל — זי איז גאַנץ... אָבער מען מוז שוין די קוואַרטיר אָפּ-
רייניקן... שדים ווייסן זיי. זיי קאַנען דערשמעקן פֿון וואַנען דער
לאַנגער איז אַרויסגעקראַכן, דעמאָלט וועט אַלץ זיין פֿאַרפֿאַלן...

חיים — קום! מיר זאַלבענאַנד וועלן צו ביסלעך אָפּרייניקן די
קוואַרטיר. ביסט זיכער, אַז מען קאַן אַהין גיין?

יאָסל — דערווייל קאַן מען גיין, נאָר מען דאַרף זיך אַנילן. די
נייטיקע זאַכן האָבן איך אַרויסגעכאַפט. ער באַווייזט אַ פּאַקעט. איך
וועל דאָס אַוועקשלעפּן צו לעאַנידן. וווּ לייגט מען די שריפּט?
ווי איז ביי דיר? דאַכט זיך, אַרום שטוב פֿליען-אום די רוחות...
האַסט נישט באַמערקט?

חיים — זיי פֿליען-אום שוין אַ פּאַר וואַכן... דערווייל איז נאָך
גאָר נישט געווען... דערווייל, ביז אַן אַנדער קוואַרטיר, וועט מען
מוזן אַהערברענגען...

גנענדל — קומט-אַרײַן. נו, אַנגערויכערט זיך, שגזל? גיי עסן!
יאָסל — איך וועל בשום אָפּן נישט גיין! ברענג-אַהער, מאַ-
מינקע! און ברענג פֿון סקלעפּ אַן אוגעריק. אַן אַן אוגעריק וויל
איך נישט עסן.

גנענדל — ווי ער נעמט זיך דאָס איבער, דער שננדרעצקע!
משומדל! גייט-אַרויס.

יאָסל — נו, מאַך נישט קיין שהיות, גיי! גיי איבער די גערטנער.

טראָן אַ קרילאַטקע¹⁰... פֿאַרנעם וואָס דו קאַנסט... גיי פֿרײַ-
ער... און זע, צי שלעפט זיך עמעצער נישט נאָך... איך וועל
אין אַ וויילע אַרום אַרויסגיין...

חיים גייט־אַרויס. עס גייט־אַרײַן גענעדל מיטן אַ טעליגור.

גענעדל — נו, אַט איז דיר אַלע מאַרצעפֿאַנעס, עס!
יאָסל — כאַפט פֿון טעלער די גאַנצן און די אוגערקע, פֿאַרוויקלט
אין פֿאַפּיר. איך נעם מיט זיך, מאַמינקע! אַ גוטן שבת! לויפֿט-
צו צו דער טיר.

גענעדל — נאָך אים. ווהיין לויפֿסטו, גנבֿל?

יאָסל — הינטער דער טיר: אין שול, צו מנחה!

גענעדל — לויפֿט אים נאָך. וואָרט! שטיי!! משומדל! מען טאָר
נישט טראָגן אום שבת! שטיי! יאַסעלע! איך וועל דיר געבן אַ
שטיק קוגל, געשווירן דיר אין די זיטעלעך. לויפֿט-אַרויס.

עס גייט־אַרײַן די משה און גיטל.

ר' משה — ...זאַלסט וויסן, מײַן טאַכטער, איין זאָך: פֿל-זמן
עס איז נישטאַ קיין היים, דאַרף זײַן דער גלות אַ היים...

גיטל — ניין, טאַטע! איך וועל זאָגן ווי ברוך זאָגט: אַ היים איז
נישט דאַרט, פֿון וואַנען מען טרייבט און וווּ מען האָט דיך פֿינט
ווי אַ שפּין. אַ היים איז דאַרט, פֿון וואַנען מען שטאַמט!

ר' משה — און אַהין לאַזט מען דיך? פֿון דאַרט טרייבט מען
דיך נישט? הער, מײַן טאַכטער, איך בין אַן אַלטער ייד. איך
האַב אַ ביסל מער פֿאַר דיר געזען אַ וועלט. מײַן דעה איז אַזוי:
אַז אַ בוים וואַקסט אויף אַ זאַמדיקן אָרט און מען וויל אים אײַ-
בערזעצן אויף אַ בעסערן אָרט, דאַרף מען פֿריער געפֿינען דאָס
בעסערע אָרט און נישט אַזילן זיך אויסרייסן דעם בוים פֿון דעם
זאַמדיקן אָרט. פֿאַרשטייסט דעם משל? נישט גוט, נישט גוט יידן

¹⁰ ברייטער מענער־מאַנטל, י אַ פעלערינע; געען אין דער מאָדע אין
19טן יאָרהונדערט.

אין ראסיי, נאָר פֿון דעסט וועגן לעבט מען און מען האַפֿט אויף
בעסערס...

גיטל — מען לעבט נישט און מען האַפֿט נישט. איך וועל זאָגן,
ווי ברוך זאָגט...

ר' משה — מען לעבט און כל-זמן עס איז נישטאָ קיין אַנדער
אַרט, מוז מען לעבן! דער כוח פֿון יידן איז שטענדיק געווען אין
דעם, וואָס זיי האָבן געקאָנט לעבן אומעטום... אָט, דיין ברוך
האַט דיך, דאַכט זיך, געלערנט לשון-הקודש. נאָ, גיב אַ קוק ער
נעמט פֿון טיש אַ ספֿר, עפֿנט און געפֿינט אַ בלאַט: זע! לייען!
ויחי יעקב באַרץ מצרים... וואָס איז דער טייטש דערפֿון?

גיטל — דער טייטש: ויחי האָט געלעבט יעקב אין מצרים.

ר' משה — פֿאַרשטייט דעם פֿשט? האָט געלעבט יעקב אין
מצרים. אין מצרים — און געלעבט! הנינט אין ראסיי, דאַרף מען
אודאי קאָנען לעבן.

עס גייט-אַריין חיים מיט אַ פֿאַקעט אונטער דער פֿאַלע.

ר' משה — אָ! אָט איז חיים! חיים, ווי איז דער טייטש פֿון ויחי
יעקב באַרץ מצרים? אָנו, זאָג!

חיים — ויחי יעקב באַרץ מצרים — איז יעקב אויסגעריסן גע-
וואָרן אין מצרים!

גיטל — כאַ, כאַ, כאַ! גוט! געזונט זאָלסטו זיין, חיימקע! האָסט
קיין מאָל אַזאָ שכל נישט געזאָגט!

גנענדל — לויפֿט-אַריין דערשראָקן: גוואַלד! יוונים! זשאַנדאַרן!
איך וועל נישט אויסהאַלטן!

עס גייט-אַריין דער זשאַנדאַרמסקער מיט צוויי זשאַנדאַרן.

דער זשאַנדאַרמסקער — ווער איז דאָ חיים מאַוושעו האַלצ-
מאַן? איר?

חיים — איך.

דער זשאַנדאַרמסקער — לויט דער פֿאַרשריפֿט פֿון אַכראַנער
אַטדיעלעניע ¹¹ אַרעסטיר איד אַנד.

חיים — אין וואָס באַשטייט מײַן זינד?

דער זשאַנדאַרמסקער — דאָס וועט מען אַנד שוין נאָך דעם
זאָגן. וווּ איז אַינער צימער?

חיים — דער דערבניקער.

ר' משה — רבונגו של עולם! וואָס איז דאָס? חיים? דו? בײַ
דיר?

גריטל — איד האָב געזאָגט!

חיים — אויף ייִדיש: טאַטע, זײַ רויק, זײַ רויק! צו גנענדלען:
זאָגט אָן אַינער בחור, אַז מען זוכט בײַ מיר...

דער זשאַנדאַרמסקער — איד בעט אַנד נישט צו ריידן אויף
ייִדיש.

חיים — איד באַרויק אים.

דער זשאַנדאַרמסקער — איר קאַנט באַרויקן אויף רוסיש.

חיים — אויף רוסיש: פֿאַטער, זײַט רויק, איד בעט אַנד. צו
גנענדלען אויף ייִדיש. זאָגט אַינער בחור, אַז מען זוכט בײַ מיר.

דער זשאַנדאַרמסקער — ווינטער?

חיים — איד שיק־אוועק די קעכין. זי פֿאַרשטייט נישט אויף
רוסיש. לייגט־אוועק אומבאַמערקט אַ פֿאַקעט מיט שריפֿט אויפֿן

טיש. אויב איר ווילט זוכן, קומט צו מיר אין צימער און לאַזט
צו רו דעם פֿאַטער.

1 טער זשאַנדאַר — וואָשע בלאַגאַראַדיע ¹²! אַ פֿאַקעט! אַט נאָר־
וואָס האָט ער אוועקגעלייגט אויפֿן טיש.

דער זשאַנדאַרמסקער — נעמט דעם פֿאַקעט. וואָס איז דאָס?
חיים — קוקט אים גלייך אין פנים אַרײַן. גיט אַ קוק, וועט

איר וויסן.

¹¹ צאַרישע פֿאַליטישע סעקציע פֿון געהיים־פֿאַליציי. — ¹² אַינער וווּיל־
געבוירנדיקייט.

דער זשאנדארמסקער — וויקלט האַסטיק פֿונאַנדער. שריפֿט!
אַ! אַ פנים דאָ איז בײַ אײַך די טיפּאַגראַפֿיע.
חיים — זוכט!

דער זשאנדארמסקער — מיר וועלן שוין זוכן. קומט, איך
בעט אײַך, נאָך מיר. גייט-אַוועק אין צווייטן צימער מיט איין זשאַנ-
דאַר. ווענדנדיק זיך צום צווייטן זשאַנדאַר: אַרײַנגלאָזן — ווער עס
וועט נאָר קומען, אַרויסלאָזן — קיינעם נישט!

ר' משה — שטייט עטלעכע סעקונדעס ווי צעדולט, מיט אַ האַלב-
אַפּענעס מויל, און קוקט אויפֿן צימער, ווהין מען האָט אַפּגעפֿירט
חיימען. גיטל קוקט אין די פֿענצטער. גנענדל גייט שטיל, אויף די
שפיץ פֿינגער, צו ר' משהן.

גנענדל — ר' משה... ר' משה...

ר' משה — האָ? וואָס?

גנענדל — איר וויסט וואָס מען דאַרף זאָגן?

ר' משה — האָ? וועמען? וואָס?

גנענדל — מען דאַרף זאָגן, אַז ער איז אַ מאַסאַווער... זאָגט עס
דעם פֿרייך! איר הערט? אַ מאַסאַווער.

ר' משה — וואָס מאַסאַווער? ווען מאַסאַווער? וואָס ווילסטו?

גנענדל — זאָגט דעם פֿרייך, אַז חיים איז אַ מאַסאַווער — וועט
מען אים אַרויסלאָזן... איך ווייס...

גיטל — מיט כּעס. לאָז צו רו! גיי אין קיך!

עס גייט אַרײַן יאַסל. קוקט זיך אַרום.

גנענדל — יאַסעלע... מען זוכט!...

יאַסל — אַ!... ער וויל גיין צוריק, אָבער דער זשאַנדאַר פֿאַר-
שטעלט אים דעם וועג. יאַסל וואַרפֿט זיך דער מוטער אויפֿן האַלדז
מיט געווייך, מאַמינקע, איך האָב מורא! ער באַהאַלט געשווינד איר
אונטערן פֿאַרטען אַ פּאַקעט. שטיל. האַלט; באַהאַלט! שווינג!
גנענדל — אַ כּוואַראַווע דיר אין קעפל! האַלט-צו אומבאַמערקט
דעם פּאַקעט.

דער זשאַנדאַרמסקער — גייט־אַרײַן. ווענדט זיך צו ר' משהן:
איר זינט משה האַלצמאַן?
ר' משה — אײך...

דער זשאַנדאַרמסקער — און ווער זינען די?
גיטל — אײך בין זינע אַ טאַכטער.

דער זשאַנדאַרמסקער — און ווער זינען די?
גיטל — אונדזער קעכין און איר זון.

דער זשאַנדאַרמסקער — קוקט זיך שטאַרק צו צו יאַסלען:
דיך האָב אײך, דאַכט זיך, געזען.

יאַסל — וואָס דברט ער? אײך פֿאַרשטיי נישט.

גיטל — ער פֿאַרשטייט נישט קיין רוסיש.

דער זשאַנדאַרמסקער — ער פֿאַרשטייט נישט! צי פֿאַרשטייט
ער אַקאַרשט נישט צו־פֿיל. צום זשאַנדאַר. אַרומזוכן אים! דער
זשאַנדאַר זוכט־אַרום און שלעפט־אַרויס פֿון קעשענע אַ פֿאַקעט.

זשאַנדאַר — אַט, וואַשע וויסאַקאַראַדיע.

דער זשאַנדאַרמסקער — וויקלט פֿונאַדער. וואָס איז דאָס?
גאַנדו, אַן אוגערקע? שוטה! גיט אַ וואָרף צום זשאַנדאַר. פֿיר אים

אַפּ אין צווייטן חדר און לאָז אים נישט אָפּ. דער זשאַנדאַר פֿירט־
אַוועק יאַסלען. צו גיטלען און געננדלען. איר קאַנט גיין.

גיטל און געננדל גייען.

געננדל — שטייט בײַ דער טיר און רעדט צו ר' משהן. איר
הערט? טענהט איין זאַך — אַ מאַסאַווער. גייט־אַרויס.

דער זשאַנדאַרמסקער — אַט איז אַנזער ייִדישע דערציִונג!
איר קאַנט זיך פֿרייען. איר האָט געזען, וואָס מיר האָבן געפֿונען

בײַ אַנזער זון? איר וויסט וואָס דאָס איז? דאָס איז שריפֿט! שריפֿט,
מיט וועלכער מען דרוקט די פֿראַקלאַמאַציעס און פֿאַרשיידענע פֿאַר־

באַטענע ביכלעך קעגן דעם קייסער אַליין! איר פֿאַרשטייט! איר
וויסט, אַלטער מאַן, מיט וואָס דאָס שמעקט? ד - אַ - אַ - אַ

שמעקט מיט ק - אַ - ט - אַ - ר - ג - ע! מיט ק - אַ - ט - אַ - ר - ג - ע!

ר' משה — פריצל! וואשע בלאגאראדיע! האָט רחמנות, ער איז נישט שולדיק! ...

דער זשאַנדאַרמסקער — נישט שולדיק? ווען ער וואָלט נישט געווען שולדיק, וואָלט ער אַנדערש גערעדט... איך האָב געמיינט, אַז ביי אַיך אין שטוב איז די טיפּאָגראַפֿיע — זי איז דאָ נישטאָ. ר' משה — נישטאָ, פריצל, נישטאָ.

דער זשאַנדאַרמסקער — נישט! וווּ איז זי? שוין אַ יאָר צייט, ווי מיר זוכן זי, וווּ איז זי? אַנזער זון ווייסט, ער האָט פֿון דאָרט געבראַכט די שריפֿט. ער ווייסט און וויל נישט אויסזאָגן, און איר זאָגט נאָך — ער איז נישט שולדיק! גייט אַרום איבערן צימער, הערט, איר ווילט ראַטעווען אַנזער זון!

ר' משה — האָט רחמנות, פריצל.

דער זשאַנדאַרמסקער — פועלט ביי אים, ער זאָל באַווייזן וווּ איז די טיפּאָגראַפֿיע, ביי וועמען ער האָט גענומען די שריפֿט. איר זייט זיין פֿאַטער, איר זייט דאָס מחויב צו טאָן. דאָס איז אַנזער חובֿ קעגן דעם קייסער, איר פֿאַרשטייט?

ר' משה — איך פֿאַרשטיי, ער זיצט.

דער זשאַנדאַרמסקער — ווייכער, זעצט זיך! איר אַלע קוקט אויף אונדז ווי אויף גולנים, מיר זיינען נישט קיין גולנים, איך האָב אויך אַ האַרץ, איר מיינט, איך האָב נישט קיין רחמנות אויף אַנזך? מיר טוט וויי דאָס האַרץ אויף אַנזך קוקנדיק!... איך בין אויך אַ טאַטע פֿון קינדער.

ר' משה — האָט רחמנות!

דער זשאַנדאַרמסקער — איך... איך בין גרייט צו העלפֿן אַנזך. אַנזער זון איז ביז איצט אין קיין זאך נישט געווען פֿאַרמישט, אין צימער האָבן מיר ביי אים גאָר נישט געפֿונען, נאָר די שריפֿט, וועלכע ער האָט אַט ערשט געבראַכט, איר פֿאַרשטייט, ווען נישט די שריפֿט, איז קעגן אים קיין זאך נישטאָ, זאָל ער נאָר זאָגן, וווּ ער האָט גענומען די שריפֿט — און איך גיב אַנזך, זיידע, מוזן ערנוואַרט — איך לאָז אים באַלד אָפּ. עס טוט מיר אַליין וויי דאָס

האַרץ. פֿאַר וואָס זאָל ער לינדן פֿאַר פֿרעמדע זינד? איר פֿאַרשטייט?
 ר' משה — נידערגעשלאָגן. איך פֿאַרשטיי.

דער זשאַנדאַרמסקער — טאָ רעדט זיך מיט אים דורך! רעדט
 מיט אים ווי אַ פֿאַטער. גיט אים צו פֿאַרשטיין, ער זאָל נישט קוין-
 לען, נישט זיך, נישט אַנך. אויב איר וועט אים אַננריידן, ער זאָל
 זיך מודה זיין — געדענקט מיין הבטחה — איך באַפֿרע אים תיכף
 ומיד; אויב נישט, וועט ער באַקומען קאַטאַרגע און אַפֿשר נאָך
 עטוואָס ערגערס! נו, איך פֿאַרלאָז זיך אויף אַנך! איך לאָז אַנך
 דאָ ביידע אַליין. אין טיר צו חיימען. זינט אַזוי גוט, קומט אַהער!
 חיים קומט-אַריין. אַט, אַנער פֿאַטער, אַן אַלטער מאַן, אַ דערשלאָ-
 גענער פֿון צער, וויל מיט אַנך זיך דורכריידן. הערט זיך נאָר צו
 צו זינע ריידן. איך לאָז אַנך דאָ איבער. צום זשאַנדאַר אין טיר.
 גוט אַכטונג געבן! ער גייט-אַוועק צו חיימען אין צימער.

ר' משה — זיצט מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ, הייבט-אויף דעם
 קאַפּ און קוקט אויף חיימען. אַ? חיים?... אַט דאָס איז מיר דיין
 מתנה אויף מינע עלטערע יאָרן? וויינט. גוט, וואָס... די מאַמע
 האָט נישט... דערלעבט... דערצו... פּויע. קומט צו זיך. וואָס
 וועט דיר דערפֿאַר זיין? זאָג דעם אמת...
 חיים — מען קאָן נישט וויסן.

ר' משה — קאַטאַרזשנע ראַבאַטעס¹³?

חיים — בשום אופֿן נישט... דאָס האָט ער דיך אַנגעשראַקן...
 ר' משה — וואָס דען? ער קוקט אויף אים.

חיים — עטלעכע חדשים אַסטראַג... און נאָך דעם אַפֿשר...
 אויף אַ יאָר אַרויסשיקן.

ר' משה — הער... ער האָט מיר געהייסן מיט דיר ריידן... ער
 זאָגט, אַז ער וועט דיך אַרויסלאָזן פֿרע, אויב דו וועסט... אויב
 וועסט זאָגן, ביי וועמען דו האָסט גענומען די אותיות... אַ טיפֿן
 זיפֿן.

¹³ צוואַנגאַרבעט אויף דער פֿאַרשיקונג.

חיים — ער האָט דאָס מיר אויך געזאָגט.

ר' משה — נו!! אַ זיפֿן.

חיים — טאַטע...

ר' משה — וואָס?

חיים — דו פֿאַרשטייסט וואָס ער וויל? פּויזע. ער וויל, איך זאָל

ווערן אַ מסור... דו... דו... ווילסט האַבן אַ זון אַ מסור?

אַ לאַנגע פּויזע.

ר' משה — זיצטן מיט אַן אַראָפּגעלאַזענעם קאַפּ, הייבט זיך אויף,

מאַכט אַ פּאַר טריט ווי אַ שיכור, גיט אַ קוק אויף חיימען... הילד-

כיק: חיים... מנין זון... אין אונדזער משפּחה זענען קיין מאָל

נישט געווען... קיין מוסרים... און, שטייף, וועלן ניט זיין!!

פֿאַרהאַנג.

שלום עליכם

פארביטן די יוצרות

א פריילעכע אין איין אקט

די פארשוניען

צביה-קייילע — א קעכין אין א ריכטן הויז; א יונגע אלמנה.
מאשע — א שטובמיידל.
איציק — א משרת מיט א פאטליע האר; טראגט א גאלדענעם
סיגנעט.

קאפל — א דינער אין אן אפטייק.

קלמן דלות — א שוסטער; אן אלטער בחור.

סאשקע — א נגידס א בחורל.

קלארא } צוויי נגידישע פריילינגס.
אנא }

דער נגיד — אן אויפגעקומענער אריסטאקראט.

די נגידיט — א מאדאם אין א געלן פארוק.

א גרויסע קיך אין א ריכטן הויז. אויסגעהאנגען א סך געפעס.
אויף די ווענט, אילוסטראציעס פון ציטונגען און זשורנאלן, א
שפיגל מיט א געשטיקט האנטעכל, א פאר יאפאנישע פעכערס,
קליידלעך, קאפטלעך. ביי דער זייט א גרינער קאסטן, א בעטל מיט
א סך קישנס. — צוויי טירן: איינע ארויף אין שטוב אריין, מיט
עטלעכע טרעפלעך; די אנדערע, א הינטערטיר, אין דרויסן ארויס.
צביה-קייילע שטייט ביים אויחן מיט פארקאטשעטע ארבל, קאכט
וועטשערע.

צביה-קוילע — בראַקט אַ ציבעלע, זינגט אַ לידל.

אוי, וווּ זענט איר, יונגע יאָואַרען?

זאָגט, וווּ זענט איר אַהינגעקוועמען?

צי מיטן פֿייער פֿאַרברענט געוואָואַרען?

צי מיטן וואַסער אָוועקגעשויוועמען? ...

אַן אַך-און אַזוויי איז צו זייערע קעפּ, אַן צביה-קוילע, בעבעך, באַדאַרף זיין ביי אַ דינסט, און ביי די יונגע יאָרן, און נאָך אין אַזאַ שטוב מיט אַזעלכע קינדער, גאַט זאַל ניט שטראַפֿן פֿאַר די רייד! ... נעמט-אַראָפּ אין אַ באַזונדער טעפל פֿון אַלע מאַכלים צו ביסלעך. אַ שטוב! ... אַ קרעטשמע! ... איטלעכער פֿרעסט אין אַן אַנדער צייט ... האַלט פֿאַר זיי אַ גאַנצן טאַג דעם אויוון, האַלטן זאַל זיי ביים בויך! ... און ווער שמועסט, אַן דער באַלעבאַס איז נישט אין דער היים! ... גיסט-אַפּ אין טעפל אַרײַן, טרייסלט-אַפּ די הענט, ווישט זיך מיטן פֿאַרטעך. אַני-אַני-אַני; ווי לאַנג בין איך אליין געווען ביי זיך אַ באַלעבאַסטע, ביי מײַן טיש מיט מײַן מאַן עלי-שלום ...

יאָרן יונגע!

יאָרן גרינגע!

וואָס זענט איר אַזוי גיך אָוועק?

עס זעט אַנך ניט קיין

איי-איי-ינגל!

עס יאָגט אַנך ניט קיין

פיי-ינגל —

אָוועק, אָוועק, גאַר אַן אַן עק! ...

עס הערט זיך אַ קלאַפּן אין דער הינטערטייר, ווער קלאַפט דאָס דאַרטן? מיטן קאַפּ אין וואַנט! ... פֿאַרכאַפט זיך: אוי, וויי איז מיר, אַוודאי ר' קלמן? ... לאַזט זיך צו דער טיר. אַ טייערער ייד דאָס איז, אַט דער קלמן דלות! האַט, בעבעך, ניט קיין גליק, אַזוי ווי איך ... און עלנט אַזוי ווי איך ... עפֿנט די טיר.

קלמן דלות — קומט־אַרײַן פֿון דרויסן, אַ ייד פֿון אַ יאָר עטלעכע און דרײַסיק, מיט אַ שוואַרץ בערדל, טראָגט אַ צוגעלעגערט קאַפֿ־פעלינטל, מיט אַ קויטיקער מאַנישקע, מיטן צו־קורצע הויזן, אַ גוטן אָונט אַנד, צבֿי־ה־קײלע! וואָס מאַכט איר גוטס? געגאַנגען פֿאַרבײַ, געזען עס לײכט זיך בײַ אַנד, טראַכט איר מיר: לאַמיר אַרײַנגיין אויף אַ וויילעטשקע זיך אַפרוען. מע זיצט בײַם וואַרטשעק, ווערט מען פֿאַרזעסן, צו אַלדי גוטע יאָר... כאַפּט אַ קוק אין אױוון. נאָך זײט איר בײַם אױוון? אַזוי שפּעט!

צבֿי־ה־קײלע — טראָגט אים צו אַ בענקל, זיצט, ר' קלמן!... שפּעט, זאָגט איר? דאָ, אין דער שטוב, מוז מען אַ גאַנצן טאַג און אַ גאַנצע נאַכט שטיין בײַם אױוון, שטיין זאָלן זיי אין געהאַקטע ווונדן! אַ שטוב איז דאָס? אַ קרעטשמע!... און ווער שמועסט, אַ דער באַלעבאַס איז נישטאָ אין דער היים!...

קלמן דלות — אַזוי? איז ער נישטאָ גאַר אין דער היים? וווּ איז ער דען?

צבֿי־ה־קײלע — ווייסט זיי דער שוואַרצער יאָר!... אפֿשר וועט איר טרינקען אַ גלעזל טיי? אַדער גאַר עפעס צובײסן? טראָגט אים אונטער פֿונעם קליינעם טעפּעלע.

קלמן דלות — רוקט זיך צו צום טעפּעלע, אַ דאַנק, למאַי זאָלט איר זיך מטריח זײַן?

צבֿי־ה־קײלע — פֿאַרט ער נאָר אַרויס פֿון דער היים, אַזוי קערט מען איבער די שטוב מיטן קאַפּ אַראַפּ... אַלע מאָל, ווען ער פֿאַרט־אָוועק, מוז זיך עפעס טרעפֿן אָן אומגליק.. אַט איז געווען בײַ אונדז נעכטן אָן „אַביסקע“². פֿאַליציע, זשאַנדאַרן און סאַלדאַטן זײַנען איבערגעפֿאַלן, איבערגעקערט די שטוב און צוגענומען אונדז דזער וואַלאַדקען אין קאַטשומענט³ אַרײַן. מסתּמא האָט איר גע־הערט שוין? ... אפֿשר וועט איר נעמען פֿרײַער אַ ביסל קאַניאַק? נישקשה, זיי האָבן גענוג... גיסט אים אָן אַ גלעזל.

¹ וואַרשטאַט, אַרבעטסטיש. ² אַ זוכן. — ³ אַרעסטוויז, קאַרצער.

קלמן דלות — א דאנק, צו וואס זאלט איר זיך מטריח זיין?
איר וויסט דאך, אן איך בין ניט קיין טרינקער... לחיים!...
אזוי, אזוי? האט מען דעם בחור, הייסט עס, ארינגעפאקט? א
ווייל בחורל, וואלאדקע! וויסט איר ניט, פאר וואסערע מעשים-
טובים?

צביה-קירילע — וויסט זיי דער שווארצער יאר! צעצעליסטן!...
למאי אט איז דער עלטערער זייערער, פעטי, גאר פארפאלן גע-
ווארן... רוקט אים צו א טעפעלע מיט א לעפל.

קלמן דלות — קוקט אריין אין טעפעלע. צו וואס זאלט איר זיך
מטריח זיין? אזוי, אזוי? פארפאלן געווארן. עסט גאנץ אפעטיט-
לעד. וועדליג איך בין אן עסער...
צביה-קירילע — גיסט אים אונטער זוף. ווי אין דער ערד אריין!

ס'איז אפילו בני אים נישט דאס ערשטע מאל. איך זאל האבן די
ברכות, וויפל מאל עס מאכט זיך, ער קומט אהיים שוין מיטן טאג
גלייך, האט מורא פארן באלעבאט, קלאפט ער אן צו מיר, איך
זאל אים אריינלאזן דורך דער קיכטיר... זאלט איר זען דעמאלט
א פנים בני אים, ווי אויף צו-להכעיס: די אויגן רויט, די האר
צעקאשמעט, קוים וואס ער האלט זיך אויף די פיס... אפשר וועט
איר נעמען, ר' קלמן, א גלעזל ווישניק? נישקשה, ס'איז בני זיי
דא גענוג!... גיסט אים אן.

קלמן דלות — א דאנק, למאי זאלט איר זיך מטריח זיין? פאר-
זוכט. א שיינע מעשה, נאר א קורצע! ווו זשע, למשל, קאן ער זיין,
אט דער פעטי אנערער?

צביה-קירילע — דער רוח וויסט די ביינער זייערע!... א רח-
מנות, הערט איר, איז נאר אויף איר, אויף דער באלעבאסטע,
נעבעך. וואס זי צעוויינט! וואס זי צעיאמערט!... אפשר וועט
איר נעמען נאך א גלעזל? גיסט אים אן. טרינקט, ס'איז גוטער
ווישניק, בעסער פונעם בעסטן וויין...
קלמן דלות — א דאנק, למאי זאלט איר זיך מטריח זיין?...

וועדליג איך בין א טרינקער... טרינקט. וויסט איר, וואס איך

וועל איך דערציילן, צביה-קייילע? אז די וועלט זאגט א ווערטל:
די קאפאטע פארזעצן און א נגיד זאל מען זיין, איז נישט אומזיסט.
צביה-קייילע — אקעגן וואס איז דאס געקומען צו רייך?
קלמן דלות — אקעגן דעם, וואס איר זאגט ווישניק... איך
בין דערגאנגען מיט מיין שכל, אז א נגיד איז טויזנט מאָל בעסער
צו זיין איידער א קבצן, כאַטש אַפילו קאַרל מאַרק זאָגט, אז קאַ-
פיטאַל איז אַ סם-המות...
צביה-קייילע — ווער איז דער מאַרק? גיסט אים אונטער. טרינקט,
ר' קלמן, נאָך אַ קאַפּ!
קלמן דלות — דאָס איז דער גרעסטער פּוֹן... פּוֹן... אַ דאַנק,
למאַי זאַלט איר זיך מטריח זיין? וועדליג איך בין אַ טרינקער...
טרינקט. קאַרל מאַרק איז דער, וואָס נעמט זיך אָן אונדזער קריווע.
ער איז פֿאַר אונדז, בעל-מלאכות, שטאַל און אַנזון. אַ קלייניקייט
פּראָ... פּראָ... פּראָלעטאַריאַט — קוים אויסגעֶרעדט!...
צביה-קייילע — וואָס הייסט דאָס פּראָ... פּראָ... טפּוֹ! איך
קאָן עס גאָר נישט אַרויסריידן! דערגיסט אים דאָס גלעזל.
קלמן דלות — אַ דאַנק, למאַי זאַלט איר זיך מטריח זיין? וועדליג
איך בין אַ טרינקער... טרינקט און פּלאַנטעט מיט דער צונג.
זאָגט מיר נאָך. פּראָ... פּראָ... טע... פּראָלע... פּראָט — טפּוֹ!
לאַז דאָס גיין אין דער ערד! זאָגט מיר בעסער, צביה-קייילע סערדצע,
וואָס איך וועל איך פּרעגן: אַ שטייגער כּדומה, למשל, ס'זאל זיך
איך מאַכן אַ פּראָל... פּראָל... פּראָלעטאַריאַט, מיין איך, אַ גלויב-
כער שידוך... אַ שטייגער. כּדומה, אַ בעל-מלאכה, אַ חבֿרה-מאַן,
פּוֹן די, וועלכע קאַטאַרע, איר פֿאַרשטייט? ... וואָס טרינקט נישט...
סיידן אַמאָל, אז עס מאַכט זיך... איר פֿאַרשטייט? מען איז דאָך
נישט מער ווי אַ לעבעדיקער מענטש... און דאָס איבעריקע דאַרפֿט
איר שוין אַליין פֿאַרשטיין...
צביה-קייילע — ברעקלט זיך, דרייט דעם שפּיץ פֿאַרטעך, אז איר
רעדט אַזוי פֿאַרשטעלט... רוקט אים אונטער אַ ביסל אַינגעמאַכטס.
פֿאַרבניסט, ר' קלמן, פֿאַר וואָס פֿאַרבניסט איר נישט?

קלמן דלות — א דאנק, למאי זאלט איר זיך מטריח זיין? וועדליג
איך בין אן עסער ... עסט. ווילט איר, איך זאל אונך זאגן אפגענט-
לעד?

עס הערט זיך א קלאפ אין טיר פון דרויסן.

צביה-קייילע — וועמען טראגט דאס שוין דער רוח? זי רוימט-
אויף געשווינד פונעם טישל, פארגעסט דאס פלעשל ווישניק, גייט
צו דער טיר. קלמן דלות שלעפט-ארויס פון קעטענע א ביכל,
פארטיפט זיך כלומרשט. ווער איז דארטן?

א קול פון יענער זייט טיר — ס'איז איך!

צביה-קייילע — ווער איז געווען דער איך?

דאס קול פון יענער זייט טיר — א מענטש, נישט קיין רוח!

צביה-קייילע — ס'איז דו, איציקל?

דאס קול פון יענער זייט טיר — וואס עפעס איציקל? וואס
האט איר מיך פארצויגן אויף א שטריקל? איציק איז נישט אי-
ציקל. גיכערט, עפנט-אויף, אין דרויסן איז נישט געהייצט ...

צביה-קייילע — ברענען זאלסטו אויפן פניער, משומד איינער.
עפנט-אויף מיט כעס די טיר, און עס קומט-אריין איציק דער משרת,
א יונג מיט א סיגנעט און מיט א קייט, טראגט אויף זיך א פרעמדן
פידזשאק, וואס הענגט אויף אים ברייטלעך-לעפעטעוואטע. א רויטן
שניפט, געלע שייך, ווייסע הענטשקעס.

איציק — טוט-אויס די הענטשקעס, ברייט. א גוטן אונט אנך,
צפיה-קייילע! א גוטן אונט אנך, ר' קלמן! א גוטער אונט זאל
זיך ארענכאפן אין אנך ביידן! ס'איז בייך דא ווארעם ווי אין
א באד, קיין עין-הרע, ריין און ציכטיק, ווי ביי מנין מאמען פלעגט
צו זיין ערב פסח, בשעת דער טאטע האט נאך ארומגעטיאפקעט
מיטן פערדל איבער דער בלאטע. גייט-צו צום טישל, גיסט זיך אן
א גלעזל ווישניק. געגיסט, ר' יצחק! ווי מנין באלעבאסטע-לעבן
זאגט צו אירע געסט, בשעת זי איז זיי מכבד מיט ווערעמענע
ניסלעך. טרינקט. ווו איז ערגעץ מאשענקע?

צבֿיִה־קִיִּילע — רײַט־אַרויס בײַ אים דאָס גלעזל. אַוועק, משומד, נישט אויף זײַן מיסט געוואַקסן!... וואָס באַדאַרפֿסטו מאַשען? און וואָס ביסטו אַזוי אויסגעפּוצט? און וואָס הערט זיך עפעס בײַ אײַך? וואָס מאַכן דינע באַלעבאַטיים?

אַיִציק — מיט די זײַטן לאָזן זײַ אײַך מאַכן! מיוחסים; האַבן זיך אַנגעשמועסט, אַז נאָר זײַ זײַנען לײַט, און אַלע איבעריקע זײַנען גאָר נישט מיט גאַרנישט... צום שוֹס־טענר. וואָס לײַענט איר, ר' קלמן?...

קלמן דלות — וואָס איך לײַען? וועגן קאַרל מאַרק און וועגן קאַפיטאַל...?

אַיִציק — וואָסער מאַרק? און וועמענס קאַפיטאַל? וואָסערע לאַק־שן? און וואָסערע פֿלאַמען?

קלמן דלות — וועגן מאַרקס מעטאָדע, ווי אַזוי צו קאַפיטאַליזירן דעם פּראָ... פּראָט... פּראָלעטאַריאַט; אַדער ווי אַזוי צו פּראָ... פּראָלעטאַריזירן די קאַפיטאַליזאַציע...?

אַיִציק — און איר פֿאַרשטייט, וואָס איר לײַענט? און איר האָט נאָך אַלע צײַן אין מויל?

צבֿיִה־קִיִּילע — האַבן זאָלסטו קדחת, רבּונו של עולם! אַ שפּראַך פֿון אַ מענטשן!

מאַשע — קומ־טאָן פֿון אויבן מיט אַ פעקל וועט, דערהערט איציקן. איציק — גוטן אַוונט דיר, נשמה מײַנע! דו זאָלסט נישט זײַן אַזוי אַנגעלאָדן מיט העמדער און מיט אונטערהויזן, וואָלטן מײַנע בלאַסע ליפּן זיך באַהעפֿט מיט דינע רויטע באַקן, ווי בײַ ר' קלמןען אין ביכל שטייט געשריבן...?

מאַשע — אין דער ערד מיטן קאַפּ! נאָ דיר אַזאַ שלימזל! וואָס האָסטו זיך אַזוי אויסגעפּוצט ווי צו דער פּגירה?

צבֿיִה־קִיִּילע — יאָנו, עפעס איז ער מיר הײַנט צו יום־טוֹבֿדיק! איציק — וואָס דען? אַ מענטש לעבט אין מאַל, נישט קײַן צוויי מאַל, ווי מײַן טאַטע פֿלעגט זאָגן, אַז ער האָט נישט געהאַט אויף

שבת און די מאמע האט אים באגראָבן... זאָג נאָר, מאַשוטקע, וואָס מאַכט עפעס מיין יונגן באַלעבאָס' פּלהכן?

מאַשע — דיין טאַטנס עסק?

איציק — מסתמא אַז איך פֿרעג, איז נישט אומזיסט, ווי מיין שוועסטער האָט אַמאָל געזאָגט, בשעת איך האָב געכאַפט אַ פאַטש גאָר אומגערעכט... איך האָב צו איר אַ בריוול פֿון מיין יונגן באַלעבאָס. ער איז דאָס אין איר פֿאַרליבט אַ ביסל, נאָך מער ווי איך אין דיר... וויל אַ גלעט טאָן מאַשען.

מאַשע — גיט אים איבער די הענט. פּאָואַלי מיט די הענט, דו, שאַרלאַטאַן!

איציק — צו קלמנען. אַט אַזוי, ווי איר זעט, האָבן מיר קיין גליק ניט, נישט איך, נישט מיין באַלעבאָס... מיר זינען מיט זיי אַדרבה ואַדרבה, און זיי זינען מיט אונדז קידער־ווידער... מיין אַראַנטשיק וויל זי, גייט־אויס חתונה האָבן, און זי זאָגט — זי האָט נאָך ציט, ווי מײַנער אַ באַקאַנטער זאָגט, אַז דער שניידער קומט צו אים מאַנען פֿאַר געניי און ער האָט אַ מכה, נישט קיין געלט...

מאַשע — איך האָב מורא, אַז דיין באַקאַנטער — דאָס ביסטו אַליין...

איציק — און איך האָב מורא, אַז איר דרייט דער וועלט אַ קאַפּ. איר דרייט אַזוי לאַנג, ביז איר פֿאַרדרייט אי זיך, אי יענעם... מאַשע — אַבער דיר האָט נאָך לעת־עתי קיינער נישט פֿאַרדרייט קיין קאַפּ?

איציק — ביז אַהער, געלויבט דער אייבערשטער, אַ חוץ דיר... מאַשע — לעבן זאָלסטו אַזוי!

איציק — אַמן, גם אַתם!

צביה־קירילע — טאַמער וואָלט געווען גענוג צו שאַרפֿן די צינגל־לעך? זאָג בעסער, וואָס טויסטו דאָ אַזוי שפּעט טאַקע אויף אַ רעכטן אמת?

איציק — אויף דעם רעכטן אמת זאָג איך דאָך אייך, אַז איך

האַב געבראַכט אַ בריוול פֿון מיין יונגן באַלעבאַס צו אַזער אַניוטען, און געבעטן האָט ער מיך, איך זאָל אים ברענגען תשובה. שלעפט-אַרויס דאָס בריוול פֿון דער אונטערשטער קעשטענע. ער האָט מיר אַנגעזאָגט, למען-השם, איך זאָל דאָס בריוול נישט ווייזן קיינעם, אַפּגעבן גלייך צו איר אין די הענט אַרײַן... נאָר וואָס דען? מיר וועלן דאָס פֿרײַער פּאַוואַלינקע אויפֿעפֿענען, אַ קוק טאָן אומיסטן, וואָס שרייבט ער דאָרטן? צו צײַה-קײלען. געפֿינט זיך נישט בײַ אײַך אַ ביסל הייס וואָסער און אַ שאַלעכץ פֿון אַן איי, וועלן מיר דאָס מאַכן ווי עס געהער צו זײַן... ס'איז נישט דאָס ערשטע מאָל בײַ מיר, ווי מיין פֿעטער האָט געזאָגט, בשעת מע האָט אים אַנײַ געזעצט אין חדר-גדיא... צײַה-קײלע גיט אים אַ טעלער מיט הייס וואָסער און אַ שאַלעכץ פֿון אַן איי. ער באַנעצט דאָס בריוול פֿון דער אַנדער זײַט. ס'איז בײַ מיר, פֿאַרשטייט איר, אַזאַ חולאת — איך האָב ליב אַלצדינג וויסן, איך שטאַרב-אַוועק!

מאַשע — דו שטאַרבסט-אַוועק? איך וועל זאָגן נאָך דיר קדיש. קוקט, ווי איציק עפֿנט דעם קאַנווערט. צײַה-קײלע — אַ בעלנות צו עפֿענען פֿרעמדע בריוו! אַנו, וואָס שטייט דאָרטן?

איציק — צײַט-אַרויס דאָס בריוול. איך זע, איר זנט אַלע זײער גניציק צו האַרצן נײַס... דער חסרון, וואָס מיין יונגער באַלעבאַס שרייבט צו איר אויף רוסיש. און מיר האָט דער דאָקטער אַנגע-זאָגט טויזנט מאָל, אַז „רשעות“⁴ קאָן מיר שאַטן צו די אויגן... לאַז אַן אַנדערער שוין לייענען, ווי מיין ברודער האָט געזאָגט, בשעת מע האָט אים אויסגערופֿן מפֿטיר צו זײַן בר-מצווה... ר' קלמן, איר ווילט פֿאַרדינען עולם-הבא? לייענט זײ דעם בריוו, נאָר פּאַוואַלי, נישט געכאַפט, וואָרט בײַ וואָרט, ס'איז נישט קיין הייסע לאַקשן, ווי מיין מאַמע פֿלעגט מיר זאָגן בשעתן בענטשן און טאַקע אין איין וועגס שענקען אַ פֿאַר פעטש אויך, גלאַט אַזוי

⁴ שלום עליכם מאַכט אַ וואָרטשפּיל פֿון רוסיש און רשעות (שלעכטסקייט).

זיך, פֿון היימלעכקייט וועגן... נו, ר' קלמן, רירט זיך, טוט־אָן די ברילן און לאַמיר הערן די מגילה... קלמן דלות — טוט־אָן די ברילן, ליינט „ליבע טייערע אַנאַ! איך בין נישט אין שטאַנד אַרויסצוזאָגן, ווי וויינט איך בין געקרענקט פֿון דעם, וואָס איך קאָן צו אַנדן אין שטוב נישט קומען און פֿער־זענלעך מיט אַנדן זיך זען! פֿון זינט מע האָט צוגענומען אַייער וואַלאַדין אין טורמע לאַזט מען מיך נישט אַרויס פֿון שטוב, מע היט מיר די טריט, ממש איך בין פֿרעילאָז, איך בין אַרעסטירט, איך בין אין תּפֿיסה... טייערע, טייערע אַנאַ! איך בעט אַנדן, פֿאַרט נישט קיין זשענעווע! בלייבט דאָ! לאַז איבערגיין אַ קליינע צינט, מנינע עלטערן וועלן זען, אַז איר פֿאַרט נישט, וועט זיי איבערגיין דער קאַפּריז, און זיי וועלן אַננוויליקן צו אונדזער שידוך, און דעמאָלט — אַ! דעמאָלט, נאָך דער חתונה, וועלן מיר זיין פֿריי צו טאָן וואָס מיר ווילן! מיר וועלן דעמאָלט ביידע קאַנען פֿאַרן קיין זשענעווע“...

צביה-קריילע — וויהיין קלויבן זיי עס זיך פֿאַרן, אַ מפה זיי?

מאַשע — איר הערט דאָך, אַז קיין זשענעווע.

צביה-קריילע — וווּ איז דאָס? וויינט פֿון דאַנען?

מאַשע — דאָס דאַרף זיין אין קאַרלסבאַד מסתמא. אַלע זומער פֿאַרן זיי קיין קאַרלסבאַד.

אַיציק — צו מאַשען. אַזוי זאַגסט דו? קאַרלסבאַד! וווּ איז קאַרלסבאַד? מיט וואָס עסט מען קאַרלסבאַד?

מאַשע — וואָס זאַגט איר אויף זיין טאַטן? אַזוי פֿיל, ווי דו ווייסט, ווייסט איך נאָך געווייס, און אַפֿשר נאָך אַ ביסל מער!

אַיציק — אַ נייע וויסערין געוואָרן! דו ווייסט מער פֿון אַ טויטן! וווּ האַסטו זיך אַנגעהערט אַזעלכע זאַכן? בני דנינע באַלעבאַטיים אַפֿשר? ווער זייט איר? שוין לאַנג זייט איר געשטאַנען מיט פֿייש אין מאַרק? געקומען אַהער קיין אַדעס, געוואָרן גאַנצע סטיקראַטן און האַבן חשק זיך משדך זיין מיט אונדז, מיט די פֿינקלשטיינס!

מאַשע — איינציג איינציג!! אַ גליק! פֿינקלשטיינס! וואָס איז מיט
אין דער יחוס אזוי גרויס?

איציק — ע, ביסטו דאָך טאַקע אַ ציג, און אפֿשר טאַקע אַ גאַנצע
בהמה, אָו דו פֿרעגסט גאַר אַזעלכעס!... מיר שטאַמען־אַרויס —
דו ווייסט פֿון וועמען? אַזש פֿון דעם גרויסן, גרויסן... תרחן!
האַסט געהערט אַמאָל דעם נאַמען תרח?

מאַשע — באַגראָב דיך מיט אים אין אין גריבל!

איציק — בתנאי, אָו דו זאָלסט זיין אַ דריטע...

צביה־קירילע — עס וועט זיין אַ מאָל אַ סוף צי ניין? צו קלמנטן.
לייענט, ר' קלמן, וואָס הערט איר ווי?

קלמן דלות — לייענט ווייטער. „טניערע אַנאַ! איך ווייס, אָו
סאיז אין שווער דאָ צו זיין. איך ווייס, אָו איר האָט צרות נישט
אזוי פֿון די עלטערן, ווי פֿון דער שטוב, און איבער הויפט פֿון
די צוויי שיינע לייט, דער שאַרלאַטאַן פעטי און די פּוסטע קלאַראַ.
אַנאַ! איך בין זיך מודה — איך בין צו־שוואַך, איך האָב קיין
העלדנמוט נישט, אָבער אַ האַרץ האָב איך, אַ נשמה — און די
ביידע, דאָס האַרץ און די נשמה, געהערן צו אַיך, צו אַיך, טניערע
אַנאַ!... אַלזאָ, נאָך אַ מאָל: איך בעט אַיך, פֿאַרט נישט קיין
זשענעווע! האָט אַ ביסעלע געדולד, וועלן מיר נאָך דער חתונה
ביידע פֿאַרן בעסער קיין מאַנטעקאַרלאַ אָדער גאַר קיין פֿאַריז...
האַט רחמנות אויף אַיך אומגליקלעכן אַראַנטשיק פֿינקעלשטיין.“
איציק — ווישט זיך די אויגן. נו? קאָן דאָס נישט נעמען קיין
שטיין? צו מאַשען, איר זינט דאָך ווערט, אַלע מיידלעך, מע זאָל
אַיך אויפֿהענגען איינציקווייז אויף איין שנרעלע, דערפֿאַר וואָס
בני אַיך איז נישט קיין האַרץ, נאָר אַ קנויל ביימוועלעך, ווי מײַן
זיידע פֿלעגט זאָגן צו דער באַבען, בשעת זי האָט נישט געוואָלט,
ער זאָל שמעקן טאַבאַקע...

מאַשע — ווער שוין געהאַנגען בעסער אליין!

איציק — אָמן, גם אַתם... עס הערט זיך אַ קלאַפֿן אין דער
הינטערטיר.

צביה־קײלע — הױך. װער איז?
 אַ קול פֿון יענער זײט טיר — ס'איז איך!
 צביה־קײלע — אַ נצעם איך האָט געבראַכט דער רוח! ...
 עפֿנט־אױף די טיר.

עס קומט־אַרײַן קאַפל פֿון דער אָפּטייק, אַ טרוקענער נפֿט
 מיט אַ געשערטן גרױ בערדל, דאָס אונטערשטע האַלבע
 פנים העכער פֿונעם אײבערשטן אַרױסגעשטעלט, רעדט
 מאַנאַטאַנע, װי ברוגז.

איציק — ברוך הבא, אַ ייד ר' קאַפל פֿלעשעלװאַסער, דעם גרויסן
 פֿלעשעלװאַסערס אָן אײניקל! װאָס טוט איר דאָ?
 קאַפל — קוקט נישט אױף איציק, רעדט צו די דינסטן ברוגז.
 מײן פּרײנציפּאַל, הער שלצען, האָט מיר געהײסן אַװעקװאַרפֿן אַלע
 געשעפֿטן מיט אַלע מלאַכות און מיט אַלע פֿלעשלעך, און אַנגעזאַגט,
 איך זאָל די רגע מיך דורכגיין צו קאַלאַראַדאָ מיראַנאָװאַ ...
 איציק — װער איז די חיה?

מאַשע — דאָס מײנט ער אונדזער קלאַרען. צו קאַפלען. אױף
 װאָס דאַרפֿט איר זי?

קאַפל — אױף כּפּרות ... מײן פּרײנציפּאַל, הער שלצען, האָט
 מיר געזאַגט, איך זאָל די רגע אָפּטראַגן צו איר אַ בריװל ...
 איציק — אַ בריװל? גיט אַהער! דאָ עפֿנט מען בריװלעך ...
 קאַפל — זינט איך לעב, זינט איך שטיי אױף מײנע פּיס! װאָס
 הײסט, דאָ עפֿנט מען בריװלעך? װער עפֿנט? צו װאָס עפֿנט מען
 זיי?

איציק — װאָס פֿאַרשטייט איר דאָ נישט, פֿאַרשטאַפּטער מוח?
 די בריוו, אײדער מע גיט זיי איבער אַרױף אין שטוב אַרײַן, װערן
 פֿרײער דורכגעלייענט אַט דאָ אין קיך ... האָט איר שױן צעקנזט
 צי נאָך נישט? צו קלמן דלות. ר' קלמן, זינט זשע מוחל, טוט־אָן
 צוריק די ברילן. צו קאַפלען. פּראַ־אַדעם! װאָס זינט איר געבליבן
 שטיין, גלייך װי אַנער פּרײנציפּאַל װאַלט אַנך דערלאַנגען מיט
 אַ פֿלעשל אין האַלדו־אָן־נאַקן? גיט שױן אַהער דאָס בריװל, װעלן

מיר דאָס עפֿענען, איבערלייענען און צוריק פֿאַרחתמענען מיט אַ וויסל פֿון אַן איי, שוין אין איינעם מיט מנין פֿרינציפּאלס בריוול. איר קאַנט זיך אויף מיר פֿאַרלאָזן. איך בין אויף די זאַכן אַ רעכטער בעל־מלאַכה, ווי מנין רבי פֿלעגט זאָגן, בשעת ער האָט געהאַלטן היים אויפֿשניידן אַ קאַווען⁵...

קאַפּל — קנייטשט מיט די פֿלייצעס. זינט איך לעב, זינט איך שטיי אויף מנינע פֿיס... מנין פֿרינציפּאל, הער שלצען, האָט מיר אָנגעזאָגט, למען־השם, איך זאל מיך נישט דערוועגן איבערגעבן דאָס בריוול דורך קיין אַנדערן, נאָר גלייך צו קאַלאָראַדאָ מיראַ־נאָונאַ אין די הענט אַרניץ, וואָרעם ס'איז, פֿאַרשטייט איר מיך, אַ סוד...

איציִק — וואָס זאָגט איר צו זיין קאַפּ? אַדרבה, ווייל ס'איז אַ סוד, באַדאַרף מען זען אין וואָס באַשטייט ער, אָניט — וואָס דאַרפֿן מיר דאָס, צו וועלכע שוואַרצע יאָר? ... נו, מאַכט נאָר נישט קיין שהיות, ר' פֿלעשעל־וואַסער, גיט אַהער דאָס בריוול, די נאַכט שטייט נישט!...

קאַפּל — קנייטשט מיט די פֿלייצעס. ננוו! זינט איך לעב, זינט איך שטיי אויף מנינע פֿיס, האָט זיך מיר אַזעלכעס נישט געחלומט אַפֿילו!... טראַגט־צו איציִקן דאָס בריוול.

איציִק — עפֿנט־אויף דעם קאַנווערט פֿון דער לינקער זייט, ציט־אַרויס דאָס בריוול, באַטראַכט דאָס פֿריער פֿון אַלע זייטן, גיט דאָס איבער צו קלמנען, נו, ר' קלמן, שניידט ווייטער, ווי מנין טאַטע פֿלעגט זאָגן, בשעת ער איז פֿאַרטיק געוואָרן מיט איין טעלער און געהייסן געבן זיך נאָך אַ מאָל...

קלמן דלות — טוט־אָן די ברילן, לייענט, „מנין טייער טייערעלע, נשמה מנינע, קלאַראַ מיראַנאָונאַ! איך בין אַנד מודיע, אַז בני מיר איז שוין אַליץ פֿאַרטיק צו דער ריזע. איך האָב שוין אַלע פּאַפֿירן גרייט. איך האָב שוין אַפֿילו אַ פֿור אויך באַשטעלט. דאָס שטעטל

⁵ אַרביז.

איז נישט ווייט פֿון דאָנען. איך האָב דאָרטן אַ באַקאַנטן, אויך אַ פֿאַרמאַצעווט, שרײַבט ער מיר, אַז פֿאַר איין פֿינף און צוואַנציקער וועט אונדז דער דאָרטיקער רבֿ געבן חופּה וקידושין... פֿאַרגעסט נאָר נישט מיטנעמען מיט זיך אַנזער גט מיט אַנזערע מעטריקעס... אַך, ווי גליקלעך איך בין, ווען איך דערמאָן זיך, אַז נישט מער ווי אין פֿיר און צוואַנציק שעה אַרום באַפֿריי איך אַנז, מײַן טײַער טײַבעלע, פֿון געפֿענגעניש, און איר וועט נישט דאָרפֿן אַנקוקן מער די נמאסדיקע פּנימער פֿון אַנזערע דעספּאָטישע עלטערן און פֿון אַנזערע מטורפֿדיקע ברידערלעך, און איבער הויפט פֿון אַנזער געשוירענער שוועסטער אַניוטאַ, וועלכע איך האָב פֿינט גלייך אַזוי ווי איר, מעגט איר מיר גלייבן אויף מײַנע הייליקע נאמנות!... זײַט גרייט צו דער באַשטימטער שעה, טײַערע נשמה, מײַן שיינע, גוטע, ערלעכע, געטרייע קלאַראַ מיראַנאָוואַ! פֿון מיר, אַנזער אי-בערגגעבנסטער קנעכט, וואָס קושט אַיך הינטער די אויגן צען טויזנט מאַל, אַקים לואוּוויטש שלײַען“.

אַיִציק — בראַוואַ! יענער שרײַט גוואַלד: נישט פֿאַרן, דער האַלט דווקא בײַם פֿאַרן! דול און משוגע קאָן מען פֿון זיי ווערן! אַצינד דאָרף מען זיך נעמען צוריק פֿאַרחתמענען די בריוולעך... ער נעמט זיך צום ווייטל פֿונעם איי, טראַגט צו ביידע בריוולעך מיט די קאַנווערטן צו קלמען. אַנו, ר' קלמן, זײַט זשע מוחל, וועלכער איז צו אַנען און וועלכער איז צו קלאַרען אַדער צו קאַלאַראַדען? ער לייגט אַרײַן די בריוולעך אין די קאַנווערטן, באַשמירט מיטן ווייטל פֿון איי, גיט איבער מאַשען, נאָ מאַשוטעטשקע, נשמהניו, גיי, טראַג זיי אָפּ, די בריוולעך, לאַזן זיי זיך קוויקן...
מאַשע — וואָס פֿאַר אַ מאַשוטעטשקע בין איך דיר, ברענען זאַלסטו? גייט אָפּ מיטן די בריוולעך.

אַיִציק — צו מאַשען, אַמן, גבֿ אַתּם!... צו צבֿי-קילען, אַצינד גיט אַהער, מומעניו, נאָך אַ פֿאַר גלעזלעך, וועלן מיר פֿאַרזוכן דעם ווישניק אַנזערן, וואָס פֿאַר אַ טעם ער האַט, און טאַקע אין איין וועגס טרינקען לחיים, וואַרעם מע דאָרף סײַ ווי סײַ שטאַרבן,

ווי מײַנער אַ באַקאַנטער שניידער האָט געזאָגט, בשעת ער האָט דערזען, אַז מע גיט צום טיש אַ פֿולע שיסל מיט הייסע לאַטקעס... טרינקט, ר' קלמן!

קלמן דלות — אויפֿגעלעבט. אַ ייד טרינקט דען? ווען טרינקט אַ ייד? אַ ייד טרינקט איין מאָל אין אַ שמיטה... לחיים, לאַז גאָט געבן, מע זאָל זען יידן, וואָרעם איך גיי מיר מיט מײַן גאַנג... איך זאָג, אַז אַ ייד איז גאַר אַן אַנדער זאַך! אַ ייד איז נישט קיין גוי... אַ גוי איז אַ גוי און אַ ייד איז אַ ייד... דיין, דאַן — איר פֿאַרשטייט, צי ניין?...

אַיציק — זעט איר, דאָס איז שוין אַן אויפֿטו! דאָס איז אַ שכל. אַ גוי איז אַ גוי און אַ ייד איז אַ ייד. מער מע לעבט, מער עסט מען... צוליב דעם אַליין מוז מען איבערסוויניאַטשען⁶ דעם פּסוק נאָך אַ מאָל. גיסט־אַן און אַלע דריי טרינקען. איך האָב מיך דער־מאַנט אַ לידל. איר דאַרפֿט עס קענען, ר' קלמן. עס זינגט זיך אַזוי. איך וועל זינגען און איר וועט מיר אונטערהעלפֿן. צו קאַפּלען, און איר, פֿלעשעלוואַסער, מעגט אויך אונטערהאַלטן. זינגט:

גיט אַ גוי אין שענקל אַרײַן,

אין שענקל אַרײַן,

אין שענקל אַרײַן.

טרינקט זיך אויס זײַן פֿעסעלע ווײַן,

זײַן פֿעסעלע ווײַן,

זײַן פֿעסעלע ווײַן.

אַלע דריי — אוי, אוי, אוי!

שיכור איז אַ גוי!

שיכור איז ער,

טרינקען מוז ער,

ווײַל ער איז אַ גוי!

⁶ (וואָרטשפּיל) פֿון איבערחזרן (חזיר איז אויף רוסיש טוויניאַ).

שיכּוּר איז ער,
טרינקען מוז ער
ווייל ער איז אַ גוי.

איציק — נעמט אַ ייד אַ גלעזעלע וויין,
אַ גלעזעלע וויין,
אַ גלעזעלע וויין.
שעלט ער באַלד אין טאַטן אַרײַן,
אין טאַטן אַרײַן,
אין טאַטן אַרײַן.
אַלע דרײַ — אוי, אוי, אוי!
שיכּוּר איז אַ גוי — — —

עס קומט־אַן פֿון אויבן סאַשקע מיט אַ הינטל אויף דער
האַנט, גייט־אונטער שטיל צו צבֿיה־קײלען און טראַגט
איר אונטער דאָס הינטל צום האַלדז.

צבֿיה־לאַה — טוט אַ שפרונג. פֿאַרכאַפט זאָלסטו ווערן, דו
וועווריק איינער, מיט דיין הונט! די כפרה זאָלסטו זיין מיט אים
אין איינעם! דו האַסט דאָך מיך איבערגעשראַקן כמעט אויף טויט!
סאַשקע — לאַכט. ער האַט דיך דען אַ ביס געטאַן? מאַפּס בייסט
זיך נישט. מאַפּס איז אַ גוטינקער, אַ ווילינקער! ... טראַגט־צו
דאָס הינטל זיך צום פנים.
איציק — באַטראַכט דעם הונט. ווי אַלט איז ער, ביז הונדערט
און צוואַנציק יאָר, דאַרף איך פֿרעגן?
סאַשקע — קיין האַלב יאָר נאָך נישט אַפֿילו.
איציק — קיין עין־הרע נישט! שטייט שוין אַליין?
סאַשקע — לאַכט. צי ער שטייט שוין אַליין? כאַ־כאַ־כאַ! איר
זאָלט אים זען לויפֿן! פֿייל אויסן בויגן! גיכער פֿון אַן אַנזנבאַן ...
אין איין מינוט קאָן ער אַנד אַנלויפֿן טויזנט מפֿיל! ...
איציק — טאַקע באמת? מע קאָן נישט זאָגן, אַז ס'איז אַ גוזמא ...
וואָס קאָסט ער, דאַרף איך פֿרעגן?

סאַשקע — די הענט אין די קעשענעס. אַ, ער קאַסט גענוג! די מאַמע מיינט, אַז ער קאַסט נישט מער ווי דאָס פֿינפֿערל, וואָס זי האָט באַצאָלט... דאָס ווייסט זי נישט, אַז אַ חוץ דעם פֿינפֿערל האָב איך שטילערהייט אונטערגעשמירט מיט נאָך עטלעכע פֿינפֿערלעך, זי זאָל נישט וויסן...

איציק — וווּ האָסטו גענומען פֿינפֿערלעך, דאַרף איך פֿרעגן? אַ מאַך מיט דער האַנט און אַ ווונק מיט די אויגן.

סאַשקע — לאַכט. ווער פֿרעגט דיר? ... למאַי איך האָב נאָך געלט? ...

איציק — עפעס אַ סך?

סאַשקע — טויזנט! ... ביי דיר איז דאָס אַ סך, ביי מיר איז דאָס גאַרנישט. איך זאָל וועלן, וואָלט איך געקאַנט האָבן נאָך! נעמט-אַרויס אַ בייטעלע, קלינגט מיט דעם אין דער לופֿטן. אַט האָט מיר קלאַרע געגעבן עטלעכע גאַלדענע, ערשט נעכטן...

איציק — פֿאַר וואָס?

סאַשקע — פֿאַר שווינגן.

איציק — וואָס הייסט, פֿאַר שווינגן?

סאַשקע — איך זאָל שווינגן. איך זאָל נישט זאָגן קיינעם, אַז זי האָט זיך געקושט מיטן פראָוויזאָר אונטן אויף די טרעפּ, בשעת זי איז געגאַנגען אים באַגלייטן... צביה-קוילע, קלמן און קאַפּל לאַכן.

איציק — בראַוואַ, סאַשקע, בראַוואַ! ביסט אַ ווילער בחור און אַ בעל-סוד, וואָס מע קריגט דאָס נישט! קום דערפֿאַר אַהערצו מיט דיין קדיש, וועסטו פֿאַרווכן אַזאַ משקה, וואָס דו האָסט אַזעל-כעס ביי דיין טאַטן קיין מאָל נישט געטרונקען! גיסט אים אַ אַ גלעזל. אפֿשר האָסטו מורא, ס'איז צו-שטאַרק?

סאַשקע — איך האָב קיין מורא נישט פֿאַר צו-שטאַרק, פֿאַרווכט. ס'איז דאָך אונדזער ווישניק! ...

צביה-קוילע — ווערט רויט, קוקט נישט אין די אויגן אַריין, רעדט צו זיך, אַ מכה אים! ...

סאַשקע — פֿאַרזוכט נאָך אַ מאָל. איך טרינק אים אַלע טאָג ביים
 טיש. אַ מאָל אַ גלעזל, אַ מאָל צוויי... איך קאָן אויסטרינקען
 דרייַ אויך, און פֿיר אויך, און צען, און צוואַנציק, און דרעסיק,
 און טויזנט גלעזלעך אויך! נאָר מאַפּס טרינקט נישט... טראָגט צו
 דעם הונט צו קלמנטן גלייך אין פנים אַרײַן. קלמן שפּרינגט אָפּ.
 כאַ-כאַ-כאַ, ער האָט מורא פֿאַר אַ הונט! קוקט אָן אַ מאַרדע, קוקט
 אָן אויערן אַ פֿאַר! שטופּט אים דעם הונט.
 קלמן דלות — שטופּט אים אָפּ. איך האָב נישט קיין מורא, נאָר
 איך האַלט נישט פֿון קיין הינט... אַ ייד האָט פֿינט אַ הונט...
 אַ ייד איז נישט קיין גוי!... זינגט:

גייט אַ גוי אין שענקל אַרײַן,
 אין שענקל אַרײַן,
 אין שענקל אַרײַן.
 טרינקט זיך אויס אַ פֿעסעלע וויין,
 אַ פֿעסעלע וויין,
 אַ פֿעסעלע וויין.

אַלע דרייַ — אוי, אוי, אוי!
 שיכור איז אַ גוי!
 שיכור איז ער,
 טרינקען מוז ער,
 ווייל ער איז אַ גוי!...

סאַשקע — שטופּט דעם הונט קאַפּלען. וואָס זאָגסטו אויף מײַן
 הונט?
 קאַפּל — שפּרינגט אָפּ. זינט איך לעב... זינט איך שטיי אויף
 מינע פֿיס...
 צביה-לאָה — צו סאַשקען. לאַז צו רו! קום בעסער אַהער, וועל
 איך אים געבן עסן.
 סאַשקע — פֿריילעך. לאַנג לעבן זאָלסטו, צביה-קייילע! דערפֿאַר
 האָב איך דיך ליב! גיט דעם הונט עסן.

עס קומט-אָן מאַשע.

איציק — נו, מאַשעניו, מיין לעבן? האַסט אָפּגעגעבן די ברייולעך
אַקוראַט?

מאַשע — וואָס דען האָב איך געטאָן?

איציק — בראַוואָ! טראַגט דאָס גלעזל צו די ליפּן און גשיסט
אַרויס אַ מוראדיק געלעכטער. אַלע בלייבן זיצן, קוקן זיך איבער.
צביה-קייילע — וואָס איז דיר צוגעקומען, משומד איינער?
קלמן זלות — אַ ייד איז פֿריילעך. ס'איז אים גוט אויפֿן לאַרצן,
לאַכט ער... אַ ייד איז נישט קיין גוי... אַ ייד... זינגט:

געמט אַ ייד אַ גלעזעלע וויין.

אַ גלעזעלע וויין.

אַ גלעזעלע וויין.

שעלט ער באַלד אין טאַטן אַרײַן.

אין טאַטן אַרײַן.

אין טאַטן אַרײַן.

אַלע דריי — אוי, אוי, אוי!

שיכור איז אַ גוי!

שיכור איז ער.

טרינקען מוז ער.

ווייל ער איז אַ גוי!...

איציק — שייסט-אויס נאָך אַ מאָל אַ געלעכטער. אוי, יידן, איר
זאָלט וויסן, וואָס דאַרטן טוט זיך! וויזט אַרויף, אויף די טרעפּ.
צביה-קייילע — צו מאַשען. וואָס קוועלט ער אַזוי אָן, דער משומד?
מאַשע — ווייסט אים דער רוח! ס'איז אים אָנגעקומען דאָס
משוגעת...
קאַפּל — זינט איך לעב, זינט איך שטיי אויף מיניע פֿיס...
איציק — האַלט זיך ביי די זינטן, לאַכט אַלע מאָל שטאַרקער.
וואָס ווייסט איר, וואָס פֿאַר אַ חתונה איך האָב אָנגעאַרבעט! איך

האָב דאָך פֿאַרביטן די יוצרות... אַרבינגעלייגט מײַן אַראַנטשיקס
בריוול צו דער שיינער קאַלאַראַדע און דעם אַפטיקערס בריוול
צו מײַן אַראַנטשיקס פּלהכן? און לאַזן זיי זיך דאַרטן ריכטן ווי
די קעץ! ווערט טייער נישט צעפּלאַצט פֿאַר געלעכטער.
צבֿיה־קײלע — אַ פּליעסק מיט די הענט. אַ דו משומד איינער,
וואָס האַסטו געטאַן?

מאַשע — ברעכט די פֿינגער. אוי, אַ דונער איז מיר! אַט לויף
איך זיי זאַגן. לאַזט זיך לויפֿן. צבֿיה־קײלע האַלט זי אַפּ.
צבֿיה־קײלע — וואָס וועסטו לויפֿן? איצט איז שוין פֿאַרפֿאַלן...
מאָך שוין בעסער אַ שווינג. לאַזן זיי זיך ריכטן, לאַזן זיי זיך ריכטן,
אַ שיינע, ריינע פּפּרה!

איציק — קאַטשעט זיך. אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטן!...
קאַפּל — קנייטשט מיט די פּלייצעט. זינט איך לעב... זינט איך
שטיי אויף די פֿיס!

קלמן דלות — ער לאַכט, מהיכי תיתי. וואָס אַרט איך, לאַז ער
לאַכן, לאַז אַ ייד אויך לאַכן... אַ ייד איז נישט קיין גוי... אַ
ייד... זינגט:

שיכור איז אַ גוי!
שיכור איז ער,
טרינקען מוז ער,
ווייל ער איז אַ גוי!...

איציק — צו קלמן. אַט וועמען איך האָב ליב! לאַם איך האָבן
אַזאַ יאַר, וואָס פֿאַר אַ ייד דאָס איז! לחיים, ר' קלמן! איר פֿאַלגט
מיד, נעמט טרינקט לחיים צו איינער צבֿיה־קײלען, און לאַז זיך
אין אַ גוטער שעה! איר מיינט, מע ווייסט נישט, אַז איר שדכנט
זיך צו איר? האַט קיין יסורים נישט, מע ווייסט, אַ וועלט שלאַפֿט
נישט!... לאַם איך האָבן אַזאַ יאַר, וואָס פֿאַר אַ גלעכער סליוועק⁸

⁸ פּלעמעלע (פון זיווג מאַכט שלום עליכם אַ וואַרטשפּיל: שליוועק).

דאָס איז! גיסט זיי אָן ביידן אַ גלעזל ווישניק. טרינקט לחיים און לאָז זיין מיט גליק! פֿון דאַנען אין אָן אייגענער, ווי מײַן פֿאַטער האָט געזאָגט, בשעת מע האָט אים דאָס דריטע מאָל אַרײַנגעזעצט אין געפֿענגעניש... און דו, מײַן טײַערע נשמה, מאַשענקע, לעבן זאָלסטו מיר, דו מײַנסט, איך ווייס נישט, אָז דו האָסט מיך ליב? לאָם איך, למשל, נישט קומען צו גיין אַ טאָג, פֿליסטו דאָך צוואַנציק מאָל אַראָפּ אין קיר, זען צי איך בין שוין געקומען, און לאָם איך קומען צו גיין — שעלטסטו מיך כלומרשט מיט טויטע קללות... נאָר בלאָטע! איציקן נאַרט מען נישט! איציק וויסט!... נאָ, זע, וואָס כ׳האַב דיר געקויפֿט! נעמט־אַרויס און טוט איר אָן אַ קייטל אויפֿן האַלדז. ס׳איז כּסף טהור — רײַן גאַלד, נאַרעלע וואָס דו ביסט. פֿאַרן געזונט, ווי מײַן רבי האָט געזאָגט מײַנעם אַ חבֿר, בשעת ער איז געפֿאַלן און האָט זיך צעשפּאַלטן אַ ליפּ... טראָגט איר אונטער אַ גלעזל ווישניק. זי קווענקלט זיך, באַטראַכט די קייט, באַווייזט צבֿיה־קײלען.

צבֿיה־קײלע — פֿאַרניץ געזונט! אויף איציקן. אַ משומד דאָס איז!

קאַפּל — גייט־צו צו מאַשען, באַטראַכט די קייט, קנייטשט מיט די פֿלייצעס, גייט־צוריק, זינט איך לעב; זינט איך שטיי אויף מײַנע פֿיס...

איציק — מכּוּח חתונה וועלן מיר שמועסן אָן אַנדערש מאָל. אַצינד דאַרף מען ברעכן טעלער. נעמט פֿונעם פֿריפעטשיק צוויי טעלער, טוט זיי אַ וואָרף אויף דר־ערד. מזל־טובֿ אַנך, ר׳ קלמן, מזל־טובֿ אַנך, צבֿיה־קײלע! מזל־טובֿ דיר, מאַשענקע, מזל־טובֿ אַנך, ר׳ יצחק אַליין! צו קאַפלען, ר׳ פֿלעשעלשווענקער, גיט אונדז אַפּ מזל־טובֿ! מזל־טובֿ! נעמט אַלעמען פֿאַר די הענט. ר׳ קלמן טאַקלט זיך, צבֿיה־קײלע רײַסט זיך, מאַשע קווענקלט זיך, קאַפל קנייטשט מיט די פֿלייצעס. מע גייט אַ ראָד. סאַשקע מיטן הונט — אויך אין קאַן. איציק זינגט, קלמן העלפֿט אים צו:

אַבֿ איז אַ פֿאַטער,
 קדר איז אַ טאָטער,
 מים רופֿט מען וואַסער,
 וואַסער רופֿט מען מים,
 דאַרף מען טרינקען לחיים —
 לחיים! לחיים! לחיים!

טזרערעדערעדעראַם! טזרערעדערעדעראַם! טידערידעראַם! לאַדע-
 רידערידעראַם! וואַכטידעראַם! ר' קלמן, שטאַרקער, העכער! ...
 קאַפל! סאַשקע! פֿיסלעך! ... טזרערעדערעדעראַם! טזרערעדערעדער-
 דעראַם! טידערידערעדעראַם לאַדערידערידערעדעראַם! וואַכטידערעדעראַם! ...
 עס עפֿנט זיך די גוטובטיר און עס באַווייזט זיך אויף דער

שוועל קלאַראַ, און באַלד נאָך איר אַנאַ.

קלאַראַ — ווער האָט געבראַכט דעם בריוו? דערהערט דעם עולם
 טאַנצן, טוט אַ שפרונג-אַפֿ צוריק.
 אַנאַ — ווער האָט געבראַכט דעם בריוו? דערזעטן קלאַראַ, טוט
 אַ שפרונג-אַפֿ צוריק.

דער עולם הערט-אויף צו טאַנצן, מע בלייבט שטיין

פֿאַרגליווערט, יעדער אין אַן אַנדער פֿאַזע.

קלאַראַ — נאַ זע, וואָס דיין תכשיט שרייבט צו דיר! טוט איר
 אַ שמיץ דאָס בריוול אין פנים אַרײַן.
 אַנאַ — נאַ, זע, וואָס דיין נאַקעטער פראָוויזאַר שרייבט צו דיר!
 אַ שמיץ דאָס בריוול אין פנים אַרײַן.
 איציק — כאַפט זיך בײַ די זײַטן, קאַטשעט זיך פֿאַר געלעכטער.
 פֿאַרביטן די יוצרות! כאַ-כאַ-כאַ-כאַ! אַ קאַמעדיע, ווי איך בין
 אַ מענטש! כאַ-כאַ-כאַ-כאַ!

אַלע — פֿאַרביטן די יוצרות! כאַ-כאַ-כאַ-כאַ! ...

עס וואַקסט-אויס די נגידת. דערזעט די פֿלעטער מיט די
 גלעזלעך אויפֿן טיש און דעם עולם, ווי מע איז פֿריילעך
 און מע לאַכט, ווענדט זי זיך צו די טעכטער,

די נגידית — וואָס איז דאָ? וואָס טוט זיך דאָ? צו די דינסטן.
 אַ וויסטער, אַ פֿינצטערער, אַ שלימזליקער חלום צו מננע שונאימס
 קעפּ און צו אנזערע הענט און פֿיס! וואָס איז דאָס? צבֿיה־קייילע,
 וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שיכורים בל מיר אין קיך?!... וואָן פֿון
 דאַנען! וואָן, שיכורים!!!...
 איציק — צו קלמנען. איר הערט, ר' קלמן, אין וואָס מען איז
 אונדז חושד?

קלמן דלות — קוים וואָס ער פּלאַנטערט מיט דער צונג. שיכור־
 רים! חס ושלום! ווי קומט דאָס צו, אַ יידן? ובפֿרט נאָך דער
 מעטאָדע פֿונעם שטאַנדפונקט פֿון דער קאַפיטאַליזאַציע אין די
 פֿאַרגעשריטענע עלעמענטן פֿונעם קאַפיטאַל! ווייס איך וואָס! אַ
 ייד איז נישט קיין גוי... זינגט. די איבעריקע העלפֿן אים מיט.

אוי, אוי, אוי!
 שיכור איז אַ גוי!
 שיכור איז ער,
 טרינקען מוז ער,
 וויל ער איז אַ גוי!...

די נגידית, אויסער זיך, לויפֿט־אַראָפּ פֿון די טרעפּ, כאַפּט
 פֿון די ווענט די קליידלעך, וויל אָנהייבן וואַרפֿן אין דרויסן
 אַרויס. זי ווערט אונטערגעכאַפּט פֿאַר די הענט פֿון ביידע
 זיטן: פֿון איין זיט איציק, פֿון דער אַנדערער זיט קאַפּל,
 ווערט אַרײַנגעכאַפּט אין רעדל אַרײַג, אַלע זינגען און טאַנצן.
 זי רײַסט זיך מיטן אַלע כוחות, נאָר זי מוז נאָכטאַנצן מיט
 אַלע אין קאַן. פונקט אין דער מיטן דרייט זיך סאַשקע
 מיטן הינטל, מאַכט פֿיסלעך אַקעגן דער מוטער, איציק
 גיט־אונטער אַלעמען היג, זינגט. אַלע העלפֿן אים, אַלע
 דרייען זיך, ווי אַ וויכער. פֿון אויבן, פֿון די טרעפּ אַראָפּ.

⁹ אַרויס! (ווי צו אַ הונט).

קוקט מיט גרויסע אויגן דער ינגיד, אַ שיינער ייד מיט אַ
 צילינדער־הוט און מיט אַ שטעקל, וויזט־אויס נאָר וואָס
 געקומען פֿון גאַס, זעט דאָס בילד, פֿאַרשטייט נישט וואָס
 זאָל דאָס באַטייטן. ער טוט זיך אַ לאַז אַראָפּ, הייבט־אויף
 דעם שטעקן מיט גרויס אויפֿרעגונג, שרייט עפעס, נאָר
 מע הערט נישט וואָס. אין איין מינוט ווערט ער אַריינגע־
 כאַפט אין רעדל אַריין, און ער מוז טאַנצן מיט אַלע אין
 איינעם. פֿונעם געזאַנג אַרויס הערט זיך איציקלס קול.
איציק — טאַנצנדיק. פֿריילעך, יידן, לעבעדיק! אויס באַלעבאַטים!
אויס משרתים! אַלע גלייך! ... פֿאַרביטן די יוצרות! ... ר' קלמן,
שטאַרקער! לעדערידערידאָם! וואַכטידעראָם!

לאַנגזאַם פֿאַלט דער פֿאַרהאַנג.

דער לעבעדיקער

ניבלישע בונטארן

פערזאנען

אָדס, אַן אומרויקער, אַן אומעטיקער
חווה, אַ פֿריילעכע, אַ פֿאַרפּוצטע מיט אַ נײַעם גאַרטל
קיין
הבל
שלאַנג
מלאַך, שומר פֿון גיִעדן

ציט — נאָכן גירוש פון גיִעדן

ערשטע סצענע

אָדס — מיט אַ גראַבאָײַזן אין האַנט, פֿאַרטראַכט. ניין, איך וויל
ניט אַרבעטן. איך וועל אים ניט פֿאַלגן! וואָס מיינט ער? ער האָט
מיד פֿאַרשאַלטן? ניין! זיין קללה וועט צו מיר ניט גרייכן. איך
וויל ניט אַרבעטן מיט דעם שווייס פֿון מײַן פנים. ער איז אומגע-
רעכט. ער האָט ניט געהאַט קיין סיבה מיד צו פֿאַרטרייבן פֿון
גיִעדן! וואָרפֿט־אָוועק דעם גראַבאָײַזן. ערד אַרבעטן — ניט פֿאַר
מיר! איך וועל בעסער פֿאַנגען חיות און פֿיש. איך וועל זיך שוין
אַן עצה געבן... איך האָב באַשלאָסן: שווער ניט צו אַרבעטן...
ניין און ניין! זאַל מײַן ווייב חוהשי אַרבעטן... זי האָט זיך אַפֿשר
פֿאַרזינדיקט. זי איז אַפֿשר שולדיק. אויף איר מעג ער אַפֿשר זיין

אין פעט... אָבער וואָס בין איך שולדיק? איך בין בלויז אַ קרבן פֿון אַ פֿאַרשווערונג, פֿון ווייב און שלאַנג...

הבל — קומט־אַן פֿרום און גאַטפֿאַרכטיק. וואָס איז מיט דיר, פֿאַטער? וואָס שטייסטו אַזוי פֿאַראומערט?

אַדס — איך בין ניט צופֿרידן, מיין קינד!

הבל — מיט וואָס, פֿאַטער!

אַדס — מיט גאַט און מיט ערד.

הבל — גאַט? ער איז דאָך אַזאַ גוטער... גיב אַ קוק, פֿאַטער, ער האָט אונדז געשענקט אַזוי פֿיל פֿרענען שטח, ערד — וויפֿיל דו ווילסט! ערד, ערד, ערד! אַרבעט, מענטש, זיי פֿלאַנץ, און זיי גליק־לעך און צופֿרידן!

אַדס — גליק מיט ערד? איך בענק נאָכן גן־עדן...

הבל — צו וואָס, פֿאַטער, טויג דיר גן־עדן? עס איז דאָך דאָרט געווען לאַנגווייליק, גאַנצע טעג אומגיין פּוסט־אויפֿפֿאַס, ליגן אונטער טער ביימער און דרעמלען. אַ מענטש דאַרף געפֿינען זיין פֿרייד אין אַרבעט, אין באַאַרבעטן די ערד...

אַדס — און איך, מיין זון, מיין ניט אַזוי. די ערד איז האַרט, שטיינערדיק און איינגעשפֿאַרט. און מיין הענט זינען אַזוינע ווייכע און ווייסע! זינען זיי צוליב דעם באַשאַפֿן געוואָרן, כדי זיי איינצושמוצן?

הבל — ס'איז ניט אַזוי, פֿאַטער. אמת, די ערד איז טאַקע האַרט, אָבער דערפֿאַר, ווען זי גיט נאָך, ווערט זי ווייך ווי פּוטער... אַלץ וואָס מען קריגט גרינג, פֿאַטער, איז ניט ליב. אַ מענטש מוז זיין גליק מיט אַקערס אַקערן, מיט גראַבאָנינגס גראַבן...

אַדס — מיט אַ שמיכל. מיט דיר האָט גאַט געטראַפֿן. אין דיר האָט ער דעם פֿינסטן שקלאַף, הבל, מיין זון! איך אָבער גיב זיך אים ניט אונטער. איך וויל ניט זיין פֿאַרשקלאַפֿט — ניט צו גאַט און ניט צו זיין ערד! פֿאַרטראַכט זיך אַ וויינע. פֿאַרשטייסט, מיין זון? מיר, מענטשן, זינען פֿון אים געקרויודעט געוואָרן. ער האָט אונדז ווינציקער געגעבן ווי חיות און פֿייגל. איך, דער האַר

איבער זיי אַלע, דאַרף אַרבעטן שווער, מיטן שווייס פֿון מײַן פנים... דאַרף קעמפֿן מיט דער ביטערער נאַטור פֿאַר אַ לעבן... אין דער צײַט, ווען חיה און פֿויגל קומט עס אָן אַזוי גרינג. פֿרעג איך דיך: פֿאַר וואָס זאָל דער מענטש ניט זײַן מיט פֿייגל גלײַך? פֿאַר וואָס קומט עס אים? ווײַל ער איז אָן אויסדערוויילטער? וווּ ליגט דאָ דער שכל און די גערעכטיקייט?

הבל — פֿייגל זײַנען, פֿאַטער, דאָך ניט קיין מענטשן. אַ פֿויגל פֿליט, אָבער ניט הויך גענוג. אַ מענטש אָן פֿליגל פֿליט העכער... אָדום — וואָס טויג דאָס פֿליען, אַז די ערד האַלט דיך געבונדן? דו ביסט אַ דיכטער, הבל, מײַן קינד, אַ גאָט פֿאַרפֿירטער. און וואָס טוט זײַן ברודער?

הבל — קיין איז געראַטן אַ היפש ביסל אין דיר, פֿאַטער. ער איז אויך רק ניט צופֿרידן. ער אַרבעט און מורמלט. ווערט זייער גיך אין פעס. קריגט זיך מיט גאָט...

אָדום — דאָס איז דער מענטש אין אים, דער לעבעדיקער מענטש, וואָס רעוואָלטירט. יאָ, איך דערקען אים, מײַן זון, איך דערקען זיך!

עס הערט זיך אַ זינגענדיק גיין. חוה קומט דאָן.

חוה — טאַנצנדיק. נו, ווי פֿילט זיך הײַנט אָדום, מײַן מאַן? מאַנסביל, וואָס ביסטו אַזוי פֿאַרכמורעט?

אָדום — דיר איז אַ פנים, גוט אויף דער ערד, דיר איז פֿריילעך. חוה — פֿאַר וואָס ניט, אָדום? קוק אָן מײַן נײַעם גאַרטל. נו, איז ער ניט שײַן? שמעקט ניט פֿון אים מיט פֿעלד? גיב אַ שמעק, צוליב אים אַליין זײַנען דאָך ווערט געווען די צרות, וואָס מיר האָבן געכאַפט פֿון עץ־הדעת... דרייט זיך און קאַקעטירט. נו, אָדום, זאָג, ווי געפֿעל איך דיר!

אָדום — דו געפֿעלסט מיר, חוה, מײַן ווייב, אין דיר זע איך אַ ים מיט פֿרייד און גליק. בענקסטו אָבער ניט נאָכן גן־עדן? האָסטו שלום געמאַכט מיט גאָטס קללה?

חוה — גן־עדן? איך קאָן מאַכן אַ גן־עדן אומעטום. איך האָב

מנן גן-עדן דא! אט וועסטו מיר אויסבויען א פאלאץ פון מירמל-
שטיין, פלאנצן א סאד, גראבן א סאזשלקע. איך וויל באדן זיך
יעדן טאג און זינגען און טאנצן. אדם, קום א טענצל! היי אדם!
דו, מרה-שחורה! ציט אים צו טאנצן. — אדם ווערט זיך.

אדם — דו ביסט פארפירט פון שלאנג, חוה. דער נחש רעדט
פון דיר ארויס. און וואס איז מיט גאטס קללה?

חוה — נארעלע... ער מיינט, אז ער האט אונדז פארשאלטן?
אבער עס איז גאר א ברכה.

אדם — מיט וואס, חוה?

חוה — מיט דעם, וואס מיר זינגען פטור געווארן פון גן-עדן,
פטור פון הערן די זינגענדיקע מלאכים... פטור פון היטן זיך
כסדר... דא גיי ניט, דא שטיי ניט... דאס בלוט איז געווען
פארגליווערט אין מיר אין דין גן-עדן, אדם! ווען ניט די שלאנג,
וואלט איך שוין לאנג געשטארבן פון אומעט.

אדם — געשטארבן? ווי ער וואלט זיך עפעס דערמאנט: יא,
טאקע. און וואס איז מיטן טויט? איצט לוייערט דאך אויף אונדז
אויך דער טויט!

חוה — טויט? איך ווייס ניט, וואס דאס איז, און איך וויל ניט
וויסן. איך וויל לעבן, לעבן! הונדערט לעבנס! טויזנט לעבנס!
קום, אדמל, טאנצן! כאפט אים ארום.

אדם — ווערט זיך. לאז מיך אפ, חוה. שייך ביסטו, אבער פוסט
ווי מנן הארץ. רייסט זיך ארויס פון איר און לאזט זיך גיין אין
ריכטונג פון גן-עדן.

חוה — אז מען זאגט, אז די מאנסבילן זינגען נאראנים — טא
גלייב! מען דארף גיין א קוק טאן, וואס טוט די שלאנג. אפ.

צווייטע סצענע

אדם — פאר דעם טויער פון גן-עדן, וועכטער! וועכטער! איך
בעט דיך, עפן דעם טויער!

וועכטער — ניין, אָדם, באַפֿעל איז באַפֿעל!
אָדס — פֿאַרבענקט. איך וויל בלויז וואַרפֿן איין בליק, ניט מער.
איך בענק אזוי שטאַרק אַנצוקוקן דאָס פּלאַץ, וווּ איך בין גע-
בוירן געוואָרן.
וועכטער — מײַן סימפּאַטיע איז מיט דיר, אָבער איך קען ניט
ענדערן. פֿאַרבאַטן!
אָדס — אױפֿגערגט. נו, אויב אזוי, וועל איך פרובירן מיט גע-
וואַלט!
וועכטער — לאַכט. געוואַלט? זעסטו ניט מײַן פֿליגל? און די
שווערד?
אָדס — אַנטשלאָסן. איך וועל די פֿליגל אָפּשערן און דײַן שווערד
צעברעכן!
וועכטער — צוֹקורץ דינע הענט, אָדם!
אָדס — שטרענג. איך מוז אַרײַן. איך מוז זען גאָט!
וועכטער — גאָט? דו ביסט פֿאַרשאַלטן, קענסט אים ניט זען מער.
אָדס — איך — פֿאַרשאַלטן? פֿאַר וואָס? זאָג פֿאַר וואָס?
וועכטער — דו ווייסט פֿאַר וואָס!
אָדס — איך וויל זיך מיט אים אויסטענהן, אים באַווייזן, אַז ער
איז אומגערעכט צו מיר!
וועכטער — מיט אים טענהט מען זיך ניט אויס.
אָדס — ווער איז ער?
וועכטער — שאַ, שטיל! ברענג אים ניט אַרײַן אין גרימצאָרן!
עס הערט זיך אַ דונער. דו הערסט?
אָדס — מיך שרעקט מען גאַרנישט ניט... זינט ער האָט מיך
פֿאַרטריבן פֿון מײַן היים און באַפֿוילן צו באַארבעטן די ערד, שרעקט
מיך שוין גאָר ניט מער. ערגער קאָן שוין ניט זײַן!
וועכטער — גאָט קאָן מאַכן נאָך ערגער. רייץ אים ניט אויף. ער
איז אַ גרויסער כּעסן!
אָדס — איך שרעק זיך ניט פֿאַר זײַן כּעס. מער ווי טויט קאָן ער

מיר ניט געבן און דאָס גיט ער דאָך אַלץ איינס! וואָס איז טויט?
זאָג מיר, וואָס איז טויט?
וועכטער — מיר, מלאַכים, ווייסן ניט דערפֿון, אָבער עס מוז זיין
ניט גוט... ווי איך האָב געהערט, איז עס אַ צוריקקער צו דער
ערד...

אַדעם — ערד! ווידער ערד, האַרטע, קאַלטע ערד! איז דאָס טויט!
וועכטער — תּפֿילה... הכּנעה... און מתּנות... דער עיקר
מתּנות אים ברענגען... כּע-כּע. דער אַלטער האָט ליב מתּנות!
אַדעם — שטרענג. איך וועל עס ניט טאָן! איך וועל ניט קויפֿן
מזן לעבן ווי אַ שקלאַף. איך וויל מזן רעכט אויף אייביק לעבן.
איך וויל גערעכטיקייט!

וועכטער — שריי ניט אַזוי הויך, אָדם, ער קאָן נאָך אַרײַן אין
גרימצאָרן. דער אַלטער רוט איצט נאָך מיטאַג און ער האָט פֿלונט,
אַז מען שטערט אים... עס הערט זיך אַ שטאַרקער דונער. דו
הערסט?

אַדעם — מיך אַרט גאָר ניט! זאָל ער דונערן וויפֿל ער וויל. איך
קעמף קעגן אומגערעכטיקייט. איך וויל אין גן-עֶדֶן צוריק!

וועכטער — אומזיסט. דאָס וועסטו ניט אויספֿירן!

אַדעם — איך וועל קעמפֿן האַרט און ביטער. איך וועל זיך אַזוי
גרינג ניט אונטערגעבן. איך, דער מענטש, וועל רעוואָלטירן!
וועכטער — ש...ש...ש...שאַ!

אַדעם — ווי פֿאַר זיך. דאָס ערשטע מוז דער מענטש אָנפֿירן אַ ביי-
טערן קאַמף קעגן די מלאַכים... קעגן אַנך, וועכטער... איר זענט
ערגער פֿון דעם האַר אַליין. איר היט און פֿירט-דורך זיין ווילן...
איר זענט שליחים פֿון אומגערעכטיקייט, שיצערס פֿון אַ בייזן ווילן...
וועכטער — פֿאַכט מיט אַ פֿליגל. שוין זאָלסטו מיר אַוועק פֿון
דאַגען! כּיטרע. אַז דו פֿאַרטשעפעסט זיך מיט אים, אַרט מיך ניט
— זאָל ער זיך מיט דיר אָפּרעכענען! אָבער אַז דו פֿאַרטשעפעסט
זיך שוין מיט אונדז, מלאַכים, איז האָסטו צו טאָן מיט אונדז...
אַוועק פֿון טויער! מאַרש!

אַדעם — ווען מלאַכים באַווייזן געוואַלט, איז וואָס זאָל שוין טאָן
דער מענטש?! געוואַלט קעגן געוואַלט מוז מען שטעלן! מען מוז
דעם הימל באַקעמפֿן פֿון אונטן אַרויף! לאַזט זיך גיין.

דריטע סצענע

אַדעם — גייט פֿאַרטראַכט. שלאַנג — קומט אים אַנטקעגן.
אַדעם — אוועק פֿון מיר! איך וויל דען פֿנים ניט אַנקוקן!
שלאַנג — אַדעם, איצט איז די צייט, דו זאָלסט ווערן מיט מיר
אַ שותף!

אַדעם — אז איך וויל דיך ניט קענען!
שלאַנג — מיר זענען ביידע איצט אין איין לאַגע: דו — פֿאַר-
שאַלטן, איך — פֿאַרשאַלטן. מיר מוזן ביידע קעמפֿן קעגן גאָטס
קללה!

אַדעם — שותפֿות? ניט מיט דיר. איך וויל קעמפֿן אַליין.
שלאַנג — דען קאַמף איז אַ פֿאַרשפּילטער. וויל דו ביסט צו-
אַפֿנהאַרציק מיט אים! מען מוז האָבן אַנדערע מעטאָדן. כיטרע מוז
מען אים באַקעמפֿן. איך, שלאַנג, ווייס ווי אזוי...

אַדעם — מענטש וועט קעמפֿן אָפֿן! אַדער זיגן, אַדער פֿאַלן!
אונדזער געווער איז פֿאַרשיידן... קריך, דו קריכער, אויף דען
בויד... מענטש איז קיין קריכער ניט!
שלאַנג — דו וועסט חרטה האָבן!

אַדעם — איך בין ניט קיין פֿרוי. מיך וועסטו ניט איבערריידן!
שלאַנג — לאַכט. אַבער די פֿרוי, וואָס האָט דיך איבערגערעדט,
האַט דאָך אויך גערעדט מיט מיין כוח!

אַדעם — פֿאַרשאַלטן זאָלסטו זען, אויב ס'איז אמת!
שלאַנג — און אויך איצט וועסטו לעבן, אַדעם, מיט מיין כוח.
איך וועל אַנרייצן חוהן, זי זאָל מיט פֿריילעכקייט דיך אַרביינציען
אין לעבן! זי וועט טאַנצן, און דו, אַדעם, וועסט אַרבעטן! זי
וועט זינגען תּאוהדיקע לידער און דו וועסט זיך באַגיסן מיט

שווייס. דו, פֿאַרשאַלטענער, פֿונקט ווי איך וועסטו פּוּיזען אַרום
דער פֿרוי! פֿונקט ווי איך! און דערוואָרט זען מײַן נקמה אין
דיר! דו ווילסט זיך מיט מיר ניט פֿאַראייניקן? כאַ-כאַ, וועסטו
זיך פֿאַראייניקן מיט מײַן שותף! ווייל די פֿרוי בלעבט מײַן שותף
אויף אייביק! כאַ-כאַ...

שלאַנג פּוּיזעט-אַוועק, אַן-ם בלייבט שטיין פֿאַרטראַכט.
קין קומט-אַן.

קין — פֿאַטער, וואָס שטייסטו דאָ אין מיטן פֿעלד?

אַד-ם — דאָס ביסטו, קין, מײַן זון?

קין — יאָ, איך וויל מיט דיר עפעס ריידן.

אַד-ם — רייד!

קין — איך, פֿאַטער, פֿאַרשטיי ניט וואָס דאָ טוט זיך. איך באַנעם
ניט גאָטס מעשים! ער באַגייט עוולות, דײַן גאָט! איך ברענג
אים קרבנות, וואַרפֿט ער זיי צוריק, און הַבֿלס נעמט ער אויף!

אַד-ם — זון מײַנער, דײַן טאַטע איז שוין לאַנג ניט צופֿרידן
מיט זײַן פירעכץ.

קין — פֿאַטער, מיר איז דאָ ענג! ברייטע פֿעלדער, און — אַזאַ
ענגשאַפֿט! מיך ציט אַוועקצוגיין פֿון דאַנען. איך וויל אויפֿזוכן
אַ נײַעם גאָט, אַ בעסערן. איך וויל ניט הַבֿלס גאָט!

אַד-ם — קין, מײַן קינד! הַבֿל איז דאָ גאָר ניט שולדיק!

קין — ער איז יאָ שולדיק! ער איז פֿאַרליבט אין גאָט. ער
דאַונט צו-פֿיל... ער איז צו-ווײַך, דער ברודער מײַנער. ער
האַט גאָר קיין בלוט ניט אין זײַנע אַדערן. ער איז אַ שטיק אונ-
טערטעניקייט. ער איז אַ געבוירענער שקלאַף! גיט רק מתנות
גאָט.. איך וויל לעבן, פֿאַטער! מײַן בלוט זידט אין מיר און
קאַכט! איך וויל ניט בלעבן בײַ דער פֿאַרשאַלטענער ערד. איך
וויל צוריק אין גן-עדן אָדער איך וועל זיך לאָזן זוכן אַ נײַעם
גן-עדן!

אַד-ם — באַרויך זיך, מײַן קינד! דײַן פֿאַטער איז אויך ניט

צופֿרידן מיט דער ערד ווי דו. איך וויל אויך: אַדער גן־עדן, אַדער
אונטערגאַנג!

קין — טאַטע, לאַמיר ביידע זיך לאָזן איבער דער וועלט! וויל
נאָך עפעס זאָגן, אַבער עס דערהערט זיך געזאַנג פֿון גאַר נאַענט.
חווה באַווייזט זיך.

חווה — מאַנסביל, וואָס פֿאַר אַ טרויער איז עס אויף אַנך? מאַנס־
ביל, וואָס טראַכט איר אַזוי פֿיל? ס'איז דאָ לעבן — און איר
וויינט! קין, דיין יונג וויבבל זוכט דיך אַרום! אַדם, ווי געפֿעלט
דיר מנין נניער גאַרטל? כאַכאַ! וואָס פֿאַר אַ ווערט האָט דער
גן־עדן מיט אַלע זנינע שיינקייטן אַנטקעגן מנין קלוגשאַפֿט! די
ערד איז גרויס. מיר וועלן ווייך מאַכן איר האַרטקייט מיט אונדזער
פֿאַרשטאַנד. מאַכן אַ נניעם גן־עדן אויף דער וועלט. קום טאַנצן!
אַדעם — חווה, אַ שלאַנג רעדט פֿון דיר אַרויס, חווה!

חווה — און אַז אַ שלאַנג, איז וואָס? ווייסט, אַדם, די שלאַנג איז
אַ סך קליגער פֿון אונדז, פֿון דיר אַוודאי!

אַדעם — די שלאַנג איז אונדזער אומגליק, חווה!

חווה — ניין, אונדזער גליק! ווען ניט זי, וואַלטן מיר נאָך איצט
אַרומגעאַנגען נאַקעט אין דעם טויטן גן־עדן!

אַדעם — זי האָט אונדז געבראַכט די קללה פֿון טויט!

חווה — טויט? איך ווייס ניט וואָס דאָס איז! דאָס איז גאַטס
אַן אויסטראַכט. איך ווייס בלויז צו ליבן! קום ליבן, אַדם! קום
פֿריילעך זיין!

אַדעם — איך האָב מנינע חשבונות מיט גאַט נאָך ניט געענדיקט
און איך וועל זיך ניט באַרויקן ביז איך וועל געפֿינען גערעכ־
טיקייט!

חווה — גערעכטיקייט זוך ניט, וועסטו ניט דאַרפֿן טרויערן, ווען
דו וועסט ניט געפֿינען... כאַפֿט אים אַרום, קושט אים און דרייט
זיך מיט אים.

עס הערט זיך אַ לאַכן: כיי־כיי־כיי. דאָס לאַכט דער שומר

פֿון גן־עדן־טויער.

שומר פֿון גן־עדן־טויער — כיי־כיי־כיי! כאַכאַכאַ!

חדר ¹

פערזאנען

רבי („מאזעפע“)
 הערשעלע דער גרויסער
 הערשעלע דער קליינער
 משה יאסעניו
 וועלוול דער גראבער
 טאפעלע טוטאריטו
 עליע פאלקאוואדיען

רבי — הינטער די קוליסן צו בערעלען: אזוי גאר! גנבענען
 קאפקעס פֿון ר' מאיר בעל-נס' פושקע! צדקה-געלט גנבענען!
 ווארט, כ'וועל זיך אומקערן פֿון דעם דאוונען. אויף אן ארט גיי!
 לערנט! אפ.

אלע — לערנען: אישה — אן אישה, כשטמא — אז זי וועט טמא
 ווערן, ותקריב — און זי וועט מקריב זיין, קרבן — א קרבן,
 והיקריב — זאל מקריב זיין, הכהן — דער פהן, על המזבח —
 אויפֿן מזבח, באוהל מועד — אין אוהל מועד, לא ישים עליה שמן
 — ער זאל נישט טאן טון, טאן ארננטאן קיין בוימל.

¹ געדרוקט אין זשורנאל שטערן נג' 6-5, מינסק 1926, האט דער סאָועז-
 טישער מחבר, רעזשיסאר פון דער מלוכהשער יידישער סטודיע אין ווינסריס-
 לאַנד, אַנגעגעבן אונטערן טיטל „כייזער“, אַז ער האָט דעם איינאַקטער געשאַפֿן
 „לויט ייִדישע קלאַסיקער“.

הערשעלע גרויסער — שאַ; קוקט־אַרויס דורך דער טיר. אוועקגעגאַנגען! רופֿט־צונויף די קינדער. אַז מען דערזעט אַ נישט־גוטן, דאַרף מען באַלד צולייגן דעם גוי, דאָס הייסט, דעם גראַבן פֿינגער, צום ידן — צום מינדסטן, אַט אַזוי, באַווייזט ווי אַזוי, און זאַגן: אַדינע, באַרינע, דעמבענע, קאַרענע, וויצענע קליצען, די קינדער חזר־איבער יעדער וואָרט, און גיין גלייך אויפֿן בית־החיים און אַ געשריי טאַן: שמע, ישראל!

אַלע — שמע, ישראל!

הערשעלע גרויסער — און דריי מאַל אויסווישן דאָס לינקע אויג מיט דער רעכטער פֿיאה, אַלע טוען דאָס נאָך הערשעלע, און בני איתלעכן מאַל אויסשפּייען און זאַגן מיט די ווערטער: טפֿו, פֿריטשמיר!

אַלע — טפֿו, פֿריטשמיר!

הערשעלע גרויסער — און אַנטלויפֿן אויף אַלע פֿיר, די קינדער טאַנצן.

משה־יאַסע — שאַ! איך וועל אַנך דערציילן אַ מעשה. אַן אמתע מעשה. אַ מעשה וועגן אַ בר־מינן, ווי אַזוי אַ שטרוי האָט אים געשטאַכן ווי מיט נאָדלען און ער האָט געשרייען פֿון איין עק וועלט ביזן צווייטן, נאָר קיינער האָט אים נישט געהערט, אַחוץ אַ שוואַר־צער האָן און אַ משוגענע קעלבל. קינדער לאַכן.

וועלן — שוטה! הינט די מעשה פֿון חיבוט־הקבֿר, ווי אַזוי דער מלאך־הדומה צעשפּאַלט דעם מת דעם בויך, רינט־אַרויס די קישקעס מיט די געדערעם און וואַרפֿט אים אין פֿנים אַרנין.

הערשעלע קליינער — קינדער! און מנין טאַטע גייט אַלע נאָכט אויפֿן הימל אַרויף און לערנט דאַרטן מיט די מלאַכים תורה, נאָר ווי ער כאַפט זיך אויף, פֿאַרגעסט ער ביז איין אות. קינדער לאַכן.

טאַפּעלע — און מנין טאַטע, און מנין טאַטע דערטענט די מתים, וואָס דיייען זיך אַרום אויפֿן עולם־התוהו, ברענגען זיי אים געלט, ער זאַל זיי גיט אַרויסגעבן. קינדער לאַכן.

הערשעלע קליינער — שאַ! מאַזעפע גייט. לערנט! אַלע לויפֿן
 צום טיש און מע לערנט. נו, גוט, איך. ווי איינער איז אַמאַל גע-
 פֿלויגן רייטנדיק אויף אַ רוח...
 אליה — ס'איז גאַר אַ ליגן!
 הערשעלע גרויסער — ס'איז אַן אמת! מיין ברודער האָט דאָס
 אַליין געזען דורך אַ ספּאַקטיווגלאַז.
 הערשעלע קליינער — שאַ, אויב איר וועט שרייען, וועל איך
 גאַר ניט דערציילן.
 בערעלע — גוט, מיר וועלן שווינגן.
 הערשעלע קליינער — ווי איינער איז אַמאַל געפֿלויגן רייטנדיק
 אויף אַ רוח, איבער טאַלן און איבער בערג.
 אַלע — איבער טאַלן און איבער בערג.
 הערשעלע קליינער — איבער וועלדער און איבער פֿעלדער.
 אַלע — איבער וועלדער און איבער פֿעלדער.
 הערשעלע קליינער — בין וואָנען ער איז געקומען ערגעץ
 אויף אַ קעמפע...
 אַלע — אויף אַ קעמפע?
 הערשעלע קליינער — אויף אַ קעמפע שטייט אַ בריליאַנטענער
 שלאָס, אַ פּאַלאַץ מיט הונדערטער חדרים. אַרײַנקומענדיק אין פּאַ-
 לאַץ, דערזעט ער...
 הערשעלע גרויסער — וואָס דערזעט ער?
 הערשעלע קליינער — גילדענע טישן זינגען געגרייט מיטן
 טייערסטן קרעדענץ און מע זעט נישט קיין לעבעדיקן מענטש.
 נעמט דער בחור אַרויס זײַן ווינטשפּינגערל און זאָגט: פּינגערל,
 פינגערל, איך וויל עסן, איך וויל טרינקען, דאָס וויל איך, יענץ וויל
 איך, איך וויל, וויל, וויל און וויל...
 טאַפּעלע — אַלץ ווילט ער. געלעכטער.
 הערשעלע קליינער — קומען באַלד אַרויס פּרינצעסינס, בת-
 מלפּהס, איינע פֿאַר דער אַנדערער שענער, אינגעטונקט אין פּערל,
 דיאַמאַנטן, גאַלד און זילבער, און טוען זיך אַ נעם צום בחור. עס

גיט פלוצלינג א זעץ א שארפֿע קאָפעליע און מע פֿירט דעם בחור
לעבעדיק מיט א מאַרש...
הערשעלע גרויסער — ווהין?
הערשעלע קליינער — אין א באַד. געלעכטער.
בערעלע — פֿאַר וואָס עפעס אין א באַד?
הערשעלע קליינער — פֿון מירמלשטיין, ווו ער גלייכט זיך אויס
די ביינער. נאָך דעם הייבט זיך אָן אַ מאַלצינט מיט גאַלדענעם יויך,
מיטן טנערסטן ראַזשינקעס-ווּזן...
בערעלע — גענוג, גענוג. די קינדער באַלעקן זיך.
הערשעלע קליינער — וואָס האָב איך דיר געזאָגט?
בערעלע — ווען איך האָב אַ ווינטשפֿינגערל, וואָלט איך זיך
ווינטשן אַ וואַרעמע פֿרישע בולקע מיט אַ ראַסלפֿלייש און אַ גוטן
פֿעטן קוגל גאַר אין מיטן דער וואָד.
אַליה — ווען איך האָב אַ ווינטשפֿינגערל, וואָלט איך געמאַכט
אַזוי, אַז אַלע חדרים מיט אַלע מלמדים מיט אַלע סידורים זאָלן
פֿאַרשווונדן ווערן אינעם רויך, עס זאָל פֿון זיי, רבוננו של עולם,
קיין זכר נישט בלייבן.
וועלוול — שטייט, קינדער! איר ווילט הערן אַ שיינעם פּלאַן,
ווי אַזוי פּטור צו ווערן פֿון מאַזעפען, פֿון דעם גולן?
אַלע — ווי אַזוי, ווי אַזוי?
וועלוול — הערט, קינדער, וואָס איך וועל אַנך פֿרעגן. איך וויל
בני אַנך עפעס פֿרעגן.
אַלע — פֿרעג, פֿרעג!
וועלוול — ווי אַזוי איז דער שטייגער, אַז אויף איינעם פֿון אונדז
קומט אַן פּלוצעם אַ קרענק?
הערשעלע גרויסער — איז שלעכט.
הערשעלע קליינער — איז ביטער.
טאַפעלע — איז דאָך נישט דוט.
בערעלע — איז פּאַסקודנע.
אַליה — טויג אויף פּפרות.

משה-יאָסע — טפּוֹ אויפֿן רבינס קאַפּ!
 אַלע — טפּוֹ אויף מאַזעפעס קאַפּ!
 וועלוול — גיין, נישט דאָס מיין איד! איד מיין עפעס אַנדערש.
 למשל, אָו איינער פֿון אונדז ווערט קראַנק, גייט ער אין חדר אַרײַן,
 צי ער בלעבט זיצן אין דער היים?
 הערשעלע דער גרויסער — פֿאַרשטייט זיך, אָו ער בלעבט
 זיצן אין דער היים.
 אַלע — אַוודאי.
 וועלוול — ווי זשע איז אָבער דער דין, אָו אויף צוויי פֿון אונדז
 קומט-אָן אַ קרענק?
 משה-יאָסע — זיצן צוויי אין דער היים.
 וועלוול — נו, און אָו אויף דרײַ?
 בערעלע — זיצן דרײַ אין דער היים.
 וועלוול — ווי איז אָבער דען דין, פֿדומה למשל, אָו אויף אונדז
 אַלע קומט-אָן אַ קרענק?
 אַלע — זיצן אַלע אין דער היים. זיי גייען אַ טאַגן.
 וועלוול — שאַ, טאַ לאָז זשע אַנקומען אַ קרענק אויף אונדז אַלע!
 טאַפעלע — זאַל דאָט היטן!
 הערשעלע קליינער — חלילה וחס!
 הערשעלע גרויסער — ער איז משוגע צי חסר-דעה?
 אליה — בײַס זיך אָפּ די צונג!
 משה-יאָסע — חס-ושלום!
 בערעלע — טפּוֹ, אויפֿן רבינס קאַפּ!
 אַלע — טפּוֹ, אויף מאַזעפעס קאַפּ!
 וועלוול — איר זשט בהמות!
 טאַפעלע — דאָס יאָ.
 וועלוול — איד מיין דען, נאַרעלע, מיר זאַלן ווערן קראַנק אויף
 דער אמתן?
 בערעלע — ער מיינט דען, נאַרעלע, מיר זאַלן ווערן קראַנק אויף
 דער אמתן?

וועלוול — אויף צו פלומרשט מײַן איך דאָך!
 אליה — אויף צו פלומרשט מײַנט ער דאָך!
 וועלוול — כדי מיר זאָלן ניט גיין אין חדר אַרײַן.
 משה-יאָסע — כדי מיר זאָלן ניט קיין אין חדר אַרײַן.
 וועלוול — מיר זאָלן בלײַבן זיצן אין דער היים.
 הערשעלע גרויסער — מיר זאָלן בלײַבן זיצן אין דער היים.
 וועלוול — דעם רבין אויף צופיקעניש.
 הערשעלע קליינער — דעם רבין אויף צופיקעניש.
 וועלוול — הײַנט פֿאַרשטייט איר שוין?
 טאַפעלע — איר האָט שוין פֿאַרשטאַנען?
 אַלע — יאָ!
 וועלוול — עס דאַרף אויף אונדז אַלעמען אַנקומען פּלוצעם אַ
 קרענק.
 בערעלע — איז וואָס זשע פֿאַר אַ קרענק זאָל אויף אונדז אַנקו-
 מען?
 טאַפעלע — טאַפּווייטיט. אַלע כאָפּן זיך פֿאַרו קאַפּ.
 וועלוול — ניין.
 בערעלע — ציינווייטיק. אַלע כאָפּן זיך פֿאַר די ציין.
 וועלוול — ניין, ניין.
 הערשעלע קליינער — בויכווייטיק. אַלע כאָפּן זיך פֿאַרו בויך.
 וועלוול — ניין, ניין, ניין.
 אליה — ווערעם. אַלע דרייען זיך צונויף.
 וועלוול — ניין, ניין, ניין.
 טאַפעלע — נאָר וואָס זשע דען?
 וועלוול — ס'דאַרפֿן אונדז אַלעמען מיט אַ מאָל אַנהייבן וויי טאָן
 די פֿיס, וואָרעם אויף אַלע אַנדערע קרענק איז דער דאָקטער יאָק-
 טער אַ מביין. און אַז איר זאָגט אים, די פֿיס טוען אײַך וויי, איר
 קאַנט נישט רירן מיט די פֿיס, טאָ זאָל ער גיין טאַפּן.
 אַלע — זאָל ער גיין טאַפּן. אַלע הייבן-אַ הינקען.

וועלן — געדענקט זשע, קינדער, מאַרגן אין דער פֿרי זאַלט
איר נישט אויפֿשטיין פֿון אייערע געלעגערס. זאָגט אַלע אָמן סלה.
אַלע — אָמן סלה.

ה. קליינער — שאַ, לאַמיר שפּילן אין דאָקטער-יאַקטער.

אַלע — אין דאָקטער-יאַקטער.

הערשעלע קליינער — איך וועל זיין דער דאָקטער-יאַקטער,

און משה-יאַסעניו וועט זיין דער קראַנקער.

וועלן — לייב דרייב אַבדיריק.

אליה — דער טאָג שטייט נישט.

טאַפעלע — דיכער.

הערשעלע גרויסער — גיכער.

בערעלע — ווי אַ וויכער.

הערשעלע קליינער — שלעפט אים פֿאַר דער נאַז. אַלע גייען

נאָד. סאַסיע, סאַסיע, משה-יאַסיע, סו סילסט, דו ווילסט, סנין סראַנק?

משה-יאַסע — סין ביין.

אַלע — ריידן אים אין. מע רעדט גלייכצייטיק.

הערשעלע קליינער — איבערשלאַגנדיק: יאַ, נאַרעלע, טאַקע

גאַר אַן קאַטאַוועס. גענוג דינטש. לאַמיר ריידן פֿראַסט יודיש. דו

ווילסט זיין קראַנק?

משה-יאַסע — איך וויל עסן.

הערשעלע קליינער — אַלע מאַל וויל ער עסן. שפּילן וויל ער

קיין מאַל ניט. עסן האַבן מיר נישט. נאַר צוזאַגן אויף שפּעטער

אַ מאַל זאָג איך צו. נאָ דיר מנין האַנט, תקיעת-כּף.

אַלע — שטרעקן-אויס די הענט. תקיעת-כּף!

משה-יאַסע — נו, גוט! איך וועל זיין קראַנק. נאַר גיט מיר

טאַקע באַלד עסן.

וועלן — אַ גראַם אַ ביסל! מע וויל אים מאַכן קראַנק אויף אַ

פּוסי, טאַן אַ טובּה, און ער עסן—פֿרעסן!

הערשעלע קליינער — פֿרעסער!

טאַפעלע — פֿרעסער!

משה-יאַסעניו וויל ניט זיין
קראַנק, די קינדער שטופן
אים אונטער.

בערעלע — משה־יאָסעניו, נאַרעלע איינער, אַבי מען מאַכט דין
נאָר קראַנק, וועט מען דיר שוין, נישקשה, געבן צו קניען, פֿאַר־
שטייסט?

משה־יאָסע — געלער רמאי!
בערעלע — חכם פֿון דער מה נשתנה.
אליה — ת', ל', ביים־באָם.
הערשעלע גרויסער — ראש־חודש
קרעמעניץ.
טאָפּעלע — ברוך הבאָ, סטאַצל טומט!

רייצן זיך מיט בערעלע
דעם רויטן.

הערשעלע קליינער — צו משה־יאָסעניו: נו, נאָ דיר מנין
האַנט, תקיעת־כּף.

אַלע — תקיעת־כּף!

משה־יאָסע — געדענקט זשע, קינדער, אויב נישט, וועט אַנך
גאָט שטראַפֿן, זאָגט אַלע אָמן.

אַלע — אָמן.

משה־יאָסע — פֿון אַינער מויל אין גאַטס אויערן! האַקט־איבער!
טאָפּעלע — בני מיר האַסטו נישט וואָס צו טוטן, בני מיר איז
טאַשערע ציצות.

משה־יאָסע — גוט, נו, אַלע ווייזן אים די ציצות, מ'האַקט איבער,
הערשעלע קליינער — ווייזט אים זיינע ציצות, איינס, צוויי,
דריי, פֿינף, אַכט.

משה־יאָסע — געכאַפּט.

הערשעלע קליינער — חי ד', ווי איך בין אַ ייד. משה־יאָסעניו,
כ'האַב ערשט אַליין איבערגעציילט, קינדער, לאַמיר איבערציילן.
אַלע — ציילן, איינס, צוויי דריי, פֿיר, פֿינף, זעקס, זיבן, אַכט.

בערעלע — ננין, ננין.

הערשעלע קליינער — אַכט, אַכט, געלער.

הערשעלע גרויסער — צו משה־יאָסעניו, פתח שין — שאַ.
לאַז זיך, נאַרעלע, דערנאָך וועט מען דאָך דיר אַ רפּואה געבן.
מען שפּילט אין „דאָקטער יאָקטער“, מען זעצט־אָנידער

משה-יאסעניו, מע שלעפט אים אַראָפּ אַ שוץ און הער-
שעלע דער קליינער מאַכט אים קלוימערשט אָן אָפּע-
ראַציע מיט אַ טשוואַק.

הערשעלע קליינער — שויתי—סאָסע משה-יאָסע, סי טאַקע די
מפה, האָב איך שוין דיר געמאַכט, אַצינד באַקומסטו פֿון מיר
סרוע אַ רפואה.

וועלוול — אַ זון מיט אַ רעגן.

אַליה — די פּלה איז געלעגן.

הערשעלע גרויסער — וואָס האָט זי געהאַט?
אַלע — אַ ינגעלע.

טאַפּעלע — ווי אַזוי האָט ער געהייסן?

אַלע — משהלע.

בערעלע — וווּ האָט מען אים געוויגט?

אַלע — אין אַ וויגעלע.

משה-יאָסע — וווּ האָט מען אים באַגראָבן?

הערשעלע קליינער — אין אַ גריבעלע. ס'קומט-אַרײַן דער
רבי. די קינדער פֿאַלן פֿאַר שרעק.

רבי — אַהאַ, שקצים איינע! איר מיינט, איר וועט דאָ אויך פֿירן
אַזעלכע וועלטן, ווי ביי נחמן טראַסל, צי ביי אַנטשל בוטשערעס?
די קינדער צעלויפֿן זיך איינציקווייז צום טיש. האָ? דאָ וועל איך
פֿון אייך פֿאַסן שינדן לעבעדיקערהייט. איר הערט, שיבייניקעס,
צי ניין? העניע, כאַפּ אַ קאַטשערע און שפּאַלט די עם-הארצים די
קעפּ. נייע טאַטאַבי, ר' אליקום, זעצט אייך. צו בערעלען. אַ תּכשיט
מיינער! גנבענען קאַפּיקעס פֿון ר' מאיר בעל-ינס פּושקע? צדקה-
געלט גנבענען? גיי נאָר אַהער, איך וועל זיך שוין דאָ אַפּרעכע-
נען מיט דיר! אַנו, הערשעלע דער גרויסער, גיי נאָר אַרויס פֿון
טיש צו מיר אַהער, געשווינדער, נעענטער, אַט אַזוי, און דערצייל
אונדז אַקאַרשט נאָך אַ מאָל די מעשה ביון סוף, ווי אַזוי אונדזער
בערעלע איז געוואָרן אַ גנב. הערט, חברה, מיט קאַפּ!
הערשעלע גרויסער — בערל האָט זיך דערשלאָגן צו ר' מאיר

בעל-נס-פּוּשקע, וווּ זיין מאַמע וואַרפֿט-אַרײַן אַלע פֿרײַטיק פֿאַר ליכט בענטשן אַ קאַפּיקע און אַ מאָל צוויי. בערל האָט זיך דאָ-ביוועט¹ צו דער דאָזיקער צדקה-פּוּשקע, אויף וועלכער עס איז געהאַנגען אַ שלעסעלע. בערל האָט מיט שטרוי מיט סמאַלע אַרויסגעשלעפט ביז לעצט. די מאַמע זינע, זלאַטע די הייזעריקע, האָט זיך געכאַפט, געעפֿנט די צדקה-פּוּשקע און דאָרט איז געלעגן אַ שטרוי, אינגעטונקט אין סמאַלע. כליפּענט.

רבי — אויף אַן אָרט גיי! איצט, קינדער, זאָלט איר וויסן זיין, אַז פֿון הינטטיקן טאָג און ווייטער איז שוין זיין נאָמען נישט בע-רעלע דעם רויטנס, ווי ער האָט געהייסן ביז אַהער. ניין! אַצינד הייסט ער אַ שענערן נאָמען. אַצינד הייסט ער: בערעלע דער גנב.

שרייט זשע, קינדער: בערעלע דער גנב.

אַלע — שטייל. בערעלע דער גנב.

רבי — העכער, שקצים איינע, שטאַרקער!

אַלע — הויך. בערעלע דער גנב...

רבי — שאַ איצט, קינדער, וועלן מיר זיך נעמען צום משפּט. אַ נו, בערעלע דער גנב, קום נאָר אַהער, מײַן קינד! גיכער זשע, גיכער אַ ביסעלע. זאָג נאָר, יינגעלע, ווי אַזוי רופֿט מען דיך?

בערעלע — בערעלע.

רבי — ווי אַזוי נאָך?

בערעלע — בערעלע דער גנב.

רבי — אַט אַזוי, מײַן ליב קינד, אַט אַזוי ביסטו אַ וויל יינגעלע. אַצינד, בערעלע, געזונט זאָלסטו זיין און שטאַרק אויף אַלע אַבֿרים. נעם, זיי מוחל, בערעלע, און צי-אַראָפּ פֿון זיך די מלבושימלעך, נו שוין, גיכער שוין, אַט אַזוי, בערעשי מײַן טייערער! אַנו, טאָ-פעלע טוטאַריטו, זאָג נאָר, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפט קאָ-פיקעס פֿון אַ צדקה-פּוּשקע?

טאַפּעלע — אַ דאַנעוו, וואָס שלעפט טאַפּיטעס פֿון אַ צדאַטע-

¹ דערקראָגן, צוגעשלאָגן זיך, צוגעקומען.

פושטע, טומט אים, אז אַלע ייגדלעך זאָלן צווייין צו אים נאָענט
און זאָדן אים דלייך אין פנים אַרײַן דריי מאָל אויפֿן טאַל: דאַנעוו,
דאַנעוו דאַנעוו!

רבי — אויב אַזוי, טאָ זינג אונדז טאַקע דאָס לידעלע און איר
אַלע וועט העלפֿן.

טאַפּעלע — דאַנעף בערל־יאָסעלע, דעסמיסן דיר אין טאַסעלע,
דעסמיסן מיט אַ ריטעלע, אַפֿן דאַנעוו ברענט דאָס היטעלע.

רבי — אַלע!

אַלע — גנבֿ בערל־יאָסעלע, געשמיסן דיר אין טאַסעלע, געשמיסן
מיט אַ ריטעלע, אויפֿן גנבֿ ברענט דאָס היטעלע.

רבי — איצט זאָג מיר נאָר, בערעלע, סטנטיש «לא תגנוב»?

בערעלע — וויינט. לא תגנוב, זאָלסט נישט גנבֿענען.

רבי — טאָ שווער מיר, אז דו וועסט שוין קיין מאָל נישט גנבֿענען.

בערעלע — איך שווער, רבינוי, איך שווער!

אַלע — מיר זינען עדות! קושן דעם רבינס אַ לאַנגע ציצה פֿון
טליח־קטן.

רבי — איצט גיב נאָר אַ קוש דעם קאַנטשיק, אויף אַן אָרט גיי!

מיט אַ ניגון: איבער וואָס גייט אַ פֿערד? ווייל ער האָט מורא פֿאַר
שמיץ. פונקט אַזוי איז מיט אַ קינד. אַ קינד דאַרף מורא האָבן.

מורא פֿאַר גאַט, מורא פֿאַרן רבין, מורא פֿאַר טאַטע־מאַמע, מורא
פֿאַר אַן עבֿירה, מורא פֿאַר אַ שלעכטער בחשֿבֿה. און בכדי אַ קינד

זאָל מורא האָבן, דאַרף מען אים גאַנץ פֿיין אַפּשפּילן, אַנידערלייגן
און אַרײַנצימבלען אַ פֿאַר צענדליק שמיץ. אַזוי נישטאָ קיין בע־

סערע זאָך אויף דער וועלט ווי אַ רוט, ווי אַ קאַנטשיק, איצט
קינדער, וועלן מיר אָנהייבן לערנען. מיט אַ עיגון. דער רבי גייט־

אוס איבערן צימער. די תּלמידים גייען אים נאָך און קרימען אים
איבער. דער רבי באַמערקט עס גיט. היה רוכבֿ על גבי בהמה.

אַלע — היה רוכבֿ על גבי בהמה.

רבי — אז ראובֿן האָט געריטן אויף אַ בהמה.

אַלע — אז ראובֿן האָט געריטן אויף אַ בהמה.

רבי — ווייטער! וראה את המציאה. און ער האָט דערזען די מציאה.

אַלע — וראה את המציאה, און ער האָט דערזען די מציאה. משה־יאָסע — דרייענדיק דעם רבינס הינטערשטע ציפה. און דרייט די רצועה.

הערשעלע קליינער — דו, גאָיעץ!
 משה־יאָסע — און איך וועל גיין אין מיליציע.
 אַלע — מיליציע גייט, מיליציאָנער, גוואָלד, רבי!
 רבי — באַהאַלט זיך הינטער דער שטול. קינדער, וווּ איז מיליציע?
 הערשעלע קליינער — נישטאָ, רבי, קיין מיליציע.
 רבי — נישטאָ? זעצט אַיך! אַ מציאה, אַ רוח אין דיין טריפֿענעם פּרצוף אַרײַן! גיט הערשעלע דעם קליינעם אַ פּאַטש.
 הערשעלע קליינער — וויינענדיק: אַ מציאה, רבינו, אַ מציאה געכאַפּט!

רבי — צו הערשעלע גרויסן: אַנאָ קום נאָר אַהער, ווינס־חברהניק, זאָג נאָר!

הערשעלע גרויסער — היה רוכב על גבי בהמה, אַז ראַובן האָט געריטן אויף אַזאַ בהמה. שטייט הינטערן רבין און זאָגנדיק „אויף אַזאַ בהמה“, ווייזט ער אויפֿן רבין. די קינדער שטיקן זיך פֿון געלעכטער.

רבי — זאָג מיר נאָר, פּל־בוניק, וואָס איז איבער־מאַרגן?
 הערשעלע גרויסער — איבער־מאַרגן איז קנס־מאַל בײַ חיה־ריקלען.

רבי — האָב די אַכציק שוואַרצע יאָר. חיה־ריקלעס' קנס־מאַל ליגט אים אין קאַפּ, נישט די גמראַ, אַז מאַרגן איז פֿריי... פֿריי... פֿריי... הייבט ווידער אַן אַרומגיין איבערן צימער, די קינדער נאָך אים.

אַלע — פֿריי, פֿריי, פֿריי...

הערשעלע גרויסער — פֿרייטיק.

רבי — און איבערמאַרגן... שאַ... שאַ... שאַ...

אַלע — שאַ שאַ שאַ...
 הערשעלע גרויסער — שבת!
 רבי — טאָ זאָג! זשע מיר, פּל-בּוּניק, אום שבת מעג מען רינטן?
 הערשעלע גרויסער — צו הערשעלע דעם קליינעם. מע מעג?
 הערשעלע קליינער — צו הערשעלע גרויסן: מע מעג.
 הערשעלע גרויסער — צום רבין: מע מעג.
 רבי — שגן איינער, וואָס הייסט מע מעג?
 הערשעלע גרויסער — איך האָב אַליין געזען, ווי איינער יינגל
 איז פֿאַר אַכט טאָגן שבת געפֿאַרן רינטנדיק אויף אַ ציג.
 רבי — דערזענדיק, אַז די קינדער גייען אים נאָך. אַזוי גאַר?
 ביסט דו נישט אויף אַן אַרט?
 הערשעלע גרויסער — איר האָט דאָך מיך אַליין גערופֿן, רבי!
 רבי — צו וועללען: שגן איינער, ווי קומסט דו אַהער?
 וועללען — איך האָב געוואָלט זאָגן הערשעלען, ער זאָל גיין
 אויף אַן אַרט.
 רבי — צו אליהן: משומד איינער, ווי איז דין אַרט?
 אליה — לעבן טאַפעלע טוטאַריטו.
 רבי — טאַפעלע, דו ביסט דאָ אויך?
 טאַפעלע — איך בין ניט שולדיט. מע האָט מיר אַנדערעט.
 רבי — צו בערעלען: געלער, ווילסט נאָך שמיץ?
 בערעלע — מער וויל איך שוין נישט.
 רבי — צו משה-יאָסעניו: אַלע ביזע חלומות אויף דין קאַפּ.
 משה-יאָסע — רבי, דאָס בין ניט איך.
 הערשעלע קליינער — שרייט. אי, אי!
 רבי — קליינער וועווריק, דאָס טריפֿענע בלוט האָט זיך אין דיר
 פֿאַרקאַכט! וויל אַ פֿאַטש טאָגן הערשעלען. מען שטעלט אים אונטער
 אַ פֿוס, דער רבי פֿאַלט.
 הערשעלע קליינער — רבי... פֿאַרדעקט אים מיט אַ טיכל
 דעם קאַפּ.
 אַלע — לערנען. היה רוכב על גבי בהמה.

רבי — מיטן פֿאַרדעקטן קאַפּ. עהו, עהו עהו. שטייט־אויף: משומ־
דים! מנן ינגל וועל איך שוין מקים פסק זיין. צו הערשעלע דעם
גרויסן: נאָר דו זאָלסט וויסן, אַז אום שבת טאָר, טאָר, טאָר...
הערשעלע גרויסע — טאָר מען נישט רייטן.

רבי — אַז מען טאָר נישט, ווי זשע קומט ראובן רייטן אום שבת?
דהיינו, אַז ראובן האָט געריטן אין דער וואָ, וואָ, וואָ...
אַלע — וואָ, וואָ, וואָ...

הערשעלע גרויסער — אין דער וואָסקאָבוינע אַרײַן, רבי.
רבי — משומד איינער! ביסט דאָך אַ וויל ינגעלע, הער זיך
צו וואָס דו רעדסט. נאָך אַ מאָל. דהיינו, אַז ראובן איז גע, גע, גע...
אַלע — גע, גע, גע..

הערשעלע גרויסער — איז געווען אַ גוי.
רבי — אַ רוח אין דיין טיפֿן פּרצוף אַרײַן! חיה-ריקלס קנס-מאָל
ליגט אים אין קאַפּ. אויף אַן אָרט גיי! הערשעלע זעצט זיך. דער
רבי, מיד ווערנדיק, ברומט אַ ניגונדל און שלאָפֿט-אײַן.

אַליה — קינדער! וואָס זיצן מיר ווי די ליימענע גולמס? לאַמיר
עפעס צוטראַכטן אַ שטראַף פֿאַר מאַזעפען! וואָס האָט איר מורא,
נאַראַנים? איצט איז ער דאָך געגליכן צו אַ מת, צו אַ בר־מינן.
איצט קאָנען מיר מיט אים טאָן וואָס מיר ווילן. די גאַנצע צייט
האָט ער אונדז געשמיסן ווי די שעפּסן, טאָ לאַמיר זיך כאַטש
איין מאָל אין אים נוקם זיין!

בערעלע — וואָס ווילסטו אים טאָן?

אַליה — גאָר נישט. איך וועל אים נאָר איבערשרעקן.

וועלוול — מיט וואָס ווילסטו אים איבערשרעקן?

אַליה — איר וועט שוין זען פֿאַרטיקערהייט. אַט זעט איר? מיט
זיין אייגענעם גאַרטל וועלן מיר אים צובינדן צום בענקל אַזוי,
אַז ער זאָל זיך אַליין נישט קאָנען אַפּבינדן. נאָך דעם, וועלן מיר
צוגיין צו אים נאָענט און זאָל יעדערער צוקלערן, וואָס אַרײַנשרײַען
אים גלייך אין אויער אַרײַן.

הערשעלע גרויסער — טאָ וואָס זשע וועט זיין?

אליה — גאר נישט. מיר וועלן אנטלויפן און ער וועט זיך איי-
 בערשרעקן און וועט שריינען שמע ישראל!
 בערעלע — ביז וואנען וועט ער שריינען?
 טאפעלע — ביז וואנען ער וועט דעוויינט ווערן.
 אליה — איי, ביסט דאך גאר אַ חכם, טאפעלע. נו, צו דער אַר-
 בעט! אַלע טוען-אויס די קאפאטעס. נעמען דעם רבין מיטן בענקל
 און שטעלן-אָוועק אין מיטן חדר, בינדן-אָפּ דעם גאַרטל ביים רבין
 און בינדן אים צו צום בענקל. אַלע שטעלן זיך אַרום רבין.
 הערשעלע גרויסער — אַ שווערער רבי, אמת?
 משה-יאָסע — אַט דאָס איז אונדזער רבי?
 בערעלע — אַט דאָס איז דער, וואָס מען ציטערט פֿאַר זיין קוק...
 טאפעלע — אַט דאָס איז מאָזעפּע?
 אליה — וואָס שטייט איר, ווי די ליימענע גולמס? אַז גאָט האָט
 אונדז געטאָן אַ נס און מאָזעפּע איז ביי אונדז אין די הענט, טאָ...
 הערשעלע קליינער — וואָס טוט מען?
 הערשעלע גרויסער — וואָס טוט מען, אַז מען דערזעט אַ נישט-
 גוטן?
 אַלע — אַריבע, באַריבע, דעמבענע, קאַרענע, ווייצענע קליינע. שמע
 ישראל, טפּו, פּריטשמיר. טאַנצן.
 אליה — נאָכן טאַנץ. עד כאַן אומרים בשבת הגדול. און איצט
 וואָרט! שרייט דעם רבין אין אויער. רבי, גולנים! אַנטלויפּט אין
 אַ זייט.
 וועלוול — רבי, אַ באַלשעוויק גייט. טוט דאָס זעלביקע.
 בערעלע — רבי, שקצים גייען.
 משה-יאָסע — רבי, כּווייס אַליין נישט, ווער עס גייט.
 הערשעלע גרויסער — רבי, יעווסעקן גייען.
 טאפעלע — טאַמסאַמאַלצעס² דייען.

² קאַמסאַמאַלצעס, ראשי-תיבות (אין רוסיש) פון אַרגאַניזירטער קאַמוניס-
 טישער יוגנט אין ראַטן-פאַרבאַנד.

רבי — כאפט זיך אויף דערשראקן. שמע ישראל! וואָס טוט זיך דאָ?

הערשעלע קליינער — אוי, רבי, מען איז געקומען נאָך אייך.
רבי — ציטערנדיק. אפשר קאָנסטו צוטראַכטן אַ מיטל, ווי אַזוי ראַטעווען מיך פֿון די ימח־שמוניקעס?
הערשעלע קליינער — כווייס, רביניו, אַ מיטל, נאָר כ'קאָן אַליין אַריינפֿאַלן.

רבי — אוי, הערשעלע, העלף מיר, לאָז מיך נישט איבער אַליין.
הערשעלע קליינער — אוי, וואָס רעדט איר, רביניו, כ'האַב דאָך אייך אַזוי ליב! גיט אים אַ קוש און שפּייט־אויס. אַלע שפּייט־אויס־אויס.

רבי — כ'וועל דיר שוין אַפּטאָן אַ טובֿה, כ'וועל דיר שענקען אַ פעקל ציצות פֿון ריינעם תּכלת און אַן אַלטע יאַרמלקע, וואָס איך האָב באַקומען בירושה פֿון אַ צדיק.

הערשעלע קליינער — בינדט אים אַפ. אוי! שרעקט דעם רבי, שלעפט אים פֿאַר דער באַרד. דער רבי נאָך אים.

רבי — וואָס איז?

הערשעלע קליינער — גאָר נישט. וואַרט, מיר דאַכט זיך, איך האָב צוגעטראַכט אַ גוטן פּלאַן. איר דאַרפֿט אַריינקריכן אין אַ זאַק. די קינדער דערלאַנגען אַ זאַק.

רבי — ס'איז טאַקע אַ גוטער איינפֿאַל.

הערשעלע קליינער — עס קאָן גאָר בעסער ניט זײַן. איר וועט שוין זען. דער רבי קריכט־אַרײַן אין זאַק. נו, איצט וועל איך זיך מיט דיר אַפּרעכענען פֿאַר אַלץ.

רבי — רוקט־אַרויס דעם קאַפּ. האַ, וואָס האַסטו געזאָגט?

הערשעלע קליינער — גאָר נישט. איך זאָג, אַ גוטן שפּיצל וועלן מיר אַפּטאָן, די טריפֿניאַקעס. נו, זיצט, רבי, און רירט נישט מיט קיין אַבֿר, וואָס ס'זאָל זיך מיט אייך נישט טרעפֿן.

רבי — ס'וועט שוין רעכט זײַן.

טאַפעלע — ייסדאָדאַל וועיסטאַדאַש שמי רבה.

אַלע — אַ-אַ-מן!

רבי — אַ-אַ-מן!

הערשעלע גרויסער — מיט אַ פֿאַרענדערטער שטיס רעדט מיט זיך און ענטפֿערט זיך אַליין. אַנה, זאָג מיר, ר' יאַט, וווּ קאָן איך געפֿינען דעם פֿאַרפֿלוקטן מלמד מאַזעפע? איך וויל אים צעברעכן די הענט מיט די פֿיס און אַנשפּניען אַ פֿול פּנים. ענדערט די שטיס: איר זוכט דעם רבין? און וואָס איז דאָס? וויזט אױפֿן זאָק. דאָס איז אַן אַלטע צעפֿוילטע קאַנאַפע. ענדערט די שטיס: איז וואָס, זי איז אַ לעבעדיקע, וואָס זי שאַקלט זיך? זעצט זיך אױפֿן זאָק און טרייסלט דעם רבין. גיין, דאַרטן זײַנען וואַנצן. ענדערט די שטיס. אַ שטאַרקער חשק נעמט מיך אָן אויסמעסטן אַט מיט דער קאַטשלקע די אַלטע צעפֿוילטע קאַנאַפע. שלאָגט. נאַ, נאַ, נאַ. צו טאַפעלען: איצט וועסטו שוין וויסן?

טאַפעלע — כּװעל שוין וויסן. זעצט זיך נעבן רבין און וויינט מיט אים צוזאַמען.

רבין — איך שטאַרב.

טאַפעלע — איך דײַ-אויס.

רבי — וואָס פֿאַר אַ פֿאַרגעניגן האָבן זיי מיך צו קלאַפּן איבער די פּלייצעס?

טאַפעלע — אַ מחיה, רביניו, אַ מחיה!

רבי — טאַפעלע, דאָס ביסט דו?

טאַפעלע — גיין, רבי, דאָס בין ניט איך.

רבי — אַני, שגן!

טאַפעלע — מיליציע גייט, אפֿשר אַ האַלבע טוץ מיליציאַנערן.

דער רבי באַהאַלט זיך אין זאָק. אַלע נעמען זינגען מיטן

מאַטיוו „סמעלא מי וו באַי פּאַידיאַס“³ און מאַרשירן אי-

בערן רבין. ריידן מיט פֿאַרענדערטע שטימען.

וועלוול — אומעטום וועלן מיר גיין. מיר מוזן דאָך אים געפֿינען.

³ (רוסיש) מיט מוט וועלן מיר גיין אין קאַמף.

הערשעלע גרויסער — מיר האָבן זיך נישט וואָס צו אַנלן. מיר וועלן די גאַנצע שטאַט אויסמעסטן.
טאַפעלע — אומעטום וועלן מיר זען. אַלע ווינטעלעך וועלן מיר אויסשנאַרן.

בערעלע — ווהין גייען מיר איצט?

משה-יאָסע — איצט לאַמיר גיין אַהער.

הערשעלע קליינער — איצט לאַמיר גיין אַהין.

אַליה — קאַמאַנדעוועט: לינקס, רעכטס, לינקס, רעכטס! זינגען דאָס זעלביקע לידל צום רבין, וועלכער ליגט אין זאַק. אַז, רבי, באַהאַלט זיך, זיי זענען שוין דאָ.

רבי — פֿון זאַק. כ'הער שוין, כ'הער שוין.

אַליה — ענדערט די שטימ. אַבו, זאַג נאָר, ווו קאַן איך דאָ פאַקן דעם משוגענעם מעלאָ... דער רבי רוקט-אַרויס דעם קאַפּ. קוקט. אוי, אוי, אוי.

רבי — קריכט-אַרויס פֿון זאַק. שיבעניקעס, ימח-שמוניקעס, טריי-פֿניאַקעס! איר זעט, וואָס מע טוט הענטיקע צייטן מיט אַ רבין? ווי געפֿעלט דאָס אייך? העניע! שרייט אין צווייטן צימער צום ווייב: העניע!

הערשעלע גרויסער — נאַכמאַכנדיק די רביצין: וואָס איז?

רבי — פאַק זיך!

הערשעלע גרויסער — צוליב וואָס?

רבי — מיר פֿאַרן.

הערשעלע גרויסער — ווהין?

רבי — קיין אַמעריקע.

אַלע זינגען און טאַנצן אַרום רבין. מען זינגט דאָס לידל

„דער רבי פֿאַרט-אַוועק“ מיטן ניגון פֿון „יאַשקע פֿאַרט-

אַוועק“.

דוד פינסקי

בת-שבע

איינאקמער

פערזאנען

בת-שבע
אריה דער חיתיר, איר מאן
דער נביא נתן
א דינער
וואד-סאלדאטן

דאָס דאָך פון דעם קעניגס פּאַלאַץ. פּאַרנט — רעכטס, דעם קעניגס גע-
לעגער. אַ טיש, אַנגעשטעלט מיט ווייץ, שטייט פאַר דעם געלעגער.
עטלעכע ביימער-שפיצן גרייכן אַרויף און נאָך העכער. ווינט אויפן
האַריוואַנט געפלען זיך די יהודה-בערג. דער קעניג שטייט האַלב-
זיצנדיק אויף דער באלוסטראַדע, רעכטס, ביים ברעג דאָך, די הענט
צונויפגעלייגט אויף דער ברוסט; פאַר אים שטייט דער נביא נתן.
ביים אַרויפגאַנג: וואַר-סאַלדאַטן.

[ת] — און זיין גענאָד וועט ער נישט אַפּטאָן פֿון דיר, ווי ער
האַט זי אַפּגעטאָן פֿון שאול, וועמען ער האָט אַפּגערוימט פֿון
דיין וועג.

דוד — בייגט זיך איבער און עסט זיך איין מיט די אויגן אין
עפעס אונטן צווישן די ביימער.

[ת] — דיין הויז און דיין מלוכה וועלן שטענדיק זיין, דיין שטול

וועט... דו הערסט מיך נישט, מײַן קעניג. וואָס האָבן דײַנע אויגן
דאָרט געזען?

דוד — הייבט לאַנגזאַם אויף די לינקע האַנט צו אַן אַפּווערנדיקער
באַוועגונג, בלייבט אָבער ווי פֿאַרגליווערט.

נתן — קוקט זיך אײַן אין דער זעלביקער ריכטונג און ציטערט
פּלוצלינג אויף. אַ זיך באַדניקע פֿרוי! קוק נישט, קעניג!

דוד — נישט אַפּווענדנדיק די אויגן. ווי שײַן זי איז!

נתן — מײַן קעניג, דו טאָרסט נישט קוקן!

דוד — ווער איז זי, דאָס פּראַכטווייב?

נתן — דאָס איז בת־שבע, די טאַכטער פֿון אליעס, די פֿרוי פֿון
אוריה דעם חתיר — זי איז אַן אשת-איש. דו טאָרסט זי אין
איר נאַקעטקייט נישט זען. דו זינדיקסט מיט דײַנע אויגן.

דוד — איך נעם די זינד אויף מיר גאַנץ גערן.

נתן — ווענד דײַנע אויגן צו מיר. איך בין געקומען צו דיר מיט
גאָטס וואָרט.

דוד — אָבער איך האָב דערזען גאָטס טאַט. שטער מיר איצט נישט,
נביא, איך וויל באַווונדערן גאָטס טאַט.

נתן — דו לעסטערסט, קעניג!

דוד — ווי הערלעך זי איז! איך האָב אַזאַ געשטאַלט און קערפּער
נאָך נישט געזען.

נתן — קום צו דיר, מײַן קעניג, ווענד־אַפּ דײַנע אויגן און גע-
דאַנקען — — —

דוד — זאָל איר מאַן רייכער זײַן פֿאַר מיר? איך מוז דער ערשטער
זײַן אין יהודה און ישראל.

נתן — שוין ווערן זינדיקע פֿאַרלאַנגען געבוירן אין דײַן ברוסט.
שליס דײַנע אויגן צו און — — —

דוד — איך שליס מײַנע אויגן צו און זע זי דאָך — — היי, וואָכ-
לײַט, גײט און ברענגט מיר בת־שבע, די טאַכטער פֿון אליעס, די

פֿרוי פֿון אוריה דעם חתיר. זי באַדט זיך אונטן, דאָ אין טײַך.

נתן — אויפֿשרײַענדיק. קעניג!

דוד — צו דער וואָך. גייט און טוט, וואָס איך האָב אַיך געזאָגט.
צו נתנען: אויך דו קאָנסט איצט גיין.

[תן] — פֿאַרטרייב נישט גאָט פֿון דיר!

דוד — אַראָפֿקוקנדיק ווינקט צו אים מיט דער האַנט. גיי איצט,
נתן, גיי!

[תן] — מײַן קעניג!

דוד — דו זעסט דאָך, איך בין אומגעדולדיק.

[תן] — דערהעכערט זײַן שטימע. מײַן קעניג, הער מיך אויס! צוויי
מענטשן האָבן געלעבט אין אַ שטאָט. איינער ריך, דער אַנדערער
אַרעם. דער ריכער האָט געהאַט שאַף און רינדער זייער אַ סך און
דער אַרעמער האָט געהאַט נישט מער ווי איין איינציק שעפֿעלע,
וואָס ער האָט געקויפֿט און אויפֿגעצויגן, און זי איז אויסגעוואַקסן
מיט אים און זינע קינדער. פֿון זײַן ברויט האָט זי געגעסן, פֿון
זײַן בעכער האָט זי געטרונקען, אין זײַן שוים איז זי געלעגן און
איז אים געווען ווי אַ טאָכטער. איז אַנגעקומען אַ גאָסט צו דעם
ריכן און עס האָט אים ווי געטאָן דאָס האַרץ, צו נעמען פֿון
זינע אייגענע שאַף און רינדער פֿאַר דעם אַנגעקומענעם גאָסט,
און ער האָט גענומען דעם אַרעמאָנס שעפֿעלע און צוגעגרייט עס
פֿאַר זײַן גאָסט.

דוד — נישט אַפֿווענדנדיק די אויגן, צעשטרייט. פֿוי איבער דעם
מאָן! פֿוי איבער אים! ער מוז געטויט ווערן.

[תן] — אַרויסדונערנדיק, דו ביסט דער מאָן.

דוד — אויפֿיויכצנדיק. זיי האָבן זי! זיי האָבן זי גענומען! ווי דער-
שלאָגן זי איז! ווי זי צאַפֿלט זיך! גיך און גיכער דעקט זי זיך
אַינן! האָ-האַ-האַ! דעם צודעק וועט זײַן לייכט אַראָפֿצורייסן! האָ-
האַ!... זיי פֿירן זי! זיי גייען מיט איר! ווענדט זיך צו נתנען.
איצט גיי! איצט גיי! כאַפט זיך עפענס. וואַרט, וואָס האָסטו דאָ פֿון
דעם מאָן גערעדט? איך גלייב, איך האָב מיך אַליין צום טויט
פֿאַרמשפֿט?

[תן] — און דײַן משפֿט איז געווען גערעכט. הער! אַזוי האָט געזאָגט

יהוה, גאָט פֿון ישראל: איך האָב דײַך געזאָלבט פֿאַר אַ מלך איבער
ישראל און איך האָב דײַך געראַטעוועט פֿון שאולס האַנט. און איך
האָב דײַך אַוועקגעגעבן דאָס הויז פֿון דײַן האַר און זײַנע ווייבער...
דײַך — אויפֿשטורעמענדיק: איך וויל ניט הערן מער! איך ווייס
אַלץ, וואָס דו קענסט מיר זאָגן, און איך ווייס נאָך מער. פֿאַרשפּאַר
די טרחה דיר!

[תן] — אַזוי האָט גאָט געזאָגט: איך וועל אויפֿשטעלן אַ פֿינד דיר
פֿון דײַן הויז...

דײַך — ברענג מיך נישט צו גרעסערע זינד! גיי!

[תן] — און ער וועט אַוועקנעמען דײַנע ווייבער...

דײַך — מײַן שווערד! מײַן שווערד! וואָרפֿט זײַך צו נתנען מיט
זײַנע פֿויסטן. גיי!

[תן] — אויסווייכנדיק אים. אַזוי האָסטו זײַך פֿאַרגעסן! פֿאַרדעקט
זײַן פנים מיט זײַן מאַנטל, פֿאַרברעכט די הענט איבערן קאָפּ און
גייט אַוועק מיט לאַנגזאַמע טריט.

דײַך — אַ-היה, ענדלעך! באַפֿרייט! וואָרפֿט זײַך אויף זײַן געלעגער.
נו, וואָס קומען זיי נאָך נישט? פֿאַר וואָס פֿאַרשפּעטיקן זיערע טריט?
קריכן זיי דאַרטן? האָבן זיי דאַרט פֿאַרגעסן, ווי צו גיין? הערט
זײַך צו. נו, דאָך! אַ-היה, זיי קומען! זיי קומען!

בת־שבע — קומט אַרויף, געשלעפט פֿון די סאַלדאַטן. זי רײַסט
זײַך פֿון זיי אַרויס און לויפֿט אָפּ ביז אין מיטן דאָך. אויף דודס
ווינק פֿאַרשווינדט די וואָך.

דײַך — קוקט זי שאַרף אָן. האַ-הא-הא. דער קאָפּ שטאַלץ אויפֿגע-
הויבן, די אויגן פֿול האַס, פֿון שרעק דער קלענסטער שפור נישט.
דאָס פֿראַכטווייב! — — בת־שבע, דער קעניג, דער קעניג טראַגט
נאָך דיר פֿאַרלאַנגען.

בת־שבע — איך בין פֿאַרהייראַט.

דײַך — האַ-הא-הא!

בת־שבע — און איך ליב מײַן מאַן.

דײַך — וואָס וויל עס זאָגן?

בת-שבע — איך וועל דעם קעניג נישט צו ווילן זיין.
 דוד — מיר נישט צו ווילן זיין?
 בת-שבע — דיר נישט צו ווילן זיין.
 דוד — דו זענען קעניג?
 בת-שבע — איך קני אויך בוק מיך פֿאַר מיין קעניג, דאָך ווי אַ
 ווייב געהער איך נאָר דעם מאַן, וואָס איך האָב ליב.
 דוד — הער, דו וועקסט אין מיר דאָס בלוט, ווי ווען איך האָב
 מיט דעם לייב זיך געראַנגלט און מיט דעם בער, ווייב, דו שטייסט
 איצט פֿאַר דעם אייביקן זיגער!
 בת-שבע — דו האָסט געטויט, ווען דו האָסט געזיגט, אויך מיך
 וועסטו נאָר מיט טויט באַזיגן.
 דוד — דאָס איז מיין זיג איבער די פֿרויען נישט געווען. דעם
 קעניגס טעכטער האָבן ליבע צוגעיויכצט מיר.
 בת-שבע — איך האָב ליב מיין מאַן, מיין ליבע יויכצט נאָך
 אים צו. פֿאַר אים אַטעמט פֿינערדיק מיין ברוסט, פֿאַר אים צעגייט
 מיין נשמה אין לידער און געזאַנג.
 דוד — דו מוזסט מיין זיין!
 בת-שבע — דאָס וועל איך קיין מאַל נישט.
 דוד — ווייב, דו פֿאַרגעסט, דו ביסט אין מיין הענט.
 בת-שבע — דו ביסט געוויינט, פֿרויען זאָלן דיר ליבע צויוויכצן.
 דו וועסט נישט געברויכן קיין געוואַלט.
 דוד — זאָל איך דין מיך ליב האָבן לערנען? איך בין אומגעדול-
 דיק, דו האָסט אַ פֿינער אָנגעצונדן אין מיר, ווי זאָל איך דו ליבע
 שנעל געוויינען? זאָג, וועלכע מעלות האָט אוריה, וועלכע איך האָב
 נישט אין מיר?
 בת-שבע — לאַכט-אויף, האַהאַ! דערשרעקט זיך און טראַגט
 דערשראָקן די האַנט צום מויל.
 דוד — ווי? איז אוריה אזוי פֿיל מער פֿון מיר?
 בת-שבע — ציטערנדיק, איך ווייס נישט, מיין קעניג.
 דוד — זאָג אים מיר דען פֿאַר.

בת-שבע — איך קאָן אים דיר נאָר פֿאַרזינגען. הויך איז ער ווי אַ צעדער פֿון לבֿנון. ווי די קרוין פֿון בוים ליגן אים זינען שוואַרצע האָר איבער דעם ווייסן נאָקן. זינען אויגן זינען ליכטיקער פֿון שטערן. זיין געזיכט איז אַ געפֿלעכט פֿון זונען-שטראַלן. און יונג און הערלעך איז ער, ווי אַדם אין גן-עדן.

דוד — עפֿן-אויף דינען אויגן אויף דיין קעניג!

בת-שבע — איך זע נאָך אוריהן.

דוד — אין אַלץ גלניך איך מיך צו אים, נאָר בין איך נישט גאַנץ יונג מער. דאָך איך בין דער קעניג. איך בין דוד.

בת-שבע — און וואַלטסטו נאָך פֿיל מער געווען. איך האָב ליב דאָך בלויז אוריהן.

דוד — קלאַפט אומגעדולדיק מיט ביידע פֿויסטן אויף זיין זיין. זאָג עס מיר נישט מער!

בת-שבע — מנין קעניג, לאַז מיך גיין.

דוד — גיין? האַ-האַ! קום, זעץ דיך צו צו מיר. דאָ שטייט וויין, מיר וועלן אים טרינקען. איך בין באַרוישט גענוג פֿון דיר, איך וויל נאָך באַרוישטער ווערן. און דו טרינק און גיס דיך אָן מיט פֿייער, וואָס זאָל דיך פֿאַרגעסן מאַכן דיין אוריהן. קום, הערלעך ווייב! דוד, דער שטאַרקער פֿאַסטער און דער נאָך קרעפֿטיקערער קעניג לאַדט דיך אַפֿין! קום, דו זיסע: דער דיכטער און זינגער פֿאַרגייט אין ליבע נאָך דיר! טרינקט.

בת-שבע — הייבט-אויף די אויגן צום הימל און לייגט-צונויף די הענט אין געבעט. יהוה, מנין פֿעלדו, מנין פֿעסטונג, מנין רעטער, מנין גאַט, די קראַפֿט, אויף וועלכער איך פֿאַרלאָז מיך; מנין שוין, מנין אָנהאַלט און דערהייבער. דעם געלויבטן רוף איך, יהוה, און איך ווער פֿון מנינע פֿינד געהאַלפֿן.

דוד — קוקט זי אָן גאַנץ דערשטוינט מיט גרויסע אויגן. מנינע ווערטער — — — מנין געבעט — — — מנין לויבגעזאַנג צו גאַט — — —

בת-שבע — עס נעמען מיך ארום די שטריק פֿון טויט און די
טייכן פֿון פֿארדארבונג טוען מיך שרעקן...

דוד — הער-אויף, ווייב, הער-אויף! דאָס וועט דיר נישט העלפֿן.
דו ווילסט מיך גאָט דערמאָנען און מײַן דאַנקשאַפֿט צו אים. דאָס
וועט דיר נישט ניצן. איך ברעך זײַן וואָרט, זײַן געבאָט, זײַן געזעץ.
איך בין שיכור פֿון דיר. זאָל ער מיך באַשטראַפֿן. זאָל זײַן האַנט
רוען האָרט און שטאַרק אויף מיר. דיך מוז איך האָבן? עס קאָכט
מײַן בלוט. איך וויל קײן אייבערהאַר נישט האָבן איצט. קום, דו,
הערלעך ווייב, אין מײַנע אַרעמס. דער קעניג דוד האָט פֿון דײַ-
נעטוועגן מיט זײַן גאָט געבראַכן. ציטער נישט! זײַ שטאַלן! שרײַ-
אויף! יויכץ-אויף! ער לאָזט זיך צו איר.

בת-שבע — אוריה! אוריה!

אוריה — קומט-ארויף. באַגרייפֿנדיק, וואָס עס קומט-פֿאַר, ציטערט
ער אויף, ווי פֿון דונער געטראַפֿן; באַגעגענענדיק אָבער דעם קעניגס
בליק, פֿאַלט ער אויף די קני פֿאַר דעם קעניג.

בת-שבע — קוקט זיך אום, דערזעט דעם קניענדיקן אוריה,
דערקענט אים און יויכצט-אויף אָ, אוריה; מײַן אוריה! מײַן גע-
ליבטער! מײַן באַפֿרייער!

דוד — איז דאָס אוריה? שטיי-אויף. נעמט זיך פֿאַר זײַן שווערד.
אוריה — שטייט-אויף.

בת-שבע — דריקט זיך צו אים צו.

אוריה — באַפֿרייט זיך פֿון איר און שטייט אויסגעצויגן פֿאַר דעם
קעניג.

דוד — מושטרירט אים. ווער האָט דיך גערופֿן? ווי אַזוי ביסטו
צו מיר געקומען?

אוריה — נתן האָט מיר געזאָגט, איך זאָל צו דיר אַרויף, דו ווילסט
מיך זען.

דוד — דײַן בלוט זאָל פֿאַלן אויף זײַן קאַפּ.

אוריה — וואָס וויל פֿון מיר מײַן האָר?

דוד — וואָס איך וויל פֿון דיר? וואָס איך — אַך, יא. וואָרט־אַפּ
דאָ. איך האָב פֿאַר דיר אַ שליחות.

אוריה — דיין קנעכט וועט טריי זי טאָן.

דוד — קוקט אים שאַרף אָן און צעלאַכט זיך. דאָס איז אַ וואָרט
בלויז! גייט־אַראָפּ.

בת־שבע — פֿאַלט־צו צו אוריהן מיט שרעק און טרערן. אוריה!
אוריה — שטייט ווי פֿאַרגליווערט.

בת־שבע — דו ביסט ביין אויף מיר. דיין האַרץ איז פֿאַרשטיי־
נערט קעגן מיר. דו ווילסט מיך נישט אָנזען. אָבער איך האָב נישט
געזינדיקט, נישט קעגן גאָט און נישט קעגן דיר, אוריה. איך בין
אָהער נישט פֿרונדליק געקומען. אוריה, הערסט מיך? דעם קעניגס
ווילן האָט מיך אָהער געבראַכט. ער האָט דערזען מיך נאַקעט ביי
מזין באַדן זיך און זינע קנעכט האָבן מיך אָהער אַרויפֿגעטריבן,
אַרויפֿגעשלעפט. דאָך בין איך אים ווידערגעשטאַנען און דער קעניג
האָט מיך נאָך נישט אָנגערירט. איך האָב אים פֿון מזין ליבע צו
דיר גערעדט און האָב צו גאָט גערופֿן און צו דיר. און דו ביסט
געקומען אין מזין גרעסטער נויט. אוריה! גלייב מיר, איך זאָג
דעם אמת דיר. אוריה, וואָס שטייטו אַזוי? אוריה, קוק מיך אָן!
אוריה, ראַטעווע מיך און דורך!

אוריה — דער קעניג וויל דורך! דעם קעניגס ווילן וועט געשען!
בת־שבע — שרייט־אויף. אוריה!! — אוריה, דאָס איז נישט
דיין ערנסט. קום צו דיר, וואָך־אויף! דו ביסט שטאַרק און קרעפֿ־
טיק. דו מוסט דיר און מיר העלפֿן.

אוריה — קעגן דעם קעניג?

בת־שבע — טויט דעם קעניג!

אוריה — בת־שבע!

בת־שבע — דו האָסט דיין שווערד ביי דיר, באַשטראַף אים.

אוריה — דעם קעניג?

בת־שבע — דעם פֿאַרברעכער! דעם פֿאַרגוואַלטיקער פֿון דיין
פֿרוי! דעם באַשמוצער פֿון דיין נאַמען! דעם זינדיקן קעגן גאָט!

אך, ווי אזוי האסטו דאָ אים פֿרֿיער נישט באַשטראַפֿט ? ווי האַסטו
גאַר געקענט פֿאַלן פֿאַר אים אויף די קני ?

אורֿיה — ער איז מנן קעניג !

בת־שבע — אורֿיה ! ווי קאַנסטו אזוי ריידן ? ביסטו נישט מנן
מאַן גענוג ? דער קעניג וויל מנן ליבע פֿון דיר אַוועקנעמען —
אַרט דיר מנן ליבע נישט ? ליבסטו מיך נישט מער ? אורֿיה, זאַג,
האַב איך דיין ליבע גאַר פֿאַרלוירן ?

אורֿיה — איך האָב דיר ליב, בת־שבע !

בת־שבע — דו ליבסט מיך און — — — לאַזסט דעם קעניג אָן
קאַמף מיך אָפֿ ? !

אורֿיה — איך קעמף נישט מיט מנן קעניג.

בת־שבע — האַסט מורא פֿאַר זיין קראַפֿט ? פֿילסטו זיך שוואַך ?
אורֿיה — מנן האַנט וועט זיך קיין מאָל נישט אויפֿהייבן קעגן
מנן קעניג.

בת־שבע — אורֿיה ! אורֿיה ! הער ! איך האָב דיין תּאוּוה־קעניג
דאָ אין גאַט דערמאַנט. זיין אייגענע תּפֿילה, וועלכע ער האָט גע־
זונגען, ווען ער איז געראַטעוועט געוואָרן פֿון שאולס האַנט, האָב
איך דאָ צו גאַט געשיקט, דאָך האָט ער פֿון זיין תּאוּוה נישט אָפֿ־
געלאָזן און אָפֿן מורד געווען אין גאַט און גאַטס געבאַטן. אורֿיה !
אורֿיה ! דער קעניג האָט זיך פֿאַר גאַט נישט דערשראַקן אין זיין
זינדיקער תּאוּוה, און דיר קאַן דיין ערלעכע ליבע נישט אויפֿהייבן
קעגן דעם קעניג ?

אורֿיה — איך קאַן נישט, בת־שבע !

בת־שבע — אין נאַמען פֿון אונדזער גרויסער ליבע, אורֿיה !

אורֿיה — איך קאַן נישט, בת־שבע !

בת־שבע — קאַנסטו נישט דעם פֿאַרברעכער קעגן דיר און דיין
ווייב באַשטראַפֿן, באַשטראַפֿן דאָן דעם פֿאַרברעכער קעגן גאַט !

אורֿיה — שטייט ווי פֿאַרגליווערט.

בת־שבע — אין נאַמען פֿון גאַט, אורֿיה ! נתן האָט דיר דערפֿאַר

אָהער געשיקט, דו זאָלסט דעם גאַט-לעסטערער און אישה-אישעניק
דאָ באַשטראַפֿן.

אוריה — שוויגט.

בת-שבע — האָסטו מורא אַזוי פֿאַרן טויט? אוריה, איך שטאַרב
מיט דיר צוזאַמען. איך וויל בעסער שטאַרבן איידער מײַן שאַנדע
איבערלעבן. נעם דײַן שווערד און דערשטעך מיך! ווי זיס וועט זײַן
דער טויט מיר פֿון דײַן האַנט! ווילסטו שטאַרבן מיט מיר צוזאַ-
מען? דער טויט וועט מיר אַ טאַנץ זײַן! וואָס שטייטו אַזוי? וואָס
ביסטו פֿאַרגליווערט געוואָרן? אוריה, איך וויל שטאַרבן מיט דיר
צוזאַמען!

אוריה — מײַן קעניג דאַרף מיך האָבן!

בת-שבע — ווי?! אוריה! אוריה! רייך נישט מער אַזוי! וועסט
אַ מאָרד באַגיין אין מיר! וועסט מײַן נשמה אין מיר טויטן! וועסט
מײַן ליבע אין מיר טויטן! האָט דער קעניג דײַן ווילן אַזוי אַוועק-
גערויבט? ביסטו אַזוי אין גאַנצן קנעכט? אוריה, דו ביסט געווען
מײַן שטאַלץ — עס האָט אַלץ אין מיר געשרייען פֿאַר שטאַלץ, וואָס
איך ליב דיך און ווער פֿון דיר געליבט — און דאָס זאָל אין מיר
איצט פֿאַרטליקט ווערן? איך וועל אַ וואַרעם ווערן, אוריה! איך
וועל מיך אַליין פֿאַראַכטן, אוריה! אוריה, מײַן נשמה פֿלאַטערט-
אויף צו דיר! העלף דיר און מיר! העלף דיר און מיר אין דאָפּלט
גרויסע נויטן! דו שוויגסט, אוריה, דו —

דינער — קומט-אַרויף מיט אַ שריפֿט אין דער האַנט און גיט
עס איבער אוריה. דער קעניג שיקט דיך דערמיט צו יואָבן אין
דער מלחמה און זאָגט דיר אָן, דו זאָלסט גלײַך אַהיין אַוועק. גייט-
אַפֿ.

אוריה — נעמט די שריפֿט, באַהאַלט זי אין זײַנע קליידער און
מאַכט אַ באַוועגונג אַוועקצוגיין. מיט אַ טרערן-ציטער אין קול,
לעב אין פֿרידן, בת-שבע!

בת-שבע — דו גייסט?! דו גייסט-אַוועק און לאַזט מיך אַליין
איבער אין די הענט פֿון דעם פֿאַרגוואַלטיקער?! אַזוי ליבסטו מיך?!

אוריה — איך קאָן נישט אַנדערש, בת־שבע!
 בת־שבע — דו קאָנסט נישט אַנדערש?!

אוריה — איך קאָן איין טויט נאָר שטאַרבן — פֿאַר מײַן קעניג.
 בת־שבע — בין איך פֿאַר דיר גאָר נישט? איז דער קעניג דיר
 פֿיל טייערער פֿאַר מיר? ווייסטו, ווהיין דער קעניג שיקט דיך?
 אוריה — צו יואָב, וועלכער באַלאַגערט איצט די שטאָט רבה.
 בת־שבע — ווייסטו, פֿאַר וואָס ער שיקט דיך אַהיין?
 אוריה — איך דאַרף, איך וויל עס אויך נישט וויסן.
 בת־שבע — ער שיקט דיך צום טויט! ער וויל דיך אַפּראַמען
 פֿון זײַן וועג! ער וויל דיך צעטרעטן ווי אַ וואַרעם! זעסטו עס
 נישט אײַן? באַגרייפֿסטו עס אַליין נישט?

אוריה — איך גיי אין דעם קעניגס שליחות, פֿאַרשטעל דעם וועג
 מיר נישט.

בת־שבע — ראַנגלט זיך מיט אים. אוריה! אוריה! וועסט נישט
 גיין! וועסט מיך אַליין נישט לאָזן! כאַפּט בײַ אים אַרויס די שריפֿט.
 אוריה — ווי דערוועגסטו דיך! די שריפֿט גיב מיר צוריק!

בת־שבע — אַנטלויפֿט פֿון אים הינטער דעם געלעגער, ברעכט־
 אויף דעם קעניגס זיגל און אַטעמלאַז, לויפֿנדיק פֿון אים, לייענט
 זי די שריפֿט. «שטעלט אוריהן דאַרטן, וווּ די שלאַכט איז צום
 שטאַרקסטן, און טרעט־אַפּ פֿון הינטער אים, און ער וועט געשלאָגן
 ווערן און שטאַרבן». אוריה!

אוריה — שטייט בלייבן און שוידערנדיק, שווער אַטעמענדיק.
 בת־שבע — דו האָסט געהערט? אוריה, דו גייסט צו דײַן טויט!
 איז עס נישט גלייכער פֿיל צו שטאַרבן דאָ מיט מיר צוזאַמען?
 אַטעם־אויף, אוריה, אַטעם מוט דיר אַײַן! דונער־אויף! ווער מײַן
 העלד ווידער!

אוריה — דונערט־אויף. גיב מיר די שריפֿט צוריק!

בת־שבע — ווי? קעגן מיר? קעגן מיר ווענדט זיך דײַן פעס?
 אַ! צערייסט די שריפֿט.
 אוריה — בת־שבע!!

בת-שבע — שמיניסט אים די שטיקער אין געזיכט. איצט גיי!
 איצט טו דעם קעניגס שליחות.
 אוריה — צונויפקלייבנדיק די שטיקער. איך קאָן זי אויך אויף
 אויסנווייניק. איך גיי שטאַרבן אין דער מלחמה פֿאַר מנין קעניג
 און טייער וועלן מיר די עמונים מנין טויט באַצאלן! גייט־אַראָפּ.
 בת-שבע — אוריה! ער גייט! ער גייט! ער גייט־אַוועק! אין העכסטער
 אויפֿרעגונג. איך שפּיל אויף דיר! איך שיק דיר נאָך מנין גיפֿטיקע
 פֿאַראַכטונג! איך האָס דיר! דו, טויטער וואָרעם! פֿוי, וועמען איך
 האָב געליבט! אַרויס, אַרויס פֿון מנין האַרצן, פֿון מנין נשמה!
 אַרויס! אַרויס! איך וועל דאָס האַרץ מיר אַרויסרײַסן, וווּ די ליבע
 האָט אין מיר גענעסט. איך וועל מיר אַוועקבײַסן די ליפּן, וועלכע
 האָב אים געקושט! אַה־ה־ה, און דוד האָט זיך מיט אים פֿאַרגלייכן
 געוואָלט און האָט דעם פֿאַרגלייך בײַ מיר נישט אויסגעהאַלטן!
 האַה־ה־האָ... איך לאַך איבער מיר, איך לאַך מיך אויס! איך
 האָב אַ קנעכט געליבט, האַה־ה־האָ... איצט מוז איך צום קעניג!
 ער מוז מיך אַפּרייניקן פֿון מנין טומאה! ער מוז מיך הייליקן!
 אַה־ה־ה איך האָב אַ קנעכט געליבט. אַצינד וועל איך אַ קעניג
 ליבן! ווענדט זיך צו די טרעפּ.
 דוד — באַגענט זי טריומפֿירנדיק מיט אַפֿענט אַרעמס.

פֿאַרהאַנג

מאַרק אַרנשטיין

ווען דער טייוול לאַנט

שפּאַם אין איין אַקט

פּערזאָנען

ער — אַ דראַמאַטורג.

זי — זיין ווייב.

סיגעשעט אין זיין אַרבעט־צימער

ער — קומט פֿון אַ צווייטן צימער, גייט צום טעלעפֿאָן, וואָס קלינגט.
העלאָ! יאָ. ווער רעדט? פֿריער מוז איך וויסן ווער ס'רעדט...
הם... אלזאָ? אין וואָס האַנדלט זיך עס? אַ לענגערע פּויע. קענ־
טיק, ער הערט עפעס שרעקלעכס. מאַדאַם! איך מוז אינך איבער־
רזיסן... גיין, רעדט נישט מער! איר זאָגט מיר באלד איבער נאָמען
אַדער איך הענג־אויף דאָס טעלעפֿאָן־טרייבל. איר קענט נישט?
נאָ, הערט זשע מנין ענטפֿער: איך האָב אין מנין לעבן באַקומען
גענוג אַנאַנימע בריוו; אָבער יעדעס מאָל האָב איך זיי, נישט
לייענענדיק, אַרבייטענדיק אין פֿייער. מיך וואָלט זייער געפֿרייט,
ווען איך קען איצט אויך אינך אַרבייטענדיק אין פֿייער צוזאַמען מיט
איבער אויסגעטראַכטן, אומפֿאַרשעמטן אַנאַנים... נאָר ליידער קען
איך עס נישט. לאַזט מיך אויסריידן, מאַדאַם... דאָס איינציקע,
וואָס איך קאָן איצט טאָן, איז — פֿאַרויכערן אינך, אַז איבער רכילות
האַט גאָר נישט דערגרייכט... איך האָב ליב מנין פֿרוי ווי פֿריער
און איך גלייב איר ווי פֿריער! אַדיע! ער הענגט־אויף דאָס טעלע־

פֿאַן-טרייבל, בלייבט שטיין ביים טעלעפֿאָן זייער אויפֿגערעגט, אָבער
ער באַהערשט זיך באַלד. מיט גרויס אָנשטרענגונג גייט ער צו
דער טיר, עפֿנט זי און פֿרעגט אַהין אַרײַן: וואָס טוסטו איצט, מערי?
דו גייסט-אָוועק?

זי — קומט אָנגעטאָן צום שפּאַציר, זייער עלעגאַנט; דעם אייבער-
מאַנטל האַלט זי נאָך אין האַנט. יאָ, מײַן ליבער, איך גיי... כ'האַב
צוגעזאָגט צו זײַן הײַנט בײַ אַדעלאַן.

ער — ווען? ס'הייסט, אין וועלכער שעה דאַרפֿסטו דאַרט זײַן?

זי — פֿיר אַ זייגער. פֿאַר וואָס פֿרעגסטו דען?

ער — גלאַט אַזוי... פֿיר? דאַכט זיך, נישט זייער קיין פּאַסיקע
צײַט...

זי — פֿאַר וואָס?

ער — ווייל... פֿינף אַ זייגער קומט דאָך איר מאַן אויף מיטאַג.
זי — וועלן מיר טאַקע עסן אַלע דריי צוזאַמען. זי נעמט אָנטאָן
דעם אייבער-מאַנטל.

ער — וועסטו, הייסט עס, נישט זײַן אין דער היים צו מיטאַג אויך?

זי — גיין. פֿאַר וואָס העלפֿסטו מיר נישט זיך אָנטאָן?

ער — אָנטשולדיק, העלפֿט איר.

זי — ביסט עפעס, דאַכט זיך, צעטראַגן?

ער — דו האַסט ווידער באַנוצט דעם פּאַרפֿיום, וואָס איך האָב
אַזוי פֿיניט...

זי — אַ? יאָ... איך וויל שוין אַ מאָל אויסניצן דאָס פֿלעשל ביון
סוף, און פֿטור ווערן פֿון דעם פּאַרפֿיום, וואָס דו האַסט אַזוי פֿיניט.
ער — בעסער אַרויסגיין!

זי — וואָס רעדסטו? פּאַרפֿיום אַרויסגיין?! דאָס איז שוין צו-

פֿאַרשווענדערניש! און נאָך אַלץ זאָגט מען, אַז די פֿרוי איז די
פֿאַרשווענדערניש, נישט דער מאַן... אַ פֿרוי וועט קיין מאָל נישט
אינפֿאַלן אויסצוגיין פּאַרפֿיום... זי נעמט אָנטאָן די הענטשקעס.

ער — האַסט זיך הײַנט אויסגעפּוצט...

זי — דאָס ווונדערט דיך אויך?

ער — ווייל דו גייסט דאך נאָר צו אַזאַ אינטימער פֿריינדליך ווי אַדעלאַ... .

זי — מעג איך, מיינסטו, אַריבערלויפֿן צו איר איבער דער גאַנצער שטאָט אין שטעקשיך?

ער — וואָרפֿט אומוילנדיק אַ בליק אויף אירע פֿיס. באַמערקט. איך האָב נאָר נישט געוואָס, אַז דו האָסט געקויפֿט נעע שיד... . זי — נעע שיד און נעע זינדענע זאַקן... . ווי געפֿעלן זיי דיר? ווייזט עס קאָקעטיש. דאָס איז נאָך נישט אַלין. איך האָב נאָך אַנ-דערע שיינע זאַכן היינט אַנגעקויפֿט, אָבער מער קען איך דיר איצט נישט ווייזן... . אַן אַנדערש מאָל! אַדיע, מײַן ליבער. גיט אירע ליפֿן צום קושן.

ער — וואָרט. דו גייסט נאָך נישט... .

זי — פֿאַר וואָס?

ער — אויב דו ביסט פֿאַרבעטן צום מיטאָג, האָסטו נאָך צייט אַ גאַנצע שעה.

זי — האָב איך דאָך דיר געזאָגט, אַז איך האָב צוגעזאָגט צו זיין פֿיר אַ זייגער.

ער — וועסטו זיין פֿינף אַ זייגער.

זי — פֿאַר וואָס?!

ער — ווייל... . איך דאַרף דיר איצט נייטיק האָבן.

זי — נייטיק? צו וואָס!

ער — איך וויל זיך מיט דיר באַראַטן. איך וויל וויסן דעין מיינונג וועגן מײַן נעער דראַמע.

זי — ווידער וועגן דעין דראַמע „ווען גאָט וויינט“?

ער — ניין. עס האַנדלט זיך וועגן אַ ניי ווערק, וואָס איך וועל אַפֿשר אַנרופֿן „ווען דער טיטוול לאַכט!“... .

זי — אַ, אַ שיינער נאָמען! ער געפֿעלט מיר בעסער פֿון נאָמען: „ווען גאָט וויינט“... .

ער — ווייל דו ביסט אַ פֿרוי... .

זי — אַ דאַנק... .

ער — דאַרפסט זיך נישט באַליידיקן. איך וויל עס טאַקע באַוויזן
אין מיין דראַמע, אָז די פֿרוי...
זי — פֿאַרשטעלט אים דאָס מויל מיט דער האַנט. שפּעטער. כ'האַב
נישט קיין צייט איצט צו הערן. ווייזט אויפֿן זייגער. פֿינף מינוט
צו פֿיר!

ער — כ'האַב דאָך דיר געזאָגט. איך וויל נישט, אָז דו זאָלסט
איצט גיין...

זי — אַבער...

ער — דו ווייסט, ווי איך האָב ליב דיר צו דערציילן מיין יעדע
נייע טעמע.

זי — שנעל. איך האָב זיי אויך זייער ליב צו הערן... אַבער —
נישט איצט...

ער — ווען דו לויבסט מיין נייעם געדאַנק, גיט עס מיר צו גלויבן
און באַגרייפֿן. מיין פֿעדער באַקומט פֿליגל...

זי — נו, זאָג איך דיר! שוין דער נאָמען אליין "ווען דער טיטול
לאַכט" געפֿעלט מיר זייער! זעץ זיך אַוועק און שרײַב! ווען איך
וועל צוריקקומען ביי נאַכט, וועסטו מיר איבערלייענען.

ער — ערשט ביי נאַכט וועסטו צוריקקומען?!

זי — איך מיינ אַזוי — אַ זייגער אַכט, נין... אויף ווידערזען;
גיט שנעל.

ער — מערי! בלייב.

זי — איך הייב שוין באמת אָן מיינען, אָז מיט דיר איז עפעס
געשען... ביסט אַזוי אויפֿגערגט... גאַט מייןער: אַפֿשר ביסטו
קראַנק?! לויפֿט צו, כאַפט זיך קאַפּ אין אירע הענט. ניין, קיין היץ
האַסטו נישט... וואָס זשע דען? גלאַט אַ קאַפּריז? ווייסטו דאָך,
אָז דאָס האָב איך פֿינט... דען ווילן איז ביי מיר אַלע מאָל הייך
ליק! אַבער דען קאַפּריז, ווייסטו, גיב איך קיין מאָל נישט נאָך...
ער — דאָס, וואָס עס טויג דיר, רופֿסטו אָן "ווילן", און וואָס עס
טויג דיר נישט, גיסטו אַ נאָמען "קאַפּריז", און מאַכסט זיך פֿריי
דערפֿון... אַלזא, מיין ווילן איז: דו זאָלסט איצט בלייבן מיט מיר!

זי — דו באַפֿעלסט מיר?
 ער — ניין... ווען איך וואַלט דיר באַפֿוילן, וואַלטסטו עס דאָך
 אַנגערופֿן „קאַפּריז“... איך — בעט דיך...
 זי — בעט איך דיך, דו זאָלסט מיך נישט בעטן... איך מוז גיין.
 ער — מוזסטו?!
 זי — איך מוז, ווייל — איך האָב צוגעזאָגט.
 ער — וועסטו אַפּרופֿן דורכן טעלעפֿאָן און זאָגן, אָ דו וועסט
 פֿאַרשפּעטיקן.
 זי — ווייסט דאָך, אָ אַדעלאַ האָט נישט קיין טעלעפֿאָן.
 ער — זי האָט נישט קיין טעלעפֿאָן!... אַהא, איצט פֿאַרשטיי
 איך!...
 זי — וואָס פֿאַרשטייסטו?
 ער — מײַן דראַמע הייבט מיר אָן צו ווערן קלאָר...
 זי — געלויבט איז גאָט...
 ער — און דער טיטוול לאַכט...
 זי — לאַכט.
 ער — און דו לאַכסט...
 זי — ווייל דו ביסט לעכערלעך...
 ער — באַליידיקט. לעכערלעך? דאָס האָסטו קיין מאָל נישט גע-
 זאָגט!
 זי — פֿאַרלירט זיך. אַנטשולדיק, כ׳האָב זיך אַרויסגעכאַפט.
 ער — דו האָסט זיך אַרויסגעגעבן!
 זי — גאָט מײַנער! ס׳איז דאָך הײַנט פֿון דיר נישט אויסצוהאַלטן!
 אַזעלכן האָב איך דיך נאָך קיין מאָל נישט געזען... און דאָס אַלץ
 צוליב אַזאַ קלייניקייט? נו, גוט! ווילסט, וועל איך בלייבן... טוט
 זיך אויס.
 ער — דערפֿרייט. דו בלייבסט?
 זי — אַבער נישט אויף לאַנג... אין גאַנצן נאַכגעבן וועל איך דיר
 דאָך נישט... אַלע זאָגן אַזוי אויך, אָ איך גיב דיר צו-פֿיל נאָך.

ער — ניין, נישט אויף לאַנג. שפעטער קענסטו גיין, ווהיין דו ווילסט; אבי נישט איצט. איצט ביסטו מבין.

זי — איך בין דאָך אַלע מאָל דיין...

ער — יאָ, אָבער איצט ביסטו עס מער ווי אַלע מאָל... איך פֿיל זיך איצט אַזוי גליקלעך, ווי איך האָב זיך נאָך קיין מאָל בין איצט נישט געפֿילט... דער טעלעפֿאָן קלינגט.

זי — שפּרינגט־אויף. דאָס איז געוויס צו מיר.

ער — פֿאַרשטעלט זי, ווי אומווילנדיק, דעם וועג צום טעלעפֿאָן, קוקט איר אין די אויגן. דו האָסט דען געוואָרט אויף אַ טעלעפֿאָן?

זי — יאָ.

ער — געוואָרט און געוואָלט אַנטלויפֿן?...

זי — דאָס מוז געוויס זיין אַדעלאַ. זי קען זיך שוין אויף מיר נישט דערוואָרטן...

ער — האָסטו דאָך געזאָגט, אַז אַדעלאַ האָט נישט קיין טעלעפֿאָן... זי — עפעס טשעפעסטו זיך היינט צו יעדן וואָרט... זי כאַפט דאָס טעלעפֿאָן־טרייבל. העלאַ; יאָ, וועמען? אַנטויעט. דאָס איז גאַר צו דיר. אַ פֿרוי...
ער — נעמט דאָס טרייבל. פֿרעגט: האַלאַ! ווער רעדט? הערט אַ וויילע און — וואַרפֿט באַלד צוריק מיט כעס דאָס טרייבל אויפֿן אַפּאַראַט, אַפּטערטנדיק אַן אויפֿגערעגטער.

זי — פֿאַרווונדערט. פֿאַר וואָס האָסטו איר גאַר נישט געענטפֿערט?

ער — דאָס קען איך דיר נישט זאָגן.

זי — ווער איז דאָס געווען?

ער — דאָס קען איך דיר אויך נישט זאָגן...

זי — אַ פֿרוי...

ער — ביסטו אייפֿערזיכטיק?

זי — אַ, ניין; דו ווייסט, אַז אייפֿערזיכטיק בין איך קיין מאָל נישט געווען.

ער — דאָס קען אפשר זיין אַ באַווייז, אַז דו האָסט מיר קיין מאָל

אויף אן אמת נישט געליבט; אייפערזוכט איז א ליבלעכע שוועסטער פֿון ליבע.

זי — ס'הייבט זיך נישט אָן. אייפערזוכט איז דער ליבעס שטיפֿ-מאַמע. ליבע איז צו אַלעם ערשטן ג ל ו י ב ן. קען מען דען ליב האָבן גאָט, ווען מען גלייבט נישט אין אים?

ער — דאָס איז אַ שיינער פאַראַדאָקס! איך וועל אים אויסניצן אין מיין נייער דראַמע, דערלויבסט?

זי — פֿון מינעטוועגן... אַבי לאָז מיך שוין אַ מאָל פֿרײַ...
 ער — קוקט אויף זײַן זיגער. ערשט צען מינוט נאָך פֿיר.
 זי — שוין צען מינוט...
 ער — ...נאָך פֿיר. איך וועל דיך שוין לאַנג נישט פֿאַרהאַלטן, אין אַ פֿאַר ווערטער וועל איך דיר דערציילן דעם געדאַנק פֿון מיין נייער דראַמע.

זי — איך הער דיך מיט דער גאַנצער אויפֿמערקזאַמקייט! זי כאַפֿט אַרויס נערוועז פֿון איר רעדיקול אַ שפּיגעלע און נעמט זיך צופֿודערן.

ער — איך וועל דיר מאַכן אויפֿמערקזאַם, מערי, אַז מיין דראַמע איז איצט פֿיל וויכטיקער פֿון... דײַן שפּיגעלע.

זי — דאָס טרײַבסטו שוין אַ ביסל איבער, מיין ליבער. פֿאַר דער פֿרוי קען גאָר נישט זײַן קיין גרעסערע דראַמע פֿון — איר שפּיגל... אַבער רייד, איך הער. זי באַהאַלט דאָס שפּיגעלע.

ער — פֿאַררויכערט לאַנגזאַם זײַן פֿינקע. ער האָט זי ליב און גלייבט איר.
 זי — פֿײַן...
 ער — ניין. ער וויל איר גלייבן!
 זי — דאָס איז דאָך אַלץ איינס.
 ער — מיט זײַן גאַנצן האַרצן, מיט זײַן גאַנצער נשמה וויל ער איר גלייבן, אַבער — ער קען נישט!
 זי — פֿאַר וואָס קען ער נישט?
 ער — ווי לאַנג ער האָט געקענט, האָט ער געגלייבט און איז

געווען אזוי גליקלעך! דער גלויבן איז געווען זיין לעבן, זיין באַ-
גניסטערונג, זיין — אַלץ...

זי — נו... נו...

ער — אָבער פֿאַר אַ געוויסער צייט איז געשען אזוינס, וואָס האָט
אונטערגעגראָבן די וואַרצלען פֿון זיין גלויבן...

זי — וואָס איז געשען אזוינס?

ער — דאָס, אייגנטלעך, איז אין מיין דראַמע אַ פֿראַגע־צייכן...
ער האָט נישט קיין פֿאַקטן, ס'הייסט, ער פֿילט, אַז די פֿאַקטן זינגען
פֿאַראַנען, אָבער ער קען זיי נישט באַקומען... פֿאַרשטייט? וואָלטן
די פֿאַקטן געווען צו זען, קאָנקרעטע, וואָלט דעמאָלט, איינס און
צוויי, און — די דראַמע איז געענדיקט!

זי — אזוי, הייסט עס, איז ער זי חושד? איינער פֿון טויזנט איי-
פֿערזיכטיקע מענער... דאָס איז דיין נצער, געדאַנק?

ער — ביז איצט איז עס נאָך נישט נני, איך ווייס; דאָס נצע
הייבט זיך ערשט אָן.

זי — הייבט זיך ערשט אָן!... וויל כאַפֿן איר מאַנטל,

ער — אָבער באַלד וועל איך ענדיקן, באַרוק זיך!

זי — נו, נו...

ער — איין מאל באַקומט ער אַן אַנאַנימען בריוו.

זי — אַן אַנאַנימען בריוו?... דאָס איז שוין דאָס נצע?

ער — אפשר בעסער, אַן אַנאַנימען טעלעפֿאָן?

זי — זיכער בעסער. אַ! ווייסטו גאָר וואָס? אַ ראַדיאָ־טעלעפֿאָן
וואָלט געווען נאָך אַריגינעלער! קיינער האָט נאָך ביז איצט נישט
באַנוצט דעם ראַדיאָ פֿאַר אַנאַנימע אינטריגעס!

ער — אמת, און דערפֿאַר טאַקע וואָלט דאָס געווען שוין צו־נני,
שוין באַלד — סענסאַציאָנעל...

זי — נו, בלעבן מיר ביים טעלעפֿאָן, איך שפּאַר זיך נישט מיט
דיר, ווינטער?

ער — עמעצער גיט אים צו וויסן, אַז זיין געליבטע ווייב, וועלכע
ער גלייבט נאָך אַלץ מיטן גאַנצן כּוח פֿון זיין בענקעניש נאָך ליבע

און גליק... זיין געליבטע ווייב האָט הננט, אין דער און דער שעה, אויף דעם און דעם אָרט — אַ ראַנדעווו מיט איר געליבטן! זי — ציטערט־אויף, אָבער באַהערשט זיך באַלד. דאָס... הייבט שוין באמת אָן צו ווערן אינטערעסאַנט!...
 עך — אמת?

זי — אָבער וועלכער פֿאַרשטענדיקער מאַן, דערצו נאָך אַזאַ איי־נער, וואָס האָט ליב זיין ווייב, וועט זיך רעכענען מיט אַנאַנימע אויסוואַרפֿן?

עך — גערעכט! האָט ער טאַקע דעם דאָזיקן אויסוואַרף געענט־פֿערט בנים טעלעפֿאָן: אייער אַנאַנים האָט גאָר נישט דערגרייכט! איך האָב ליב מיין ווייב ווי פֿריער! און גלייב איר ווי פֿריער! און ער האָט אויפֿגעהאַנגען דאָס טעלעפֿאָן־טרייבל.
 זי — זייער פֿיין געטאַן! דערמיט ענדיקט זיך דיין דראַמע? וויל נעמען איר מאַנטל.

עך — דערמיט וואַלט זיך עס געענדיקט, ווען נישט...
 זי — ווען נישט — וואָס?

עך — פֿונקט אין דער זעלביקער צייט, וואָס דער אַנאַנים האָט אַנגעגעבן, אין דער זעלביקער שעה, פֿונקט צו דער מינוט — קלייבט זיך דאָס ווייב אַוועקצוגיין — ווהיין? לאַמיר זאָגן: אויף אַ שפּאַציר?... ניין! צו איר פֿאַמיליע... אָדער גאָר — צו איר פֿריינדין!

זי — צו איר פֿריינדין??

עך — שלאָג מיר איצט נישט איבער! דער מאַמענט איז זייער אָן ערנסטער! אָט דאָ קומט דער פֿלאַנטער! הם... ער גלייבט איר, ווייל... נו, ווייל ער האָט זי ליב! אָבער דאָך... איר האַנדלען אין דער לעצטער צייט... פֿיל קליינע, קלייניקע צייכנס, וועלכע צווינגען אים צו טראַכטן טעג און נעכט, אַז... זי האָט אים מער נישט ליב... אַז ס'קען זיין — זי האָט ליב אַן אַנדערן... איצט — דער דאָזיקער אַנאַנימער בריוו...
 זי — דער אַנאַנימער טעלעפֿאָן מיינסטו?...

עך — יא... דער אַנאַנימער טעלעפֿאָן... און — איר אַרויסגיין פֿון שטוב פֿונקט אין דער צייט, וואָס יענער אויסוואַרף האָט אַנ־געגעבן... צו דער מינוט!
 זי — דאָס איז נישט קיין באַווייזן! דאָס קען דאָך זיין נישט מער ווי אַ צופֿאַל...

עך — יא!... ביסט זייער גערעכט! ס'קען זיין... דערפֿאַר בעט ער, זי זאל איצט נישט גיין... זאל זי אים נישט איבערלאָזן מיט דעם שרעקלעכן געדאַנק, אַז אפֿשר... דאָך... אַז...
 זי — האָסטו דאָך אַליין אין דיין לעצטער דראַמע געזאַגט אַט די ווערטער: ווען די וואָס האָבן זיך ליב הערן זיך אויף צו גלייבן, דעמאָלט וויינט גאָט אַליין!

עך — אָבער ווען דער, וואָס האָט ליב און גלייבט, ווערט אָפּגע־נאַרט, דעמאָלט לאַכט דער טיטוול!
 זי — זאל בעסער דער טיטוול לאַכן אידער גאָט זאל וויינען!
 עך — דו מיינסט? בעסער גלייבן די שולדיקע אידער נישט גלייבן די אומשולדיקע?

זי — דאָס טאַקע מיין איד!

עך — ווען זיין האַרץ ווערט אָבער דאָך צעריסן פֿון שרעקלעכן צווייפֿל? ווען ער וויל גלייבן, נאָר ער קען נישט לענגער... ווי דאַרף זי דעמאָלט האַנדלען, לויט דיין מיינונג?

זי — זי? זי דאַרף אים אַרומנעמען אַט אַזוי... ווייזן אים אירע אויגן פֿול מיט ליבע — און פֿרעגן: — קען איד דיר זיין אומטריי? קען איד דין פֿאַרטוישן?!... דו, ליבער, טייערער — נאַרעלע... נו, נאָך טיפֿער קוק־אַרײַן אין מיין האַרץ דורך מינע אויגן — זעסטו דאָרט עפעס אַנדערש אויסער ליבע אָן אַ ברעג?... אַט, אַזוי דאַרף זי האַנדלען! און ער דאַרף זי לאָזן גיין, ווהיין זי וויל! נעמט זיך אַנטאָן.

עך — ניין! זי טאָר נישט גיין אין אַזאַ מאַמענט!

זי — איד בין איבערגעצניגט פֿאַרקערט: זי טאָר נישט בלייבן! זי מוז אים לערנען איר גלייבן, גלייבן פֿאַר יעדן פֿרייז!

ערך — זאל זי אים לערנען אויף אן אנדער וועג. אין אן אג' דער צייט; הננט בעט ער זיך ביי איר — בלנב! פאר יעדן פרייז — בלנב!

די — ניין! ניין! זי דארף עס נישט טאן! זי טאר נישט בלנבן!
 ערך — ... און ווען זיין בעטן העלפט נישט, רוקט ער ארויס דעם שופלאך פון זיין שרייבטיש, באקומט א רעוואלווער... טוט עס און זאגט איר אנטשלאסן: איצט בין איך זיכער, אז דו גייסט זען דיין געליבטן!... אבער דאס וועט נישט געשען! די טיר איז פארשלאסן... און אויב דו וועסט מאכן א גוואלד, איז — אט, זעסט — דא איז פארענען איין קויל פאר דיר און — די צווייטע פאר מיר...

די — דו ביסט פון זינען אראפ?! אויף טויט דערשראקן לויפט זי צו צו דער טיר און נעמט קלאפן אין איר, שריינדיק היסטעריש: עפן די טיר! עפן! עפן! קוק נישט אזוי אויף מיר! איך האב גאר נישט געטאן... כ'האב נישט קיין געליבטן! גלייב מיר... דו מוזסט מיר גלייבן!... לייג'אוועק דעם רעוואלווער! איך בין אומשולדיק! איך שווער דיר! איך שווער דיר... זי פאלט אויף די קני וויינענדיק.

ערך — מערי, וואס איז מיט דיר? פאר וואס האסטו זיך אזוי דערשראקן?

די — דער רעוואלווער! דער רעוואלווער!

ערך — דער רעוואלווער איז נישט אנגעלאדן. נא, זע!... זיט דאס צינגל אייניקע מאל; ביי יעדן מאל צאפלט זי אויף. צום סוף בארוקט זי זיך א ביסל.

די — פאר וואס האסטו פארשלאסן די טיר?

ערך — די טיר איז נישט פארשלאסן... זעסט? עפנט זי ברייט. דו קענסט גיין!

די — קוקט אויף אים א ווילע, וויל עפעס זאגן: אבער...

עך — שווינג... רייד נישט... קיין איין וואָרט... איך —
 גלייב דיר דאָך...
 זי — דו מוזסט מיר גלייבן! דו מוזסט! לויפֿט־אַרויס פֿאַרקלאַפֿן-
 דיק די טיר.
 עך — און איצט, ווער קען מיר זאָגן, צי וויינט גאָט אַדער דער
 טשווול לאַכט?...

פאַרהאַנג

יונה ראזענפעלד

מיטאר ניט חתונה האבן

א ביכל דראמאטיש און א ביכל קאמיש

פערזאנען

יחיאל

שרה, זיין פרוי.

גנעסיע, זיין מוטער.

זייערע טעכטער. { בעטי
ראזע

אבראשא, בעטיס חתן.

א באלעבאטישע שטוב, נאָר סיפילט זיך און ס'זעט זיך שטארק אָן
אָן ערב חתונה-אומאַרדענונג. ווען דער פאָרהאַנג הייבט זיך אויף,
זיצט יחיאל בנים טיש מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן אַרבל, נאָר וואָס אָפּגע-
דאַונט. דער טלית זינער ליגט נאָך גיט צונויפגעלייגט אויפן טיש.
ער האַלט אַ בליפּפעדער אין האַנט און אַ פּערטל פּאַפּיר אויפן טיש
און הערט זיך אַינן, וואָס שרה, זיין ווייב, וועלכע זיצט אַנטקעגן אים,
דיקטירט אים. שרה איז אַנגעטאָן ווי צום אַוועקגיין. צווישן ביידן
שטייט די אַלטע גנעסיע, אויך אַנגעטאָן ווי צום אַוועקגיין, מיט אַ
קאַשיק אין האַנט, קלעבט זיך, קענטיק, מיט דער שוור צו גיין
אין מאַרק אַרײַן.

שרה — אַנדערטהאַלבן זעקלעך מעל.

יחיאל — אַנדערטהאַלבן זעקלעך מעל? וואָס טויג דיר אַנדערט-
האַלבן זעקלעך מעל?

שרה — וואָס שאַדט עס? אָז ס'וועט בלייבן, מיינסטו, וועט מען עס אַרויסוואַרפֿן? פֿאַרגעס ניט, יחיאל, אַז מיר פֿאַרמאָגן אין גאַנצן אונדזער פֿאַרמעגן צוויי שטיקלעך קינדער. מיר גייען איצט חתונה מאַכן, אין אַ גוטער, אַ מזליקער שעה, דאָס ערשטע קינד.

גנעסיע — אַזאַ עלטער אויף מיר ווי זי איז גערעכט. יחיאל — שרייבט. אַנדערטהאַלבן זעקלעך מעל. נו?

שרה — פֿינף און צוואַנציק עופֿות.

יחיאל — שפּרינגט-אויף. פֿינף און צוואַנציק עופֿות? בני די געדאַנקען ביסטו? וואָס היסט פֿינף און צוואַנציק עופֿות? היינט, וויפֿל שאַף און וויפֿל רינדער? וויפֿל לעמער? וויפֿל אַקסן, וויפֿל שעפּסן? עפעס וויל זי די גאַנצע שטאַט אָנהאַדעווען? און אפשר ווילסטו גאָר אַ מאַלצינט פֿאַר די שטאַטישע אַרעמע לייט פּראַווען? אפשר? זאָג, אפשר ביסטו אַזוי ריך און איך ווייס גאָר נישט דערפֿון, הגם די קאַסע איז בני מיר. זעצט זיך. צען עופֿות איבערן קאַפּ.

שרה — מיט אַ צעבראַכן קול: יחיאל לעבן, פֿאַרגעס ניט, אַז מיר פֿאַרמאָגן אונדזער גאַנץ פֿאַרמעגן צוויי שטיקלעך קינדער. אַט מאַכסטו חתונה אין קינד, בלייבט דיר איבער, מישטיינס געזאָגט, איין שטיקל מיידל. דערנאָך מאַכסטו אי"ה חתונה די צווייטע, זי זאָל געזונט און שטאַרק זיין, און מיר בלייבן ווי די שטיינער, באַהיט זאָל מען ווערן. איז פֿאַר וועמען זשע, באַרעכן, וועט עס גיין די גאַנצע האַרעוואַניע דינע?

גנעסיע — אַזאַ יאָר אויף מיר ווי זי איז גערעכט.

יחיאל — פֿופֿצן עופֿות, אַ סוף!

שרה — מיזאַל גאָר ניט געבוירן ווערן. שונאי ציין... ער דינגט זיך מיט מיר אַזוי ווי... נו, זאָגט איר, שוויגער, וועמען וועל איך פֿריער באַטיילן מיט די פֿופֿצן עופֿות. מ'קען דאָך ניט איינעם יאָ געבן עוף און אַ צווייטן ניט; מען מוז דאָך אַלעמען געבן. און וואָס איז ווייניקער פֿון אַ פֿערטל עוף אויף אַ מענטש?

גנעסיע — אַזאַ יאָר אויף מיר ווי זי איז גערעכט.

יחיאאל — צוואנציק, אן ענדע. לאז מיך אָפּ. איך האָב קיין צייט
 ניט דאָ צו קאָניוטשען¹ מיט דיר. קוקט אויפֿן זייגער. איך וועל
 אלע זאכן האָבן... אָ? און וואָס זאָגסטו ניט צו זיי, וואָס זיי זענען
 נאָך ניטאָ? האָלב נין אַ זייגער און זענען נאָך ניטאָ. פֿאַר אַ
 חתונה גייט מען עס אוועק אויף אַ חתונה ביז האָלבן טאָג אַרײַן.
 גנעסיע — אזא מזל זאל איך האָבן ווי ער איז גערעכט.
 יחיאאל — בקיצור. איך זע, אַז דו וועסט מיך הנגט ניט אָפּלאָזן.
 זאָג מיר בקיצור וויפֿל געלט באַדאַרפֿסטו?
 שרה — איך באַדאַרף האָבן...

יחיאאל — דאַרפֿן מיר זיך דינגען אויף יעדער זאך באַזונדער, דו
 זאלסט מיר זאָגן, אַז מ'באַדאַרף דאָס און דאָס אַזוי פֿיל און איך
 זאל דיר זאָגן, אַזוי פֿיל, און זי וועט דאָ שטיין און דיר צובאַמ-
 קען... אַ מער...

גנעסיע — אזא עלטער זאל איך שוין האָבן, ווי ער איז גערעכט.
 שרה — אַט דאָס זעסטו וואָלט איך ניט געוואָלט. דו וועסט מיינען,
 אַז דיין ווייב שטעלט דיך בדלות. אַ מער וואָלט איך דיר אויס-
 גערע...

יחיאאל — אָבער, דו הערסט דאָך אַז איך האָב קיין צייט ניט.
 שרה — און איך, מיינסטו, האָב צייט? אַכט טעג אין גאַנצן גע-
 בליבן צו דער חתונה.

יחיאאל — נו, יאָ, טאַקע, אַלץ איינס, דו האָסט קיין צייט ניט.
 דו באַדאַרפֿסט אויסגעבן דאָס געלט און איך באַדאַרף גיין דאָס
 געלט פֿאַרדינען. גיט זיך אַ הייב־אויף. מאַמע, זי אַזוי גוט און גיב
 מיר אַ לייג־צונויף דעם טלית.

שרה — און אַ טלית, ווייסטו, דאַרף מען אים קויפֿן?
 יחיאאל — אַ שיינעם דאַנק דיר, וואָס דו האָסט עס מיר געזאָגט...
 אַרוואַ, זעסטו און איך האָב עס גאַר נישט געוואָסט... אַזוי, מ'באַ-
 דאַרף אים קויפֿן אַ טלית?

¹ אַינבעטן זיך, צו די פֿיס פֿאַלן.

שרה — אַז אַד-און-ווי צו מײַנע שונאים. מײַמאַכט חתונה...
 יחיאַל — שׂרה, מײַן ווייב, איך האָב קיין צײַט ניט!
 שׂרה — עפּעס אַ שוטה, אַ דוראַק אַ יונגער מאַן האָט זיך פֿאַר-
 ליבט אינעם מײַדל... איז ניט גענוג, וואָס ער נעמט ניט קיין
 גראַשן נדן...
 יחיאַל — פֿאַרגײַסטו מיר ניט, אַ?

שרה — וואָס וואַלטסטו געטאַן, ווען דו באַדאַרפֿסט געבן אַ פֿופֿצן
 הונדערט דאָלאַר נדן דײַן טאַכטער, האָסטו דען אַנדערש גערעכנט?
 האָסטו דאָך גאַר אַנדערש ניט געדענקט. און נאָך אַזאַ יונגער מאַן!
 ווען דו גיסט צוויי טויזנט און דריי טויזנט, וואַלטסטו געקראָגן אַזאַ
 פֿײַנעם, אַזאַ לײַטישן, פֿון אַזאַ פֿײַנער און פֿון אַזאַ לײַטישער
 משפּחה?

יחיאַל — איז דאָס מײַן גליק... אַבער, שׂרה, אום גאַטעס ווילן...
 שׂרה — לאַז זיך דיר מאַלן, אַז דו באַדאַרפֿסט פֿאַר דער חופּה
 אויסצאַלן דעם חתן...

יחיאַל — איך בין גוט בטוח, אַז ניט. פֿון וואַנעט ווייסטו, אַז ער
 וועט מיך פֿאַר דער חופּה ניט אַ קוועטש טאַן...
 שׂרה — גאַט איז מיט דיר! ווער? ער וועט אַזוינס טאַן? ער
 וואַלט אַוועקגעגעבן ניט קיין צוויי טויזנט, נאָר... ער זאָל, חלילה,
 דער פּלה...

יחיאַל — טאָ אַזוי זשע רייד... לאַמיר הערן פֿון דיר קלאַרע
 דיבורים. ווילסטו, הייסט עס, צוויי טויזנט רובל אויף אַ וועטשערע!
 שׂרה — שוין אויך אויפֿגערעגט: איך וויל בײַ דיר גאַר ניט.
 וואַרפֿט־אַראָפֿ פֿון זיך דעם אייבערשטן מאַנטל. זאָל ער אַליין גיין,
 זאָל ער האַנדלען, זאָל ער קויפֿן!

יחיאַל — טאָ זאָג זשע, וויפֿל ווילסטו?
 גנעסיע — אַ מער, וואַלטסטו טאַקע אויסגערעכנט וואָס מײַ באַדאַרף.
 יחיאַל וואַרפֿט אויף זיך אַרויף דעם מאַנטל, לאַזט זיך
 האַסטיק צו דער טיר. שׂרה כאַפט אים.

שרה — איך וועל זיך באַלד שעלטן פֿאַר מײַן טאַכטערס חופּה.

יחיאַל — ניין, זיי וועלן מיך היינט ניט אַפּלאָזן. וויל אַרײַנוואַרפֿן
דעם צונויפֿגעלייגטן טלית אין טלית-זעקל, קוקט זיך אײַן אין אים
און וואָרײַט אים צוריק צו גנעסיען. האָסט אים צונויפֿגעלייגט אויף
דער לינקער זײַט.

שרה — דריי הונדערט רובל.

יחיאַל — אָט אזוי הער איך ווערטער. שפּאַנט-אַרום. דריי הונדערט
רובל אויף אַ וועטשערע. דירעקט. זאָג מיר, איך בעט דיך, דו
רעכנסט טאַקע צו מאַכן אַן אַרעמען מאַלצײַט?

שרה — רבונגו של עולם, וואָסער אַרעמער מאַלצײַט, ווער אַרעמער
מאַלצײַט?

יחיאַל — געלאָסן: רעכנסטו, משמעות, אַז אַ וועטשערע דאַרף
אַפּקאַסטן, איין וועטשערע, דריי הונדערט רובל?

שרה — פֿאַר וואָס עפעס רעכנסטו איין וועטשערע נאָר? פֿאַר וואָס
טאַקע ניט אַ וועטשערע מיט אַ וואַרמעס? און פֿאַר וואָס טאַקע ניט
קײַן צוויי וואַרמעסן, איינעם דעם טאַג, וואָס פֿאַר דער חופּה, מוז
מען מאַכן אַ פֿאַרשפּיל און פֿאַרבעטן אונדזער משפּחה און זייער
משפּחה, און אויף מאַרגן, צו דער הוּליאַשטשיגע², דאַרף מען ניט
פֿאַרבעטן אונדזער משפּחה און זייער משפּחה? ...

יחיאַל — דו וועסט זיי כאַטש מקיים פּסק זײַן.

שרה — אַ, שוויגער, וואָס זאָגט איר?

יחיאַל — צוויי הונדערטער קריגסטו!

שרה — אַז אַךְ-און-וויי צו אונדזערע שונאים! מ'מאַכט חתונה
דאָס ערשטע קינד, דינגט ער זיך מיט מיר אזוי ווי עס וואָלט
געווען מײַן קינד און ניט זײַנס.

יחיאַל — אַבער, אום גאַטס ווילן! זאָג שוין, זאָג שוין וויפֿל דו
ווילסט? לאַמיר שוין הערן פֿון דײַן כּשר מויל דאָס לעצטע וואָרט
דײַנס!

שרה — אַ, איר האָט געהערט, שוויגער? ער שעלט מיך! אַ.

² שמחה, אַז דער קאַפּ זאָל זיך פֿאַררײַען.

פדאי געווען? א? פֿאַר דער חופה שעלט מען זיך עס עפֿנט זיך
עס אַ מויל...!

יחיאַל — גוואַלד!...

אַבראַשאַ — גיט זיך אַ יאָג-אַרײַן, קוקט אַ ווײַלע דערשטוינט.
גוט מאַרגן! וווּ זינען די קינדער? שלאָפֿן נאָך?

יחיאַל — דו וועסט זי כאַטש מקיים פסק זיין.

אַבראַשאַ — אומרוק: וואָס איז געשען?

יחיאַל — זיי זינען דאָך נאָך ניט געקומען פֿון דער חתונה!

שרה — ווייסט ניט, מיידלעך, יונגע קינדער... איז נאָך אַ טאַגן
און ווידער אַ טאַגן. איז מאַכט מען דאָס אַזעלכע גוואַלדן...

אַבראַשאַ — איך האָב געמיינט, גאָט ווייסט וואָס! איך האָב נאָר
וואָס באַשטעלט אַ דעקטוך, דאָס וועט שוין זיין איין מאָל אַ דעקטוך!

נאָר איר, בעט איך אַנך, ניט אויסזאָגן. איך וויל איר מאַכן אַ
סורפּריז... איך האָב שוין הינט געהאַט אומאַנגענעמעלעכקייטן מיט

מײַן שניידער. ער האָט מיר באַגראָבן אַן אַנצוג. נו, מילא, פֿאַרפֿאַלן.
איר האַלט אַלע בנים אַוועקגיין, זע איך.

יחיאַל — איך האָב דיר געזאָגט, דו זאָלסט גיין צו מײַן שניידער,
האַסטו מיך ניט געפֿאַלגט.

אַבראַשאַ — צו אַנער שניידער? לאַכט. איצט וויל איך אַנך
בעטן, מחותן, איר זאָלט אַזוי גוט זיין באַזאָרגן אַ טויזנט פּאַפּיראַסן,

נאָר פֿון בעסטן טאַבאַק, וואָס וועט קאַסטן, וועל איך באַצאָלן, וויל
איך, פֿאַרשטייט איר מיך, האָב זייער קיין צייט ניט... זינען זיי,

הייסט עס, נאָך ניט געקומען פֿון דער חתונה? ... נו, גוט, איך
וועל דאָ נאָך שפּעטער, צוריקגייענדיק, זיך אַרײַנכאַפֿן אַהערצו. קוקט

אויפֿן זיינער. שוין נײַן אַ זייגער? נו, איך גיי. זיי וועלן דאָ מסתמא
זיך באַלד אַרײַנכאַפֿן, זאָלט איר אַזוי גוט זיין זאָגן מײַן פּלה, אַז

איך וועל דאָ באַלד זיין, זי זאל זיך ניט לייגן שלאָפֿן.

יחיאַל — גוט, גוט! אַ טויזנט פּאַפּיראַסן, אַ? פֿון בעסטן טאַבאַק?
און פֿון וועלכן, ווינו מיר נאָר, האַסטו איצט?

אַבראַשאַ גיט אים אַ פּאַפּיראַסן. אַפ.

יחיאאל — פֿאַררויכעהנדיק דעם פֿאַפּיראַס. נו, איז ווי האַלטן מיר? שרה — צוויי הונדערט פֿינג און זיבעציק, אַ סוף, גיב שוין אַהער. יחיאאל — כאַפט שרהס האַנט. נו, אין אַ גוטער, אין אַ מזלדיקער שעה! צוויי הונדערט און פֿופֿציק, און אַ סוף, אַן עק! גיט איר דאָס געלט.

אַלע לאַזן זיך אַוועקגיין. עס קומען זיי אַנטקעגן בעטי און ראַזע. ביידע פֿאַרפּוצטע מיט שאַרפֿן אויף די קעפּ. יחיאאל — אַזוי שפּעט זיך פֿאַרהוילעט!
ראַזע — און אַזוי פֿרי געקומען.
בעטי — זע נאָר ווי אומעטיק דאָ איז.
יחיאאל — נו, פֿאַר וואָס האַסטו גיט געבראַכט, מײַן שיינע פּלה-מויד, די קאַפעליע מיט זיך?
שרה — ס'איז אַלע מאָל אַזוי, אַז מ'קומט אַהיים פֿון אַ חתונה.
יחיאאל — ווילסט זאָגן פֿון יענעמס חתונה!
ראַזע — ערשט פֿון אַן אייגענער.
יחיאאל — פֿון וואַנעט ווייסטו דאָס, מײַן שפּיל-פֿייגעלע? האַסטו שוין אַ מאָל חתונה געהאַט?

גנעסיע — האַט איר כאַטש געבראַכט לעקעך דער באַבען?
ביידע נעמען אַרויס פֿון די האַנטבייטלען צו שטיקלעך לעקעך און גיבן דער אַלטער, אַליין וואַרפֿן זיי פֿון זיך אַראָפּ די שאַרפֿן פֿון די קעפּ, טרייסלען די קאַנפֿעטי פֿון די האַר.

גנעסיע — אַפּברעכנדיק אַ שטיקל: אייַה בני אַניך ביידן אין גיכן. שרה ברעכט אָפּ בני דער אַלטער אַ שטיקל און יחיאאל ברעכט אָפּ בני שרהס, גייט צו צום בופֿעט, נעמט אַ ביסל בראַנפֿן און פֿאַרבײַסט.

ראַזע — טאַטע, גיב מיר אויך אַ ביסל בראַנפֿן.
יחיאאל — גיט איר: אַט האַסטו דיר, געקומען פֿון אַ חתונה...
ראַזע — שטורמיש: קיינער ווייסט גיט וועמען איך האָב היינטיקע נאַכט חתונה געמאַכט. לאַכט שטורעמדיק: לחיים, טאַטע-מאַמע!

לחיים טאַטנס מאַמע, לחיים מאַמעס שוויגער, לחיים מיין שוועסטער!
איבער אַכט טאָג אין דער צייט וועל איך בני דיר טרינקען. טרינקט
מיט אַ מאָל אויס דאָס ביסל בראַנפֿן.

יחיאל — לאַמיר אַקאַרשט זען, ווי איר וועט זיך ביידע באַלד
אַריינכאַפֿן אין די בעטן אַריין? אַ בעלנות אַ ביסל. פֿאַר אַ חתונה
אַוועקגיין אויף אַ גאַנצע נאַכט הויליען.

שרה — גייט, טעכטערלעך מײנע, און רוט זיך אויס. מיר גייען
איצט אין מאַרק שוין עפעס אַנהייבן אַינצוקויפֿן. צו יחיאלן. האַסט
דאָך געשרייען גוואַלד, אַז דו האַסט קיין צייט ניט. וואָס זשע
שטייטו, וואָס?

יחיאל — דו, בעטי, וואַרט דאָ נאָך צו אַ ביסל. דאָ איז געווען
דיין חתן. ער האָט געזאָגט, אַז ער וועט דאָ באַלד זיין. עפעס איז
ער ערגעץ געגאַנגען און ער וועט באַלד גיין צוריק, וועט ער אַריינג-
גיין. בני דער טיר. אַ שיינ פנים האָט עס! געקומען גאַנץ פֿרי און
ניט געטראָפֿן די פלה אין שטוב.

אַלע דריי אָפֿ. ביידע שוועסטער העלפֿן איינע דער צווייטער
צעלאַזן די קאַרטעטן. בעטי ציט זיך אויס אויף דער אַטאַ-
מאַנע. גענעצט.

בעטי — דו מיינסט, אַז מיר גלוסט זיך שוין איצט שלאָפֿן? ווייסט
ווען מיך האָט שטאַרק געשלעפֿערט? אַרום איינס אַ זיגער בני נאַכט.
ראַזע — געפֿינט פֿאַר זיך קיין אַרט ניט. האָט שוין, הייסט עס,
סאַניע אויך חתונה געהאַט?
בעטי — אַזוי ווי אַ חלום.

ראַזע — איבער אַכט טאָג אין דער צייט וועט מען שוין זאָגן:
בעטי האָט חתונה געהאַט. און אַנדערע וועלן, אַזוי ווי דו איצט,
זאָגן: אַזוי ווי נאָך אַ חלום.

בעטי — זאָג מיר, איך בעט דיר, וואָס איז מיט דיר דאַרטן עפעס
אַזוינס פֿאַרגעקומען?

ראַזע — אַ קלייניקייט. נו, איך בין דאָך געווען אַ מחותנתטע פֿון

ביידע צדדים. גאר אַ קלייניקייט. ווען טרעפֿט עס? חתונה מאַכן
אַ חֶבְרַטע און חתונה מאַכן אַ געליבטן...

בעטי — זעצט זיך אויף. אַ געליבטן?

ראַזע — אַלע קענען זיך פֿאַרשטעלן, וואָס הייסט חתונה מאַכן אַ
ברודער, אַ פֿרײַנד, אַ קינד, אָבער... קוק ניט אויף מיר מיט
אַזעלכע אויגן! דו אויף מיר האָב קיין רחמנות ניט, דאָס האָב איך
אַזוי געוואָלט. ווען איך וואָלט געווען וועלן אַנדערש, וואָלט עס
געווען אַנדערש.

בעטי — איך פֿאַרשטיי דיך ניט.

ראַזע — נאָך וואָס?...?

בעטי — ביסט טאַקע געווען פֿאַרליבט אין אים?

ראַזע — וועגן וואָס דען רעדט זיך דאָ?

בעטי — נאָר ער דיך ניט?

ראַזע — פֿאַר וואָס מיינסטו עס אַזוי?

בעטי — נאָר וואָס זשע דען?

ראַזע — איך האָב געזען, אַז די ליבע קען שוין ווײַטער ניט גיין,
אַז די ליבע האַלט שוין דערבײַ, אַז מ'באַדאַרף שוין חתונה האָבן.
פּוֹזנע.

בעטי — נו?

ראַזע — האָב איך אים מיט סאַניען באַקענט.

בעטי — נאָך וואָס האָסטו אַזוי געטאָן?

ראַזע — איך האָב אים נאָך פֿרײַער געגעבן צו וויסן. איידער נאָך
איך האָב אים באַקענט מיט איר האָב איך אים געגעבן צו וויסן.
איך האָב אים געזאָגט: „יוסף, איך וועל דיך באַקענט מאַכן. איך
האָב זייער אַ שיינע חֶבְרַטע. וועל איך דיך מיט איר באַקענען.

בעטי — נו, און וואָס האָט ער געזאָגט?

ראַזע — וואָס פֿאַרשטייסטו דאָ ניט, וואָס ער האָט געקענט זאָגן?
און איך האָב פֿון דעסט וועגן געטאָן מײַנס.

בעטי — נאָר וואָס זשע?... איך הייב ניט אָן צו פֿאַרשטיין...

ראַזע — פֿדי ער זאָל זי בעסער שפּעטער אויסבײַטן אויף מיר...

בעטרי — אומגעזונדיק: איך פֿארשטיי ניט. איך הייב ניט אן צו פֿארשטיין.

ראַזע — איך וויל ניט חתונה האָבן. נו, פֿארשטייסטו? קורצע פּויזע. איך זאל חתונה האָבן און מײַן מאַן זאל מיך אין אַ האַלב יאָר אַרום פֿאַרבייטן צי אַפֿילו קענען פֿאַרבייטן אויף אַן אַנדערע. וויל איך ניט.

בעטרי — פֿון וואָנעט ווייסטו, אַז ער וואַלט דיך נאָך דער חתונה? ...

ראַזע — מה דאָך ער האָט עס געקענט פֿאַר דער חתונה? ...

בעטרי — איז דאָס נאָר אַ באַווייז, אַז ער האָט דיך ניט ליב געהאַט.

ראַזע — אַזוי? אַזוי מײַנסטו. פֿאַר וואָס מײַנסטו אַזוי?

בעטרי — ווי דען אַנדערש?

ראַזע — זיי, די, מענער, קענען ליב האָבנדיק איינע זי אויסבייטן אויף אַ צווייטע.

בעטרי — סײַדן נאָר, אַז ער האָט עס דיר אויף צו-להכעיס געטאָן. הער נאָר! ער האָט זי ליב און קלייבט זיך שוין מיט איר, ווי זי זאָגט, חתונה האָבן, פֿאַרט זי אים אַרײַן אין מיטן דערינען מיט איר חֲבֵרַטע.

ראַזע — און וואָס טוט מען מיט אַ מאַן, ווען אים פֿאַרגלוסט זיך אַזאַ צו-להכעיס אַפּצוטאָן נאָך דער חתונה?

בעטרי — אַר, איך ווייס דאָרטן וואָס דו האָסט זיך אַרײַנגעקלאַפּט אין קאַפּ אַרײַן. ער האָט דיך ניט ליב געהאַט און גענוג!

ראַזע — איז עס נאָך ערגער פֿאַר זיי... באַווייזט עס, הייסט עס, אַז זיי קענען פֿאַרבייטן זייערע געליבטע אַפֿילו אויף אַזאַ וואָס זיי האָבן ניט ליב... ווי מײַנסטו, יוסף האָט ליב זײַן פּלה? האָסט מסתמא באַמערקט, אַז ער איז פֿאַרליבט אין איר, יאָ? און מיך, זאָגסטו, האָט ער ניט ליב געהאַט, נײַן? איז ווי זשע קומט עס. וואָס ער האָט זי דאָרטן, אין זאַל, אויף דער חתונה... נו, איך קען עס דיר ניט אַרויסגעבן... אַבער, גלייב מיר, אַז טאַנצנדיק מיט אים האָב איך געפֿילט, ווי ער פֿאַרראַט די פּלה זײַנע... נו.

גלייבסטו מיר, אז איך האָב עס געפֿילט, כאַ-כאַ-כאַ אויף דער
חתונה? ער האָט זיך אַזוי געדריקט, אַזוי אַזינגעפֿרעסן אין מיר
און איך בין געווען אַזוי גליקלעך! ...

בעטיי — גליקלעך — מיט וואָס?

ראַזע — כאַ-כאַ-כאַ... נו, מיט דעם וואָס איך בין די אויס-
געביטענע.

בעטיי — ער איז אַ שאַרלאַטאַן, אַ געמיינער יונג!

ראַזע — ער איז אַן אַרנטלעכער מאַן! אַזוי ווי אַלע מענער.

בעטיי — איז עס טאַקע אַ באַווייזן, אז ער האָט דיך ליב!

ראַזע — כאַ-כאַ-כאַ... נאָר וואָס האָט זי געזאָגט אַזוי און
איצט זאָגט זי שוין אַנדערש.

בעטיי — ניט אַנדערש, ער האָט דיר פשוט אָפּגעטאַן, אָפּגעטאַן
אויף צו-להכעיס.

ראַזע — גוואַלד, דו קענסט ניט די מענער! ביי זיי איז רעכט
פֿאַר דער חתונה, נאָך דער חתונה, ביי זיי איז אַלע צייטן רעכט,
אַבי זיי קריגן נאָר עפעס צו דער האַנט אַזעלכעס, וואָס פֿאַסט זיך
פֿאַר זייער געשמאַק... .

בעטיי — אַך, איך ווייס דאָרטן וואָס? קורצע פּויזע. ער האָט דיך
טאַקע ניט ליב געהאַט.

ראַזע — לאַכט אַ לענגערע צייט. הער! ער האָט מיך געפֿרעגט,
צי איך האָב אים ליב געהאַט?

בעטיי — ווען?

ראַזע — אויף דער חתונה, טאַנצנדיק מיט מיר, האָט ער עס מיר
אין אויער אַזינגערוימט.

בעטיי — און וואָס האַסטו אים געענטפֿערט?

ראַזע — איך האָב אים געענטפֿערט, אז יאָ.

בעטיי — ניט דערלעבט וואַלט ער שוין ביי מיר!

ראַזע — און געפֿרעגט, צי איך ליב אים נאָך היינט אויך... .

בעטיי — נו?

ראַזע — האָב איך אים געזאָגט, אז יאָ.

יידישע אַקטיאָרן אין בוענאָס־אירעס האָבן זיך פריילעך געמאַכט אויף דער חתונה פון זייערע צוויי חברים און פאַרפאַסט אַט אַזאָ הומאַריסטישע כתובות, אויסרעכענענדיק פּיעסן און ראָלן, צוגעפאַסטע צו דער טעאַטער־סביבה.

בעטי — ערגעץ גאר געריט פֿון די געדאנקען... וואָס הייסט...
ווי אזוי?...?

ראַזע — קום בעסער מיט מיר טאַנצן. מיט אַ ציטער אין קול.
קום, וועל איך דיר ווייזן, ווי ער האָט מיט מיר, ווי מיר ביידע
האַבן געטאַנצט. נו, קום! איך וויל דאָ אליין איצט... אין דער
שטילקייט, אָן מוזיק. שלעפט זי אַראָפּ פֿון דער אַטאַמאַנע.

ביידע טאַנצן שטיל און לייכט, קוים וואָס זיי רירן-אַן די
פּאַדלעגע... ביידע ווייזן ביים טאַנצן אַרויס לייך-שאַפֿט,
באַזונדערס ראַזע. זי מאַכט אַזעלכע עלאַסטישע פֿוילע צע-
בראַכענע באַוועגונגען און פֿאַרשיידענע מימיקעס, ווי זי
וואַלט זיך געפֿונען אין די אַרעמס פֿון אַ צווייטן געשלעכט.

פּלוצלינג גיט זי זיך אַ שטעל האַרט אָפּ.

ראַזע — ניין, איך וועל קיין מאָל ניט חתונה האָבן! איך וועל
זיך ניט גיין פֿאַרבינדן אויפֿן גאַנצן לעבן מיט אַ מאַן און וויסן,
אַז דער מאַן קען מיך ביי דער מינדסטער געלעגנהייט אויסבניטן
אויף אַ צווייטע... מיך אויסבניטן!... מיך, וואָס איך פֿיל, אַז
איך קען געבן אזוי פֿיל גליק; מיך, וואָס פֿאַרמאָג אין זיך אזוי
פֿיל פֿייער; מיך זאָל מען קענען פֿאַרבניטן אויף אַ צווייטע!

בעטי — וואָס פֿאַר אַ נאַרישקייטן האַסטו זיך אַרביינגענומען אין
קאַפּ אַרײַן? זי מיינט, אַז זי האָט אַנגעטראָפֿן אויף אַ שאַרלאַטאַן...
ראַזע — אַלע, אַלע זינגען אזוי, אַלע אָן אויסנעם.

בעטי — רעכנסטו?...?

ראַזע — אַלע, אַלע אָן אויסנעם.

בעטי — ווען מײַן אַבראַשאַ וואַלט עס געהערט... לאַכט. ווען
דו וואַלטסט כאַטש געוואָסט אַ טויזנט חלק פֿון דעם, ווי מײַן
אַבראַשאַ האָט מיך ליב. וואָס זאָג איך אַ טויזנט חלק... ווען דו
וואַלטסט געוואָסט! אַנא, ווען צו אים וואַלטן, אַ שטייגער, געקומען
צו פֿליען מלאַכים אין קליידלעך. מיידלעך שיינע ווי מלאַכים...

די גאַנצע צײַט, וואָס בעטי רעדט, לאַכט ראַזע, לאַכט אַלץ

שטאַרקער און שטאַרקער.

בעט'י — קענסט לאַכן פֿון היינט ביז מאַרגן! ווען דו וואָלטסט כאַטש איין מאָל געזען, ווי אזוי ער פּאַסמאַקעוועט זיך מיט מיינע פֿינגער, ווי אזוי ער גלעט מיך און קושט מיך, ווי אזוי ער קוקט מיר אין די אויגן אַרײַן און זאָגט, ער זעט דאָרטן אין מיינע אויגן טיפֿע, טיפֿע אָפּגרוינטן און גאַנצע וועלטן, און זאָגט אז איך בין זײַן אידעאל, אז איך בין געבוירן געוואָרן פֿון זײַנעט וועגן; אז גאָט, ווי נאָר גאָט האָט די וועלט באַשאַפֿן, האָט ער שוין מײַן נשמה, זאָגט ער, באַשאַפֿן פֿאַר זײַן נשמה וועגן... נו, וואָס זאָגסטו ניט דערצו?

ראַזע — איך זאָג אויך דאָס זעלביקע.

בעט'י — וואָס?

ראַזע — אז ער האָט דיך ליב.

בעט'י — נאָר וואָס דען?

ראַזע — און פֿון דעסט וועגן, ווען ס'מאַכט זיך אים... אפֿילו איצט, אַכט טעג פֿאַר דער חתונה, ווען ס'קומט אים עפעס צו דער האַנט... מיט אַ סאַרקאַסטישן געלעכטערל: בעט'י, דו קענסט ניט די מענער, דו קענסט זיי ניט, זאָג איך דיר. נו?...

בעט'י — אַ שלאַנג ביסטו, ביסט אַ שלאַנג. אָבער דײַן גיפֿט ווירקט ניט אויף מיר. קענסט אפֿילו ריידן פֿון היינט ביז מאַרגן.

ראַזע — און וואָס וואָלט געווען, ווען איך וואָלט עס דיר געקענט באַווייזן?

בעט'י — אומרוק: אז וואָס?...

ראַזע — אַך, לאַז מיך שוין אָפּ. לאַזט זיך אַוועקגיין, בעט'י רופֿט זי.

בעט'י — דו קענסט עס באַווייזן, זאָגסטו?

ראַזע — איך קען ניט, איך קען ניט, לאַז מיך אָפּ!

בעט'י — שוין פֿאַרגיפֿט: פֿאַרשטייט, ס'איז נאָך פֿאַר אַלעמען... איצט וואָלט איך נאָך געקענט צוריקכאַפֿן, אוי, אַוועק פֿון מיר, איך בעט דיך! ראַזע לאַזט זיך אַוועקגיין. בעט'י רופֿט זי. הער נאָר אויס, זאָג מיר, ווי אזוי קענסטו דאָס באַווייזן?

ראָזע — איך קען ניט. איך קען ניט! לאָז מיך צו רו, איך בעט
 דיך! וויל זיך אַרויסרײַסן, בעטיי לאָזט זי ניט אָפּ.
 בעטיי — איך פֿאַרשטיי דאָך, האָסט מורא, איך וועל אָפּלאָזן דעם
 שידוך. לייגט־אַוועק די הענט אויפֿן פּנים, רעדט מיט אַ וויינענדיקן
 קול. אַך, ווען מײַן אַבראַשאַ וואַלט עס געהערט! ... שלאַנג וואָס
 דו ביסט, דו האָסט מיר שוין דײַן גיפֿט אַרײַנגעלאָזט.
 ראָזע — קום שלאָפֿן!
 בעטיי — ניין, דו וועסט מיר שוין דאָ באַווייזן דאָס, וואָס דו
 קענסט. איך וועל דיך שוין ניט אָפּלאָזן.
 ראָזע — צוליב וואָס? פֿדי דו זאָלסט אָפּלאָזן דעם שידוך?
 בעטיי — דאָס וועט שוין זײַן מײַן זאָך.
 ראָזע — וויל איך ניט!
 בעטיי — וויל איך יאָ.
 ראָזע — אַז דו וועסט מיר געבן די האַנט און דײַן וואָרט, אַז דו
 וועסט ניט אָפּלאָזן דעם שידוך... וואָס קוקסטו מיך אַזוי אָן?
 בעטיי — עפעס רעדט זי ווי וועגן אַ פֿעסטער און זיכערער זאָך...
 ראָזע — ניין, ניין, האָסט אַ טעות. מיינסט אַוודאי, אפֿשר האָב
 איך פֿון אים עפעס צו מיר באַמערקט... נו, גלייב מיר, איך שווער
 דיר, אַז ניט.
 בעטיי — גיט איר די האַנט: איך גיב דיר מײַן וואָרט.
 ראָזע — נו, אויב אַזוי, איז שוין עפעס אַנדערש. דו גיי־אַרײַן
 אין אַ צווייטן צימער און איך וועל אים דאָ אָפּוואַרטן.
 בעטיי — איז וואָס וועט זײַן?
 ראָזע — וואָס ווילסטו זאָל זײַן. דו גיי־אַרײַן אין אַ צווייטן צימער.
 דו וועסט קענען, אַז דו וועסט וועלן, פֿון צײַט צו צײַט אַרויסקוקן,
 נאָר אויף קיין פֿאַל זאָל ער דיך ניט באַמערקן. אַז ניט, איז
 אין גאַנצן די שפּיל פֿאַרפֿאַלן.
 בעטיי — גוט... אַבער וואָס זשע קלערסטו דאָ צו טאָן?
 ראָזע — איך קען דיר איצט גאָר ניט זאָגן... און דו, פֿאַר מיר,
 האָב איך קיין מורא ניט... איך הייס דאָך דיר אַרויסקוקן פֿון

צינט צו צינט, נאָר דו זאָלסט שווינגן. כאַפט אַ קוק אין פֿענצטער.
גיכער! גיכער, אַנטלויף, צי-אַפּ! אַט גייט ער!
בעטי פֿאַרשווינדט אין אַ צווייטן צימער. ראָזע גייט-צו צום
שפיגל, פּוצט זיך, מאַכט אייניקע באַוועגונגען, אַבראַשאַ
קוקט זי אָן. ראָזע גיט אַ קוויטש. גיט זיך אַ זעק-אַראַפּ.
ווי זי שטייט, באַהאַלט זיך.

ראָזע — האַסטויק: פֿאַרמאַכט די אויגן, דרייט זיך אויס, איך
שטיי אין גאַנצן אַ נאַקעטע.

אַבראַשאַע לייגט-אַרויף ביידע הענט אויף די אויגן. ראָזע

לאָזט זיך צוגיין נאָענט צו אים, רעדט צו אים.

ראָזע — זאָל איך אַנך געטרויען, אַ? ... זאָל איך גלייבן אויפֿן
וואַרט, אַז איר וועט קיין קוק ניט טאָן, אַ? איך באַדאַרף דאָרטן
עפעס נעמען. קען איך דורכגיין, אַ? גייט אים נאָענט פֿאַרביי, טראָט
ביי טראָט און קוקט אים אין פנים אַרײַן. האַלט שטאַרק פֿאַרמאַכט
די אויגן! קוקט זיך ניט אום אַזוי לאַנג ביז איך וועל אַנך ניט
הייסן.

לאָזט אים אַזוי שטיין אַ לענגערע צײַט און לאָזט פֿון אים

אַן אויג ניט אַראַפּ. מאַכט דערביי פֿאַרשיידענע מימיקעס.

אַבראַשאַ — וואָס אַזוי לאַנג?

ראָזע — מיט געמאַכטן פֿאַרדראַטיקן קול: עס איז נאָך פֿאַר דער
חתונה און איר זענט שוין אַזוי אַן צערעמאַניעס, אַז איר געפֿינט
שוין ניט פֿאַר גייטיק אַנצוקלאַפֿן אין טיר איידער איר גייט-אַרײַן.

אַבראַשאַ — אַנטשולדיקט, אַנטשולדיקט!

ראָזע — נו, טאָ האָט זשע געדולד. איר זאָלט זיך ניט אומקוקן
אַזוי לאַנג ביז איך וועל אַנך ניט הייסן.

אַבראַשאַ — אַבער וואָס דאַרף עס אַזוי לאַנג געדויערן?

ראָזע — איר ווייסט דאָך, מיר זענען געווען אויף אַ חתונה, נו,
דאַרף מען זיך אין גאַנצן אויסטאָן און זיך איבערטאָן. נו, איז
וואָס מיינט איר, עס איז פֿון די גרינגע זאַכן?

אַבראַשאַ — וווּ זשע איז מײַן ליבע און טייערע כלה?

ראַטע — איבער ליבע און טזערע כלה איז אוועקגעשלעפט געוואָרן פֿון אַ חֲבֵרֶטע צו זיך אַהיים און דאַרטן וועט זי זיך איבערשלאָפֿן אַ פֿאַר שעה און דערנאָך ערשט וועט זי אַהיימקומען.

אַבראַשאַ — אזוי גאַר? איז זי גאַר אין שטוב ניטאָ?

ראַטע — איך בין איינע, נעבעך, אַליין אין שטוב. דער טאַטע און די מאַמע און די באַבע זינען אויך ניטאָ, מען האָט מיך, נעבעך, אייניקע אַליין געלאָזט אין שטוב.

אַבראַשאַ — שוין?

ראַטע — איין וועלע... ערשט איצט זאָל איך גאָט אָפּהיטן פֿון אַ קוק צו טאָן. איצט בין איך אין גאַנצן ווי אונדזער מוטער חוה... אַבער עס וועט שוין אזוי לאַנג ניט געדויערן. דאָס אַנטאָן זיך וועט ווינציקער צייט פֿאַרנעמען ווי דאָס אויסטאָן זיך. דרייט זיך אום פֿאַרביי אים אונטער דער נאָז. אַז עס איז אַלצדינג צעוואָרפֿן, דאָס ליגט דאָ, דאָס ליגט דאַרטן, און דאָ האָט איר זיך פּלוצלינג אָנגע-טראָגן. עס פֿאַלט מיר שוין אזוי אויך פֿון די הענט. לענגערע פּויזע. שוין!

אַבראַשאַ — מעסט זי אָפּ מיט אַ בליק: אזוי לאַנג דאַרף עס געדויערן זיך איבערצוטאָן, האָ? ... אַבער איר האָט מיך אזוי שטאַרק איבערגעשראַקן מיט איבער קוויטש, אַז איך האָב פֿאַרגעסן צו זאָגן אַ גוט מאַרגן. אַ גוט מאַרגן איך, מײַן איבעראַכטאַגיקע שוועגערין! טראַכט. הייסט עס, אַז מײַן איבעראַכטאַגיקע פּרינצעסין איז ניטאָ און איר זינט, נעבשקע, איינישקע אַליינישקע... קורצע פּויזע. אַ, האָב איך עס פֿאַרזאָרגט פֿאַר מײַן פּלה אַ מתנה... נאָר איך בעט איך, איר זאָלט איר ניט אויסזאָגן, וועל איך וויל איר מאַכן אַ סורפּריז. הערט: אויבן, אויפֿן קאַפּ, וועט עס זײַן געשטריקט פֿון קוויטן, קוויטן פֿון דעם טזערסטן סאַרט, וואָס וועלן לויכטן אזוי ווי בריליאַנטן, און נאָכשלעפֿן וועט ער זיך אַנדערטהאַלבן מעטער אויף דער פּאַדלאַגע, און דער גאַנצער „שלעפֿ" וועט זײַן באַלייגט מיט פּאַווע־פֿעדערן, און זי אַליין וועט אויסזען ווי אַ פּאַווע... פּאַווע...

ראַזע — גרויסאַרטיק! קורצע פּויזע. און וואָס האָט איר עפּעס פֿאַרזאָרגט פֿאַר אנער צוקונפֿטיקער שוועגערין?
אַבראַשאַ — הם... פֿאַר אַנד? ... יאָ... נאָר איך וועל אַנד
איצט ניט אויסזאָגן...

ראַזע — איך לאָד עס... איך וויל פֿון אַנד גאָר ניט... איך וויל
נאָר... איר האָט שטאַרק קיין צייט ניט?
אַבראַשאַ — וואָס איז דען?

ראַזע — וואָלט איך אַנד געבעטן דאָ זיצן מיט מיר אַזוי לאַנג
ביז עס וועט זיך ווער פֿון זיי אונטערקומען... עס איז מיר אומע-
טיק אַליין... עס קען נאָך אַוועקגיין צוויי-דריי שעה ביז זיי וועלן
קומען...

אַבראַשאַ — צוויי-דריי שעה ווייס איך ניט צי איך וועל דאָ
קענען זיצן, ביי מיין בעסטן ווילן, נאָר אַ האַלבע שעה, אַ שעה וועל
איך פֿאַר אנערטוועגן אַפּרייסן.

ראַזע — ציט זיך אויס אויף דער אַטאַמאַנע: האַבן מיר עס גע-
הוּלעט, האַבן מיר עס געטאַנצט אַ גאַנצע נאַכט! ווען איר וואָלט
געזען, ווי איך האָב געטאַנצט... איר האָט מיך נאָך קיין מאָל ניט
געזען טאַנצן? איר ווילט? איר ווילט מיך זען טאַנצן? זעצט זיך
אויף, עפּעס אַ נייער טאַנץ. איך האָב פֿאַרגעסן ווי אַזוי ער הייסט...

טראַכט אַ ווילע, שפּרינגט האַמעטנע אויף און וואַרפֿט זיך
אַריין אין טאַנץ עפּעס מיט אַ מאַדנער האַסטיקייט און
היץ, פֿול מיט גראַציעווער ליידנשאַפֿט, וואָס דריקט-אויס
יעדע באַוועגונג אירע. טאַנצט, דרייט זיך אַזוי לאַנג, ביז
עס פֿאַרדרייט זיך איר כלומרשט דער קאַפּ און זי וואַרפֿט
זיך אָן אויף אים מיט דער גאַנצער שווערקייט פֿון איר
קערפּער, ווי זי וואָלט ניט געוואָלט, וואָס מיט איר טוט
זיך. האַלטנדיק אויף אים פֿאַרוואַרפֿן די הענט אויף דעם
קאַפּ, גייט זי אים מעכאַניש נאָך און ער פֿירט זי צו צו
דער אַטאַמאַנע און לייגט זי אַוועק.

אַבראַשאַ — געבן אַנד אַ ביסל וואַסער?

ראַזע — ניין, ניין! מ'דאַרף ניט, עס איז מיר גאָר ניט. מיר האָט זיך נאָר דער קאַפּ פֿאַרדרייט.

אַבראַשאַ — איר האָט זיך דאַרטן ווינציק אָנגעטאַנצט אויף דער חתונה, זעט-אויס.

ראַזע — ניין, איך האָב געוואָלט זען, צי איך געדענק אים... ווייל דאַרטן, אויף דער חתונה, האָב איך אים דאָס ערשטע מאָל גע-טאַנצט. טראַכט אַ לענגערע צײַט, אַבראַשאַ, זײַט אַזוי גוט און אָן, דאַרטן, זעט איר, ליגט אַ קאַלדרע... עס איז טאַקע אַבער קאַלדרע, פֿון אַבערטוועגן געקויפֿט, איבער אַכט טאַג אין דער צײַט וועט איר זיך צודעקן מיט איר... דערווייל, אויב איר ווילט, אַנטליבט זי מיר היינטיקס מאָל...

אַבראַשאַ דערלאַנגט איר די קאַלדרע און וואַרפֿט זי אַרויף אויף איר.

ראַזע — זײַט אַזוי גוט, אַבראַשאַ, און נעמט מיר דאַרטן אַראָפּ די שײַך פֿון די פֿיס.

אַבראַשאַ טוט עס גלייך און בלייבט שטיין, גרייט צו טאָן פֿאַר איר אַלץ, וואָס זי וועט אים הייסן, און זי הייבט אָן דאַרטן, אונטער דער קאַלדרע, זיך אויסצוטאָן און גיט אים איבער יעדע שטיקל זאָך, וואָס זי טוט-אויס, גיט עס אים אין די הענט אַריין. ענדלעך גיט זי אים איבער אַינגע-קנוילט די ווייסע אונטערוועש.

אַבראַשאַ — נו, איצט וועל איך מיך אָפּטראַגן פֿון דאַנען. ראַזע — ניין, ניין! פֿאַרקערט, איך וויל, איר זאָלט בלייבן, קומט אַהער, זעצט זיך דאָ אַוועק נעבן מיר און האַלט מיר אַ ביסל צו דעם קאַפּ. אַבראַשאַ טוט עס. לענגערע פּויזע. איבער אַכט טאַג אין דער צײַט? ...

אַבראַשאַ — יאָ, יאָ. איבער אַכט טאַג אין דער צײַט!...

ראַזע — און איך וועל קיין מאָל, קיין מאָל ניט חתונה האָבן... אַבראַשאַ — אַזוי גאָר? פֿאַר וואָס?

ראַזע — מיר געפֿעלט ניט דאָס חתונה האָבן. נעמען און זיך פֿאַרבינדן מיט אַ מענטשן אויפֿן גאַנצן לעבן...

אַבראַשאַ — אַט וואָס! איך האָב גאָר ניט געוואָסט, אַז איר זינט אַזאַ.

ראַזע — ווי אַ פֿייגעלע פֿריי. הנינט האָב איך איינעם, מאָרגן אַ צווייטן...

אַבראַשאַ — אוי, ווי... איז כאַטש די שוועסטער ניט אין אַיך געראַטן?

ראַזע — איך האָב היץ, ניין?

אַבראַשאַ — איך מיינ, אַז ניט.

ראַזע — ביי מיר איז די גאַנצע היץ אינעווייניק, לאַכט. אַבער

אַז אַ געלעכטער, איר זאָגט, אַז איך האָב ניט קיין היץ, פֿאַר וואָס

זשע קלאַפט מיר אַזוי דאָס האַרץ, פֿאַר וואָס? און ביי מיר ווייס איך

שוין, אַז ווען מיר קלאַפט שטאַרק דאָס האַרץ, איז אַ סימן, אַז איך

האָב אַ העכערע טעמפעראַטור. נעמט זיין האַנט און לייגט-אָוועק

צו זיך אויף דער ברוסט, מאַכט-צו די אַרמ און פֿרעגט אים: נו?

אַבראַשאַ — שטאַמלט: נו, יאָ... אַ ביסל.

ראַזע — וואָרפֿט-אַרויס אַ נאַקעטע האַנט. נו, גיט נאָר אַ טאַפּ

דעם פּולס.

אַבראַשאַ — נאָד אַ לענגערער פּויזע: דער פּולס, מיינ איך, איז

ביי אַיך נאָרמאַל.

ראַזע — איך זאָל אַיך כאַטש ניט פֿאַרשטערן די חתונה! לאַכט

הילכיק, וואָס וואַלט געווען, אַ שטייגער, ווען איך ווער אַט איצטער

קראַנק און עפעס אַזוי ווי אַ טאַג-צוויי פֿאַר דער חתונה נעם איך

און מאַך אַ שטאַרב, און מען מוז אַפּלייגן די חתונה? איר וואַלט

מיד דערשטיקט.

אַבראַשאַ — זיכער, ווי דען?

ראַזע — נו, אויב איר ווילט ניט, איך זאָל עס אַיך אַפּטאַן, טאַ

זיצט נעבן מיר אַזוי לאַנג ביז איך וועל אינשלאַפֿן. ביי מיר וועט

עס לאַנג ניט נעמען... אַט שלאָף איך שוין...

זי מאַכט אַן אַנטשטעל, אַז זי ווערט גלייך אַנטשלאַפּן, און רוקט זיך צו אים אַלץ נענטער און נענטער, און שפעטער אַ וויילע וואַרפֿט זי אַרויס ביידע הענט און גאַרטלט אים אַרום. אַבראַשאַ נעמט ניט אַראָפּ די האַנט פֿון איר ברוסט, ער האַלט זי דאָרטן און עס איז צו דערקענען, אַז זײַן זיצן איז שוין ניט קיין רווקער. ער באַהערשט זיך אָבער. ער הייבט זיך אויף איין מאָל און אַ צווייט מאָל, נאָר בלייבט זיצן פֿאַרגליווערט. קענטיק, אַז אַוועקגיין קען ער שוין ניט. שפעטער וואַרפֿט ראַזע אַרויס פֿון אונטער דער קאָלדרע אַ נאָקעטע שטיקל פֿוס, און דאָ באַמערקט מען, ווי אַבראַשאַ ווערט נאָך מער אומרוק. ער מעסט זי אַפּ מיט אַ קוק פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. ער מאַכט אַן אַנטשטערענגונג און פֿאַרלאַזט זי. אין דעם זעלביקן מאַמענט אַנטבליזט זי די צווייטע פֿוס, און ער, שטייענדיק אַ וויילע אין קרעמפֿן, פֿאַרלירט זיך און פֿאַלט־צו צו אירע פֿיס מיט דער ברוסט, מיט די הענט און מיטן פנים. אין דעם מאַמענט דערהערט זיך אַ היסטערישער קוויטש הינטער דער סצענע. איינציטיק צע־לאַכט זיך ראַזע הילכיק און קלינגעוודיק. יענע ספּאַזמירט דאָרטן און זי, דאָ, לאַכט. אַבראַשאַ איז כמעט ווי ווילד.

בעטי — הינטער דער סצענע. זאָל ער שוין אַרויסגיין פֿון דאַנען: די מינוט זאָל ער פֿאַרשוונדן ווערן. געוויין.

אַבראַשאַ — צעמישט: וואָס איז דאָס? וואָס איז דאָ געשען? קריצט מיט די ציין. צו ראַזען: טיזוול, וואָס לאַכט איר?

בעטי — הינטער דער סצענע. זאָל ער שוין אַרויסגיין פֿון שטוב, אויב ער וויל ניט, אַז די גאַנצע גאַס זאָל דאָ באַלד זיך צונויפֿלויפֿן!

אַבראַשאַ — צו ראַזען מיט די פֿויסטן: אַ, טיזוול, וואָס איר זנט! הינטער דער סצענע שטאַרקט זיך דאָס היסטערישע געוויין.

ראַזע — זידלט זיך גיט! לאַכט: וואַרפֿט מיר גיך צו דאָס אַנטאָן, נו, גיכער!

אַבראַשאַ — אַ, ווען איך וואַלט איך איצט געקענט...

ראַזע — גיכער, זאָג איך אַנד, וואַרפֿט מיר צו דאָס אַנטאָן!
 ער טוט עס ניט. ראַזע הילט זיך איין אין דער קאָלדער,
 כאַפט דאָס אַנטאָן און טוט זיך פֿלינק אָן הינטער דער
 קאָלדער.

אַבראַשאַ — וווּ באַגראַבט מען זיך ערגעץ, האָ? וואָס טו איך
 איצט, האָ? ... ווי אַזוי וועל איך איר קענען קוקן אין די אויגן
 אַרײַן, האָ! ... איין גאָט ווייס דעם אמת, ווי ליב איך האָב זי ...
 נײַן, זי וועט מיר ניט גלייבן. זי קען עס מיר איצטער ניט גלייבן ...
 נאָר פֿאַר וואָס האָט זי דאָס מיר אַפּגעטאָן, האָ? זי האָט געצווייפֿלט
 אין מײַן ליבע צו איר? ... האָ? וואָס טו איך איצט? מיט וואָס
 קען איר זיך פֿאַרענטפֿערן, האָ? ... מיט וואָס קען איר זי איבער-
 צייגן, האָ? טראַכט. יאָ, נאָר מיט איין זאך, מיט איין זאך קען איר
 זי איבערצייגן ... יאָ ... אַבער נאָך דעם, נאָך דעם וועט דאָך שוין
 זײַן פֿאַרפֿאַלן ... איז דאָך ווידער אַזוי אויך ... יאָ! אַנדערש קען
 עס ניט זײַן. גיט זיך אַ לאַז צו דער טיר. ראַזע כאַפט אים און
 שלעפט אים טיף אין שטוב אַרײַן.

ראַזע — לאַכט: ווהיין לויפֿט איר, משוגענער? וואַרט, דאָס וועט
 איר קיין מאָל ניט פֿאַרזאַמען; וואַרט, דאָס וועט איר צו יעדער
 צײַט קענען טאָן, ווען איר וועט קיין אַנדער ברירה ניט האָבן. פֿאַר-
 שווינדט. אין אַ ווײַלע אַרום שלעפט זי מיט זיך בעטן.
 ראַזע — נו, באַרויך זיך! האָסט דאָך מיר עפעס אַ וואַרט גע-
 געבן.

בעטי — זאָל ער אַרויסגיין פֿון דאַנען! וואָן פֿון דאַנען! וויינט.
 אַבראַשאַ — איר וועל עס איר באַווייזן! גיט זיך ווידער אַ לאַז
 צו דער טיר. ראַזע כאַפט אים און שלעפט אים צוריק.
 בעטי — נײַן, נײַן, איר וויל ניט, זאָל ער גיין!
 ראַזע — נו, זעסט, ווי נאַריש דו ביסט. ווילסט מאַכן דערפֿון אַ
 גאַנצע דראַמע, אין דער צײַט ווען דאָ איז ווירקלעך גאָר ניט
 פֿאַרגעקומען. עס הייסט, עס איז פֿאַרגעקומען דאָס, וואָס איך האָב

דיר פֿאַרויסגעזאָגט, און דאָס קען מיט יעדן איינעם פֿון זייערע
ליבט פֿאַרקומען.

בעטי — אַזאָ געמיינקייט, אַזאָ פֿרעכקייט! קומען צו אַ פֿלה אין
שטוב אַכט טעג פֿאַר דער חתונה און זיך וועלן באַלייגן מיט דער
פֿלהס שוועסטער...

ראַזע — נו, זעסטו, דאָס איז דער עיקר. אַ חילוק בני זיי, בני
וועמען אין שטוב; פֿאַר דער חתונה, צי נאָך דער חתונה! צי עס
איז דער פֿלהס אַ שוועסטער, צי דער ווייבס אַ שוועסטער...

אַבראַשאַ — וואָס האָט איר דאָ געוואָלט פֿון מיר, האָ?

בעטי — פֿרעג אים, וואָס האָט ער געוואָלט... וואָן פֿון דאָנען!

אַבראַשאַ — גיט זיך אַ לאַד־אַראָפּ אויף די קני: בעטי!

בעטי — אַ! אַזאָ געמיינקייט, אַזאָ פֿרעכקייט, אַזאָ נידעריקייט!...
אַכט טעג פֿאַר דער חתונה... יאָ, ביסט גערעכט, שוועסטער, ביסט
גערעכט. קיין מאָל ניט חתונה האָבן!

ראַזע — ביסט דאָך אַ ליגנערין. דו וועסט דאָך יאָ חתונה האָבן
און דער צווייטער וועט ניט זיין בעסער פֿון דעם. איז וואָס זשע
וועסטו האָבן אויסגעביטן? און דערצו נאָך, ווען אַלץ איז שוין
גרייט צו דער חתונה... וואָס וועט מען אין שטאַט טראַכטן? און
טאַטע־מאַמע? באַדענק זיך!

אַבראַשאַ — בעטי!

בעטי — פֿאַרמאָכט די אויערן, איד קען זיין קול ניט הערן!

ראַזע — נו, גלייב אים! איד זאָג דיר, דו זאָלסט אים גלייבן, אַז
ער האָט דיך ליב. אַזוי זינען זיי: זיי קענען ליב האָבן איינע און
דאָך, בני אַ גוטער געלעגנהייט, זי אויסבייטן אויף אַ צווייטע...
אַז אַ מיידל גייט חתונה האָבן, מעג זיין אַפֿילו פֿון ליבע, מוז זי
דאָס אַלע מאָל אין זינען האָבן, אַז אַט אַזוי זינען זיי.

אַבראַשאַ — בעטינקאַ! מנין ליבע און האַרציקע בעטי!... דו,
נאָר דו אַליין, און איד און איין גאַט ווייסן, ווי ליב איד האָב
דיך!... יאָ, דו קענסט מיר שוין איצט ניט גלייבן! אַך, ווען איד

וואָלט געקענט פֿאַר דיר אויפֿשניידן מײַן האַרץ און דיר ווײַזן, ווי גרויס מײַן ליבע איז דאַרטן צו דיר ... בעטי!
בעטי כליפּעט.

ראַזע — אַ סוף, הייבט זיך אויף!
אַבראַשאַ — ניין! אַזוי לאַנג ביז איך וועל פֿון איר דאָס וואָרט
ניט הערן, אַז זי איז מיר מוחל, אַזוי לאַנג וועל איך דאָ קניען פֿאַר
איר... בעטי, ליכטיקער, גליקלעכער גורל מײַנער!
ראַזע — שווערט איר, אַז איר וועט עס שוין ביז דער חתונה ניט
טאָן, ניט אין שטוב דאָ און ניט מיט איר שוועסטער.

ראַזע לאַכט און ציט זיך אַזוי לאַבנדיק אויס אויף דער
אַטאַמאַנע. בעטי שטייט נאָך אַלץ מיט די הענט אויפֿן פּנים,
נאָר קענטיק רויקער. לענגערע פּויזע.

בעטי — אויפֿגעלעבט: נו, גוט, מיר וועלן דאָס באַלד זען...
בעטי פֿאַרשווינדט אויף אַ לענגערער צײַט אין אַ צווייטן
צימער. קומט־אַרויס מיט אַ האַלבן גלאַז וואַסער, וואָס זי
האַלט אין מיטן מיט אַ לעפֿעלע. זי טראַגט עס אים צו.
אַבראַשאַ נעמט מיט אַ ציטערנדיקער האַנט די גלאַז.

ראַזע — דאָס וועט ער דאָך דאַרפֿן זײַן משוגע. וואָס הייסט, ער
וועט גיין אַכט טעג פֿאַר דער חתונה זיך אַוועקסמען?
בעטי — נאָר מיט דעם וועט ער קענען באַווייזן... אַנדערש קען
איך אים איצט ניט גלייבן..

אַבראַשאַ — מיט אַ ציטעריק קול: אַבער דערנאָך וועט דאָך שוין
זײַן פֿאַרפֿאַלן.

בעטי — צו ראַזע: אַהאַ? דו זעסט? פֿרײַער האָט ער געמאַכט
אַן אַנשטעל, אַז ער לויפֿט זיך נעמען דאָס לעבן. זעסט שוין, אַז
דאָס איז געווען אַן אַנשטעל. און איצט, אַז איך האָב אים געגעבן
די געלעגנהייט, וויל ער זיך שוין אויסדרייען, אַ, זעסט שוין? אַ,
ניין! גענוג! גענוג מיך גענאַרט! מער וועט זיך עס אים ניט אַנני-
געבן... אויס! אויס! אַרויס פֿון דאַנען! שוין די מינוט זאָלסטו
דאָ ניט בלייבן. כאַפּט־אַראָפּ דעם בראַסלעט פֿון האַנט, גיט אים אַ

וואָרף אויף דער ערד. נאָ, דאָ האָסטו דינע פּלה־מתנות. שפּעטער וועסטו קריגן צוגעשיקט אַלע איבעריקע מתנות. ראָזע — אַט זעט איר? אַפֿילו צו דעם האָט איר קיין שכל ניט. נו, ווי אַזוי איז מען אַזוי נאַריש, האָ? ווי מיינט איר, זי וואָלט עס אַיך געלאָזט אויסטרינקען? איר וואָלט נאָר געדאַרפֿט איין ביסעלע פֿאַרזוכן.

בעטי — פֿאַלט מיט אַ געוויין אויף ראָזע: ער איז אַן אַפֿעריסט. ער איז אַ געמיינער ליגנער! ... מיט דיר, מיט דיר, שוועסטער, ביידע צוזאַמען, ביידע וועלן מיר קיין מאָל, קיין מאָל ניט חתונה האָבן!

אין דער צײַט, ווען ביידע שוועסטער האַלטן זיך אַרומגע-
נומען, אַט דעם מאַמענט ניצט־אויס אַבראַשאַ און פֿאַרזוכט
פֿאַרזיכטיק פֿון גלאַז איין טראָפּן און אַ צווייטן, גיט אַ
שמייכל און גיט אַ טרינק־אויס די גלאַז, און גיט זי אַ ליי-
דיקע אַ שלײַדער אויף דער ערד און פֿאַלט גלייך אַליין.
בעטי וואָרפֿט זיך צו אים מיט אַ קוויטש און גיט אַ ברייטן
שמייכל אין אַ זײַט.

בעטי — אַ מײַן טײַערער אַבראַשאַ! אַ דאַקטער, גיכער!
אַבראַשאַ — באַוויזן, האָ? שטאַמלט: קום־אַהער! דריק זיך
פֿעסטער צו מיר. דריקט זי אַליין. לאַמיר דיך כאַטש אַ לעצטן מאָל
פֿילן אויף מײַן ברוסט איידער מײַן האַרץ הערט־אויף צו קלאַפּן ...
בעטי — שײַט־אויס אַ געלעכטער: שטיי־אויף, מײַן ליבער! מײַן
טײַערער! קושט אים. שטיי־אויף, דו שטאַרבסט ניט, איך האָב דיך
אַפּגענאַרט. לאַכט. עס איז געווען ריינע וואַסער!
אַבראַשאַ הייבט זיך אויף. ביידע נעמען זיך אַרום און קושן
זיך לײַדנשאַפֿטלעך. ראָזע לאַכט.

פֿאַרהאַנג פֿאַלט לאַנגזאַם.

די שווארצע חופה

ערגעץ ווו אין א פויליש געטא. די צייט : אנהייב 1943. דאס אָרט :
אן אונטערדישער בונקער, פול מיט דערשראָקענע יידן, וועלכע
מע פילט מער ווי מע זעט. מע זעט בלויז א יונג פאָרל : מענדל און
שרה. — מענדל קוקט יעדע וועלע אויף זיין האַנט־זייגערל, און שרה
בייסט זיך די ליפן און שוויגט. אַ ביסל אָפגערוקט אין אַ זייט,
ווי אָנגעשפאָרט ביי דער וואַנט, שטייט דער מגיד : אן עלטערער ייד
מיט אַ ווילד־צעשוויבערטער באַרד און ברענענדיקע אויגן. פון סופיט
הענגט־אַראָפּ אַ לעמפל, וואָס צעגיסט אין קעלער אַ מאָדנע שטומפיק
שטויביק ליכט. מענדל און שרה זיצן אויף אַ הילצערנער באַנק,
ביי אַ הילצערנעם טיש, און דערוועגן זיך נישט צו קוקן איינער
דעם אַנדערן אין די אויגן.

פערזאָנען

מענדל }
שרה } א יונג פאָרל.
דער מגיד
יינגל
מענער, פרויען.

מענדל — ווו איז זי אהינגעקומען? שוין העכער אַ שעה ווי זי
איז אַוועק. עפעס האָט מיט איר געמוזט פאַסירן.
שרה — האָט געדולה, מענדל.
מענדל — איך האָב שלעכט געטאָן. איך האָב זי נישט געדאַרפֿט
לאָזן אַוועקגיין. ווער ווייסט, צי מ'האַט זי ניט געכאַפֿט.

שרה — האָט בטחון, מענדל!

מענדל — זי איז געגאנגען צו עדעקן. ווער ווייסט, צי קר איז פֿאַרלאָזלעך. ווער ווייסט, צי ער איז ניט קיין מסור.

שרה — ער געהערט צו דער פּוילישער ווידערשטאַנד-באַוועגונג. דער דייטש איז אונדזער ביידנס שונא. ער האָט געזאָלט, פֿאַר געלט, אונדז פֿון דאַנען אַרויסראַטעווען.

שרה — גיין. אָבער חוה האָט אים מערערע מאָל באַגעגנט. איך האָב צוטרוי צו איר חוש: זי זעט יעדן מענטש אָן מאַסקעס. מענדל — זיפֿצט: ס'ווערט שפעט.

עמעצער, אין הינטערגרונט, דאַונט מעריב שטילערהייט. אָן עלטערע פּרוי זאָגט נאָך „אַמן“. אין דרויסן איז נאָכט לאַנג שוין צוגעפּאַלן. די סכּנה איז פֿאַרבלי, מינדסטנס ביז אויף צו מאַרגנס. די דייטשן מײַנדן אויס אַריבערצוטרעטן די געטאַטויערן אין פינצטערניש. זיי ווייסן שוין, אַז באַשטימטע יידן האָבן געשאַפּן אַ קאַמף-אַרגאַניזאַציע: ניט כּדאַי זיך מיט זיי צו פֿאַרטשעפען. אפשר שפעטער, אַ צווייט מאָל. אויב מענדל און שרה זינען נאָך אַלץ אין בונקער, איז עס וויל זיי ווילן זיין אַבסאָלוט זיכער, אַז דער לעצטער סאַלדאַט האָט דאָס געטאַ שוין פֿאַרלאָזט.

מגיד — עדעק וועט אונדז אַלעמען אַרויסראַטעווען? מיך אויך? כאַטש איך האָב גאַרניט-גאַרניט אויסער מיין הונגער און מיין תּורה? איר מיינט עס באמת? עדעק וועט אויך מיך פֿון דאַנעט אַרויסשלעפּן, כאַטש איך בין ניט אין שטאַנד אים צו באַלויבען... און אַיך אויך ניט?

שרה — זאָרגט ניט, ר' יוד. אויב אַלץ וועט זיין ווי ס'דאַרף צו זיין, וועלן מיר שוין מאַרגן אין דער צייט זיך געפֿינען אין וואַלד, אויף דער פֿריי, אפֿשר צווישן פֿאַרטזאָנער.

מענדל — אויפֿגערעגט: זי האָט שוין געדאַרפֿט זיין צוריק.

שרה — ערשט אַ שעה זינט זי איז אַוועק.

מגיד — ווער איז חוה?

שרה — לויט זיין אומגעדולד, האָט איר שוין געקענט פֿאַרשטיין: חוה איז זיין פֿלה.

מענדל — איר שוועסטער.

מגיד — ווען וועט זיין די חתונה?

מענדל — איר זינט אַראָפֿ פֿון זינגן? ווער האָט אַ קאַפּ צו פֿראַג־ ווען חתונות, ווען הימל און ערד זינגען איין גרויסער בית־הקברות!

מגיד — איז וואָס? מ'מעג שטעלן אַ חופּה אויפֿן בית־הקברות. ס'איז אַפֿט מאָל אַ סגולה אַפּצושאַפֿן אַ גזירה.

מענדל — צו־פֿרי אָדער צו־שפּעט.

שרה — שפּיצט־אָן אירע אויערן. ששש...

אַלע — בלייבן פֿאַרגליווערט. איינער קוקט צו דער נידעריקער טיר, אַ צווייטער צום סופֿיט, כדי בעסער צו הערן יעדן גערויש פֿון דער גאַס.

שרה — ס'האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז איך הער טריט. מסתמא אַ טעות געהאַט.

מענדל — עפעס האָט געמוזט מיט איר פֿאַרקומען.

מגיד — אפשר שטעלט מען די חופּה נאָך היינט ביי נאַכט? איך האָב אַ טלית. ס'איז דאָ אַ מנין יידן, ברוך־השם, איך וועל מסדר־

קידושין זיין. אומזיסט. ס'וועט זיין מנין מתנה: דרשה־געשאַנק.

מענדל — הערט־אויף מיט אנזערע נאַרישקייטן! ס'איז ניט די צייט און ניט דאָס אַרט צו ריידן וועגן שידוכים און אנדערע

פּוסטע מעשיות. מיר האָבן אנדערע דאגות אויפֿן קאַפּ.

שרה — רעג זיך ניט אויף. ער מיינט ניט קיין שלעכטס.

מענדל — ענטפֿערט ניט. ער שפּרינגט־אויף פֿון זיין אַרט און הייבט־אָן אַרומשפּרייזן איבערן בונקער.

מגיד — איר זעט? אַן אמתער חתן־בּחור. ער קען ניט איינזיצן אויף אַן אַרט.

שרה — שטילערהייט. ס'ווערט פֿאַרט שפּעט.

מגיד — יונגע פֿלות האָבן ליב, מ'זאָל אויף זיי וואַרטן.

מענדל — ווען איך ווייס, אז איר זנט אזא פלאפלער, וואלט איך
איך ניט געבראכט אהער.

מגיד — ס'איז מ'זיין פאך. איך בין א מגיד. א מגיד אן א קהילה,
אן א שול. מ'האט מ'זיין קהילה געטייט און מ'זיין שול חרוב געמאכט.
ווער וועט מיך הערן, אויב ניט איר? ס'קען זיין, אז מיר זינען
דא די איינציקע יידן אויף דער וועלט. דער לעצטער מנין. די
לעצטע תפילה. די לעצטע חתונה.

מענדל — משוגענער איינער! ס'זינען פאראן צענדליקער בונד-
קערס אין אונדזער געטא, צענדליקער געטאס אין אונדזער לאנד.
מגיד — איך ווייס, איך ווייס, אבער... צי האט איר זיי געזען?
ניין, איך אויך ניט. מיר קענען בלויז עדות-זאגן וועגן זיך אליין.
ניט וועגן יענעם. איז פון וואנען ווייסט איר, אז מיר זינען ניט
די לעצטע עדות?

שרה — מיט א בלייכער שטייט: חוה איז אונדזער פארבינדונגס-
מענטש. זי האט באזוכט מערערע געטאס, זי איז אין קאנטאקט מיט
אנדערע בונקערס.

מגיד — ווען איז זי אוועק?

שרה — קורץ פאר איינער אַנקומען.

מענדל — איך האב איר באפֿוילן זיך צו אַנילן. די צינט ברענט.
יעדער מינוט ציילט. יעדער מינוט קען זיין צו-שפעט.

שרה — באַמי זיך צו באַרויקן, איך בעט דיך. מסתמא האט זי
געמוזט זיך פֿאַרווימען.

מענדל — די הענט הינטער די פלייצעס, פֿאַרשנעלערט דעם ריטעם
פֿון זיין גאַנג.

מגיד — חוה איז איינער שוועסטער?

שרה — נאָך אַ מינוט שווייגן. יא... יא.

מגיד — אן עלטערע שוועסטער?

שרה — ע... שווער צו זאָגן.

מגיד — צי איז זי ענלעך צו אייך?

שרה — מער-ווייניקער.

מגיד — איר זינט ניט אַנשטימיק מיט מיר? מ'דאַרף שטעלן אַ חופּה. היינט ביי נאַכט. מ'טאָר ניט אָפּלייגן אויף שפּעטער. מענדל און חוה דאַרפן דעם דאָזיקן בונקער פֿאַרלאָזן ווי מאַן-און-ווייב.

שרה — דאָס פנים ווייס ווי קאַלד. פֿאַר וואָס?

מגיד — צו ווייזן דער וועלט, דער געשיכטע און גאַט-פֿביכול, אַז יידן פֿאַרלירן ניט דעם בטחון אין זיך אליין; אַז יידן זענען פֿעניק צו בויען אויף חורבנות; אַז אויף שוועל פֿון אומקום טוען זיי פֿאַרט, דורך זייער שבוּעה, פֿאַרהייליקן דאָס לעבן; די חתונה דאָ וועט זיין אַ מפּלה פֿאַרן שונא.

שרה — לאַזט-אַרויס אַ טיפֿן זיפֿן. לאַמיר וועגן דעם ניט ריידן.

מגיד — גוט. לאַמיר וואַרטן אויף חוהן. די פּלה האָט פֿאַרט דער-ין עפעס צו זאָגן.

שרה — נייגט זיך צו אים און מורמלט. איך בעט אַיך, טוט אַ טובּה, רעדט וועגן עפעס אַנדערש, רעדט גאָר ניט.

מענדל — ווערט מיד. ער קערט זיך צוריק צו זיין פּלאַץ, נעבן שרה, ביים טיש. ער שטאַרט אין לידיקן חלל אַרײַן. איר רעדט נאַרישקייטן און איך גיי אויף לווינות. לווינות? דאָס אויך ניט. צענדליקער, הונדערטער מיטגלידער פֿון מנן משפּחה זענען אַוועק צום טויט; איך האָב זיי, אויף זייער לעצטן וועג, אָפּילו ניט באַ-גלייט. פֿון דעמאָלט אַן הערן זיי ניט אויף צו גיין. זיי זענען שוין לאַנג אויף יענער וועלט, אַבער אין מיינע אויגן שפּיגלט זיך נאָך אַלץ אָפּ זייער גאַנג. מאַדנע: איך האָב קיין מאָל ניט געגלייבט אין יענער וועלט. איצט גלייב איך יאָ. יענע וועלט געפֿינט זיך אין מיינע אויגן. קוקט — און איר וועט זען וואָס ס'קומט דאָרט פֿאַר. קוקט — און איר וועט זען, אַז אויך דאָרט פֿירט מען צדיקים און אומשולדיקע קינדער צו דער שחיטה. איר פֿאַרשטייט וואָס מ'זאָגט אַיך? ניטאָ מער קיין ער-י-מקלט, ניטאָ מער קיין אויסוועג. אָפּילו נאָכן טויט קען מען זיך פֿאַרן רוצח ניט אויסבאַהאַלטן.

שרה — פּרוּווט זיך צו אים דערנענטערן. זי לייגט איר האַנט אויף זינער. איר פנים איז ווי אַ צעבראַכענער שפּיגל.

מגיד — איך שטאם פֿון אַ שטאָט געבן קאַלאַמיי. אַ גרויסער בליענ-
דיקער ישובֿ דאָרט געווען. רביים און סוחרים, ישיבֿת־בחורים און
בעטלערס, ברחנים און פלי-זמרים, מלמדים און טרעגערס, חשובֿע
בעלי-בתים און פֿאַרבאַרגענע ל״ו צדיקים: איך האָב זיי אַלעמען
געקענט און אַלע האָבן מיך געקענט. איך פֿלעג אַרומגיין פֿון איין
שול אין דער אַנדערער, פֿון איין הויז אין דעם אַנדערן, און זיי
וואַרענען, אַז אויף יענער וועלט שטראָפֿט מען פֿאַר יעדע עבֿירה.
צוויי מאָל אַ יאָר, שבת־שוֹבֿה און שבת־הגדול, פֿלעגן זיי זיך אַלע
— איר הערט? אַלע! — פֿאַרזאַמלען אין דער אַלטער שול, אַ
ריזיקער זאַל, וווּ איך האָב בײַ זיי אַרויסגעריסן ביטערע און מוראַ-
דיקע טרערן. איצט ווייס איך, אַז איך בין באַגאַנגען אַ פֿעלער. איך
האָב זיי ניט באַדאַרפֿט אָפּמוסרן. זיי האָבן פֿאַרדינט אַנדערע רייד.
אַן אַנדער יחס. איין מינוט געטאַשרעק האָט מכפר געווען אויף אַלע
זייערע זינד. וויל איך זיי בעטן, זיי זאָלן מיר מוחל זײַן. אָבער —
ניטאָ צו וועמען זיך צו ווענדן. זיי זינען אַלע אומגעקומען. די
שחיטה האָט געדויערט עטלעכע טעג. וווּ בין איך געווען? אויפֿן
בית־הקברות. מײַן באַהעלטעניש. מיך האָבן די מתים באַשיצט;
די אַנדערע יידן — ניט. בין איך שפעטער צוריקגעלאָפֿן אויפֿן
הייליקן אָרט און גענומען שרײַען צו די טויטע און זיי אַנזידלען:
סטײַטש! פֿאַר וואָס האָט איר ניט באַשיצט אַניערע קרובֿים, אַניערע
יורשים, אַניערע קדיש־זאַגערס? פֿאַר וואָס האָט איר זיך אויף זיי
ניט דערבאַרעמט? פֿון דעמאָלט אָן גיי איך פֿון איין בית־הקברות
צום אַנדערן און זאָג מוסר: איך בין געוואָרן דער מגיד פֿון טויטע
יידן. ער וויל ווײַטער ריידן, אָבער עמעץ קלאַפֿט אין טיר.
מענדל און שרה קוקן זיך איבער: ווער קען עס זײַן?
מ'קלאַפֿט נאָך אַ מאָל. לויט אַ סיגנאַל. אַ באַקאַנטער, אַ
פֿריינד.

מענדל — חוה... ..

שרה — שאַקלט מיטן קאַפּ אויף עיין.

מגיד — שאַרט זיך צו צו דער טיר. עפֿנט זי.

ס'באַווייזט זיך אַ ייִדיש בחורל, צוועלף־דרייצן יאָר אַלט:

צערסטן, אויסגעדאַרט, פֿלינק.

מענדל — מיט אימפעט. האָסט אפֿשר געזען...

שרה — רייסט אים איבער. וואָס קומט פֿאַר אין דרויסן?

יינגל — די אַקציע איז געענדיקט. די דניטשן זינען אַוועק. די מיליך בושעוועט אין שולהויף.

שרה — אַ סך קרבנות?

יינגל — אַ סך.

מגיד — ווער?

מענדל — חוה!!!

מגיד — דער רב? דער ראַשיישיבֿה?

יינגל — דער רב. זינע תלמידים — זיי האָבן מיטגענומען טלית־אוי־תפֿילין אַנשטאַט שפינו און וועש.

מענדל — חוה!!! וואָס האָט מיט איר פאַסירט?

יינגל — ווער איז חוה? איך קען זי ניט.

שרה — צו מענדלען. זי וועט באַלד זיין צוריק.

מגיד — דער רב... צי האָט ער עפעס געזאָגט, געשרינען, אי־בערגעלאָזט אַ צוואה?

יינגל — ער איז, אַ שווינגנדיקער, געגאַנגען פֿאַרויס און ווי צו־

געגרייט דעם וועג פֿאַר זינע תלמידים. אַ דניטש האָט אים געגעבן

אַ זעץ מיט זיין ביקס. דער רב איז זיך געגאַנגען זיין וועג. אַ

צווייטער דניטש האָט בני אים אַראַפֿגעריסן די הוט. אים גע־

וואַרפֿן אין דער בלאַטע. האָט דער רב זיך אַניגעבויגן אויפֿצוהייבן

די הוט. האָט דער דניטש אים נאָך אַ מאָל אַ זעץ געטאַן מיט דער

ביקס. האָט דער רב גענומען אַ זשמעניע בלאַטע און, ווי אַ צודעק,

עס געלייגט אויפֿן קאַפֿ.

מגיד — דו האָסט דאָס אַלץ געזען?

יינגל — געזען, אַלצדינג. פֿון מײַן באַהעלטעניש.

מגיד — וואָס נאָך האָסטו געזען?

יינגל — מענער. א סך מענער. פרויען. א געלויף. קינדער. קליינע
 קינדער. שטומע קינדער.
 מגיד — וויפל?
 יינגל — א סך.
 מגיד — נעמען? געדענקסטו זייערע נעמען?
 יינגל — עטלעכע. משה-חיים, אביגדור, דער רויטער פסה, יאנקל
 דער לאמער.
 מגיד — וויטער.
 שרה — לאזט אים צו רוי!
 מגיד — וויטער! מ'דארף אלצדינג וויסן, געדענקען.
 שרה — צו וואס און נאך וואס? לאזט אים צו רוי.
 אלע — מעסטן זיך אפ איינער דעם אנדערן מיט די בליקן. מענדל
 איז פארחלומט. דאס יינגל באנעצט זיך די ליפן און מאכט זיך מוט.
 יינגל — איך ברענג א מעלדונג. פון דודן.
 מגיד — דוד? וועלכער דוד?
 שרה — אונדזער דוד. אונדזער אלעמענס דוד. דער אנפירער פון
 יידישן ווידערשטאנד.
 יינגל — דוד וויל, איר זאלט וויסן, אז די הינטיקע אקציע איז
 דער אנהייב פון סוף. מיר האבן באשלאסן צו קעמפן.
 מגיד — מיט וואס? אונדזערע נעגל?
 יינגל — אונדזערע נעגל.
 מגיד — איר זינט משוגע געווארן? איר האפט מנצח צו זיין די
 דיטשישע ארמיי?
 יינגל — מיר האפן צו האבן דעם זכות צו קעמפן.
 שרה — וואס נאך האט דוד באפוילן?
 מענדל — ווי אין חלום. ווי איז חוה אהינגעקומען?
 יינגל — איר פארמאגט וואפן?
 שרה — גיין.
 יינגל — אפילו ניט קיין רעוואלווער?
 שרה — גיין.

יינגל — איר קענט אײך באַזאָרגן?

שרה — ניין.

מענדל — אפֿשר חוה... ..

מגיד — ווי צו זיך אַליין. אַ גאַנץ לעבן זיך אויסגעלעבט אין תּפֿילה. געוואַרט אויפֿן אמתדיקן שבת. פֿאַר גאַרניט? אפֿשר פֿאַר גאַרניט.

יינגל — אַן וואָפֿן האָט איר ניט קיין שום האַפֿענונג. דוד האַלט, אַז ס'איז כּדאַי אַריבערצולויפֿן אויף דער אַרישער זײַט. אויב איר האָט דאָרט פֿרײַנד. גוטע פֿרײַנד.

מגיד — פֿרײַנד? מיר? ער לאַכט מיט יאָוש. אפֿשר נעמסטו מיך מיט? אויף מײַנע עלטערע יאָרן וועל איך ווערן אַ סאָלדאַט... ..

יינגל — ניט מעגלעך.

שרה — זאָג דודן... .. ניין, זאָג אים גאַר ניט. צוזאַמען אין גימל נאַזיע געגאַנגען. זיך געשפּילט צוזאַמען. דאָס לעצטע מאָל האָבן מיר זיך געטראָפֿן... .. ווען האָבן מיר זיך געטראָפֿן צום לעצטן מאָל? ווען מיר זײַנען אַרײַן אין געטאָ. איצט איז דוד אונדזער פֿאַנטרעגער. מאַדנע. זאָג אים... .. צי פֿאַרמאָגט ער גענוג קעמפּערס? יינגל — ניין. מיר האָבן נאָך ווייניקער וואָפֿן. פֿינף קעמפּערס אויף יעדער ביקס. מ'וועט זיך אַן עצה געבן.

מגיד — איך וואַלט גערן מיט דיר מיטגעגאַנגען. יינגעלע. אָבער — איר דאַרפֿט מיך ניט האַבן. אַגב, דאַרף איך באלד, טאַקע דאָ, מסדרי־קידושין זײַן.

יינגל — קוקט אויף אים ווי אויף אַ משוגענעם. ער וואַרט אַ מינוט צו זען, צי מענדל אָדער שרה האָבן נאָך עפעס צו זאָגן. ער גייט צו דער טיר. ס'ווערט שפעט. איך האָב נאָך פֿינף בונקערס צו באַזוכן, אַ גוטע נאַכט. און — זײַט געזונט.

שרה — גיי געזונטערהײַט, יינגעלע!

מגיד — צאָרט. ווי רופֿט מען דײַך?

יינגל — איך ווייס ניט. איך האָב מורא צו וויסן.

מגיד — מיינסטו, אַז מיר וועלן זיך נאָך אַ מאָל באַגעגענען?

יינגל — גיין.

מגיד — פון וואָנען נעמסטו אַזוי פֿיל זיכערקייט?

יינגל — אַפֿילו ווען מיר וועלן זיך יאָ דורכשלאָגן די מלחמה, אַפֿילו ווען מיר וועלן זיך יאָ אַפּראַטעווען, וועל איך מער ניט זיין איך, אפֿשר וועט איר זיין איך.

מגיד — הלוואַי, יינגעלע, הלוואַי!

מענדל — צום יינגל, אויב דו באַגעגנסט אויפֿן וועג חוהן — אַ יונג מיידל, מיט בלאַנדע האָר און גרויע אויגן, מיט אַ שלאַנקער פֿיגור — זאָג איר, אַז זי זאָל זיך צוואַנגלן.

יינגל — בלאַנדע האָר, גרינע אויגן... ס'איז פֿינצטער אין דרויסן. מענדל — פֿון דעסט וועגן, ס'איז אוממעגלעך זי ניט צו דערקען גען, זאָג איר, אַז...

שרה — גיי געזונטערהייט, יינגעלע! מ'וואַרט אויף דיר.

יינגל — פֿאַרלאַזט דעם בונקער. דער מגיד פֿאַרשליסט הינטער אים די טיר. ס'נעמט אַ מינוט ביז ער דרייט זיך אויס צו מענדלען צו מיט אַ מאָל צעפלאַמט זיך זיין פנים.

מגיד — איך האָב פֿאַרגעסן אים צו ווינטשן, ער זאָל זוכה זיין צו דערלעבן משיחן. ווי האָב איך געקאָנט עס פֿאַרגעסן? אפֿשר ווייסט איר ווהיין ער איז געגאַנגען? אפֿשר קען איך אים דעריאָגן? ס'איז זייער וויכטיק, איך זאָל עס אים אַנווינטשן.

מענדל — איר מיינט טאַקע, אַז אַזיער ברכה קען העלפֿן?

מגיד — קען זיין יאָ, קען זיין ניט. דאָס איז גאָטס ענין, ניט מיינער. איך ווייס בלויז, אַז איך דאַרף אים עס אַנווינטשן.

שרה — צו־פֿרי אָדער צו־שפעט. שׂרה שאַקלט מיטן קאָפּ אויף ניין.

מענדל — פֿאַרדעקט מיט דיִנע הענט דאָס פנים זיינט.

מגיד — נעמט אַטעמען שווער. ער הייבט־אָן אַרומגיין איבערן בונקער, זוכנדיק זיין אַמאָליקן עולם צוהערערס וואָס באַשטייט פֿון יידן פֿון נעכטן, פֿון מתים פֿון מאַרגן. איר גלייבט ניט אין משיחס קומען? איך — יאָ. אַני מאַמין באַמונה שלימה בביאת המשיח. קען

זיין, אַז ס'וועט מער ניט בלייבן וועמען אויסצולייזן, אָבער קומען וועט ער.

מענדל — צאַרנדיק, הערט-אויף מיט אנערע נאַרשקייטן.
שרה — צו מענדלען. ששש... שריי ניט. מ'טאָר ניט שרייען.
מגיד — איר גלייבט מיר ניט? איך גלייב זיך אליין ניט. אָבער — איך האָב זעונגען. יידן מאַרשירן אין די גאַסן מיט מוזיק. איך זע...

מענדל — הערט-אויף! אַן עק! גענוג! ס'איז נאָכט אין דרויסן. מ'קען דעם אייגענעם שאַטן ניט זען — און איר זעט דעם מאַרגן? מגיד — דער שאַטן האָט קיין שליטה ניט אויפֿן מאַרגן. זאָג איך אַיך, און שווער ביי אַלין, וואָס מיר איז הייליק, אַז איך האָב זעונגען...

מענדל — איר זינט משוגע — דאָס איז אנער זאָך. אָבער מאַכט אונדז ניט משוגע! איר הערט, וואָס מ'רעדט צו אַיך?
שרה — מענדל... מגיד... מענדל, מ'טאָר ניט שרייען. מ'קאָן אונדז דערהערן. מגיד, איך בעט אַיך...

מגיד — איר מיינט, אַז איך וויל ריידן? איך וויל דאָס מויל פֿאַר-שליסן, אָבער וואָס טוט מען ווען די רייד ריכטן זיך אַרויס, ווי פֿון זיך אליין? איך זע אַ ייִדיש לאַנד, אַ ייִדישע אַרמיי. איך ווייס, אַז דאָס אַלין איז אַ פּוסטער חלום. אָבער די בילדער זינגען מעכ-טיקער פֿון שכל.

מענדל — צו שררה. זעונגען, חלומות. ער איז אַראָפּ פֿון זינען.
שרה — איז דען אַ ווונדער? ווער איז היינט גענוג שטאַרק, גענוג פּחדנותדיק, ניט אַראָפּצוגיין פֿון זינען?

מגיד — אַדרבה, העלפֿט מיר ניט זען! ער מיינט דען, אַז איך ווייס ניט דעם אמת? איך ווייס, די וועלט ברענט און אונדזער פֿאַלק ליגט אויפֿן מזבח: אַברהם, נעם זיין איינציק פֿאַלק און ברענג עס פֿאַר אַ קרבן אויף דער עקידה. אָבער דאָס מאַל איז ניטאָ קיין מלאך, וואָס זאָל זיך אַרביימישן און פֿאַרמזדן שפּיכט-דמים. איך ווייס, איך ווייס: פֿון אַזאָ חורבן קען און טאָר קיין שום גוטס ניט

ארויסקומען. איך ווייס, איך ווייס: ס'איז אלץ געענדיקט, אלץ פֿאַר-
לירן. דער רבונג של עולם האָט זיך געגט מיט זיין פֿאַלק, מיט
זיין וועלט. איז צי איך צוריק מנין עצה: מ'וועט מער קיין חופות
ניט שטעלן. ניטאָ מיט וועמען, ניטאָ פֿאַר וועמען. מתים זינען
פטור פֿון אַלע מצוות. דער מגיד פֿון מתים וועט באַלד קיינעם ניט
קענען אָפּמוסרן: ניטאָ וועמען און ניטאָ פֿאַר וואָס.

מענדל — אויסער זיך. שוויגט! שוויגט, זאָג איך אַנך! אויב
ניט, וואָרף איך אַנך אַרויס!
שרה — לאָז אים ריידן, מענדל. לאָז אים צו רון. האָב אויף אים
רחמנות.

מענדל — איך קען מער ניט אויסהאַלטן. נאָר ער רעדט, רק ער
פלאַפּלט. וויפֿל איז דער שיעור? פּויזע. און חוה איז נאָך אלץ ניטאָ.
ווי איז זי, צום טיפּוּל?

שרה — זי וועט קומען. באַרויך זיך. מסתמא פֿירט זי לענגערע
פֿאַרהאַנדלונגען מיט עדעקן. מסתמא גייט זי מיט אים אַרום זוכן
באַהעלטענישן פֿאַר אונדז אַלע. ס'איז ניט ליכט, דו ווייסט עס
בעסער פֿון מיר.

מענדל — זי מוז שטענדיק זיין יעדערנס פֿאַרזאָרגער!

שרה — אַזאָ מיידל איז זי. צי ווילסטו זי איצט ענדערן?

מענדל — ניין, אָבער...

שרה — צי ביסטו אין שטאַנד זי צו ענדערן?

מענדל — ניין, אָבער...

שרה — טרויעריק. דו האָסט זי ליב, ווייל זי איז וואָס זי איז און
ווער זי איז. איז האָב געדולד, האָב בטחון. זי וועט צוריקקומען.
אויב ניט איצט, וועט עס זיין שפעטער. מאַרגן. אפֿשר נאָך שפעטער.
מענדל — וואָס פֿאַר אַ דיבורים רעדסטו מיר? מאַרגן? איך וויל
ניט וואַרטן ביז מאַרגן. איך וויל איבער הויפט מער ניט וואַרטן.
אויב זי קומט ניט גלייך, גיי איך זי זוכן. איך וועל זי טרעפֿן. איך
וועל זי צוריקברענגען.

שרה — ס'איז גלייכער צו וואַרטן דאָ, מענדל. גלייב מיר, ס'איז

גלייכער. דו קענסט ליכט פאַרבלאָנדזשען. קען זיין, אָז איר וועט ניט גיין אויפֿן זעלביקן וועג. זי וועט קומען און דיר ניט געפֿינען. ס'איז בעסער צו וואַרטן דאָ.

מגיד — איך וועל וואַרטן. איך וועל די מלחמה איבערלעבן. דער מגיד אין מיר וועט בלייבן מגיד. גיין וועל איך אויף אַלע בית-הקברותן און זיך בעטן ביי די מתים, אָז זיי זאָלן ניט שטערן די רו און די פֿרייד פֿון יידן, וועלכע וועלן מאַרגן-איבערמאָרגן לעבן בשלום מיט זיך אליין. זאָגן וועל איך די מתים אונדזערע: אויב איר פֿאָלגט מיך ניט, וועט קיין שום ייד קיין מאָל ניט זיך באַ-פֿרעיען פֿון זינע שולדגעפֿילן! אויב איר פֿאָלגט מיך נישט, וועט יעדער ייד טרינקען קידוש-וויין מיט טרערן אויסגעמישט! איז לאַזט אים צו רו. טוט מיט אים אַ חסד, כאַטש ער איז עס ניט ווערט. טוט פֿאַר אים מער ווי ער האָט געטאָן פֿאַר אייך. העלפט אים מער ווי ער האָט אייך געהאַלפֿן.

מענדל — איר ווילט טאַקע ניט אַנגעמען אַ שטומעניש? ביין? שרה — מענדל.

מגיד — זינט מוחל דעם ייד פֿון מאַרגן. פֿאַרגינט אים זיין גליק און זיין פֿרייד. פֿאַרגינט אים זינע חתונות און בר-מצווהס, זיין פֿרייהייט און זיין האַפֿענונג. אַט וואָס איך וועל בעטן ביי מיינע טויטע צוהערערס.

מענדל — איך בין ניט טויט און וויל אייך ניט הערן!

שרה — אומגליקלעך. מענדל.

מענדל — לויפֿט צו דער טיר און פֿראַלט זי אויף. איך גיי נאָך חוהן.

שרה — לויפֿט אים נאָך. צושפעט. ער איז שוין פֿאַרשוונדן אין דער נאַכט. זי קומט-צוריק צום טיש און פֿאַלט אויף דער הילצער-נער באַנק, אַ דערשלאַגענע.

מגיד — אויסגעניכטערט: איר מיינט, אָז ער האָט שאַנסן צו טרעפֿן חוהן?

שרה — גיין.

מגיד — ער ווייס יא?
 שרה — אויך ניט.
 מגיד — וואָס זשע וועט זיין?
 שרה — גאָר ניט. אָדער ער וועט צוריקקומען, אָדער מ'וועט אים
 כאַפֿן. אייגנטלעך איז עס אַלץ איינס. פֿריער אָדער שפעטער וועט עס
 זיין אונדזער אַלעמענס גורל.
 מגיד — און — חוה? וואָס וועט זיין מיט חוה?
 שרה — גאָר ניט.
 מגיד — זי איז ניט אין סכנה?
 שרה — זי איז ניט אין סכנה.
 מגיד — וויל עפעס זאָגן, אָבער האַלט זיך צוריק.
 שרה — מיט אַן אַנגעווייטיקטן שמייכל אויף די ליפֿן, קוקט אים
 גלייך אין די אויגן אַרײַן. איר האָט נאָך ניט פֿאַרשטאַנען דעם סוד?
 חוה איז ניט פֿאַראַן. כ'האַב קיין מאָל ניט געהאַט קיין שוועסטער.
 מענדל האָט אַ כלה און דאָס בין איך. חוהן האָט ער אויסגעטראַכט
 מיט עטלעכע חדשים צוריק. מ'האַט אים געפֿירט צום טויט. ער איז
 געווען זיכער, אַז מ'האַט מיך אויך געכאַפט. דערפֿאַר מיינט ער,
 אַז איך בין ניט איך. ווען ער איז, אַ פֿאַרווונדעטער, אַרויסגעקראַכן
 פֿון מאַסן־קבר, האָט ער מיר אַנגעזאָגט די בשורה, אַז איך בין
 אומגעקומען. שפעטער האָט ער זיך גענומען „חוה“ פֿאַר אַ כלה,
 אויף מיין אָרט. זי ווערט אַנטשוויגן.
 מגיד — פֿאַרמאָכט די אויגן און ווערט אומבאַוועגלעך.
 שרה — זי טרייסלט דעם מגיד בײַ די פלייצעס. זאָגט מיר דעם
 אמת! אפֿשר איז ער גערעכט? אפֿשר בין איך, און ניט ער, אַראַפֿ
 פֿון זינען? אפֿשר האָט מען מיך יאָ אומגעבראַכט?
 מגיד — מיט פֿאַרמאָכטע אויגן. איך ווייס מער גאָר ניט, גאָרניט.
 איך האָב מורא צו וויסן. איך ווייס נאָר, פֿון איצט אָן וועל איך
 אַיך זוכן אויף אַלע בית־הקברותן. איך ווייס נאָר, קומענדיקע
 דורות וועלן אַיך די גאַנצע וועלט ברענגען פֿאַר אַ מתנה.
 שרה — רעדט וועגן היינט, ניט וועגן מאָרגן, איך בעט אַיך. איך

האַב ניט קיין כוח אויסצוהאַלטן ביז מאַרגן. זאָגט מיר, וואָס עס
 געשעט איצט, אין דאָזיקן מאָמענט.
 מגיד — איך ווייס ניט, איך האָב מורא צו וויסן.
 שרה — איך בעט איך!
 מגיד — איך האָב מורא צו זען דאָס, וואָס איך זע.
 שרה — וואָס? זאָגט מיר! וואָס זעט איר? וועמען?
 מגיד — איך זע אַ שוואַרצע חופּה, אַ מוראדיקע.
 שרה — וואָס נאָך? וואָס נאָך זעט איר?
 מגיד — זי שטייט אונטער אַ הימל פֿול מיט שוואַרצע שטערן.
 שרה — וואָס נאָך? וועמען זעט איר?
 מגיד — איך זע דעם חתן. ער איז אַליין, אין גאַנצן אַליין.
 מיט אַ מאָל ווערט שטיל אין בונקער, דעם מגיד'ס פנים
 פֿלאַמט מיט רויטקייט. שרה'ס איז דורכגעאַקערט מיט
 ווייסע שטריכן. שרה שפּרינגט־אויף און לאַזט־אַרויס אַ
 האַרצרייסנדיק געשריי. דערנאָך גיט זי זיך אַ ריס צו דער
 טיר און אַנטלויפֿט שרייענדיק.
 מגיד — ווי צו זיך אַליין: ס'איז שפעטער ווי איך האָב געמיינט.

ביסלעכווייז ווערט דאָס שטויביקע ליכט פאַרצערט, פאַרלאָשן. אין
 הינטערגרונט הערט מען באַהאַלטענע יודן זאָגן עפעס. מ'ווייסט ניט
 וואָס. מ'וועט עס מער קיין מאָל ניט וויסן.

א. האלדעם

ער לעבט ...

איינצאקטער

פערזאנען

אפרים אלטמאן
רחל, זיין שוור, א דאקטער
מאָרק גרינשטיין, קאָפיטאָן

די האַנדלונג קומט־פאַר אין טיפּן סאַוועטישן הינטערלאַנד, וווּהין די אַלטמאַנס האָבן זיך עוואַקוירט. רחלעס מאַן — שמואל — ווי אויך זינען יינגערע ברידער, זינען אויף דער מלחמה. אַ קליין אַרעם־אויסגעשטאַט צימערל, אָבער געמיטלעך און ריין צוגעראַמט. אויף דער וואַנט שמואלס פאַרטרעט.

אפרים — שרייבט אַ בריוו, ענדיקט די לעצטע פּראָזע: ווי סע ווינטשט דיר זיין געטרייער טאַטע, וואָס האַפּט דיך צו זען אַ גע־זונטן און אַ לעבעדיקן און מיט גרויס נחת... לייגט־אָוועק די פען, נעמט־אָרויס אַ קאַנווערט. איצט דער אַדרעס... נאָר נישט פֿאַרפּלאַנטערן... איך האָב, קיין עין־הרע, עטלעכע אַדרעסן... נעמט־אָרויס פֿון דער קעשענע אַ ביכעלע, קוקט־אָרין אין דעם, אַזוי, ריכטיק, שרייבט: פֿעלדפּאַסט־סטאַנציע נומער 3208... ליי־טענאַנט אַלטמאַן... אַז מען שרייבט נישט אין קיין שטאַט, נאָר אין פֿעלד אַרען... אַלע זין מנינע שטייען אין פֿעלד... נו, לאַמיר נאָר איבערלייענען, וואָס האָב איך אָנגעשריבן... אַז איך

לייען, וויזנט זיך מיר אויס, און איך רייך מיט אים... לייענט דעם בריוו: ...און פֿון מײַן שמואלן קאָן איך דיר, מײַן זון, גאָר נישט שרײַבן, ווייל ס׳איז שוין קרובֿ צו זעקס חדשים, און מיר האָבן פֿון אים נישט קיין אַנגעטונקענע פען... און מיר האָבן זיך שוין די הענט אָפּגעשריבן, אַפֿילו אין מאַסקווע זיך אָנגעפֿרעגט, אינעם סאַמע גלאַוונעם שטאַב, האָט מען אונדז זייער לײַטיש גע-ענטפֿערט, און צווישן די פֿאַרווונדעטע, געפֿאַלענע אָדער געפֿאַנגענע, חס־שלום, איז ער נישטאָ... מע וועט זען די זאַך גוט אויספֿאַרשן און אונדז צו וויסן געבן... וואַרטן מיר. און פֿון אַרויסקוקן אויף אַ ידיעה זענען אונדז שוין די אויגן געשוואָלן... רחל לייגט זיך גאָר אַוועק... זי איז אים איבערגעגעבן מיט לײַב און לעבן, און וויינט גאַנצע נעכט, איך זאָל נישט הערן, נאָר איך הער, און דאָס האַרץ מײַנס טוט מיר וויי סײַ פֿאַר אים, סײַ פֿאַר איר, ווייל זי איז מיר גלײַך ווי אַ טאַכטער... און אַ גרויסע אשת-חַייל איז זי אויך, האַרעוועט זייער שטאַרק, אַרבעט אין שפּיטאַל. זי איז נישט נאָר אַ דאָקטער, זי איז ווי אַן אייגענע מאַמע צו די רויטאַרמייער... און האַלט אין איין טענהן, און בעסער וואַלט זי געווען אויפֿן פֿראַנט מיט אים, מיט שמואלן... איך, ווידער, בין די שטובֿ-באַלעבאַסטע... נייען בין איך שוין נישט אין שטאַנד, די ראיה איז שוואַך און די האַנט ציטערט... און פֿון יאַנקלען, גאָט צו דאַנקען, קריגן מיר אַפֿטע בריוו. ער האָט שוין פֿאַרענדיקט די לערע און איז אויפֿן פֿראַנט... מסתּמא האָט ער דיר אויך געשריבן. ער פֿאַרט אויף אַ מוראדיקן גרויסן טאַנק, עפעס אַ מין שטאַלענער לויטן, וואָס שפּײַט מיט פֿײַער. די טעג האָט ער אין איין גאַנג צעקוועטשט עטלעכע און זיבעציק דײַטשן, כּן יאַבֿדו, הלוואַי אויף ווינטער נישט ערגער. די הענט זאָלן אים נישט וויי טאָן, יאַנקלען מײַן איך, און דער אייבערשטער זאָל אים אויסהיטן... אַוודאי, ווען מיר האָבן נאָך פֿון שמואלן אַ בריוו, וואַלט געווען פֿריילעכער אויפֿן האַרצן. אפֿשר קענסט דו זיך דערקונדיקן, וואָס מיט אים איז... ביסט דאָך אויך דאָרטן. לאַך נישט, זונעניו, פֿונעם אַלטן טאַטן.

איך ווייס, אז דער פֿראַנט איז לאַנג ווי דער ייִדישער גלות, אַבער פֿאַרט, איר זינט דאָך, ווי זאָגט מען דאָס, בני איין וואַרשטאַט, בני איין מלאַכה... לייגט-אָוועק דאָס הענטלפּעג, קוקט אויף שמואלס פֿאַרטעט, אַז, שמואל, שמואל, מיין בכור, מיין טייערער בכור, רוף זיך אָפּ, שמואל... מע קלאַפט אין דער טיר. ווער איז דאָרט? מע קלאַפט שטאַרקער. ווער איז דאָרט, פֿרעג איך...

גרינשטיין — פֿון יענער זײַט טיר. דאָ וויינט אַפֿרים אַלטמאַן פֿון קיעוו?

אפֿרים — דאָ, דאָ... לאַזט זיך צו דער טיר.

גרינשטיין — עפֿנט, זינט אַזוי גוט!

אפֿרים — די מינוט. פֿאַרעט זיך בײַ דער טיר. ווער קאָן עס מיך זוכן? סײַדן פֿון די קינדער... עפֿנט.

גרינשטיין — קומט אַרײַן. גאָט העלף!

אפֿרים — גאָט העלף, גוט יאָר! וואָס האָט איר געוואָלט?

גרינשטיין — דאָס זינט איר טאַקע אַלטמאַן?

אפֿרים — איך, איך, ווער דען?

גרינשטיין — שטייל, נאָר דער אַלטער הערט: יאָ, מע קאָן דער־קענען, שטאַרק ענלעך...

אפֿרים — איר קומט אפֿשר פֿון דאָרט?

גרינשטיין — איר זינט דעם קאַפיטאַן סאַמזיל אַלטמאַנס פֿאַטער?

אפֿרים — יאָ, יאָ, איך בין שמואלס טאַטע...

גרינשטיין — גיט אים די האַנט. מאַרק גרינשטיין, קאַפיטאַן פֿון אויאַציע.

אפֿרים — איר זינט פֿון דאָרט? אום גאַטעס ווילן, ציט נישט...

אַנטשלאַסן: זאָגט, וואָס איר האָט צו זאָגן!

גרינשטיין — זעצט זיך שווער אָוועק אויף אַ שטול. אַראַפּגע-לאַזט דעם קאַפּ, טרויעריק: וואָס זאָל איך אַנך זאָגן, מיין פֿריינד,

ווי אַזוי זאָל איך אַנך זאָגן?...

אפֿרים — מען דאַרף נישט, איר האָט שוין אַלץ געזאָגט...

גרינשטיין — איר האָב געבראַכט אייניקע זאַכן זינע...

אפרים — א? זאכן? וואָסערע זאכן?
 גרינשטיין — איך בין אין אַ קאָמאָנדירונג אין דער געגנט. האָט מען מיר, אויף מיין בקשה, דערלויבט צו פֿאַרהאַלטן זיך און איבערגעבן...
 אפרים — זייער שיין פֿון אנדער זייט, וואָס איר זייט געקומען...
 גרינשטיין — מיר זיינען געווען די בעסטע חברים, פֿראַנט־חברים.
 אפרים — איר זייט געווען בנים אומגליק?...
 גרינשטיין — מיר זיינען די גאַנצע צייט אין איינעם, אין איין עסקאָדריילע...
 אפרים — דערציילט, ווי אַזוי דאָס איז פֿאַרגעקומען... איך וויל וויסן, ווי אַזוי איז מיין שמואל געגאַנגען צום טויט.
 גרינשטיין — ער איז געגאַן ווי אַ העלד, ווי אונדזערער אַן אָפֿיציר דאַרף גיין. ער האָט נישט געטראַכט וועגן טויט.
 אפרים — נעמט אים אָן פֿאַר ביידע הענט. דערציילט...
 גרינשטיין — ... מיר זיינען געפֿלויגן ווייט־ווייט, אויף שווערע מאַשינעס...
 אפרים — אַזאַ מזל בני מנינע קינדער. שמואל אויף אַ שווערן עראַפלאַן, יאַנקל אויף אַ שווערן טאַנק... נר־נו...
 גרינשטיין — מיר זיינען געפֿאַרן באַמבאַרדירן דייטשישע שטעט...
 אפרים — אַ ברכה אויף אַיך.
 גרינשטיין — שוין נישט דאָס ערשטע מאָל, און שטענדיק גע־לונגען. נאָר וואָס האָט מען אונטערגעשאַסן סאַמוילס מאַשין. דאָס איז געווען אויף אונדזער אַקופירטער טעריטאָריע. מיר האָבן געזען, ווי זי האָט זיך אָנגעצונדן, נאָר מיר האָבן גאָר נישט געקאַנט העלפֿן... מיט אַ צעבראַכן האַרץ בין איך געפֿלויגן ווייטער. די פּילאָטן, וואָס זיינען געווען נאָך אים, האָבן איבערגעגעבן, אַז ער האָט זיך אַרויסגעוואַרפֿן מיט אַ פֿאַראַשוט. די איבעריקע זיינען גלייך אומגעקומען, ווייזט־אויס. אַזוי האָבן מיר פֿאַרלוירן סאַמוילן.

נאָר מיר האָבן נישט פֿאַרלוירן די האַפֿענונג צו געפֿינען אים. אין עטלעכע חדשים אַרום איז מיר אויסגעקומען צו זיין אין אַ ווינטן פֿאַרטיזאָנישן אַטריאַד. די פֿאַרבינדונג מיט דעם אַטריאַד איז ביז דאָן געווען נישט קיין פֿעסטע, און די אַפּעראַציע האָט געטראָגן אַ ריזיקאַלישן כאַראַקטער... נאָר מע האָט געמוזט... איך בין געקומען, וווּ מע האָט געדאַרפֿט, אַפּגעטאָן אַליק, וואָס מע האָט געדאַרפֿט... און דאָרט האָב איך געטראָפֿן סאַמולן...

אפֿרים — שמואל? אַ געזונטן, אַ לעבעדיקן!...

גרינשטיין — נאָך אַ לעבעדיקן...

אפֿרים — וואָס זשע? קראַנק? נוטה למוות? דערציילט, איך בעט אײך...

גרינשטיין — נישט קראַנק, נאָר שווער פֿאַרווונדט... ווען ער האָט זיך אַרויסגעוואַרפֿן מיטן פֿאַראַשוט, האָט עס אים מיטן ווינט פֿאַרטראָגן צו אַ וואַלד. ער האָט געבלאַנקעט אַכט טעג אין דעם געדיכטעניש פֿון וואַלד, ביז ער האָט זיך אָנגעשטויסן אויף אַ פֿאַרטיזאָנישן אויסשפּיר־אַטריאַד. זיי האָבן אים געבראַכט צום קאַמאַנדיר און ער איז געוואָרן אַן אַקטיווער פֿאַרטיזאַן... שפעטער — אַ קאַמאַנדיר פֿון אַ גאַנצן אַפּטייל... ער האָט אויף דער ערד זיך געשלאָגן פּונקט אזוי העלדיש ווי אין דער לופֿטן... אין דער לעצטער אַפּעראַציע האָט ער מיט זינע מענטשן אַרונטערגעריסן אַ צוג מיט דיטשישע טאַנקען... צוויי הונדערט דיטשן זינען פֿאַר־ניכט געוואָרן, נאָר דערביי האָט עס אים שווער פֿאַרווונדט.

אפֿרים — ער האָט נאָך לאַנג געלעבט?

גרינשטיין — אַ מעת־לעת..

אפֿרים — ער האָט גערעדט? וואָס האָט ער גערעדט?...

גרינשטיין — ער האָט געוואַלט זיך דורכרייסן צו אונדז, נאָר ס'איז אים נישט געלונגען. אים האָט זייער געקערענקט, וואָס ער קאָן נישט צו וויסן געבן וועגן זיך זינע חברים, אײך, דער פֿרוי... אפֿרים — און מיר זינען דאָ שווער פֿונעם זינען נישט אַראַפּ...

און צום סוף זיך דערוואַרט... אַ לאַנגע פּויזע. וווּ האָט איר אים דאָרט צו קבורה געבראַכט?

גרינשטיין — אין אַ ווונדערלעך־שיין אָרט, ביי אַ טיכל, צווישן הויכע הונדערט־יאָריקע ליפּעס.

אפּריים — ווינט פֿון אַ ישובֿ?

גרינשטיין — דריי קילאָמעטער פֿון דאָרט איז אַ קליין יידיש שטעטעלע געווען. די דזיטשן האָבן עס אויסגעקוילעט, ביז אין מענטשן...

אפּריים — איז ער, הייסט עס, כמו ווי צו קבֿר־ישראל געקומען... זינע לעצטע ווערטער?

גרינשטיין — ער האָט מיר געגעבן (נעמט־אַרויס פֿון קעשטנע אַ קליין פּאַקעט) אַט דאָס פעקעלע... פֿאַטאַגראַפֿיעס... אַ זיי־גער... אַט איז ער... ביידע אָרדנס... אַט זינען זיי... דעם זיגער, האָט ער געזאָגט, פֿאַרן טאַטן... זע איבערשיקן...

אפּריים — דאָס האָב איך אים צו דער חתונה געשענקט... גרינשטיין — די אָרדנס דער פֿרוי... זינע לעצטע ווערטער:

„ווי אַזוי וועט זי דאָס אַריבערטראָגן?“

אפּריים — גערעכט. ווי אַזוי וועט זי דאָס אַריבערטראָגן? מילא, איך בין אַן אַלטער טאַטע, איך גיי מיטן אַלטן גאַנג, איך וועל אַפּוּיצן שבעה, איך וועל זאָגן קדיש, איך וועל אַנטאָן דעם טרויער אין אַלטע קליידער, ווי אונדזערע אַבֿות־אַבֿותינו האָבן געטאָן... אַבער זי, אַ יונג קינד...

גרינשטיין — אַ יונגן איז גרינגער...

אפּריים — איר האָט אַ טעות. אַן אינגערעדטע זאָך... יונגער טרויער איז ווי יונגער ווייזן. סע ווייזט זיך אויס, אַז ער שיפורט נישט אַן... רחל... רחל... זי האָט קיינעם נישט, געדענקט גאַר נישט... אַ יתומה... אירע עלטערן האָבן די פעטליראָוּצעס דערהרגעט... אין אַ קינדערהויז אויפֿגעהאָדעוועט און אַ מענטש אויסגעוואַקסן... ליב געקראָגן שמואלק, די ערשטע ליבע אירע... ער איז איר געווען אַ מאַן און אַ טאַטע... ניין, ניין... ווי קאָן

זי דאָס אַריבערטראַגן? ... גיט מיר די אַרדנס! גרינשטיין גיט זיי אים. מײַן זונס ערע... ער לייגט זיי פֿאַרוויכטיק אַרײַן אין אַ בוזעס-קעשענע. איך וועל זיי אַפהיטן... און זי טאַר נישט וויסן, דאָס איז זײַן ווילן געווען...

גרינשטיין — נאָר... איר פֿאַרשטייט מיך... ס'איז נישט מעג-לעך...

אפֿרים — פֿאַר וואָס איז דאָס נישט מעגלעך?

גרינשטיין — וואָס וועל איך איר זאָגן?

אפֿרים — איר וועט איר איבערגעבן אַ גרוס — איר האָט אים געזען, דאָרט אין וואַלד, קיין בריוו האָט איר נישט באַוויזן צו געמען...

גרינשטיין — אַפּנארן?

אפֿרים — איך נעם אויף זיך דעם חטא... זאָל זי לעבן מיטן געדאַנק, אַז ער איז ערגעץ דאָ.

גרינשטיין — אַבער דער סוף...

אפֿרים — מיט דער צײַט וועלן מיר זי אפֿשר צוגרייטן, טריט בײַ טריט... דערוואַלל לעבט ער, איר הערט, ער לעבט!

גרינשטיין — מען קאָן איר פֿון אַפּטייל אַנשרייבן. ער האָט דאָך נאָך חברים. איך האָב אַלץ גענוי דערציילט. מען האָט עס פֿאַר-שריבן. דער אַדרעס אַניערער איז באַוווּסט. מיר האָבן קיינעם נישט געוואָרנט. ווי אַזוי זשע...

אפֿרים — נישט אַזוי גיך טוט זיך דאָס, און איר וועט זיך אומ-קערן, וועט איר אַנזאָגן.

גרינשטיין — איך ווייס נישט, צי מע האָט דאָס רעכט... פֿון מײַן זײַט... ווי איר ווילט... כאַטש...

אפֿרים — יאָ, יאָ, איך וויל, סע זאָל זײַן ווי סע איז געווען... ער לעבט. קוקט אויפֿן זייגער, וואָס גרינשטיין האָט אים געגעבן. זײַן זייגער... ער גייט?

גרינשטיין — איך צי אים יעדן טאָג אָן...

אפֿרים — אַזוי? אַ דאַנק!... ס'איז שוין זעקס אַ זייגער? זי

קומט די מינוט אַרבעטן... איך וועל איר דערוואַרעמען טיי. מיטאָג
 עסט זי אין שפיטאַל, נאָר אין דער היים, נאָך דער אַרבעט, האָט
 זי ליב אַ גלאָז טיי, איר וועט מיר מוחל זיין... אַ ווייליטשקע אַ
 פאַמפע טאָן דעם „פרימוס“, וואָס איז מיט געזאַטן וואַסער. ביי
 דער קיכטיר, איז געדענקט, וואָס מיר האָבן אַפּגערעדט... פֿון
 יענער זייט טיר הערט מען זיין שטייט: וויי איז מיר, פֿאַר וואָס
 קומט דאָס אונדז?

גרינשטיין — שפּאַנענדיק איבערן צימער, וואָס טוט מען? איך
 קאָן אַוועקפֿאַרן און אַפּלאָזן די פֿרוי מיט אַ פּוסטער האַפֿענונג...
 וואָס זשע טוט מען מיטן טאַטן? ... אַ ווילער ייד... אַ רחמנות...
 ער הערט, ווי מען עפֿנט מיט אַ שליסל די אַרײַנגאַנגטיר, זעצט
 זיך אַוועק פֿאַרווירט.

רחל — קומט-אַרײַן.

גרינשטיין — אַנטשולדיקט...

רחל — זעט-אויס מיד און דערשלאָגן: צו מיר? לאַזט זיך אַראַפּ
 אויף אַ בענקל, ווער האָט אַיך געעפֿנט? דער טאַטע?

גרינשטיין — נו, יאָ... ער איז איצט אין קיך... איר זינט
 רחל אַלטמאַן?

רחל — איך...

גרינשטיין — שטעלט זיך פֿאַר: מאַרק גרינשטיין, קאַפיטאַן פֿון
 אַוויאַציע.

רחל — מאַרק גרינשטיין... ער האָט מיר געשריבן אַ פֿאַר מאַל
 וועגן אַיך, מײַן מאַן...

גרינשטיין — איך בין סאַמוילס אַ חבֿר.

רחל — יאָ, איך ווייס, איר זינט געווען סאַמוילס אַ חבֿר...
 גרינשטיין — שטייל: געווען? ...

רחל — געווען און פֿאַרבליבן... אַז נישט, וואָלט איר נישט
 געקומען אַהער...

גרינשטיין — איר וויסט, מיט וואָס איך בין געקומען?
 רחל — איך ווייס אַליץ... יאָ, אַליץ... ווונדערט זיך נישט, אין

אײער פֿראַנטצײַטונג איז אָפּגעדרוקט די גאַנצע געשיכטע. «א קבֿר אין וואָלד» — הייסט עס. קורצע פּוּיזע. און מען האָט מיר זי הנגט צוגעשיקט אויף מײַן פּאַסטאָדעס, אויף וועלכן סאַמול פֿלעגט מיר שרײַבן, מיט עטלעכע טרייסטווערטער באַגלייט. זי גיט אים די צײַטונג. וווּ האָבן זיי דעם אָדעס גענומען?

גרינשטיין — דער רעדאַקטאָר איז געווען זייער באַפֿריינדט מיט סאַמולן. לײַענט: און די געשיכטע האָב איך אים דערציילט...
 רחל — דאָס זײַט איר דאָרט געווען... דאָס זײַט איר דער קאַמאַנדיר מ. ג.

גרינשטיין — איך...

רחל — פֿאַר וואָס זשע?

גרינשטיין — ...איז מײַן נאָמען נישט אָנגערופֿן? איך האָב זיך צונויפֿגערעדט מיטן רעדאַקטאָר, אַז אויב ער וועט דרוקן, זאָל עס זײַן נאָר וועגן אים... ער האָט עס פֿאַרדינט. גיט איר אַפּ די צײַטונג. ס'איז פֿאַרצײַכנט אַלץ פינקטלעך...

רחל — איר האָט אים געזען ביז דער לעצטער מינוט? גערעדט מיט אים?...

גרינשטיין — אויף מײַנע הענט איז ער... ער איז געשטאַרבן מיט אײַער נאָמען אויף די ליפּן... זײַן לעצטע זאָרג איז געווען וועגן אײַך, וועגן פֿאַטער.

רחל — איר האָט דעם פֿאַטער געזאָגט?

גרינשטיין — איך... איר פֿאַרשטייט! ס'אַ מאַדנע זאַך...
 רחל — ער טאָר נישט וויסן... אין קײן פֿאַל נישט... ער וועט נישט אַרײַבערטראַגן... ער איז אַלט און צעבראַכן...
 גרינשטיין — איר פֿאַרשטייט...
 רחל — איך וויל גאָר נישט פֿאַרשטיין. מיר וואָלט גרינגער געווען מיט אים אין אײַנעם צו טרויערן... מע טאָר נישט... קוים וואָס ער האָלט זיך אויף די פֿיס, דער טאַטע אונדזערער. ווען סע האָבן אָנגעהויבן זעלטענער אָנקומען בריוו, האָב איך סאַמולן געבעטן די

קאַרעספּאָנדענץ אַדרעסירן אויף מײַן גאַמען, טאַמער טרעפֿט עפעס,
זאל איך די ערשטע וויסן.

גרינשטיין — איך האָב אים געזאָגט, אַז איך בין געווען אין
וואַלד ...

רחל — גוט ... איז ער אַ פּאַרטיזאַנער ... און קיין בריוו האָט
ער נישט געקאָנט שיקן ... זאל ער לעבן מיטן געדאַנק וועגן אַ
לעבעדיקן זון ...

גרינשטיין — צעשטרייט: הַבֿרטע! הערט מיך אויס. איך בין
אַ פּראָסטער מענטש, איך קאָן נישט ...

רחל — מײַן מאַן איז אויך געווען אַ פּראָסטער מענטש, און ער
האַט אַלץ געקאָנט ... טאַטע, טאַטע ... גייט צו דער קיכטיר:
איז האָבן מיר אָפּגערעדט, געדענקט!

אפּרים — גייט אַרײַן מיט אַ זידנדיקן טשיניק, רחל? ביסט שוין
דאָ? נו, ווי געפֿעלט דיר? אַ גרוס, אַ לעבעדיקן גרוס פֿון שמואלן?
האַסט זיך נישט געגלויבט, שטעלט אַוועק דעם טשיניק, נעמט
אַרויס גלעזער, וואָס האָב איך געטענהט? קוקט נישט אין גרינ-
שטיינס זײַט, ער לעבט ... זיי האָבן שוין דערציילט דיר אַלצדינג?
רחל — יאָ, טאַטע ...

אפּרים — ער לעבט!

רחל — איך האָב זיך קיין מאָל נישט געקאָנט פֿאַרשטעלן, ער
זאל נישט לעבן.

אפּרים — און וויפֿל מאָל האָסטו געכאַפט אַ וויין, אַזוי שטילער-
הייט?

רחל — איך האָב געבענקט נאָך אים ... און איך בענק ...

אפּרים — און איך, מיינסטו, בענק נישט? איך וואַלט, דוכט זיך,
אין יענעם וואַלד, וווּ ער איז, אַ ביימל געוואַלט זײַן ... אַ קלייני-
קייט, אַזאַ שמואל ... צו גרינשטיינען: איר האָט דאָך אים געקאָנט!
פֿאַרכאַפט זיך, איר קאָנט אים דאָך ...

רחל — קאַפּיטאַן גרינשטיין איז סאַמוילס בעסטער הַבֿר.

אפּרים — וועלן מיר אים טאַקע אויפֿנעמען מיט אַ שיינער גלאַז

טיי... זי זאל שפילן אין גלאז, אזוי ווי שמואל האט ליב גע...
יא, אזוי ווי שמואל האט ליב.
רחל — לאזט, טאטע, איך וועל אָנגיסן.
אפרים — נאָ, נאָ, אַ ווייב קומט די בכורה... זי גיסט-אָן טיי,
שטעלט צובײַטן צום טיי.
גרינשטיין — אַ דאַנק... איך האָב געגעסן, געטרונקען.
אפרים — פונקט אזוי ווי שמואל, שטענדיק מיטן דאַנק אַנטקעגן.
שאַ, הערסטו? קוקט זיך צו צו גרינשטיינען. מיר ווייזט זיך אויס,
אַז ער כאַפט אַפֿילו דעם אַנבליק פֿון שמואלן. האָ, וואָס זאָגט איר?
קוקט אויף שמואלס פֿאַרטרעט.
פויזע. אַלע דריי קוקן אויפֿן פֿאַרטרעט.
גרינשטיין — שטיל. איך וואָלט געוואָלט זיין ענלעך צו אים...
רחל — איר זינט עס... איר זינט פֿון איין משפּחה...
אפרים — פֿון אַחינו-פֿליערס, פֿון אַחינו-שלעגערס, וואָס גיבן
פעטש דעם דינטש...
רחל — טוליעט זיך צום פֿאַטער. איר געדענקט, טאטע, ווען...
ווען... ער האָט זיך פֿאַטאַגראַפֿירט...
אפרים — איך געדענק, וואָס דען, איך געדענק נישט? דריי טעג
פֿאַר דער מלחמה... די קאַרטע האַסטו אַליין באַקומען... רחל
וויינט שטיל. וואָס זשע וויינסטו. רחל? פֿרייען דאַרף מען זיך...
גרינשטיין — הייבט זיך אויף. איך וועל אַפֿשר גיין...
אפרים — און טיי? וואָס אַנזלט איר?
גרינשטיין — איך דאַרף זיך מעלדן צו זיבן אַ זייגער.
אפרים — ס'איז נאָך פֿרי... נעמט אַרויס שמואלס זייגער. ערשט
האַלב זיבן.
רחל — באַמערקט דעם זייגער, נעמט אים פֿון זײַן האַנט.
אפרים — ער איז פֿאַרלוירן. אָן ווערטער.
רחל — זיין זייגער... טאטע, טאטע...
אפרים — רחלע... דער חבֿר האָט געבראַכט...
גרינשטיין — רחל, חבֿרטע... דער פֿאַטער ווייסט אַלץ...

רַחֵל — טאַטע... האָסט געוואָלט פֿון מיר באַהאַלטן?
אָפּרִים — און דו? ... פֿון מיר? ער קושט זי. וויין נישט, טאַכ־
טער, טאַרסט נישט וויינען. איך נעם נישט צוריק מײַנע ווערטער...
ער לעבט... אַווינע שטאַרבן נישט... ער האָט אָפּגעגעבן זײַן
לעבן דער מלחמה מיטן דײַטש, ער האָט דערהרגעט אַ סך דײַטשן,
ער לעבט... ריכטיק, זאָג איד, יונגער־מאַן?

ריכטיק — פֿאַטער!

אָפּרִים — נענט־אַרויס די אַרדנט. אָט זײַנען זײַנע אַרדנס, די
צייכנס פֿון ערע. ס'איז דײַן ערע, טאַכטער, ס'איז מײַן ערע. צו
גרינשטיינען: ריכטיק זאָג איד?

גרינשטיין — ריכטיק, פֿאַטער, ס'איז אונדזער אַלעמענס ערע.
אָפּרִים — יבֿא יום, סע וועט קומען דער טאַג, און סע וועט קיין
זכר נישט בלײַבן פֿון די חיות, פֿון די דײַטשישע חיות, ימה שמם
וּזכרם, זיי וועלן אָפּגעמעקט ווערן פֿון דער ערד... זייערע קבֿרים
וועלן מיר בײַ אונדז נישט לאָזן, קיין קבֿר נישט, מיר וועלן פֿאַר־
אַקערן אין דער ערד זייערע נבֿלות... יבֿא יום, מיר וועלן, טאַכ־
טער, מיט דיר צו זײַן קבֿר פֿאַרן, אַהין, אין וואַלד, צום טײַכל,
צווישן די אַלטע ליפעס... אַ שטעטעלע, אַ ייִדיש שטעטעלע איז
דאָרט געווען, די רויבערס האָבן עס פֿאַרברענט... מע וועט עס
ווידער אויפֿבויען, און מענטשן וועלן גיין אין וואַלד שפּאַצירן, צום
טײַכל, צווישן די אַלטע ליפעס, און וועלן אַראָפּגעמען די היטלען
פֿאַרן קבֿר, וועל איד זיי זאָגן: דאָס איז מײַן זון...

רַחֵל — מײַן מאַן...

אָפּרִים — אונדזער שמואל... ער לעבט...

רַחֵל — יאָ, טאַטע, ער לעבט... און מיר וועלן לעבן...

אָפּרִים — נאָך אַ מין לעבן! וואָס לעבן הייסט! הערסט שמואל?

רַחֵל — מיט אַ דערשטיקט קול, אַבער פֿעסט. ער הערט, טאַטע!...

פֿאַרהאַנג

צו דער כאראקטעריסטיק

פון יידיש טעאטער

מיכאל ווייכערט

עסטראדע, בינע, פובליקום

וועגן קונסט פון רעציטאציע

פון 1טן באנד „טעאטער און דראמע“, ווילנע 1926

... די פראגע וועגן רעציטאטארישע אונטן איז אקטועלער ווי מען מיינט. שוין צוליב אויסערלעכע טעכנישע טעמים. די שווע-ריקייטן, וואס זינען פארבונדן מיט דעם צוגרייטן און אויספירן א פיעסע, מערן זיך פון טאג צו טאג. ביי דעם איצטיקן מצב פונעם יידישן טעאטער און ביי די הינטיקע עקאנאמישע באדינגונגען קאן א פראפעסיאנעלע טרופע אויף אינשטודירן א פיעסע קיין סך צייט נישט אפגעבן. און אפרייסן א געוויסע צאל מענטשן, וואס פארנעמען זיך מיט אנדערע פראפעסיעס, אויף א לענגערער צייט פון זייער טאגארבעט, איז נאך שווערער. די הוצאות אויף מאטעריאל שטיגן פון טאג צו טאג. דאס פובליקום — און בפרט זיין אינטעליגענטער טייל, וואס האט געזען ריכע אויסשטאטונגען אין טעאטער — שטעלט הינטיקן טאג אויך גרעסערע פאדערונגען ווי אמאל און עס וועט גיכער פאר לייב נעמען גוטע רעציטאציעס איידער א שלעכט-אויפגעפירטע פיעסע.

אבער אויך פאר דער קונסט פון רעציטאציע גופא עפענען זיך אין דער לעצטער צייט און אין דער נאענטסטער צוקונפט נייע פערספעקטיוון. די ראמאנטישע און אימפרעסיאניסטישע ליריק, וואס האט מיט א צייט צוריק געהערשט אין דער ליטעראטור, איז

ווייניק פאָסיק געווען פֿאַר רעציטאַציעס. זי האָט געטראָגן אַ פֿער־זענלעכן, אינדיוידועלן כאַראַקטער, זי האָט גערעדט מער צום יחיד. און ווער עס האָט געוואָלט איר אמתן טעם פֿילן, דער האָט געמוזט זיך אַוועקזעצן אין אַ ווינקל מיט אַ בוך אין האַנט און שורה פֿאַר שורה שטיל געניסן. זי האָט דעם לייענער פֿאַרוויגט אין זיסע חלומות אָדער מיט אַ צארטער ציטעריקער נעץ פֿון שטימונגען אַרומגעוועבט. און האָט מען זי געפרוווט אַרויסטראָגן פֿאַר אַ גרעסערן עולם אָדער אַפֿילו נאָר פֿאַר אַ קליינעם הנפֿל מענטשן, זינען די חלומות צערונגען געוואָרן און די שטימונגען צעשווומען.

גאָר פֿון אַן אַנדערן מין איז די מאַדערנע פּאָעזיע, אין שווערע חבֿלי-לידה געבוירן, וועלכע זוכט אונטער פֿאַרשיידענע נייע געמען, ווי עקספרעסיאָניזם, פֿוטוריזם אד"ג, נייע סטרונעס צו וועקן אין דער מענטשלעכער נשמה. זי וויל זיך נישט מער פֿאַרמאַכן מיטן לייענער אין אַ חדר מיוחד און אים זיסע ווערטער אין אויער שעפטשען. זי אַרבעט, פֿאַרקערט, מיט שטאַרקע טענער, מיט שאַרפע קאַנטורן, מיט בולטע פֿאַרבן, מיט דעטלעכע, ס'רובֿ איבערדעטלעכע, טייל מאַל שרייענדיקע בילדער. זי וויל אין זיך די ריכטע שפֿע, דעם גאַנצן ווירואַר, דעם כאַאָס פֿון דער אַרומיקער וועלט אַרייַן נעמען אין אים, ווילד אַרויסשלנדערן. זי וויל וועקן און רופֿן, שאַלן און הילכן, אויס דעם ריטם פֿון דער מאַסע געבוירן, זוכט זי דעם אַפקלאַנג פֿון הונדערטער און טויזנטער מענטשן. זי דאַרף די טריבונע, דעם צוהערער.

פֿאַר דער דאָזיקער קונסט האַבן געמוזט געשאַפֿן ווערן נייע פֿאַרמען. די רעציטאַציע־קונסט, אַליין נאָך יונג און נישט דערפֿאַרן, איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן פֿאַר נייע און שווערע אויפֿגאַבן.

איך שטרענג־אונטער דאָס וואָרט רעציטאַציע און מנד־אויס בפּיוון דאָס וואָרט דעקלאַמאַציע. נישט אומזיסט האָט מען אויף איר אַזאַ אומחן געוואָרפֿן. אין דעם באַגריף דעקלאַמאַציע הערט זיך שטענדיק אַ נעבנקלאַנג פֿון שרייענדיקער, פּאַטעטישער מליצה, ווער פֿון אייך קען נישט יענע דעקלאַמאַטאָרן, וואָס שמעטערן־אַרונד־טער צענדליקער פֿערזון מיט אַן אומנאַטירלעכער, גרילצנדיקער ״טע־אַטראַלישער״ פּאַטעטישקייט? יעדער פֿאַראַיין, יעדעס שטעטל האָט מיט זיי געשוויבלט און געגריבלט און ביזן הננטיקן טאַג קאַן מען פֿון זיי נישט פֿטור ווערן.

אין וואָס באַשטייט אַבער די אויפֿגאַבע פֿון דעם הַזנטיקן
 רנציטאַטאָר? ווי באַצײט ער זיך צו דער דיכטערישער שאַפֿונג?
 די קונסט פֿון רעציטאַציע מוז קודם־פֿל אָפּגעגרענעצט ווערן
 פֿון דעם געביט פֿון אַן אַנדערער, גרעסערער שוועסטערקונסט —
 דאָס טעאַטראַלישע. דאָס טעאַטער פֿאַרמאַגט אַן אַן ערך אַ ריכערן,
 קאַמפּליצירטערן אַפּאַראַט. דער סקולפּטאָר דערלאַנגט אים די
 פּלאַסטיק, דער מאַלער די בילדער, דער מוזיקער די טענער, דער
 אַקטיאָר דעם פֿרייען שפּיל פֿון די באַוועגונגען פֿון זײַן קערפּער
 און זײַן געזיכט, דער טעכניקער די פּלערליי טעכנישע הילפּמיטלען,
 דער רעזשיסאָר דרינגט־דורך דעם גאַנצן קאַמפּלעקס מיט אַ גנסי־
 טיקן תּוכן און פֿאַסט אים אַזײַן אין איין פֿעסטער רעם. פֿון דעם
 אַלעמען, מוז דער רעציטאַטאָר זיך אָפּזאָגן. נישט בײַ דעם מאַלער,
 נישט בײַם סקולפּטאָר, נישט בײַם רעזשיסאָר און נישט בײַם טעכ־
 ניקער וועט ער בעטן הילף, און נאָר זעלטן קאָן ער זיך מיט דעם
 מוזיקער באַניצן. און אַפּילו די מיטלען פֿון אַקטיאָר טאָר ער
 נישט געברויכן. זײַן קערפּער מוז רויק זײַן, אויסערלעך אומבאַ־
 וועגלעך און נאָר דורך אַ לײכטן אינערלעכן ציטער מעג ער
 באַגלייטן דעם ריטעם פֿון דער גערעדטער פּאָעזיע.
 אויך מיט דעם מימישן שפּיל מוז ער שטאַרק קאַרגן. זײַן
 פנים טאָר נישט שטאַר און פֿאַרגליווערט זײַן, אַבער אויך נישט
 צורירעוודיק. עס טאָר נישט איין מאָל איבערכאַפּן די מאַס, נישט
 איין מאָל שנײַדן אַ העוויה. דאָס אויג מוז לעבעדיק, ריידעוודיק
 זײַן, פֿון אַן אינערלעכן פֿייער דורכגעגליט. אַרום זײַנע ליפּן קאָן
 אַ מאָל שפּילן אַ לײכטער שמייכל, אַן אַנדער מאָל אַ ביטערער,
 איראַנישער. אַבער דאָס איז אויך אַלץ, וואָס ער מעג פֿון דער
 ריכער מימישער קונסט פֿון דעם אַקטיאָר אויסגראַבן.
 דאָס געביט, אויף וועלכן דער רעציטאַטאָר הערשט ווי אַן
 אַלייניקער, אומבאַשרענקטער האָר און באַפֿעלער — איז זײַן שטימ.
 אויף איר מוז ער זײַן גאַנצע אויפֿמערקזאַמקייט קאַנצענטרירן. זי
 איז די פּלי, אויף וועלכער ער קאָן און מוז די שענסטע לידער
 אויסשפּילן. וואָס פֿולער דער קלאַנג, וואָס בייגיגער די שטים,
 וואָס ריכער דער רעגיסטער, וואָס פֿייער דער טעמבער — אַלץ
 מער וועט ער אונדז קאַנען געבן, אַ גרעסערן נזח־רוח פֿאַרשאַפֿן.
 אַלעקסאַנדער מאַסי, ריינהאַרטס גרויסער אַקטיאָר האָט מיט זײַן
 אומפֿאַרגלייכלעכער שטים פֿון דער עסטראַדע טויזנטער און
 איבער טויזנטער צוהערערס פֿאַרשאַפּט אומפֿאַרגעסלעכע שעהן פֿון

גענוס. לודוויק ווילנער האָט די דניטשישע קלאַסיקערס און לודוויק האָר די דניטשישע און פֿראַנצייזישער דערציילערס — דורך קינסט-לערישע רעציטאַציעס צו אַ ניי לעבן דערוועקט.

דער ערנסטער רעציטאַטאָר וועט זיך שטענדיק באַציען מיט אַ טיפֿן יראַת-הַכְבוֹד צו דער דיכטערישער שאַפֿונג. קיין מאָל וועט ער זיך נישט וועלן אַרויסשטופן אויפֿן ערשטן פּלאַן, קיין מאָל נישט וועלן פֿאַרטונקלען דעם מחבר. פֿאַר יעדן געדיכט וועט ער זוכן צו געפֿינען אַן אייגענעם טאָן, צוגעפּאַסט צו דעם כאַראַקטער און דער גרונטשטימונג פֿון דעם געדיכט, אָן איינמאַליקן טאָן, דעם גרונטאַקאָרד, אויף וועלכן ער וועט דאָס גאַנצע אָפּשטימען און וועלכער וועט זיך אין דער האַלטונג פֿון זײַן קערפּער, אין דעם מוסקלשפּיל פֿון זײַן פנים, אין דער וויבראַציע פֿון זײַן שטים אויסדריקן. אַרום דעם דאָזיקן גרונטאַקאָרד וועט ער אַלע טיילן פֿון דעם געדיכט גלידערן. פֿאַר אַלע איבערגאַנגען, פֿאַר אַלע ניואַנסן, אַ ספּעציעלע מאָדולאַציע פֿון דער שטים צוטראַכטן, אייגענע טע-נער, וואָס זאָלן נישט אַרויספֿאַלן פֿון דער אַלגעמיינער רעם און דאָך אויסדריקן דאָס נײַע, דאָס באַזונדערע. ער וועט דורך דעם טעמפּאָ, דורך דעם לעבעדיקערן אָדער רויקערן גאַנג, די איינצלנע פֿאַרשיידענע שנעלקייטן, דורך דעם גיכערן אָדער פּאַמעלעכערן, טיילן כאַראַקטעריזירן. ער וועט נישט אַרײַנפֿאַלן אין אַ זיגנאַ און דאָך בײַ פֿערזן און ריטמישער פּראָזע לאָזן מיטקלינגען דעם אייגנאַרטיקן ריטעם. ער וועט חוץ דער מוזיקאַלישער דורכאַרבעטונג אַכט לייגן אויף אַרויסברענגען דעם לאַגישן אַקצענט פֿון די זאַכן און די לאַגישע איינטיילונג פֿון דעם גאַנצן.

דער גוטער רעציטאַטאָר וועט קיין מאָל נישט ליענען פֿון אַ בוך. ער מוז זײַן בליק לאָזן פֿרײַ שוועבן. ער מוז זיך גאַנץ פֿרײַ פֿילן און טאָר נישט זײַן געבונדן צו די געדרוקטע אותיות. ד״ר ווילנער און האַרט און דער בערלינער אוניווערזיטעטס-לעקטאָר און אויסגעצייכנטער רעציטאַטאָר עמיל מילאַן האָבן לאַנגע דערציילונג-גען, גאַנצע נאָוועלן, אַריגינעלע און איבערגעזעצטע, געקענט פֿון אויסנווייניק, און האָט זיך מילאַן אַוועקגעזעצט, אַ פֿוס אויף אַ פֿוס פֿאַרלייגט, און טאָלסטאַיס „לײַונט-מעסטער“ אָדער אַ נאָוועלע פֿון טשעכאַוון דערציילט, וואָלט איר געשווירן, אַז דאָס איז נישט אַ חיבור פֿון אַ פֿרעמדן שרײַבער, נאָר אַז דאָס דערציילט אַנך דער רעציטאַטאָר זײַן אייגענע געשיכטע צום ערשטן מאָל. און אַנך דאַכט זיך אויס, אַז אַזוי און נישט אַנדערש האָבן געמוזט די

ערשטע וואנדערנדיקע דערציילערס אין אלטערטום און אין מיטל-עלטער איבערגעבן זייערע שאפונגען, פֿון וועלכע די גרויסע עפֿאָ-פייעז פֿון האַמער און דער דייטשישער עפֿאָס פֿון די ניבעלונגען און גודרון האָבן זיך אויסגעוועבט.

אפֿשר וועט דער דערפֿאָלג אָנווייזן אויף גניע מעגלעכקייטן פֿאַר דעם מין קונסט, וואָס איז בני יודן — צוליב כמה וכמה טעמים — פֿאַרוואַרצלט געוואָרן: די רעציטאַציע. אפֿשר וועלן די דאָזיקע פֿרווון פֿירן צו אַ ייִדישער אַרטיסטישער קליינקונסט-בינע, אין וועלכער דאָס ייִדישע טעאטער גייטיקט זיך זייער.

דאָס ייִדישע טעאטער-פּובליקום

פֿון אַ סאַציאַלער פֿונקציע געבוירן, איז דאָס טעאטער ביז דעם היינטיקן טאָג געבליבן דורכויס אַ סאַציאַלער פֿאַקטאָר. עס שטייט און פֿאַלט מיט דעם סאַציאַלן קיבוץ, מיט דער מאַסע, מיט דעם פּובליקום. מען קאָן שרייבן ביכער, אפֿילו ווען קיינער לייענט זיי נישט, און מאַלן בילדער, אפֿילו ווען קיינער קויפט זיי נישט. מען קאָן שפּילן טעאטער, נישט האַבנדיק קיין פּיעסן, ווי די געשיכטע פֿון טעאטער ביז צום 18טן יאָרהונדערט לערנט אונדז; מען קאָן שפּילן טעאטער, נישט האַבנדיק קיין אַקטיאָרן, ווי עס האָט זיך געפֿירט אין אַלטע צייטן און ווי עס טרעפט זיך, משמעות, נאָך עדי-היום אין געוויסע טעאטערס. אָבער עס האָט נאָך ביז היינט קיינער נישט באַוויזן צו שפּילן טעאטער אָן אַ פּובליקום. דאָס פּובליקום — מיר מוזן דעם דאָזיקע באַגריף זייער ווייט נעמען — איז שטענדיק געווען און וועט אייביק פֿאַרבלייבן דער אַנטשטיי-דנדיקער פֿאַקטאָר, דער פֿאַטער פֿון זיין טעאטער.

ענג מיט דעם לעבן פֿון דער מאַסע פֿאַרקניפט, האָט דאָס טעאטער אין יעדער תקופֿה אָפּגעגעבן די ברייטסטע און בייגיקסטע רעם פֿאַר דעם סאַציאַלן אויסלעבן זיך פֿון דער מאַסע. אין אים האָט זיך אָפּגעשפּיגלט דאָס געזעלשאַפֿטלעכע לעבן פֿון אַ תקופֿה, אירע מנהגים און געווינהייטן, אין לעבן-שטייגער און פֿירונג. אין אים האָבן די קאַמפֿן פֿון דער צייט, די פּאָליטישע און סאָ-ציאַלע, געפֿונען אַן אָפּקלאַנג און אַ מאָל די טריבונע, פֿון וועלכער זיי האָבן ברייט און ווייט געהילכט. עס איז געווען דער בעסטער מאַסשטאַב פֿאַר דער קולטורעלער אַנטוויקלונג, פֿאַר דעם גניסטיקן מצב פֿון אַ דור און אַ צייט.

דערביבער וועט דער היסטאָריקער, וואָס וויל אויספֿאַרשן אַ פֿאַרגאַנגענע תקופֿה אין דער געשיכטע פֿון טעאַטער, און דער פֿראַקטישער טעאַטער־טוער, וואָס וויל זיין פּובליקום קינסטלעריש דערצייען, זיך מוזן אָפּשטעלן ביי אַ גאַנצער ריי פֿראַגעס, וואָס זינען נוגע דעם פּובליקום. די דאָזיקע פֿראַגעס זינען: פֿון וואָס סערע עלעמענטן שטעלט זיך צונויף מײַן פּובליקום; פֿון וועלכע סאַציאַלע שיכטן שטאַמט עס? אין וועלכע עקאָנאָמישע, פּאָליטישע, געזעלשאַפֿטלעכע באַדינגונגען לעבן די דאָזיקע שיכטן? וואָס פֿאַר אַ בילדונג ברענגען זיי מיט, אין וועלכער טראַדיציע זינען זיי אויפֿגעוואַקסן, וועלכע געבוירענע פּסיכישע און גינסטיקע מיידות פֿאַרמאָגן זיי? וועלכע קולטורעלע, שטאַפֿלעכע, קינסטלערישע באַ־ דערפֿענישן האָבן זיי? ווי ווייט גרייכט זייער גינסטיקער האַרזאָנט, ווי ווייט זייער קינסטלערישע תּפֿיסה?

דאָס אַלץ וועט איבער הויפט דער טעאַטער־לייטער גענוי אויס־פֿאַרשן, אויף די אַלע פֿראַגעס זוכן צו געפֿינען ווי ווייט מעגלעך אַ זיכערן און קלאָרן ענטפֿער. נישט צוליב דעם, כדי זיך בלינד צוצופּאָסן צו דעם געשמאַק פֿון פּובליקום און אים דערלאַנגען יענע וואַלוועלע סחורה, וואָס נעמט צום מערסטן אויס ביים גראַבן המון, נאָר כדי צו קאַנען אָפּשאַצן, צי האָט זיין פּובליקום קודם־ כל שוין דערגרייכט יענע מדרגה פֿון אַלגעמיינ־קולטורעלער אַנט־וויקלונג, אויף וועלכער עס קאָן פֿאַרטראַגן טעאַטראַלישע קונסט און וויל זיך שוין נישט באַנוגענען מיט ריינעם טעאַטער־שפּיל, וועלכע פֿאַרמען פֿון קינסטלערישע און ליטעראַרישע שאַפֿונגען דאָס פּובליקום קאָן בכלל תּופֿס זיין, וועלכע שיכטן פֿון פֿאַלק דער טעאַטער־לייטער מוז בעיקר צוציען און וועלכע גאָר טיילווייז אָדער אין גאַנצן אויסשליסן, כדי צו דערגרייכן סײַ זינע קינסטלע־רישע, סײַ קונסט־פּעדאַגאָגישע פּונוות. ווי אַ גוטער סטראַטעג וועט ער אָפּמעסטן און אָפּוועגן זינע פּונוות, איידער ער פֿירט זיי אין שלאַכט אַרײַן.

*

וועגן אַ ייִדישן טעאַטער־פּובליקום אין אייגנטלעכן ענגערן זיין פֿון וואָרט קאָן מען ריידן נישט פֿריער ווי אין די זיבעציקער יאָרן פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט, בעת גאַלדטאָדען האָט אַנגעהויבן געבן רעגלמעסיקע עפֿנטלעכע ספּעקטאַקלען. דער טעאַטער־שפּיל גופֿא ביי ייִדן איז אַן ערך עלטער — ער שטאַמט נאָך פֿון

אַלטן ארץ־ישראל און שלענגלט זיך דורך דער גאַנצער מיטלעל־טערלעכער און נעצטיטלעכער געשיכטע. אין די געטאס אין איטאַליע, דייטשלאַנד און פּוילן באַגעגענען מיר זיך מיט פאַרשיידענע פאַרמען פֿון טעאַטראַלישע שפּילן. אָבער ביז אין די זיבעציקער יאָרן האָבן די אַלע שפּילן נישט געטראָגן קיין שטענדיקן עפֿנטלעכן כאַראַקטער. אָדער זיי זענען, ווי די אַזשורוש־און יוסף־שפּילן אין דייטשלאַנד, פאַרגעקומען זעלטן, נישט אָפֿטער ווי צוויי מאל אין יאָר, אָדער זיי זענען געווען באַרענעצט אויף אַן ענגן קרייז. עס האָט זיי געפֿעלט דאָס ווידערקול פֿון אַ ברייטן, הונדערט־קעמפּיקן עולם.

מיט גאַלדפֿאַדענען איז דער טעאַטער־שפּיל אַרויסגעטראָגן געוואָרן אין גאַס, האָט געעפֿנט די טויערן פֿאַר די ברייטע שיכטן פֿון פֿאַלק. דער אימפעט. מיט וועלכן די ייִדישע מאַסע האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אויף די ערשטע ייִדישע ספּעקטאַקלען, איז געווען חוץ לדרך הטבע. די ווילדע סצענעס, וואָס האָבן זיך אָפּגעשפּילט פֿאַר דעם אַרענגאַנג פֿון גאַלדפֿאַדענס טעאַטער אין אָדעס און האָט זיך איבערגעחזרט עטלעכע יאָר שפּעטער פֿאַר דעם „עלדאָ־ראַדאָ“ אין וואַרשע און אין יאָר 1882 פֿאַר דעם טורנהאַל אין ניו־יאָרק, בעת עס זענען פֿאַרגעקומען די ערשטע פֿאַרשטעלונגען אויף ייִדיש; די התלהבות, מיט וועלכער דער עולם האָט אויפֿגענומען די דאָזיקע פּרימיטיווע זינגשפּילן — האָבן באַוויזן, ווי פֿרעמד און שפּאַגלניג עס איז געווען דער עגין טעאַטער פֿאַר דעם ייִדן פֿון אַ גאַנץ יאָר.

און קיין ווונדער נישט. דאָס ייִדישע טעאַטער איז געווען פֿאַר דער ייִד' מאַסע, וואָס איז אויפֿגעקומען, די ערשטע וועלטלעכע פֿאַרעם פֿון אויסלעבן זיך. צו־לאַנג זענען די סאַציאַלע אינסטינקטן פֿון דער מאַסע געווען פֿאַרשפּאַרט אין די אייגענע ד' אמות פֿון אַ ריין־רעליגיעזער קולטור. כל־זמן דער קוואַל פֿון דעם ייִדישן דת איז געווען פֿריש און לעבעדיק, האָט ער געקאַנט שפּיזן אַלע באַ־דערפֿענישן פֿונעם כלל. נאָר מיט דער צייט איז ער אָפּגעשטאַנען געוואָרן, די פֿאַרמען פֿון דעם רעליגיעזן לעבן זענען פֿאַרגליווערט געוואָרן, די ייִדישע מאַסן־פּסיכיק האָט געבענקט און געגאַרט נאָך אַן אנדערן, פֿרעזען לעבן, האָבן זיך אָבער אוועקגעשטעלט די הי־טערס פֿון דער אמונה, די רבנים און גאונים, פֿאַר דער הייליקער תורה און געצויגן אַ ווייניג גבול אַרום איר. זיי האָבן זיך נישט געוואַלט אַרענלאַזן אויף פּשרות. אויסטזשנדיק גאָר ווייט דעם

„לא תעשה לך פסל“, האָבן זיי אומברחמנותדיק אונטערגעדריקט יעדן פרוו פֿון טעאָטראַלישן שפּיל. נישט צוליב קליינלעכע טעמים, נאָר פֿילנדיק, וועלכע גוואַלדיקע ספּנה עס דראַעט דער אַננהייט־לעכער אַבסטראַקט־גייסטיקער ייִדישער קולטור פֿון די פֿרעמדע, טיילווייז הַנדנישע, עלעמענטן פֿון חומרשער קונסט, האָבן זיי הונדערטער יאָרן געשיט פּעך־און־שוועבל אויף די „בתי־תיאַטרונות“. ווי יעדע רעליגיעזע אַרגאַניזאַציע, וואָס האַלט אין וואַקסן, האָט אויך די ייִדישע רעליגיע געשטרעבט דאָס גאַנצע לעבן, סײַ פֿון דעם יחיד, סײַ פֿון דעם כלל, אַרײַנציען אונטער איר השפּעה. אָבער אין פֿאַרגלייך מיט אַנדערע „קירכן“ איז די מאַכט פֿון דער ייִדישער רעליגיעזער אַרגאַניזאַציע געווען אַן ערך שטאַרקער. זי איז אין דעם ייִדישן געטאָ פֿון איראַפּע געווען די אײַנציקע עפֿנטלעכע אַרגאַניזאַציע, האָט פֿאַרמאַגט די פֿאַקטישע מאַכט און געהאַט דעם מוט, אין אַלע ענינים, סײַ פֿון עפֿנטלעכן, סײַ פֿון פּריוואַטן לעבן, צו זאָגן איר דעה.

אויך די קאָטוילישע און פּראָטעסטאַנטישע קירך האָבן לכתב־חילה געזען אין דעם טעאָטער אַ שוואַך און אים אַ לאַנגע צײַט באַ־קעמפֿט. אָבער סוף־כל־סוף האָבן זיי אַננגעזען, אַז דער קאַמף וועט קיין ממשות נישט ברענגען, האָבן זיי געעפֿנט די טויערן פֿאַר דעם פֿאַלקסטימלעכן שפּיל, אים אַרײַנגענומען אונטער דער אײַגע־נער השגחה און אַרײַנגעפֿלאַכטן אין גאַטדינט. די קאָנסערוואַטיווע האַלטונג און דער פֿאַרגליווערטער דאַגמאַטיזם פֿון די ייִדישע מנהיגים האָט זיך אין פּשרות נישט געוואַלט אַרײַנלאָזן און אויף אַ האָר נישט געוואַלט אָפּטרעטן פֿון דעם, וואָס אין די הייליקע ספֿרים שטייט געשריבן.

די דאָזיקע שטעלונג פֿון דער אַפֿיציעלער פֿירערשאַפֿט האָט נישט געקאָנט בלייבן אַן אַ טיפּער השפּעה אויף די ברייטע מאַסן פֿון פֿאַלק. אין יענער צײַט, בעת עס האָט זיך אַנגעהויבן שאַפֿן אַ פּובליקום, האָבן זיך קודם־כל אָפּגעקערט יענע שיכטן, וואָס האָבן זיך געהאַלטן פֿאַר מער אַדער ווייניקער פֿרום. פֿאַר זיי איז גענוג געווען דער איסור פֿון דעם שולחן־ערוך, בכדי זיך אַנטקעגנצור־שטעלן יעדער פֿאַרעם פֿון טעאָטראַלישן שפּיל. דער קאַמף, וואָס די פֿאַרשטייערס פֿון דער ייִדישער אמונה האָבן געפֿירט קעגן דעם ייִדישן טעאָטער און וועלכער האָט אָפֿט מאל אַנגענומען זייער שאַרפֿע פֿאַרמען, נישט אָפּשטעלנדיק זיך פֿאַרן חרם און נישט פֿאַר מסירות צו דער מאַכט, איז אײַנע פֿון די אינטערעסאַנטסטע

קאפיטלעך פֿאַר דעם קומענדיקן היסטאָריקער פֿון דעם ייִדישן טעאָטער.

אַבער אויך די וועלטלעכע פֿירערשאַפֿט, דער דינער שיכט פֿון דער דעמאָליטיקער אינטעליגענץ, וואָס איז אַרויס פֿון פֿרעמד־שפּראַכיקע שולן, האָט אויסגעמיטן דאָס ייִדישע טעאָטער. איר אויפֿ־געוועקטן אינטערעס פֿאַר טעאָטער־קונסט האָט די דאָזיקע גאַנץ אַסימילירטע אינטעליגענץ געזוכט צו באַפֿרידיקן אין די פֿרעמד־שפּראַכיקע טעאָטערס, דעם פּוילישן און דעם רוסישן. דער פּראָ־צעס פֿון פֿאַקטישער אַסימילאַציע, וואָס האָט זיך, נישט קוקנדיק אויף פֿאַרשיידענע חוֹב־בִּי־ציוניסטישע און נאַציאָנאַלע אידעאָלן און לאַזונגען, אין די לעצטע צענדליקער יאָרן פֿון דעם פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט אַלץ ווייטער פֿאַרשפּרייט, האָט אַרײַנגעצויגן די האַלב־אינטעליגענץ און פֿאַרט די פֿרויען־יוגנט און זי נאָך מער דערווייִטערט פֿון די ייִדישע מאַסן.

אין גאַנץ איראָפּע איז אין נײַנצנטן יאָרהונדערט דער מיטל־שטאַנד געווען דער קערן פֿונעם טעאָטער־פּובליקום. דער ייִדישער באַלעבאָס, וואָס וואָלט שוין יאָ אַ מאָל פֿאַרבויגן אין אַ זײַט די מורא פֿאַר אַן עבירה בֿערהסיא און אַרײַנגעשטעקט די נאָז אין אַ ייִדיש טעאָטער, האָט אַזוי פֿיל צרות געהאַט אויסצושטיין פֿון זײַן עקאָנאָמישער לאַגע אין די פּאָליטישע רדיפֿות, אַז אים זײַנען נישט געלעגן אין קאַפּ אַזעלכע נאַרישקייטן. אין זײַנע משכיליש־באַלעבאָטישע אויגן איז דאָס טעאָטער געווען אַ מיין פּוסט נאַריש מאַכן זיך, אַ פּורים־שפּיל. אַזוי אַרום האָט זיך דאָס ייִדישע טעאָ־טער־פּובליקום אין די קינדעריאָרן פֿונעם ייִדישן טעאָטער רעקרו־טירט אויסשליסלעך פֿון בעל־מלאכות און יענע נידעריקע פּאָלק־שיכטן, וואָס האָבן געלעכצט נאָך רויסטע הענוגים.

די סאַמע וויכטיקע הנחה פֿאַר דער אויסבילדונג פֿון אַ געזונטער און אַלזײטיקער טעאָטער־קולטור איז אָבער, אַז דאָס פּובליקום זאָל זײַן אויסגעמישט פֿון אַלע שיכטן. פֿאַרכאַפט אין־איינציקער שיכט די ממשלה אין זײַן האַנט — עס מעג זײַן די אַריסטאָקראַטיע, די הויפּלײַט און דער באַאַמטן־שטאַנד אָדער דער פּראָסטער המון — בלײַבט דאָס טעאָטער אַ קלאַסן־אינסטיטוציע מיט קלייניקע השגות און אַן ענגן האַרײַזאָנט. די בליונגײַט פֿון דער נאַציאָנאַלער דראַמע אין שפּאַניע (לאַפּע דע וועגאַ, קאַלדעראָן) און די עליזאַבעטאַנישע און שעקספּירישע תקופֿה אין ענגלאַנד האָט פֿאַראייניקט אַלע שיכטן פֿון פּאָלק, פֿון דער העכסטער אַריס־

טאקראטיע ביז צו דעם נידעריקסטן לאנדאנער המון, די אזוי גערופענע „גרינדלינגע“, וואס האבן אויף א האר נישט אפגעטראטן אונדזער היימישן „משה“.

די דאזיקע צונויפמישונג און דורכווארפונג פֿון פֿארשיידענע עלעמענטן האט דעם יידישן פובליקום געפֿעלט. אין דעם יידישן טעאטער האט געוועלטיקט און געווילדעוועט דער גראבסטער המון. אין דעם רעפערטואר, אין די אויספֿירונגען, אין דעם שפיל, אין דער גאנצער טעאטראלישער אטמאספֿער האט זיך געשפיגלט זיין פרצוף. דער דאזיקער מצב האט געדויערט אזוי לאנג, ביז וויכטיקע שניוים אין דעם עקאנאמישן, פֿאליטישן און קולטורעלן לעבן פֿון דעם יידישן קיבוץ האבן ארויסגערופֿן שינויים אין דער צו-נויפֿשטעלונג פֿון דעם יידישן טעאטער-פובליקום.

צו דער געשיכטע פֿון יידישן טעאטער

אין שאפע איז דאס יידישע טעאטער געבוירן געוואָרן. די דינסטמויד איז זיין פובליקום געווען, דער משרת — זיין קריטיקער, דער בעלפֿער זיין אַקטיאָר און דער ברחן זיין רעזשיסאָר. דאָס פֿרומע באַלעבעסל האָט זיך מיט עקל אָפּגעקערט פֿון דעם „מושבֿ לצים“, די טומאה אין דער יראה אַרײַנגעלייגט, די אייגע-לעך צום הימל פֿאַרגלאַצט און נאָר פֿון צײַט צו צײַט, וווּ מען דאַרף, אַ מסירהלע דערלאַנגט. מיט דאַרשטיקע ליפּן האָט דער יידישער אינטעליגענט געטרונקען פֿון דעם פֿרעמדן קוואַל. אין היימישן טעאטער האָט ווילד געהוּליעט „משה ת...“ — אזוי האָט אויסגעזען דאָס יידישע טעאטער אין זײַנע קינדער־יאָרן.

האָט גאָט אַליין נישט געקאָנט צוקוקן דעם גרויסן צער און האָט באַפֿוילן זײַן געטרייען דינער, דעם צאַר פֿון אַלע רוסי, מיט אַ חתימהלע צוצוּוילען די טויערן פֿון די יידישע טעאטערס פֿאַר יידישע קינדער. און כֿך־הוא: אין אַ שײַנעם פֿרימאַרגן אין יאָר 1883 האָט אַ צאַרישער אוקאַ פֿאַרבאַטן אין גאַנץ רוסלאַנד צו שפילן יידישע טעאטער־שטיק. און גאָר בײַזע צײַנער האָבן גע-שעפּטשעט, אַז דאָס האָבן די תּפֿילות און די גאַטפֿאַרכטיקע בליקן פֿון יענע פֿאַרגלאַצטע אויגן צו די שער־רחמים דערגרייכט און זוכה געווען אַראַפּצוּנידערן פֿאַר דעם פֿאַלק ישראל די גרויסע

גנאד פֿון דעם „באטיושקא“¹ ... אנדערע האבן געהאלטן, אז אויף אזא געהויבענעם אופן האט זיך פֿאַרענדיקט דער ביטערער, אומ-ברחמנותדיקער קאנקורענץ-קאמף, וואָס האָט זיך צעפֿלאַקערט צווישן די דריי טעאטערס פֿון גאַלדפֿאַדען, שמ״ר און לערנער, מיט וועלכע די שטאַט אָדעס איז אויף איין מאל געבענטשט געוואָרן.

איז דאָס ייִדישע טעאטער געגאַנגען אַפּריכטן גלות אונטער די פֿליגלען פֿון זיין דניטשישן ברודער. עס איז אַוועק אַ סדרה „דויטשעס טעאטער“. מען האָט גענומען אויף וואָס די וועלט שטייט „פֿאַרדניטשן“ די שולמיתעס, בר-ככבאס, קוני-לעמלס און אלע אנדערע פּאָפּולערע פּיעסן פֿון דעם שטענדיקן רעפּערטואַר. מען האָט קאַליעטשעט דעם לשון, געשאַפֿן אַ ווילדן, טאַטערישן מישמאַש, וואָס אין די אויגן פֿון פּובליקום און איינציטיק איז די אויגן פֿון צופֿעליק-אַריינגעקומענעם טשינאוויק², האָט עס באַדאַרפֿט אויס-זען, ווי זיין ליבהאַרציק ייִדישע מערירט מיט אלע פֿאַרבן פֿון אַ הויכדייטשישער שפּראַך.

אין שווערן קאמף פֿאַר זיין קיום, אין אייביקן פּחד, שטענדיק גרייט, אין מיטן שפּילן, די אַנגעהויבענע פּיעסע פֿאַרבניטן אויף אַן אנדערע, מער דניטשמערישע, האָט דאָס ייִדישע טעאטער אין דעם תּחום-המושׁב געצאַנקט און געגוססט. שוין האָט זיך געדאַכט, אַז עס וועט זיך פֿון דעם טויטקלאַפּ מער נישט אויפֿמונטערן. שוין האָבן זיינע שונאים, די פֿרומאַקעס און אַסימילאַטאָרן, פֿון זיין יונגן טויט שטיל הנאה געהאַט. — ביז דאָ פּלוצלינג — —

*

עס איז געווען אין יאָר 1882, ווען אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן פֿון צפֿון-אַמעריקע האָבן אַנגעהויבן אַריינשטראַמען מאַסנוויז אי-מיגראַנטן, געטריבן פֿון די פּאַגראַמען אין 1881סטן יאָר, אַרויסגע-שלינדערט דורך דעם שווערן עקאָנאָמישן קאמף פֿון דעם ענגן תּחום. אין יענע טעג איז איינער, אַ שפּיציקער יונגערמאַן, מיטן נאַמען גאַלובאַק, געפֿאַלן אויף דער המצאה אַראַפּצוברענגען קיין ניו-יאָרק אַ ייִדישע טעאטער. חבֿרה אַקטיאָרן האָבן זיך אַרומגעדרייט אין לאַנדאָן, אַפּגעריסן, אַפּגעשליסן, פּוסט און פּאַס, אַן אַ שטאַך

¹ פּאַטערל-האַר-פּראַטעקטאָר, דער ... צאַר. — ² מלוכה-באַמטער, בעיקר פֿון דער פּאַליציי.

ארבעט. גאלובאק האט זיי ארויסגעפאדערט, צוגעזאגט גאלדענע בערג. די חברה-לייט זינען אראפגעקומען אין דעם געבענטשטן לאנד אמעריקע. באלד האט מען זיך גענומען געשמאק צום קנעלן און נאך לאנגע הכנות, מניעות און ריזענישן האבן זיך אין א שיינעם פרימארגן באוויזן אויף די ראגן פון די יידישע גאסן אפישן, וואס האבן געמאלדן, אז אין גיכן וועט אין „טורן-האל“ אויף דער 4טער גאס פארקומען די ערשטע יידישע פארשטעלונג, „די פישוף-מאכעריין“ פון גאלדפאדען.

די בילעטן האט מען צעכאפט. א לאנגע צייט פאר דער פאר-שטעלונג האט זיך אנגעקליבן א גרויסער טויזנטקעפיקער עולם ארום לאקאל און געפרוויט זיך אריינרייסן אן בילעטן. יענע גליק-לעכע, וועלכע עס האט אפגעגאלטן אריינצוקומען אין זאל, האבן מיט אומגעדולד געווארט, אז דער פארהאנג זאל זיך אויפהייבן. נאר ווי אויף צו-להכעיס האט זיך די צייט גערוקט און דאס שפיל האט זיך אלץ נישט אנגעהויבן. איז דער עולם געווארן אומגעדול-דיק. די היציקע האבן אנגעהויבן שרייען און טופען מיט די פיס; די רווקערע, געזעצטערע — פארלאזן דעם זאל. דא האבן זיך פלוצלינג באוויזן עטלעכע עלעגאנטע הערן און אין א פלינער דרשה אויפגעפאדערט דעם עולם, ער זאל זיך רויק פונאדערגיין אהיים. „דער יידישער טעאטער — האבן זיי געטענהט — איז א באלידיקונג פאר דעם גאנצן אמעריקאנער יידנטום“, ער איז מסוגל, חלילה-וחס, די ארעמע יידן „צו מאכן צו שאנד און צו שפאט אין די אויגן פון די אמעריקאנער“...

דאס זינען געווען די פארשטייערס פונעם יידישן אימיגראציע-קאמיטעט, וועלכע האבן זיך אין לעצטן מאמענט דערוויסט, וואס פאר א „חילו-השם“ עס גרייט זיך פאר „דעם גאנצן אמעריקאנער יידנטום“. יענע איידעלע און גאטפארכטיקע יאהודים, וועלכע האבן זיך ווייניק וואס געזארגט וועגן דער גניסטיקער חיונה פון דעם יידישן ארבעטער און קליינהענדלער, פל-זמן זי איז געלעגן באהאלטן פאר דעם אויג פון דעם אמעריקאנער, האבן אבער בפועל ממש געציטערט, ווען די רעזולטאטן פון דער דאזיקער גניסטיקייט האבן געדארפט ארויסגעטראגן ווערן בפני כל עם ועדה, פאר דער בריי-טער עפנטלעכקייט.

אבער יענע אינטעליגענטן, וואס האבן זיך אויף אזא אריגינעלן אופן אראפגעלאזט צו א „קולטורטאט אין פאלק“, האבן געהאט א מיאוסן דורכפאל. אין זייער נאיווקייט און לעבנס-פרעמדקייט

האָבן זיי געמיינט, אַז פֿאַר זיי געפֿינט זיך יענע שווערע פֿוילע קליינשטעטלדיקע מאַסע, וועלכע האָט שטענדיק געציטערט פֿאַר זייער תקיפֿישן בליק, זיי האָבן געמיינט, אַז ס'איז גענוג געווען, זיי זאָלן נישט צולאָזן צום ערשטן פֿרוו פֿון שאַפֿן אַ ייִדיש טעאָטער — און די גאַנצע אונטערנעמונג וועט צו נישט ווערן. דאָס איז אָבער געווען אַ ווילדער טעות.

דאָס אַמעריקאַנישע לעבן איז נישט געבליבן אָן אַ טיפֿער השפּעה אויף די ייִדישע אימיגראַנטן. אין דעם גיכן טעמפּאָ פֿון דער מיליאָנען־שטאַט ניו־יאָרק בײַט זיך זייער לעבן־שטייגער, זייער וועלט־באַנעמונג. מען וויל נישט זײַן קײַן „יאָלד“, אַ „גרינער“, מען פּאַסט זיך צו צו דער ספֿיכה. אין נײַעם לאַנד ווערן די פֿרײַערדיקע געזעלשאַפֿטלעכע שיכטן פֿונעם אַלטן קליינשטעטל אויסגעמישט אין איין פּראָלעטאַרישער מאַסע. פּמעט אַלע מוזן ווי אַרבעטערס און קליינענדלערס זייער ברויט שווער פֿאַרדינען און דאָס דערנענטערט זיי נאָך מער צווישן זיך. די געמיינזאַמע שפּראַך פֿאַרקניפט נאָך ענגער די פֿעדעם פֿון אַפּשטאַמונג און געווינהייט.

די גײַסטיקע האַרײַזאָנטן פֿאַרברייטערן זיך. די גײַסטיקע באַ־דערפֿענישן וואַקסן. עס ווערט צו ענג אין די שמאַלע ד' אַמות פֿון דער רײַן־רעליגיעזער קולטור. די דינים פֿון דעם שולחן־ערוך, די אַלטע מנהגים קאַנען נישט מער פֿאַרעפֿנטפֿערן די פֿיל קשיות פֿון דעם מאַדערנעם לעבן. צײַטונגען און זשורנאַלן ווערן געבוירן און בויען בריקן צו דער אַרומיקער נישט־ייִדישער וועלט און צו די ייִדן אין אַנדערע לענדער. אַן אייגענע ליטעראַטור צעבליט זיך. סאַציאַליסטישע און נאַציאָנאַלע אַרגאַניזאַציעס וועקן דאָס קלאַסן־באַװוסטזײַן אין דעם נאַציאָנאַלן שטאַלץ. דעם אינטערעס צו די געשעענישן פֿון דער פּאַליטישער וועלט. די פֿאַרשיידענע פֿאַראַיינען און לאַנדסמאַנשאַפֿטן זאַמלען מיטגלידער אַרום זיך און באַזאָרגן אויך זייערע קולטורעלע באַדערפֿענישן.

דער ייִדישער גײַסט, וואָס האָט אין דעם קליינשטעטלדיקן גע־מײַזעכץ געדרימלט, ווערט לעבעדיק, באַװעגלעך, אַקטיוו. עס עפֿע־נען זיך פֿאַר אים נײַע פּערספּעקטיוון, אומבאַקאַנטע וועלטן. ער וויל וואָס מער אַרומנעמען, אין וואָס ווייטערע געביטן אַרײַנדרינגען. די טעאַטראַלישע קונסט שרעקט אים נישט מער אָפּ. ער ציטערט נישט פֿאַר דער עבֿירה בֿרהסיא. דער אַרבעטער, וואָס איז אַ גאַנצן טאַג פֿאַרשפּאַרט אין ענגן „סױעט־שאַפּ“ (שוויצוואַרשטאַט), וויל אין אָװנט זיך אויסרווען, זיך פֿאַרוויילן, אויפֿמונטערן, פֿאַרטראַכטן

וועגן זיין לעבן און דעם לעבן פֿון זיין סבֿיבֿה. אָבער ער באַנוגנט זיך נישט מיט דעם פֿריילעכן אָדער טרויעריקן לידל, דעם געפֿע- פֿערטן וויץ, דעם לוסטיקן היקודל — ער פֿאָדערט מער. ער וויל פֿון דעם שטיק, וואָס ער זעט אויף דער בינע, עפעס אָפּלערנען, אַרויסדרינגען, אַ מוסר-השכל אַרויסטראַגן, אַ פּראַקטישע עצה פֿאַר זיין נשעם, פֿאַרפּלאַנטערטן לעבן. ער שאַפֿט זיך אויף דעם רוקן פֿון גאַלדפֿאַדען, שמ"ר, לאַטיינער, האַראַוויץ, איבער זיי און נעבן זיי — יעקב גאַרדינען, דעם פֿאַטער פֿון דעם ייִדישן מיליטע-שטיק.

איבער די קעפּ פֿון די אינטעליגענטישע קאַזיאַנע קולטור-טרעגערס דרינגט אַרײַן אין ייִדישן טעאַטער-פּובליקום אַ נײַער עלעמענט, וואָס איז געשאַפֿן געוואָרן דורך די טיפֿע שינויים אין דעם עקאָנאָמישן און סאָציאַלן מצבֿ פֿון דעם ייִדישן קיבוץ אין אַמעריקע, און גיסט אַרײַן נײַע זאַפֿטן אין דער אַלטער פּלי. און מיר זעען אַן איבעריק מאַל, ווי אין דעם טעאַטער שפּיגלט זיך אָפּ דער פּרצוף פֿון זיין פּובליקום.

אַברהם גאַלדפּאַדען

פֿון יאָסי נאָך בוקאַרעשט

אין יאָר 1876, נאָך דעם וואָס רוסלאַנד האָט מיר פֿאַרבאָטן דאָס בלאַט „ישראלֿיק“, האָב איך אין טשערנאָוויץ (בוקאַווינע) אַרויסגעגעבן אַ ייִדישע וואַכן-צײַטונג „דאָס בוקאַווינער איזראַעלישע פֿאַלקס-בלאַט“. דאָס קינד האָט אָבער נישט געהאַט קיין יאָרן און איז אין אַ פֿערטל יאָר אַרום דערגאַנגען, ווייל די ווייניק בוקאַווינער ייִדן האָבן ווייניק פֿאַרשטאַנען אונדזער זשאַרגאָן.

איינער פֿון מײַנע אַבאָנענטן אין יאָסי האָט מיר געשריבן אַ בריוו, אין וועלכן ער האָט מיר פֿאַרגעלייגט, איך זאָל קומען נאָך יאָסי אַרויסגעבן דאָרטן אַ ייִדיש בלאַט, ווייל יאָסי איז אַ ייִדן באַפֿעלקערטע שטאָט, וואָס אַלעס רעדט דעם רוסישן זשאַרגאָן. מיט פֿרייד האָב איך מיך אָנגעכאַפּט אין דעם פֿאַרשלאַג און

האַב מיך געלאָזט אויף „גאַטס באַראַט“, אין דעם פֿרעמדן נאָך מיר אומבאַקאַנטן לאַנד רומעניע. קומענדיק אין יאַסי, האָט מיך מײַן אַבאָ-גענט פֿרײַנדלעך עמפֿאַנגען און מיך געבראַכט צו זיך אַהיים מיט די ווערטער: „איר זײַט מײַן אורח!“

דאָס איז געווען צווישן ימים-טובֿים פֿון דעם זעלבן יאָר 1876.

איר וועט מיר דערלויבן, מײַנע ליבע לעזער, איך זאָל דאָ בײַ דער געלעגנהייט דעם גוטן מענטשן ווידמען אייניקע ווערטער פֿון דאַנקבאַרקיט, פֿאַר זײַן פֿרײַנדלעכער אויפֿנאַמע; איבער הויפט האָט ער עס פֿאַרדינט, ווייל בײַ אים, אין דעם קליינעם, נאָר פֿרײַנדלעכן שטיבל, איז דער ערשטער גרונטשטיין געלייגט געוואָרן פֿאַר דער קאַלאַסאַלער צוקונפֿטיקער געבינדע „דאָס אידישע טהעאַטער“ — דער הער ליבערסקאַ איז געווען סעקרעטאַר פֿון דער הויפטלאָזשע פֿונעם גרויסן סימבאָלישן פֿאַראיין „ציון“; פֿון נאַטור זייער דינסט-פֿאַרטיק, פֿרײַנדלעך און טעטיק; ער, מיט זײַן ליבער פֿרוי, וועלכע האָבן מיר אָנגעבאַטן די גאַסטפֿרײַנדשאַפֿט (וואָס מען זעט זעלטן אין הײַנטיקע צײַטן), אָן מינדעסטן אינטערעס, האָבן פֿאַרדינט, איך זאָל זיי אויסדריקן מײַנע איניקסטע עפֿנטלעכע ערקענטלעכקייט.

ווי אַ לעבעדיקע צײַטונג האָט מײַן פֿרײַנד אין שטאַט אַנאַבֿ-סירט מײַן קומען, און בעת אַ סך מענטשן זײַנען געקומען מיר אָפֿ-געבן „שלום“, האָט זיך צווישן זיי אויך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר מיר איינער מיט דעם נאָמען גראַדנער — דער איז געווען איינער פֿון די טאַלאַנטפֿולסטע לידער־זינגער פֿון יענער צײַט — ער האָט דע-מאָלס אונטערגעהאַלטן דעם עולם מיט זײַן לידער זינגען אַלע שבת צו-נאַכטס אין אַ קליין גערטנדל, בײַ איינעם שמעון מאַרק.

די ערשטע „ליד־זינגערס“

בײַ דעם פֿונקט וועלן מיר מוזן אויף אַ וויילע איבעררײַסן די פֿאַרעם פֿון אונדזער געשיכטע און פֿאַרקניפֿן אין איר נאָך אַ וויכ־טיקן עפיזאָד, וועלכער וועט דערקלערן די אַמאָליקע „לידער־זינגערס“, און וועלכע באַגעבנהייט האָט ווי אַ פֿאַרשפּיל אָדער „אינ-טערדוקציע“ געמאַכט דערוועקן אין מיר דאָס געפֿיל און די אידיי אויפֿצובויען דעם צוקונפֿטיקן קונסטטעמפל פֿאַר דעם ייִדישן פֿאָלק. מיט פֿיל יאָרן צוריק, פֿאַר דעם אַנפֿאַנג פֿון אונדזער געשיכטע, האָבן זיך אין דער שטאַט בראַדי (אין גאַליציע) געיאָוועט אַ סאַרט

„מינען-זענגער“, באקאנט מיט דעם נאמען „די בראדער-זינגערס“ — אזוי ווי „בדחנים“ פלעגן אונטערהאלטן אין יענער צייט דעם עולם אויף חתונות, פלעגן די „זינגערס“, אויסער חתונות, אונטער-האלטן דעם עולם אַ גאַנץ יאָר כמעט, ווייל דער עולם איז מיינסטנס באַשטאַנען פֿון פֿרעמדע סוחרים, איבער הויפט רוטישע יידן, וועלכע פֿלעגן, פֿאַרנדיק פֿון לייפציקער יאַריד, זיך אָפּשטעלן אין בראַדי, וואָס איז דעמאָלט געווען דער הויפטפונקט פֿון אַלע אויסלענדישע מסחרים — די לידל-זינגערס האָבן אונטערגעהאַלטן די פֿריילעכע סוחרים און עס איז געוואָרן אַ געשעפֿט.

ווען שפעטער, איבער דער גרויסער קאַנקורענץ, איז בראַדי געפֿאַלן, האָבן די זינגערס געמוזט אַריבערטראָגן זייער געשעפֿט קיין רוסלאַנד. (און, אזוי ווי איינער פֿון די „בראַדער“ האָט מיר דערציילט), זינגען זיי געקומען אין וואַרשאַ מיט דער האַפֿענונג אין דער יודן-באַפֿעיקערטער פּוילישער הויפטשטאָט פֿאַרצוועצן זייער געשעפֿט. זיי האָבן אָבער דאָס ערשט מאָל געליטן אַ גרויסע נידער-לאַגע, ווייל מען האָט דעמאָלט נאָך נישט פֿאַרשטאַנען, אַז מען זינגט אַ יודיש לידל, דאַרף מען צאָלן געלט — מיט שווערער גויט האָבן זיי זיך צוריקגעשלעפֿט אַהיים — ערשט שפעטער מיט אַ יאָר האָט אַ וואַרשעווער רעסטאָראַטאָר געהאַט אַ גרויסן לאַקאַל און האָט פֿער פֿראַכע, באַצויגן די „בראַדער“ און, אַז דאָס געשעפֿט האָט אָנגעהויבן גוט גיין, האָבן זיך די זינגערס אָנגעהויבן צו פֿרוכפערן און מערן און אַרומפֿאַרן אין אַלע קליינע שטעטלעך אין רוסלאַנד, גאַליציע און רומעניע.

אַנפֿאַנגס האָט דער אינהאַלט פֿון די יודישע פֿאַלקסלידער גע-טראָגן אַן ערנסטן כאַראַקטער. די מעלאָדיעס זינגען געווען אינגע-נעמע, אָבער טרויעריקע, וויינענדיקע, נאָך דער דעמאָליקער יודי-שער פֿאַרפֿאַלגטער לאַגע.

די „זינגערס“ האָבן געזען, אַז מיט דעם מעטאָד קענען זיי ווייט נישט גיין צו אונטערהאַלטן דעם פֿראַסטן עולם מיט: „איך, בידנער שומר“, „איך, בידנע פֿאַסטעך“, „איך, בידנע וואַסער-פֿירער“ און אזוי ווייטער. זינגען זיי געפֿאַלן אויף אַ פֿלאַן בניס ליד זיך „קוסטומירן“ — דאָן האָט עס געהייסן זיך „פֿאַרשטעלן“. אַז ער האָט געזונגען „דעם בעל-עגלה“, האָט זיך דער זינגער טאַקע אָנגע-טאָן ווי אַ בעל-עגלה מיט אַ רויטן גאַרטל, און איז אַרײַנגעקומען מיט דער בניטש און האָט, געוויינלעך, געמאַכט די מימיק פֿון אַ

בעל-עגלה, וואָס דאָן האָט עס געהייסן, ער מאַכט „אַנשטעלן“, דער-
בני האָט ער נאָך געכאַפּט אַ טענצל און דער עולם איז באַלעבט
געוואָרן.

פֿון דער שול פֿון דעם דעמאָלטיקן ווירטואַז „קאווקע“ אָדער
„יאַקאווקע“ איז אַרויס דער טאַלאַנטפֿולער גראַדנער. וועלכער, אוי-
סער זינע קינסטלער פֿעיקייטן, האָט ער באַזעסן דעם אונטערנע-
מונגס-גיטט, דעם מוט און די ענערגיע, מיט וועלכע אייגנשאַפֿטן
עס צייכענען זיך אויס אַלע ליטוואַקעס. בעת אַנדערע זינען געפֿאַרן
אין קליינע שטעטלעך און האָבן געזונגען אין אַ געוויינלעכער שטוב
אָדער אין אַ קיך אָדער אין אַ שענק, פֿלעגט ער שוין קומען אין
גרויסע שטעט, אַפּוּכּ אַ גרויסן לאַקאַל, מאַכן אַן עסטראַדע, אויס-
שטעלן נומערירטע בענקלעך און דרוקן קליינע אַפּישלעך, וועלכע
האָבן געטראָגן דעם קורצן נאָך קלינגענדיקן אינהאַלט: אַז ער זינגט
די בעסטע לידער פֿון די באַליבטע פֿאַלקסדיכטערס: אליקום צונ-
זער וועלוול זובאַרושער, ליבעצקי, מיינע אַאָזװו. אין אַלע לידער
האָט ער געזונגען „קאַסטימירט“ און צום שלום פֿון יעדן אַפּילו
ערנסטן ליד האָט ער געמוזט צוטאַנצן. ווען דאָס לידל האָט געפֿאַ-
דערט צוויי פּערזאָן, ווי למשל, דער „ערבֿ יום-כיפור“, ווי אַ חסיד
זינגט אַ סטראַפֿע צום דייטש און דער דייטש צום חסיד, און שפּאַרן
זיך וועגן די יידישע מנהגים, פֿלעגט גראַדנער נעמען אַ יינגל, אים
אויסלערנען די סטראַפֿן פֿונעם „דייטש“ און ער אַלט חסיד (ווייל
דאָס איז אַ קאַמישע ראַלע) פֿלעגן שטיין אויף דער עסטראַדע און
זינגענדיק געטענהט איינער צום אַנדערן.

דער פּראַקטישער גראַדנער האָט שוין לאַנג איינגעזען, אַז בני
ערנסטע לידער פֿלעגט מייסטנס דער עולם איינשלאַפֿן, כדי אים
צו באַלעבן, האָט דער חסיד מיט דעם דייטש געמוזט זיך גוט אַנ-
זידלען מיט אַלע מיאוסע קללות, וואָס עס איז זיי געקומען אין מויל
אַרײַן — דער עולם האָט שטאַרק געלאַכט — דערנאָך האָבן זיי
זיך געמוזט צעפּאַטשן — ס'הייסט דער חסיד מיט דעם דייטש, און
דער עולם האָט אויך דערפֿאַר געפּאַטשט בראַוואַ!... און נאָך דעם
פּאַטשן האָט מען געמוזט שליסן מיט טעניץ: דער דייטש האָט גע-
טאַנצט אַ חסיד און דער חסיד אַ לופֿטיקע רוסישע קאַמאַרינסקע —
דאָס פּובליקום איז געווען אַנטציקט און באַפֿרידיקט. טייל אַזוינע
שטיקלעך האָבן שוין געהאַט נעמען ווי „דער טאַבאַק-מאַכער“, „דאָס
אָדעסער וויבל“ אַאָזװו. בני דעם מעטאָד און בני דער הויכער
שטופֿע האָבן איך דעמאָלט געטראָפֿן די שוישפּילער-קונסט.

דאָ, אין יאָסי, האָב איך גראַדנערן געטראָפֿן, ווי ער האָט מיט נאָך איין מיטהעלפֿער, שִׁכְרֵי גאַלדשטיין, דעבוטירט מיט די לידער בײַ שמעון מאַרק אין גאַרטן. מיט איבעראַשנדיקער פֿרייד האָט גראַדנער דערהערט, אָו איינער פֿון די פֿאַלקסדיכטערס, מיט וועמענס לידער ער האָט אַזוי פֿיל צײַט פֿוראַר געמאַכט און געלט פֿאַרדינט, געפֿינט זיך אין יאָסי. שטייט פֿאַר מיר דער גראַדנער מיט דער בקשה, איך זאָל אים געבן אַדער פֿאַרפֿאַסן נײַע לידער, וואָס ער דאַרף האָבן פֿאַר זײַן פֿראַפֿעסיע.

— אמת, טאַקע! — האָט ער מיר צוגעשמיכלט — איך פֿאַר-דין טאַקע געלט מיט אַזערע לידער, נאָר אײַן שאַדט עס דאָך ניט, ווייל איר גיט אַנך מיט דעם גיט אָפּ און פֿאַר אײַן פֿאַסט דאָס אָפּשר ניט. בײַ מיר איז דאָס אַ פֿראַפֿעסיע און אַנך איבער הויפט מאַך איך קיין אומפֿבֿוד נישט, ווייל אומעטום שרײַב איך מיט גרוי-סע בוכשטאַבן דעם נאָמען פֿון דעם פֿאַרפֿאַסער פֿון יעדן ליד. און, כאַטש איר זעט דאָ, אין רומעניע, דאָס ערשטע מאָל, קענען שוין קינד-און-קייט אַזער נאָמען און יעדער איז נײַגיריק אַנך צו זען. איך בין שוין באַלד פֿאַרטיק געווען אים דאָן געפֿאַלן צו טאָן. איבער הויפט אָו מײַן צוועק איז גאַר געווען דאָ צו גרינדן אַ ייִדי-שע צײַטונג. איז זיך אָבער פֿאַרלאָפֿן אַזאַ מעשה:

דער רעקרוטן-דור

דאָס ייִדישע פעבל אין דער מאַלדאָוע אין יענער צײַט איז געשטאַנען אין אַ פֿיל-נידעריקערער שטופֿע פֿון בילדונג און גײַסט-טיקער אַנטוויקלונג ווי דאָס ייִדישע פעבל פֿון רוסלאַנד און גאַ-ליציע — מייסטנס איז עס באַשטאַנען פֿון רויע, אויסגעוואַקסענע באַלמעלאַכעס, וואָס מען האָט זיי יונגעהייט אַריבערגעשטעלט איבער די רוסישע גרענעצן קיין רומעניע.

אין דער צײַט, וואָס ניקאַליי דער 1טער האָט אַרויסגעגעבן דעם שטרענגן אוקאַז¹, אָו די ייִדישע קינדער, אָנגעפֿאַנגען פֿון זעקס יאָר, זאָל מען נעמען פֿאַר רעקרוטן, האָבן די אומגליקלעכע עלטערן קיין אַנדערן אויסוועג נישט געפֿונען אין דער בהלה ווי נאָר אַריבערצו-שטעלן זייערע קינדער איבער דער נאַענטער גרענעץ קיין רו-

¹ דעקרעט.

מעניע. פֿון די אַריבערגעשטעלטע קינדער, וואָס האָבן קיין מלאַכה נישט געקענט, זינען פֿיל צו גרונט געגאַנגען. בעסער איז געווען דאָס מזל פֿון די באַלמעלאַכעס. קומענדיק אין רומעניע, האָבן די קינדער פֿיל ווייניק באַלד געקאַנט באַקומען אַ באַשעפֿטיקונג ביי אַ באַלמעלאַכע און זיי האָבן זיך די ערשטע צייט שוין פֿאַרדינט אַ שטיקל ברויט. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, ווען די רייך איז געווען וועגן דער נויטווענדיקער עקסיסטענץ, איז קיין צייט נישט געבליבן פֿאַר בילדונג און דערצינונג... קיין „ישיבֿות“ איז נישט געווען און שולן אויך נישט. דער מאַלדאָואַן אַליין איז נאָך געווען רוי און אומגעבילדעט... אַזוי איז אויסגעוואַקסן אַ דור פֿון בראַווע, טיכ־טיקע, אַבער רוע, אומגעבילדעטע באַלמעלאַכעס און זייער גאַנצע גייסטנאַרונג איז געווען אַ „לידל“ אין דעם זשאַראַגן, וואָס זיי האָבן נאָך געדענקט פֿון רוסלאַנד.

אויב איך קאָן מיך דעראַינערן, איז שמעון מאַרק געווען דער ערשטער קאַפּעשו, וואָס האָט ריזיקירט אין יאַסי נעבן זיין קאַפּע־הויז, אין אַ קליין גערטנדל, צו יענער צייט מאַכן אַן עסטראַדע און דערלויבן דורכצונדיקע לידער־זינגערס צו אונטערהאַלטן אַלע שבת־צו־נאַכטס דאָס פעבל, וואָס פֿלעגט קומען אין זיין קאַפּעהויז צו געניסן. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך האָבן זיך די ריכעע ייִדישע פֿאַ־מיליעס צוריקגעהאַלטן און די באַלעבאַטישע קינדער האָט נישט געפּאַסט אַרײַנצוקומען אין דעם ווינקל, וווּ עס פֿלעגן זיך צוואַ־מענקומען ייִנגלעך, מיידלעך, וויבלעך פֿון דעם נידעריקן שיכט פֿון פֿאַלק, וואָס האָט געהייסן: „פֿון דער רויטער בריק“.

און ווייל איך האָב אַיך באַקאַנט געמאַכט מיט דעם „פּובליקום“ פֿון יענער זײַט, וועט איר ליכטער קענען באַגרייפֿן די מערקווער־דיקע סצענע וואָס האָט זיך דענסטמאַל אין גאַרטן אָפּגעשפּילט.

מיין ערשטער פֿיאַסקאָ

מיין גוטער פֿרײַנד ליברעסקאַ איז צו מיר געקומען מיט אַ פֿאַרשלאַג, אַז שמעון מאַרק ווינטשט ביי דער געלעגנהייט, וואָס איך בין דאָ, איך זאָל אַליין, אַ שבת־צו־נאַכטס, ביי אים אין גאַרטן, ווי אַן אויטאָר, מאַכן אַ דעבוט פֿון מײַנע אייגענע לידער — און אפֿשר פּאַסט עס נישט פֿאַר מיר — באַצאָלט ער מיר פֿאַרויס 100 פֿראַנק, וואָס האָט דענסטמאַל געפּאַסט צו מיין קריטישער לאַגע. איך האָב מיך לאַנג נישט געלאָזט בעטן — און אין דעם גוטן

דערפֿאַלג האָב איך נישט געקאַנט צווייפֿלען — ווייל צוריק מיט אייניקע יאָר האָב איך אין אַדעס אויך אַזאָ פֿאַרלעזונג געגעבן פֿאַר דעם אינטעליגענטן אַדעסער פּובליקום און דער אַונט האָט זיך געקרוינט מיט דעם גרעסטן דערפֿאַלג. געשטיצט אויף דעם בייפֿאַל, ביז איך אויך דעם באַשטימטן שבת־צו־נאַכטס אַרײַנגעשפּרונגען אין מנין גאַל־אַנצויג: אין שוואַרצן פֿראַק, ווייסע גלאַטע האַנטשו, ווייסן קראָואַט און אין באַגלייטונג פֿון מנין גוטן פֿרײַנד געקומען אין אַ דראַשקע אין גאַרטן.

שמעון מאַרק האָט זיך אויך נישט גענאַרט — ער האָט די נאַכט געשטעלט אַ גרויסן „אַנטרע“ אין זײַן גאַרטן... און דער גאַרטן איז געווען פֿול געפּראַפט מיט... זעט איר מיט וואָס? איך קאָן אַליין ניט זאָגן, צי מיט אַן עולם צי מיט אַ גולם... דען קוים בין איך דערשינען אויף דער עסטראַדע, איז דער עולם גע־בליבן ווי פֿאַרשטיינערט... אויסער אייניקע אינטעליגענטע יונגע־לײַט, האָט קיינער ניט געוואָגט אַ פיפּס צו טאָן... וואַרשיינלעך, ווייל אַנשטאַט אַ לידל־זינגער אין שײַך און זאָקן האָבן זיי פּלוצלינג געזען שטיין פֿאַר זיך עפעס אַן עלעגאַנטן „פּריץ“ אין אַ פֿראַק... און מנין ערנסטע מינע האָט זיי וואַרשיינלעך אַנגעפּלעסט אַ מין רנספּעקט אַנשטאַט מאַכן אַ קאַמישן לעבעדיקן אַינדרוק... .

איך האָב אַנגעפֿאַנגען דעקלאַמירן מנין באַקאַנטע נאַציאָנאַלע פּאָעמע „דאָס פינטלע יוד“ — אין גאַרטן הערשט אַ טיף־שטיל שווינגעניש. אפֿשר, רעכן איך, האַלט דער עולם אַזן דעם אַטעם זיך אויפֿמערקזאַמער צוצוהערן צו די ווערטער — האָב איך דעקלאַמירט הויך, אַינגענעם, מיט עקסטאַז, נאָך אַלע נאַרמעס פֿון דער דעקלאַ־מאַציע־קונסט, און איך ענדיק די ערשטע אַפּטיילונג.

דער עולם שווינגט! פֿאַרנייג איך מיך אַוועקצוגיין — דער עולם שווינגט!... איך גיי־אַוועק, — דער עולם שווינגט! — האָב איך געקלערט, אפֿשר איז דאָס פּובליקום צו־שווער צו באַ־גרײַפֿן אַדער עס האָט קיין לוסט ניט צו די ערנסטע פּאַטריאַטישע געדיכטן... .

טראַג איך פֿאַר די צווייטע אַפּטיילונג: „די אַלטע נשמה“ — נאָר מען שווינגט ווייטער. דאָס שווינגן וואַלט שוין געווען אַ האַלבע לײַד. איך ניג מיך און גיי־אַוועק... נאָר, ברידער — — מע פֿיפּט!!! — — —

אַט האַסטו דיר אַ בײַז פֿיפּעניש! — האַ, וואָס מיר האָט זיך געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט זאָל אויסגיין צו זייערע! — — —

די אייגענע חלומות, ווי איך האב מיך אָנגעשטויסן, האָט דער עולם אָדער גולם געקענט אויסבניטלען צו מנין קאָפּ אויך. גראַדנער, וואָס איז געשטאַנען באַהאַלטן אין אַ זינט אויף דער עסטראַדע, האָט די אומפאַרשעמטקייט שטאַרק פֿאַרכאַפט ביים האַרצן און ער איז אַרויס צו זיין באַקאַנטן עולם און האָט אים גוט מכבד געווען און געשאַלטן, פֿאַר וואָס ער פֿאַרשטייט ניט צו שאַצן דעם זעלביקן אויטאָר, וואָס דער עולם קוועלט אַזוי תמיד אָן פֿון זינע לידער, געזונגען פֿון אַנדערע.

פּליאַסקעט דער עולם בראַוואָ!...

אַט דאָ איז גראַדנער געפֿאַלן אויף אַ פּלאַן (ער איז שוין מער געווען געניט ביי די חיות און האָט שוין געוווּסט מיט וואָס (זיי) צו פֿיטערן) — נאָך פֿריער איז ער צוגעגאַנגען צו מיר, אויב מען מעג זאָגן, הינטער די קוליסן, און, פּדי מיך צו טרייסטן, האָט ער מיר דערקלערט און געזוכט צו פֿאַרענטפֿערן דעם עולםס גראַבע האַנד-לונג קעגן מיר מיט פֿאַלגנדיקע ווערטער: «איר מוזט וויסן, אַז דער היזיקער עולם איז נאָך ניט געוווינט, ווי אין רוסלאַנד, צו הערן טרוקנע דעקלאַמאַציען בעת מ'איז אַנגעטאָן אין אַ פֿראַק... דאָך, וואָס ער איז פּלוצלינג פֿון אַנך אַנטצויבערט² געוואָרן איז עס דערפֿאַר; ווייל ער לערנט ביי זיך אַ פּשוטן קליינזומער: מה-דאָך דער זינגער, וואָס זינגט אַנערע לידער, טוט זיך אָן מיט אַ קאַפּטן און אַ שטרעמל, שיד און זאַקן און אַ באַרד און פּיאַות, און טאַנצט אַ פֿריילעכס, מפּלשפּן דער «מאַכער אַליין» — האָ? דער מאַכער אַליין וואָלט געוויס באַדאַרפֿט דערשינען מיט 4 שטרעמלעך, מיט 11 פֿאַר פּיאַות, און וואַרפֿן פֿיס ביזן הימל... אַנדערע האָבן אַפֿילו גערעכנט, אַז דער «מאַכער אַליין» זאָל באַוויזן איבערנאַטירלעכע פֿאַקוסן: וואַרפֿן מיט באַנקעס אָדער שלעפּן קאַלירטע בענדער פֿון מויל...»

און גראַדנער איז געווען גערעכט. ווייל אויף אַנצושטילן די צערייצטע חיות, האָט ער זיך בליצשנעל אַרזינגעוואַרפֿן אין אַ לאַנגן קאַפּטן, איז שיד און זאַקן, אין אַ שטרעמל מיט אַ פֿאַר לאַנגע פּיאַות (אַ באַרד האָט ער אין אַנלעניש פֿאַרגעסן אַנצוטאָן — וואָס עס מאַכט ניט אויס) און ער האָט אַ לופּטיקן שפרונג געטאָן אויף דער בינע מיט די ווערטער: «איך וועל אַנך טאַרזינגען אַ שייך

² אַנטוישט.

ליד, „דאָס פֿריילעכע חסידל“, פֿאַרפֿאַסט פֿון אונדזער באַרימטן פֿאַלקסדיכטער גאַלדפֿאַדען!“ — (די לעצטע ווערטער האָט ער אַרײַן מישנע גאַנץ הויך אויסגעשרייען) — און האָט טאַקע באַלד אָנגעהויבן צו זינגען דאָס ליד, געמאַכט משוגענע, איבערגעטריבענע תנועות און האָט געטאַנצט און געוואָרפֿן פֿיס געפֿערלעך ...

דעם עולם איז אַרײַן אַ נייע נשמה — דאָס פֿליעסקען בראַוואָ האָט קיין שיעור נישט געהאַט! ... איך האָב דערווייל באַנוצט די געלעגנהייט און מיט אַ גוטן פֿרײַנד זיך שטיל, מען זאָל חלילה ניט זען, אַרויסגערוקט זיך פֿונעם גאַרטן — — —

דער „אָנהייב“ פֿון דעם „סוף“

פֿון דעם שוואַרצן סוף, וואָס איך האָב געכאַפט, איז אַרויס דער ליכטיקער אָנפֿאַנג צו אַ פֿריילעכער צוקונפֿט! — די גאַנצע נאַכט האָבן מײַנע געהירן בײַ מיר שטאַרק געאַרבעט אין קאַפּ... די מפּלה האָט מיך ווייניק געאַרט. מיר האָט דאָס האַרץ וויי געטאַן צו זען מײַן פֿאַלק אין אַזאַ נידעריקער שטופֿע פֿון גײַסט־אַנטוויקלונג און אין אַזאַ מאַנגל פֿון איידעלע געפֿילן... אַז איך אים פֿעלט נאָך דער פֿונק פֿון זײַן אייגענער נאַציאָנאַליטעט, וועלכע איך האָב שטענדיק געזוכט מיט מײַנע נאַציאָנאַלע לידער אין אים צו דערוועקן ... וואָס זשע טוט מען? ווי אַזוי בילדעט מען אים אויס?

ער דאַרף אַ שול! — מען דאַרף אים געבן צו פֿאַרשטיין זײַן אייגן לעבן — מע דאַרף פֿאַר אים שאַפֿן לעבנס-דראַמעס אַדער בילדער פֿון זײַן אייגענעם לעבן, אין וועלכע עס זאָל זיך אָפּשפּיגלען זײַן אייגענע אומוויסנדיקייט, זײַנע אייגענע פֿעלער, און ער זאָל זיך באַשטרעבן בילעכווייז זיי צו פֿאַרבעסערן. מען וואָלט אים באַדאַרפֿט געבן היסטאָרישע שטיק, ער זאָל קאַנען לערנען פֿון דער בינע, אויסשפּילנדיק זײַן אייגענע געשיכטע, זײַן פֿאַרגאַנגענהייט... ער זאָל אין שטאַנד זײַן צו דערוויסן זיך, ווער ער איז אַליין ...

די אומות־העולם האַלטן שוין ווייט מיט דער עפֿנטלעכער פֿאַלק-שול אויף די ברעטער... און מיר האָבן נאָך גאַר נישט... רומעניע אַליין האָט נאָך נישט קיין רומעניש טעאַטער — און דאָס דאַרטיקע ייִדישע פעבל האָט נאָך קיין באַגריף נישט וואָס הייסט — טעאַטער — — — און וווּ נעמט מען אַרטיסטן?

גראַדנער האָט שיינע פֿעיקייטן: ער באַזיצט אַ געזונטע אַנגע-
נעמע, נאָך נישט אויסגעאַרבעטע באַריטאַן־שטימע; ער איז באַ-
גאַבט פֿון דער נאַטור מיט טאַלאַנט; זײַנע באַוועגונגען און מימיק
איז באַפֿרידיקט, נאָר ווילד. עס פֿאַדערט אַ רעגלמעסיקע אַנטוויקל-
לונג און מעטאָד; איך ווייס, אַז בײַ מײַן פֿעיקן פֿאַלק קאָן מען
אַ סך ווי ער געפֿינען. וואָס מען דאַרף נאָר, איז אויפֿוועקן זייער
פֿאַרשלאָפֿענעם טאַלאַנט. נאָר וווּ נעמט מען זיי שוין? דערווייל
זע איך נאָר פֿאַר זיך איינעם אַדער צוויי...

אין דעם פֿלאַן פֿון מײַן צײַטונג האָב איך דערווייל נישט פֿאַר-
געסן; מײַנע געדאַנקען און געפֿילן זײַנען נאָר געווען באַשעפֿטיקט
מיט דעם איינעם ווונטש, ווי ווײַט מעגלעך צו רעאַמיזירן מײַן זיסן
טרוים — — —

אויף דעם צווייטן טאַג איז גראַדנער געקומען מיך בעטן, איך
זאָל אים געבן נײַע לידער — פֿאַר אים בין איך צוגעשיקט געוואָרן
ווי געוונטשן. ער האָט געפֿילט, אַז ער געפֿינט זיך נעבן אַ פֿרישן
קוואַל, פֿון וועלכן ער קאָן לעבנסלענגלעך שעפֿן פֿרישע, גניסטיקע
געטראַנקען פֿאַר זײַן באַרוף, און זײַן פֿאַרזיכערט מיט זײַן עקסיט-
טענץ... נאָר ער האָט גיט געוואָגט מיר דאָס אַרויסצוזאָגן...

איך האָב אויפֿגעכאַפט זײַנע געדאַנקען און בין אים צופֿאַרגע-
קומען מיט די ווערטער: „איך זע אין אײַך טאַלאַנט פֿאַר דער
בינע — אַ שאַד, איר זאָלט בלײַבן נאָר בײַ לידלעך זינגען! איר
קאָנט זיך אויסאַרבעטן ווי אַן אַרטיסט. ווען איר זאָלט קענען פֿועלן
בײַ זיך צו זײַן אַ צײַט נעבן מיר, וועל איך פֿון אײַערטוועגן נישט
נאָר לידער שרײַבן, נאָר אויך רעגלמעסיקע טעאַטער־שטיק און
דראַמעס — איך באַזיץ זייער פֿיל שיינע סוזשעטן פֿונעם ייִדישן
לעבן.

איך האָב דעמאָלט דערקלערט אין קורצן דעם סוזשעט פֿון דער
„קאַץ אין ברונעם“ און וואָס פֿאַר אַ שיינעם ביגשטאַק איך וואָלט
געקאָנט דערפֿון אויסאַרבעטן... בײַ גראַדנערן האָבן פֿאַר שמה
אַנגעהויבן גלאַנצן די אויגן. ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט, וואָס דאָ
קאָן אַרויס מיט דער צײַט. נאָר ער האָט זיך נישט געגלויבט, אַז
איך וועל אַוועקוואַרפֿן אלע אַרבעטן און וועל מיך אַראַפֿלאָזן אַרומ-
צופֿאַרן מיט לידער־זינגערס. נאָר אַז איך האָב אים דערקלערט,
אַז איך מײַן דאָס ערנסט — האָט ער זיך געשווירן אייביקע טרײַ-
שאַפֿט און איבערגעגעבנקייט.

וואָס הייבט מען אָן צו טאָן?

איך וואָלט ננגעריק געווען צו וויסן, וואָס וואָלטן געטאָן די איצטיקע טאלאנטפֿולע אויטאָרן, פֿונעם ייִדישן טעאָטער, וואָס האָבן שוין פֿאַר זיך אויסגעאַרבעטע ייִדישע קינסטלערס, אַ סך ייִדישע טאלאנטפֿולע זינגערס, אַ גרויסן מענער־און פֿרויען־כאַר, גרויסע טעאָטער־געבינדעס, בינעס מיט קונסטפֿולע מאַשינערייִען און שפּילן פֿאַר אַ פּובליקום, וואָס האָט אויך באַזוכט אַ סך נישט־ייִדישע טעאָטערס און ביים ייִדישן דערוואַקסענעם, קרעפֿטיקן טעאָטער־קרעפּער, וואָס האָט שוין צו די 25 יאָר — וואָס וואָלטן די אויטאָרן געטאָן, פֿרעג איך, בייַ מייַן דעמאָלסטדיקער לאַגע אויף מייַן פּלאַץ און מייַן צושטאַנד, ווען דאָס טעאָטער־קינד איז נאָר־וואָס געבוירן געוואָרן און מ'האָט עס געמווט וויקלען אין וויקעלעך... פֿאַר אַן עולם, וואָס איז נאָך אויך געווען קינדעריש, אָן אַ בינע, אָן אַ פֿרוי, נאָר מיט אַנדערטהאַלבן לידער־זינגערס? צי וואָלטן זיי דעמאָלט אויך גע־שריבן די גרויסע דראַמעס, וואָס פֿאַדערן אַ פּערזאָנאַל פֿון 20 פּערזאָן? צי וואָלטן זיי פֿאַר די צוויי זינגערס אויך איבערגעזעצט שעקספּיר, איבסען, שילער אָדער אַנדערע גרויסע אָפּערעס גע־שריבן?

די נייַע אויטאָרן — מוז איך נאָך באַמערקן איין זאַך — אָן אין יענער צייַט, ווען איך בין געקומען אין יאַסי, בין איך שוין געווען געקומען פֿון דער גרויסער וועלט און האָב געהאַט גענוג גע־לעגנהייַט זיך אָנצולייַענען און אָנצווען מיט די בעסטע דראַמעס און אָפּערעס, פּוילישע, רוסישע, דניטשישע, פֿון די קלענסטע אָפּער־רעטעס ביז די באַרימטסטע, ווי ווערדיס, מייַערבערס, הלויס, און אין ווין האָב איך אָפּילו געהאַט די געלעגנהייַט צו זען אין אָפּערע־טעאָטער אַלע וואַנגערישע שטיק. איך האָב געהאַט די געלעגנהייַט צו זען און הערן די בעסטע אַרטיסטן פֿון יענער צייַט, נישט נאָר ראַיסי, סאַלוויני אַאָז״וו, נאָר אָפּילו אַזאַ פּערזאָן ווי האַלדריטש, אַן אמתן געבוירענעם שוואַרצן מאַר, וואָס האָט געשפּילט אין „אַטעלאַ“ זיין ראַלע אין דער ענגלישער שפּראַך, בעת דאָס גאַנצע פּערזאָנאַל האָט גערעדט פּויליש. און ווי ליכט מיר וואָלט געווען דעמאָלט אויך צו איבערזעצן פֿון שעקספּירן, פֿון דעם רוסישן אַס־טראַווסקי, פֿון פֿראַנצויזישן מאַליער, גוצקאָווס „אוריאל אַקאַסטאַ“ אָדער „נאַטאַן דער ווייַזע“ פֿון לעסינג און דאָס גלייַכן — ווער שמועסט נאָך, אָן די ייִדישע געשיכטע און די ביבל איז דאָך פֿאַר

מיר געשטאנען אפן מיט פארטיקע סוזשעטן ווי יוסף מיט די ברי-
 דער, שלמה המלך, חשמונאים, ר' יהודה הלוי, דור-אלרואי, ר'
 עקיבא, בר-כוכבא, און אנדערע, און וואלט מיך ניט באדארפט בלאג-
 מירן מיט שמענדיק אדער ני בע, ני מע, אז די וועלט זאל מיינען,
 אז איך קען טאקע נישט אנדערש שרייבן, בשעת איך בין געצווונ-
 גען געווען, קעגן מנין ווילן און נישט געקוקט אויף מניע קענטע-
 נישן, זיך אפצוגעבן מיט אזוינע קינדערישע שפילן...
 ווען א בילדבויער, א סקולפטאר, וואס האט א יונג קינד פון
 א יאר, וועט זיך ניט שטעלן אויסהאקן פון וויסן מארמאר א קונסט-
 בילד פון נאפאלעאנען אדער וויקטאר הוגא און געבן זיין קינד זיך
 שפילן מיט דעם — וועט ער גיכער מאכן פון האלץ אן אומגע-
 לומפערטע פופע, אויף דעם ארט פונעם קאפ וועט ער אפשמידן
 צוויי שווארצע פינטלען, וואס וועט פארשטעלן א פאר אויגן... ער
 וועט גוט אגשמירן מיט רויטער פארב די ערטער, וואס קאנען הייסן
 באקן אדער ליפן — און דאס קינד וועט זיך מיט דעם פיל בעסער
 אמוזירן ווי מיט דער מארמארנער, וויסער, היסטארישער פיגור,
 וועלכע וועט ערשט האבן דאן אן אינטערעס פאר אים, ווען ער
 וועט שוין ווערן עלטער אויסגעוואקסן און וועט קענען פארשטיין
 די קונסט פון דער פלאסטיק און וועט קאנען די געשיכטע פון דער
 הויכער פערזאן, וואס די פיגור שטעלט-פאר.

דאס ערשטלינג מפיל געזוען

אין די פרייע שעהן פלעג איך דערציילן גראדנערן א סך אינ-
 טערעסאנטע סוזשעטן פון צוקונפטיקע פיעסן, ווי צ"ב פון "שולמית",
 פון "אהבת ציון", פון פיליפוזאנס "מאריאמנא", פון וועלכער איך
 האב געהאט בדעה צו פארפאסן א יידישע "מאריא סטוארט". דער
 טאלאנטפולער לידער-זינגער האט געעפנט מויל-און-אויערן, און
 האט זיך שוין פארגעשטעלט אין זיין פאנטאזיע, ווי באגניסטערט
 ער וואלט געשפילט די און די העלדן-ראלע, וואס איך האב אים
 דערציילט, און ווי מאיעסטעטיש ער וואלט אויסגעזען, און ער האט
 שוין אנגעפאנגען אליין צו געפינען אן אפשיי פאר די "חסידישע"
 ראלן, ווי ער האט געמוזט באווייזן איבערגעטריבענע אקראבאטסקע
 קונצן, פדי דעם עולם לאכנדיק צו מאכן... די ביטערע און נויט-
 ווענדיקע ווירקלעכקייט האט אבער, אי דעם אויטאר, אי דעם אר-
 טיסט צעהרגעט און צעבראכן די גאלדענע בילדער פון דער פאנ-

טאָזיע... מיר האָבן אנגעזען, צו אונדזער האַרצווייטיק, אַז מיר מוזן זיך אונטערגעבן און בייגן זיך אונטער די אומשטענדן, און מיר מוזן די ערשטע צייט צוליב טאָן דעם קאַפּריז פֿונעם קינדישן עולם, וואָס פֿון זיין לוינע און זיין געלט איז אָפּהענגיק אונדזער קעגנזאָרט און אונדזער צוקונפֿט. דאָס קינד וויל הילצערנע פּופּעס — טאָ נאָדיר לאַכנדיקע, טאַנצנדיקע פֿיגורלעך, און שפּיל זיך מיט זיי דערווייל, ביז דו וועסט עלטער ווערן... די פֿאַבריקאַציע פֿון די „ליאַלקעס“ איז צוגעגאַנגען שנעל: איך האָב אָנידערגעזעצט גראַדנערן און גאַלדשטיינען נעבן מיר, פֿאַר זיי אָנגעשריבן עטלעכע כּע ערנסטע און קאַמישע לידלעך, וואָס זיי האָבן טאַקע באַלד אַנגעגעשטודירט — איך האָב זיי אָנגעזאָגט, וואָס זיי האָבן צו טאָן און וואָס זיי האָבן צו ריידין, און וועלן זיי נישט געדענקען אַקוראַט, מעגן זיי צולייגן זייערע ווערטער, וואָס וועט זיי קומען אין מויל (פֿון שרײַבן „ראַלן“ איז נאָך קיין רייד נישט געווען). זיי דאַרפֿן נאָר וויסן, ווען צו קושן זיך, ווען צו שלאָגן זיך, און ווען צו טאַנצן... מיר האָבן שוין טאַקע געמאַכט אין שטוב די פּראַבע און ס'איז אַרויס צו די צרות אַ צווייאַקטיק שטיק — אַ... איך ווייס אַליין ניט וואָס! — אַ מיין דולעניש, אַן אומזין, אַ קאַלאַטוכע, אַז איך געדענק אַפּילו ניט וואָס פֿאַר אַ נאָמען ס'האַט געהאַט — — — דעם אינהאַלט (אויב מען מעג דאָס אַזוי אָנרופֿן). דאַכט מיר, געדענק איך עפעס ווי אין חלום: „הערט אויס און טוט מיר אַן אַ קראַנץ מיט צע- בעלעס“...

גראַדנער האָט געמוזט זיין אַ חסיד און גאַלדשטיין, אָנגעטאָן פֿאַר אַ פֿרוי, האָט געמוזט זיין זיין ווייב. ווען דאָס פֿאַרפֿאַלק וואָלט געלעבט צווישן זיך בשלום, וואָלט דער עולם געוויס געווען אין גאַרטן אַנטלאַפֿן, קריגט מען זיך אָבער און מען זינגט, און מען זינגט און מען זידלט זיך, אַז דער עולם האָט שוין קיין פּוּח נישט צו לאַכן. האָט דאָס פֿאַרל זיך איבערגעבעטן — דער עולם האָט שוין געוואָלט אָנהייבן געניצן, האָט זיך דאָס פֿאַרפֿאַלק באַלד צע- זונגען און צעקושט, צעזונגען און צעטאַנצט.

— בראַוואָ!!! ערשטער אַקט!

אין צווייטן אַקט איז דאָס ווייבל (גאַלדשטיין) מגולגל געוואָרן אין אַ יונגל, וואָס זיצט נעבן אַ ניימאַשין — דרייט און זינגט אַ לידל (אַ לאַ גרעטכען בנים שפינדל). דער חסיד (גראַדנער) שטעקט-אַרײַן קאַמיש זיין קאַפּ און, איך ווייס ניט פֿאַר וואָס, ער האָט דערקענט

אין דעם יינגל דעם קאמוניסט, וואס האט געוואלט אין ערשטן אַקט אַפריידן זיין ווייב — און האט געזאגט צום עולם בסוד, אז ער גייט צו קהל, נעמען אַ שמש און אים דאָס יינגל אַפגעבן פֿאַר אַ סאַלדאַט. דאָס יינגל האָט אַ פנים דעם סוד אויך געהערט און — האָט זיך ניט באַהאַלטן, נאָר ער האָט געכאַפט גיך דאָס קליידל מיט דעם שאַלכל, וואָס איז געלעגן אַנגעגרייט, און — טוט זיך אָן און גייט ווייטער. און ווען דער חסיד קומט צוריק אַרײַן צו לויפֿן, אַנכאַפֿן דאָס יינגל, טרעפֿט ער גאָר אויף זיין אָרט אַ יונג מיידל, זיין איבערראַשונג. — שאַרט ער זיך צום מיידל, ביז אין אים צע-ברענט זיך דער יצר הרע. גראַדנער האָט עס אַרטיסטיש אַרויס-געגעבן, כאַטש איבערגעטריבן — אַבי דער עולם לאַכט, הפּלל, דער חסיד פֿאַרליבט זיך אַזוי ווייט, אז ער זאָגט איר צו מיט זיין ווייב צו שלאָגן כּפּרות און חתונה צו האָבן מיט איר. דאָס מיידל פֿאַרדרייט זיך אַלץ דעם קאַפּ (ער זאָל זי ניט דערקענען) און זאָגט אים, אז זי איז אַן אַלמנה און אַלע האַלבע נאַכט, צוועלף אַ זייער, יאַוועט זיך איר טויטער מאַן צו איר און קנאַפּט זי... דער עולם כאַפט אַ ציטער... אַבער דער חסיד באַרימט זיך, אז ער האָט פֿאַר טויטע קיין מורא ניט! נאָר אַזוי ווי עס איז איצט שפּעט אין דער נאַכט, וועט ער בעסער קומען מאַרגן צו איר. און ווי ער קושט איר הענטל צום געזעגענען זיך און וויל גיך אַוועקגיין, שלאָגט דער זייער צוועלף און דער טויטער (אַ יינגל אין וויסן ליינעך) שטייט שוין פֿאַר אים און פֿאַרשפּאַרט אים דעם וועג, ער זאָל ניט אַרויס. דער חסיד ווערט פֿאַרציטערט און פֿאַלט פֿאַר שרעק מיטן פנים צו דער ערד. דער עולם שרעקט זיך אויך, דאָ האָט זיך וואַרשניג-לעך אַנגעהויבן אַ גאַנצע ריי, און דער טויטער רעכנט אים אויס זיינע חטאים, דער חסיד קלאַפט זיך „חטאַתי“ — ער וועט שוין מער ניט! און דער טויטער האַקט אים אין דער פלייצע מיט אַ בעזעם פֿערציק מלקות — יענער שווערט, ער וועט שוין זיין גוט און פֿיין. „איצט, זאָגט דער טויטער, פֿאַרשווינד איך! און דו מעגסט נעמען מיין ווייב!“... דער עולם האָט אויפֿגעלעבט. און דער טויטער איז אַוועק, און ווי דער חסיד הייבט זיך אויף פֿון דער ערד און צינגט זיך איבער, אז דער טויטער איז שוין נישטאָ, און וויל צולויפֿן אַרומכאַפֿן דאָס ווייבל — וואַרפֿט זי אַראָפּ די קליידער און בלייבט שטיין פֿאַר אים ווי פֿרייער — ווי אַ יינגל, וואָס שטעלט אים אַרויס אַ נאָז און צעלאַכט זיך, און לאַכט נאָך, ביז דער עולם, אַנגעשטעקט פֿון לאַכן, לאַכט אויך. נאָר דער איינער

חסיד, נעבעך, גלאַצט-אויס אַ פאַר אויגן, ציט-אויס אַ לאַנג, קאָ-
מיש פנים און — בלעבט שטיין אין דער פּאָזע ווי דער גאַראַד-
ניטשי אין לעצטן אַקט פֿון „רעוויזאָר“.

דאָס פֿעלן נאָך מאָנאָלאָגן, דיאַלאָגן, וויצן — און אזוי ווייטער.
איך געדענק נאָר איינס, אַז מ'האַט דעם צווייטן טאַג געשפּילט
דאָס „נניע שטיק“, האָט דער עולם אָנגעקוואַלן, אַז מען האָט עס
געפֿאַדערט צו שטעלן נאָך איין מאָל — נאָך — נאָך עס איז
שוין געווען נאָך סוכות. איבערן קאַלטן, נאַסן וועטער האָט מען
שוין אין גאַרטן ניט געקענט שפּילן, קיין לאַקאַל איז ניט געווען,
האַבן מיר באַשלאָסן צו פֿאַרן ווייטער.

דער סימבאָלישער פֿאַראיין „לבנון“ און די ערשטע פּראָוויזאָרישע בינע אין גאַלאַץ

נו, זעט איר, מנינע ליבע לעזער, ווי איך האָב געהאַלטן אַיך
צוואַנגדיק, אַז איך וועל אַיך ניט לאַנגוויילן מיט פּראַלערניען פֿון
מנין אייגענעם „איך“. דערפֿאַר האָב איך פֿון אָנפֿאַנג פֿאַר אַיך
פֿאַרלייקנט און איבערגעהיפט אַ גאַנץ קאַפיטל, אין וועלכן איך
האַב אַיך געזאָלט באַשרייבן, וואָס פֿאַר אַ באַנקעט האָט מנין פֿרײַנד
ליברעסקאַ אין יאַסי געמאַכט לכּבֿוד מנין קומען און וויפֿל טאַסטן
זינען דעם פֿרײַלעכן אַוונט געפֿלויגן פֿון די אינטעליגענטע יונגע-
לייט — אַלע ברידער פֿון דעם סימבאָלישן פֿאַראיין Libanon,
בעת זיי האָבן מיך די נאַכט געוויילט צום פּרעזידענט פֿון דער
יאַסער הויפטלאָזשע.

דאָס שטיקל עפּיזאָד האָב איך דאָ אין קורצן געמוזט דערציילן,
ווייל אין דער צייט גראַדע האָט דער פֿאַראיין אַ שטיקל ראַלע גע-
שפּילט אין דער טעטיקייט פֿון דעם יונגן יידישן טעאַטער. אין
דער קריטישער לאַגע אין באַטישאַן האָב איך ניט געוואָלט ריזיקירן
אַרײַנצופֿאַרן נאָך [אין] גאַלאַץ — אַ שטאַט וווּ איך בין נאָך אין
מנין לעבן ניט געווען — וווּ איך קען קיינעם ניט און קיינער —
מיך ניט, אַן אַרט וווּ איך קען ניט די שפּראַך און מיט דעם אויס-
קוק צו באַרגן דאָרט אַ סומע געלט אַרויסצונעמען די טרופּע. נאָר
וויסנדיק, אַז אין גאַלאַץ געפּינט זיך אַ פֿיליאַל פֿון דער יאַסיער
הויפטלאָזשע „לבנון“, וועלכע האָט געמאַלדן מיט צירקולאַרן אין
אַלע שטעט דאָס גניס, אַז איך בין איינער פֿון די פּרעזידענטן פֿון

זייער פֿאַראַיין, האָב איך פֿרײַער אַרײַנגעוואָרפֿן, אויף גאַטס באַרוף, אַ בריוו צו די מיר פֿערזענלעך אומבאַקאַנטע ברידער פֿון גאַלאַצער לאַזשע, און געפֿרעגט זײ אַן עצה, צי מעג איך קומען. מיט דער אַנדערער פֿאַסט דערהאַלט איך אַן ענטפֿער מיט אַ וואַרעמער אַנבֿ-לאַדונג, מיט הייסע גרוסן פֿון אַלע גאַלאַצער לאַזשע-בריידער. זײ האָבן מיר אַרײַנגעבראַכט אין שטאַט, אין „האַטעל צוקער“ (קעגנ-וואַרטיק אַ הויז קעגן דער נאַציאָנאַלער באַנק).

דער פֿרעזידענט פֿון גאַלאַצער לאַזשע, אַן אינטעליגענטער בראַווער יונגער-מאַן, אַ געוויסער אַקס (קעגנוואַרט אין אַמעריקע) האָט געבעטן די ברידער, זײ זאָלן מיר צו נאַכט לאָזן אויסרופֿען. ערשט מאַרגן פֿרי זײנען פֿאַראַיינס-בריידער געקומען זיך פֿאַרשטעלן און גראַטולירן. דאָס זײנען געווען בראַווע אַרבעטער, פֿינע קליינ-הענדלער און באַאַמטע פֿון געוויסע קאַמערן-פֿירמעס. יעדער ברו-דער, נאָך דער רײ, איז אַרײַנגעקומען, געזאַגט דאָס לאַזונגוואַרט, געדריקט די האַנט מיט דעם סימבאָלישן פֿאַראַיינס-צײכן, זיך צע-קושט און געמעלדעט זײן נאָמען — ענדלעך... עפֿנט זיך די טיר און עס דערשײנט אַן עלעגאַנט-געקליידטער יונגער-מאַן — אין זײן פֿיזיאָנאָמיע האָט מען גלייך געקענט מערקן, אַז ער איז פֿונעם ייִדישן אַדל. זײן פֿינן באַנעמען, זײן שײן דיטשישע און פֿראַנצײז-זישע שפּראַך האָט מיר איבערגעראַשט. גלייך ווי אַלע פֿאַראַיינס-בריידער, נאָך אַלע געוויסע צערעמאָניעס, האָט ער זיך געמעלדעט פֿאַר מיר מיט דעם נאָמען „ברודער קאַרפּ“. נישט מיר, נישט אים האָט זיך אין דעם מאָמענט געקענט חלומען. נײן, מיר האָבן גאָר נישט געוואָגט צו דענקען, אַז די פֿערזאָן וועט דאַרפֿן אַ מאָל ווערן אַ ייִדישער אַקטיאָר און וועט שפּילן אַ גרויסע ראָלע צווישן די בעסטע אַרטיסטן פֿונעם ייִדישן טעאַטער.

... דעם פֿרעזידענט פֿון דער גאַלאַצער לאַזשע, הער אַקס, האָב איך באַלד פֿאַרטרויט דאָס געהײמעניש פֿון מײַן געלטמאַנגל. עס האָט פֿיל נישט געדויערט און ער האָט פֿאַרזאָרגט נאָך באַטישאַן 400 פֿראַנק צו ברענגען די טרופֿע.

אין דעם זעלביקן „האַטעל צוקער“, וווּ מיר האָבן לאַזשירט, האָט זיך געפֿונען אַ גאַנץ-לאַנגער, שמאַלער זאַל, וווּ עס איז געווען דער קאַפֿע-רעסטאָראַן. אין דער טײף פֿון דעם סאַלאַן, אין אַ ווינקל, האָב איך פֿאַרשטאַנען, קען מען אַנידערשטעלן אַ קליין פֿראַוויזאָ-רײש בינען, טאַקע ד' אויף ד', מיט דער הילף פֿון די געטרענע

ברידער האָב איך געקויפֿט ברעטער, געלאָזט מאַכן אַ בריק, אַנ־געקויפֿט ליוונט צו מאַלן כאַטש אַ פּאַר דעקאָראַציעס.

פּאַרז, דעם 1טן אויגוסט 1901

ישראל בערקאוויטש

... און דאָס ייִדישע טעאַטער בלײַבט

פֿון בוך „הונדערט יאָר ייִדיש טעאַטער אין רומעניע“

דערמאָנענדיק די דרײַ וויכטיקסטע זײַלן פֿון מאָדערנעם ייִדישן טעאַטער, האָבן מיר דערמאָנט פּרצן גלײַך נאָך גאַלדפֿאַדענען, נישט געקוקט דערויף וואָס נאָך גאַלדפֿאַדענען ווערט געוויינטלעך תּמיד דערמאָנט גאַרדין אַלס צווייטע גרויסע פּערזענלעכקייט, אַלס „רעפֿאַרמאַטאָר פֿון ייִדישן טעאַטער“. מיר האָבן דאָס געטאָן צוליב דרײַ סיבות.

ערשטנס, ווייל נאָך בשעת גאַלדפֿאַדען און גאַרדין האָבן גע־לעבט און געפֿירט צווישן זיך אַ לעבהאַפֿטן שטרײַט פֿאַר דער איי־בערהאַנט פֿון איינער פֿון די צוויי זיך קאָנקורירנדיקע שטרעמונגען אין ייִדישן טעאַטער — די רײן ליטעראַרישע, מיט אַ מער וועלט־לעכן כאַראַקטער, וואָס גאַרדין האָט פֿאַרטראָטן, און די ליטעראַריש־מוזיקאַלישע מיט אַ מער נאַציאָנאַלן כאַראַקטער, וואָס גאַלדפֿאַדען האָט פֿאַרטראָטן — איז פּרץ דערשינען ווי אַ גליקלעכער סינטעז און זײַן וואַקסנדיקער אינטערעס צום ייִדישן טעאַטער, אין די יאָרן 1905-1916, האָט שטאַרק משפּיע געווען דאָס ייִדישע טעאַטער אין דער וועלט, אויך אַ סך יאָרן נאָך זײַן טויט, הגם ער איז ווייניקער געשפּילט געוואָרן ווי די אַנדערע צוויי.

צווייטנס, ווייל פּונקט ווי גאַרדין האָט געוואָלט פֿאַרטרייבן גאַלדפֿאַדענס גניסט פֿון דער ייִדישער בינע, אַזוי האָט פּרץ באַ־קעמפֿט דעם גאַרדין־גניסט און געוואָלט ממשיך זײַן גאַלדפֿאַדענס און אים פֿאַרפֿולקאַמען פֿאַר די קומענדיקע דורות. לאַמיר הערן פּרצן אַליין: גאַלדפֿאַדען איז נאַוו, פֿאַלקסטימ־לעך, פּרימיטיוו און דעריבער האַרציק, אָפֿט מעלאָדיש ... נאַציאָ־

נאל... גארדין — פֿרעמדע פֿראַבלעמען (פֿון ליטעראַטור, נישט פֿון לעבן גענומען), פֿרעמדע טיפֿן, יידיש איבערגעקליידט, אַ שפּראַך — צום ציינער ברעכן — אַ ניקאַלאַיעווער יידיש פֿון אַ בעל־תּשובֿה אויף דער עלטער — אַ גרויסע פּאַרציע באלעבאַטישע ערלעכקייט... קיין אַריגינעל־יידישער מאַמענט... פֿאַר זײַן שפּיגל איז קיין מאַל קיין יונגער ייד נישט פֿאַרבײַגעגאַנגען, דאָס נײַ־יידישע מיידל — נישט געשפּילט. (פֿון פּרצעס אינטערוויו, געגעבן אין 1903 / „בריוו און רעדעס פֿון י. ל. פּרץ“, ניו־יאָרק 1950).

פּרץ:

— זיי מיינען, די נאַראַנים (די קריטיקערס), אַז מײַן רבי איז געווען מענדעלע; ס'איז ליגן: אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען איז מײַן רבי: ... מיר וועלן נאָך אַבער קומען צו גאַלדפֿאַדען צוריק. (אַל־טער קאַצינע) אין „ליטעראַרישע בלעטער“ נ' 95, וואַרשע 1926). און דאָ קומען מיר צו דער דריטער סיבה:

זיכער האָט יעקבֿ גאַרדין, נאָך גאַלדפֿאַדענען, געהאַט די גרעס־טע השפּעה אויף דער אַנטוויקלונג פֿון יידישן טעאָטער אין אַמע־ריקע, סוף 19טן און אָנהייב 20טן יאָרהונדערט. ער האָט פֿאַר די בעסטע אַקטריסעס און אַקטיאָרן אָנגעשריבן ספּעציעלע פּיעסן, ער האָט זיך אַקטיוו באַטייליקט אין די טעאַרעטישע און פּראַקטישע דיסקוסיעס וועגן דעם מצבֿ און פֿאַרויסגאַנג פֿון יידישן טעאָטער. ער איז אויסגעשטאַנען דעם שפּאַט און די גיפּטיקע פֿיילן פֿון זײַנע קעגנערס און האָט מוטיק פֿאַרטיידיקט זײַן שטאַנדפּונקט, וועלכער האָט באַמט געפֿירט דאָס יידישע טעאָטער צו אַ העכערער מדרגה. אַבער אין רומעניע איז דער צווייטער פּעריאָד אין דער געשיכטע פֿון יידישן טעאָטער מער באַווירקט געוואָרן פֿון פּרצן ווי פֿון גאַר־דינען. פּרצעס רוף — „יידישע שרײַבערס האָבן אַ גרויסע שליחות, אַ שליחות צו רעפֿאַרמירן די יידישע בינע“ — האָט געפֿונען אין רומעניע דעם געהעריקן אַפּקלאַנג. דעם פּרץ־גנעס (אין יידישן טעאָטער פֿון רומעניע, באַלד נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה און ערבֿ דער אַקטאַבער־רעוואַלוציע) האָט אַינגעפֿירט דער דיכטער־טעאָטראַל יעקבֿ שטערנבערג.

מוסטעררווערק פון דער יידישער ליטעראטור

78 דערשינען מיט סובסידיע פֿון יוסף ליפשיץ פֿאָנד

און פֿון 79סטן באַנד דערשנינען די מוסטעררווערק

מיט דער סובסידיע פֿון דוד טוריִאָנסקי־פֿאָנד

אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזשאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאָווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 3טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע — מסעות בנימין השלישי, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב נייַדום — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַג (208 זייטן)
- (6) יעקבֿ דינעזאָן — יאַסעלע קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפֿלי (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בבא־בוך, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (11) י. ל. פרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פרץ — אין 20טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאָריס ראָזענפֿעלד — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (240 זייטן)
- (14) האַפֿשטיין — כאַריק — פֿעפֿער, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספֿעקטאָר — דער ייִד' מוזשיק, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (16) ה. לייַוויק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם מענדל, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבאָי — הער גאַלדענבאַרג (פּיאָנערן אין אַמעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (20) ח. נ. ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (384 זייטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר־ספֿרים — פֿישקע דער קרומער, (256 זייטן)
- (23) יוסף אָפּאַטאַשו — אין פּוילישע וועלדער, (416 זייטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (304 זייטן)
- (25) יהואַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן, (320 זייטן)

- (26) גליקל האמיל — זכרונות, (352 זיטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער, 3טע אויפלאגע (288 זיטן)
- (28) אברהם רייזען — אויסג' שריפטן 2טע אויפלאגע (320 זיטן)
- (29) די פרוי אין דער יידישער פאעזיע — אנטאלאגיע (416 זיטן)
- (30) ר' נחמן בראצלעווער — סיפורי מעשיות, 2טע אויפלאגע (224 זיטן)
- (31) מרדכי אלפערסאן — אין ארגענטינע (320 זיטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זיטן)
- (33) יידיש אין ליד — אנטאלאגיע (264 זיטן)
- (34) מנחם באריישע — דער פרעמדער, זאול רימער (320 זיטן)
- (35) ווען א פאלק דערוואכט — מדינת ישראל (464 זיטן)
- (36) נוסח השכלל — אנטאלאגיע (272 זיטן)
- (37) ז. טעגלאוויטש — לידער, דערציילונגען, זכרונות (352 זיטן)
- (38) מעשה-בוך, פון 1602 (368 זיטן)
- (39) אונטער אקופאציע: עוזר ווארשאווסקי — שמוגלערס. (328 זיטן)
- (40) ערב חורבן: מ. בורשטין/מאזאויע און 14 פאעטן 256 זיטן)
- (41) חורבן: פאעזיע, פראזע, דראמע — אנטאלאגיע (432 זיטן)
- (42) ווידערשטאנד און אויפשטאנד/פאעזיע, פראזע, דראמע (336 זיטן)
- (43) איציק מאנגער — לידער, פראזע, עסייען (384 זיטן)
- (44) דוד בערגעלסאן — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זיטן)
- (45) משה נאדיר — הומאר, קריטיק, ליריק (288 זיטן)
- (46) דאס קינד אין ייד' פאעזיע און פראזע — אנטאלאגיע (320 זיטן)
- (47) י. אקסנפילד — שטערן-טיכל, ערשטער ייד' רעקרוט (288 זיטן)
- (48) פליטים צווישן פניערן, אנטאלאגיע (304 זיטן)
- (49) אויסגעווארצלעט און אינגעווארצלעט, אנטאלאגיע (272 זיטן)
- (50) דרום-אפריקאניש, אנטאלאגיע (360 זיטן)
- (51) שלום אש — פון שטעטל צו דער גרויסער וועלט (400 זיטן)
- (52) דער ארבעטער-דור אין אמעריקע (224 זיטן)
- (53) עברייטיש / צאינה וראינה (368 זיטן)
- (54) טשילעניש — אנטאלאגיע (272 זיטן)
- (55) אין דעם אייגענעם לאנד, 25 יאר ישראל (568 זיטן)
- (56) שלום אש — אנקל מאזעס, ראמאן (264 זיטן)
- (57) יעקב גארדין — 3 דראמעס (352 זיטן)

- (58) בראזיליאניש — אנטאלאגיע (352 זייטן)
- (59) פֿון דור צו דור: א. וויטער, ד. איינהארן, ז. י. אָנכי (368 זייטן)
- (60) מאַקס וויינרייך — אויסגעקליבענע שריפטן (416 זייטן)
- (61) אין סאָוועטישן פֿרילינג — אַנטאלאגיע (248 זייטן)
- (62) קאָנאָדיש — אַנטאלאגיע (448 זייטן)
- (63) דוד אינגאָטאָו — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זייטן)
- (64) פֿון רעוואָלוציע צו תּשׁוּבָה: לייב פֿינבערג (280 זייטן)
- (65) י. י. זינגער — אויסגעקליבענע שריפטן (312 זייטן)
- (66) אַרגענטיניש: דער חלום פֿון פֿעלד / אַנטאלאגיע (320 זייטן)
- (67) משה קולבאָק — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- (68) אין פּאָגראַם — אַנטאלאגיע (304 זייטן)
- (69) אונדזערע קריטיקערס — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- (70) צווישן שטאַטישע ווענט / 2טער באַנד אַרגענטיניש (496 זייטן)
- (71) עלטערן און קינדער — אַנטאלאגיע (360 זייטן)
- (72) משלים בײַ יײַדן / אַנטאלאגיע (288 זייטן)
- (73) געזאַנגען פֿאַר עמד / אַנטאלאגיע (224 זייטן)
- (74) נאָרד אַמעריקאַניש / אַנטאלאגיע (272 זייטן)
- (75) גייט אַ ייִד קיין אַרץ־ישׂראל / פֿון דער ייִד' ליט' (256 זייטן)
- (76) דער פֿרילינג פֿון „די יונגע“ אין אַמעריקע, אייראָפּע, ישׂראל (320 זייטן)
- (77) געלעכטער אויף אַן אמת (256 זייטן)
- (78) מערבֿ־אייראָפּעיִש / פֿראַנקרייך, ענגלאַנד, בעלגיע, האַלאַנד (336 זייטן)
- (79) 1939 אין דער ייִדישער ליטעראַטור, אַנטאלאגיע (288 זייטן)
- (80) וואַרשע. (304 זייטן)
- (81) דער אמת דורך געלעכטער (240 זייטן)
- (82) י. י. טרונק — זכרונות, פֿאַלקס־מעשׂיות, לידער (240 זייטן)
- (83) דאָס לעבן אין איין אַקט / 10 איינאַקטערס (240 זייטן)
- אין 1980 וועט נאָך אַרויס דער באַנד 84 :**
- (84) ווילנע אין דער ייִדישער ליטעראַטור (240 זייטן)

DE LA LITERATURA IDISH

**LA VIDA
EN EL TEATRO**

12 DRAMAS Y COMEDIAS DE 1 ACTO

Director: SAMUEL ROLLANSKY

1980

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

FONDO DAVID TURJANSKI

Pasteur 633 - 3°

(1028) Buenos Aires

~~PARA USO PERSONAL SIN FINES COMERCIALES~~